

DR. SCHERER PÉTER PÁL

ÍGY LÁTOM ÉN

ALFÖLDI FALVAINK
LAKOSSÁGA ÉS SZOCIÁLIS PROBLÉMÁI

BUDAPEST 1938
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

ELŐSZÓ.

Tanítványaimnak — akik nálam nemcsak az agrárpolitika különböző tételeit, de az agrárpolitikai gondolkodást is megtanulták —, készülő munkáit mindig szeretettel támogatom. Professzori kötelesség, azokkal szemben pedig, akik szeminárium munkámban résztvettek, lelkiismereti kényszer is.

A szerző több szemeszteren át volt szemináriumom munkása. Azután elkerült a gyakorlati életbe, fáradtságos kenyérvadás közben gyűjtögette adatait és kész munkával jött hozzám, kérve, hogy a magyar olvasóközönségnek mutassam be őt és könyvét. Bevezető írásából kitűnik, hogy ez a munka nem lezárt nézetet hirdet, de széleskörű anyaggyűjtésen épült fel. A szerző abban a szellemben dolgozott, ahogyan tanítottam: nem előzetesen megformulázott véleményhez keresett argumentumokat, hanem az induktíve szerzett tapasztalatok eredményét igyekezett könyvében összefoglalni. Nem állítja a tanulatlan ember konokságával, hogy konklúziói csálhatatlannak, meggyőzőni akar ugyan, de kellő argumentációval őt is tncg lehet győzni, mely esetben nézeteit revideálja. Minden tudományos kutatásnak és minden tudományos vitatkozásnak ez az alfája és ómegája. Nálunk sokszor sajnálatos módon keverik össze a politikát és a tudományt. Sok író hajlamos máglyára küldeni azt, aki más eredményre jut kutatásában.

örülök, hogy a szerző a magyar Alföld és falvainak szociális problémáit kutatva, lehatolt a legkisebb részletkérdésig, de még inkább örülök, hogy hosszabb ideig falusi környezetben élve, meglátta a falu problémájának összetett voltát, mert eltekintve attól, hogy a gazdasági és szociális kérdés elválaszthatatlan, előbbit pedig vidékenként a talaj és a klíma befolyásolja — a népesség településének, faji és

vallási összetételének különbözősége miatt ugyanazon falun belül is más a szociális kérdése a mezőgazdasági termelő osztályok mindenikének; a falusi iparosnak és az intelligenciának s ezek, a részben gazdasági, részben kulturális együttthatók adják a való helyzet mérlegeléséhez szükséges anyagot és szempontokat.

A helyzet becsületes feltárást természetesen még nem jelenti a bajok csalhatatlan gyógyszerét, mert a legszebben kigondolt segítségi módok és eszközök hatása is községenként különböző. Scherer mindezen szempontokat figyelembe véve, lezárt, kritikán felüli munkát nem írhatott, de becsületesen vizsgálván az adottságokat, értékes anyagot gyűjtött az Alföld szociális problémáinak megértéséhez. Lehet, hogy munkája nyomán a kritika erős hullámokat vet, az is lehet, hogy adatait támadni fogják, de ha a kritika nem él a kutatásnak azzal a becsületes módszerével, amellyel Scherer munkáját készítette, ha megállapításait nem a tudós precíz mérlegelése alapján, hanem a napi politika szokásos módján veszi bonckés alá, okvetlenül a szerző marad győztes minden elfogulatlan olvasó előtt, aki hivatásszerűen, vagy alkalmilag a falu szociális problémáival foglalkozik.

Budapest, 1938. február havában, Gyertyaszentelő napján.

Dr. Czettler Jenő.

BEVEZETÉS.

A magyar falu helyzetével és szociális kérdéseivel már több kiváló közgazdánk és írónk foglalkozott, szakszerű feldolgozást tárva az olvasó elé. Ma azonban olyanok is foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, akik *jóhiszeműen* vagy általános leírást adnak a falu különböző problémáiról, vagy pedig *kiragadjak a falusi népesség egy-egy társadalmi rétegét* és ezt, mint a mezőgazdasági szociális nyomor *szenvedőjét* ismertetik meg a *helyzetet nem ismerő* közönséggel. Fel kell ugyan tételoznünk minden olyan író részéről a jóhiszeműséget, aki ezekkel a problémákkal komolyan foglalkozni kíván, azonban *a jóhiszeműség egymagában még nagyon kevés ahhoz, hogy a falu, különösen az alföldi falu súlyos kérdéseivel tárgyilagosan a nyilvánosság előtt foglalkozzék.*

A falu kérdése a mezőgazdaság problémája. A falu ugyanis a legszorosabb kapcsolatban áll a mezőgazdasággal, hiszen a mezőgazdaság a falu *egzisztenciális* kérdését képezi, nem úgy, mint például az ipar, ahol a mindenkori konjunktúra és dekonjunktúra az erősen befolyásoló termelési tényező. Az iparban, ha egy általános visszaesés áll be, a gyár legfeljebb becsukja kapuját, a munkások máshol keresnek elhelyezkedést, de egy mezőgazdasági válság a mezőgazdasági üzemeket *nem állíthatja le*, hiszen akkor a városi fogyasztók élelmezési kérdése az országnak *súlyos problémájává* válna. Maga a mezőgazdaság helyzete *száz és száz tényezőtől függ*, száz és száz tényezőtől tevődik össze, tehát a mezőgazdasági kérdés, úgyis mint a falu kérdése, *nem olyan egyszerű, hogy felületes vizsgálódás, felületes szemlélet alapján, helyi ismeret hamarjában*, pusztán a jóhiszeműség birtokában, lelkiismeretesen tárgyalható lenne.

Minden szociális politika összefügg a termelés mikéntjével és ha mi farizeus módra magasabb életnívót követelünk a mezőgazdasági munkából élők számára, de nem adjuk meg a lehetőségét annak, hogy a mezőgazdasági munkásokat foglalkoztató üzemek nagyobb munkáslétszámot alkalmazhassanak, akkor veszteséges üzemvitelbe zavarjuk ezeket, mert a mezőgazdasági szociális politika költségeit csak maga a mezőgazdaság vállalhatja. A mezőgazdaság termelőképessége dönti el ezeknek a kérdéseknek a rendezését.

A laikus például a birtokreformot is kizárólag a nagybirtokos és a kisember közös problémájának tekinti, pedig ez alapján véve *az egész adózó közönség* problémája, mert, ha a nincstelen ingyen is kapná a földjét, a befektetéshez szükséges összeget *közvetlenül, vagy közvetve* az adózók összességének kell megfizetnie.

A mezőgazdaság munkaszervezete is egyedülálló, mert itt a termelő családi gazdaság egészen különbözik a városi munkás és tisztviselő fogyasztási gazdaságától és a falusi kisember kis vállalkozása is összetettebb, mint a nagyobb tőkével bíró és dolgozó városi iparos és kereskedő vállalkozása.

Ahhoz tehát, hogy valaki mindezekben a kérdésekben tájékozódni tudjon, nem lehet elég a jóakarát, hanem *alapos tudás és olyan, a nép lelkében mélyen gyökerező pszichológiai, szociális stb. folyamatok ismerete szükséges, melyeket csak egy hosszú ideig tartó falusi helybenlakás által kiérlelt szemlélet tud ismeretlen tényezőkből valamennyire kiszámítható és szabályozható gazdasági együtthatóvá tenni.*

Tizenöt évig laktam különböző alföldi falvakban és városokban, két faluban pedig egyhuzamban három, illetve öt esztendeig. Ezekben a falvakban *erős kapcsolatot* tartottam fenn a falusi társadalom minden osztályával és igyekeztem minden rendelkezésre álló időmet felhasználni úgy társadalmi, mint kulturális együttműködésre, de arra is, hogy *a falusi embert és a falusi viszonyokat alaposan megismerjem. Csak így merem vállalni azt, hogy a falusi népről, a falusi viszonyokról, a falu szociális helyzetéről írjak, így tanultam meg értékelni is a falusi embert.*

Az alföldi embert csak az ismerheti meg igazán, aki *sokat van vele együtt*, aki résztvesz minden eseményében, bánatában és örömeiben. *A falusi paraszt zárkózott és bizalmatlan, éppen*

ezért más magatartást tanúsít azzal szemben, akivel életében először találkozik és másképp beszél azzal, akit már régóta ismer, *aki előtt őszintén feltárhatja a szívét*, akinek tanácsát maradéktalanul megfogadhatja.

Amikor ezeket megállapítom, sajnálattal kell megállapítanom azt is, hogy ma a jóhiszemű falukutatók mellett sokan vannak *könnyelmű* emberek is, *akiknek a faluhoz semmi közük*, akik a falut csak a pesti kávéházakból, olykor-olykor vidékre történő kirándulásaik során *vélik felfedezni*, a nagy tömeget alkotó laikus városi közönség pedig, mely a falusi helyzetet *az érem másik oldaláról* megvilágítva még nem látta, a falu problémáiról azelőtt nem igen hallott (nem is igen érdeklődött iránta), szívesen veszi *a színesen beállított, riportszerű és hangzatos című könyveket anélkül, hogy sejtjené a tendenciózus csoportosítást és beállítási, vagy pedig csupán az egyoldalú tájékozódás alapján, kellő körültekintés, helybenlaks, tanulmány, gazdasági ismeret hiányában eléje hozott állítások tarthatatlan voltát.*

Alapos szemlélet, tárgyilagosság és igazságos érzület szükséges ahhoz, hogy a korábban említett szempontok figyelembevétele mellett az alföldi falvak problémáinak boncolgatásához lássunk.

Ezek a szempontok érlelték meg bennem azt a lelki kényszert, hogy olyan munkával lépjek a nyilvánosság elé, melyet többéves helyszíni tapasztalat, a kellő előkészület és a lelkiismeretes tárgyilagosság diktált. Azt írtam le, amit hosszú falusi éveim alatt láttam és megfigyeltem, vagyis *ahogy a falut én láttam.*

Könyvemet olyan rendszerben állítottam össze, hogy csak *az összes fejezetek együttvéve alkothatnak egy egységes képet* s éppen ezért, ha az első fejezetekben lehetnek is olyan részek, melyek némelyek előtt elfogultaknak tűnnek fel, a későbbi fejezetek azonban ezt a látszatot eloszlatják. Az ismertetés technikájában két szempont irányított: *a leíró és az elméleti.* Egyes fejezetekben néhol kisebb ismétlések is előfordulhatnak, de ezek szükségesek az illető fejezet *kerektségéhez*. Kerestem az egyszerűséget úgy a stílusban, mint az anyagismertetésben, kerültem az idegen hangzású, tudományos elméleteket és színes beállításokat. *Közöltem általánosan ismert részeket is*, de ezek hozzátartoznak a választott tárgy leírásának egységé-

hez. Céлом az volt, hogy egyszerű, érthető nyelven *az alföldi falut minden részében, a maga teljességében az olvasó elé hozzam*. Akik azonban nem értenek velem egyet azokkal szívesen bocsátkozom vitába, hogy vagy beigazoljam állításaim helyességét vagy pedig — ha meggyőznek tévedéseimről —, revideáljam megfigyeléseim helytelen következtetéseit.

Bár munkámat erősen befolyásolja magyar fajtám iránt érzett szeretetem, úgy érzem, minden jogcímem megvan alföldi falvaink szociális problémáinak saját megfigyeléseim alapján való tárgyilagos feltárására és ezért a felelősséget is nyugodtan, tiszta lelkiismerettel vállalom.

Budapest, 1937. karácsony havában,

a szerző.

ALFÖLDI FALVAINK SZOCIÁLIS PROBLÉMÁINAK KIALAKULÁSA.

Maga az általános szociális probléma, mint a társadalmi és ma, részben a gazdasági mozgalmakat is befolyásoló, irányító eszme és tényező, nem a legújabb idők terméke, nem a marxista elvek, de a szociáldemokrata tévtanok sem jelentik e kérdés lényegét, hanem *a társadalom minden rétegében és viszonyaiban jelentkező akadályok és nehézségek, melyek a társadalmat alkotó egy-egy társadalmi osztályt kulturális és gazdasági felemelkedésében meggátolják.* Jelenti úgy az anyagiakban, mint a szellemiekben mutatkozó szakadékokat, ezek felismerését és keresi az áthidalás módjait és eszközeit Nem jelenti azonban kizárólag *egy* társadalmi osztály szociális igényeit, bajait, ezen bajok megszüntetésére irányuló osztályharcot és feltörést — mint a szociáldemokraták és kommunisták hirdetik —, vagyis — szerintük — a proletártömegeknek hatalomra jutását a többi társadalmi osztály fölé. *Az osztályharcból nem születhet szociális jólét, az osztályharc esetleges sikere nem oldhatja meg a szociális problémákat, főleg azért, mert egyoldalú harc, nem nézi a társadalom összességét és éppen ezért útját nem az építés, hanem a rombolás, az általános nyomorúság, a vér és az emberi önérzet és legitím feltörési vágy sárbatiprása jellemzi.*

Nálunk még nagyon sok helyütt maga a „szociális” kifejezés, szó, de maga az ember társadalmi életének elvont vizsgálatával foglalkozó tudományt jelentő „szociológiai” szó is nem azt az értelmet jelenti, amit magában foglal és éppen ezért innen van a tartózkodás is, a feles e szavak használatától, melyek a problémákkal kapcsolatosak. Erre magyarázható nagyon sokszor azután a lényegtől való idegenkedés és ért-

hetetlen megnemértés. Érdekesen fejtegeti ezt dr. Steinecker Ferenc egyetemi tanár „Községpolitika” című könyvében a következő szavakkal:

„A szociológia szó a mai magyarságban azt a hitet kelti, hogy az forradalmi jellegű tanításokat foglalna magában, aminek az az oka, hogy a világháború előtti időben a történelmi magyarság — sajnos — nem foglalkozott szociológiai tanulmányokkal, hanem az e téren való tudományos búvárkodást átengedte az új városi értelmiség ama részének, amely a magyarság történelmi vezető osztályainak életét belülről nem ismerte, felfogását meg nem értette és a magyar összes életviszonyokat radikális elméleti tanok alapján felforgatólag akarta erőszakosan megváltoztatni. Ez az értelmiség — mint magukat nevezték „entellektuelek” — irodalmilag a „Nyugat”, tudományosan pedig a „Huszadik Század” című folyóirat körül csoportosult és alkotta a Társadalomtudományi Társaságot, a háború alatt pedig a harcias „Galilei Kör”-t, ahonnan a magyarság tönkrettevését elősegítő 1918-as ú. n. „öszirózsás” forradalom kiindult és amelyben ezeknek a csoportosulásoknak hihetetlenül beképzelt, tisztán doktriner, a való életet egyáltalán nem ösmerő „szociológusai” végzetes szerepet játszottak.”

A XX. század embereinek nem szabad a „szociális”, „szociológia” szavak alatt a szociáldemokraták vagy a marxisták jelszavait érteni, mert ezeknek a szavaknak sokkal tudományosabb, sokkal mélyebb és tisztább értelmük van, sokkal inkább vonatkoznak az egész társadalomra, semmint a társadalomnak egyes osztályai, egyes politikai pártjai egyoldalúlag kisajátíthatnák maguknak és olyan jelszavaknak használják, melyek mögött távolról sem érthetik azt, amit azoknak a tisztultabb felfogás, az igazi szocializmus tulajdonít.

Igazi szocializmust említettem, mely alatt semmiesetre sem értem, nem is érthetem a marxizmust, vagy a szociáldemokráciát, *mert ezek a szocializmus helyes értelmezésének csak egy-egy szélsőséges, erőszakolt ágazatai.* Ezt a szót ma még hagyon sokan éppúgy félremagyarázzák és helytelenül értelmezik, sőt használják, mint a fenti szavakat.

Mi is a szocializmus helyes értelmezése, hogyan keletkezett és hogyan alakult ki mint egy sokat jelentő és oly sokat magában foglaló eszmeirány?

Földes Béla szerint a szocializmus olyan régi, mint az emberi társadalom, időről-időre megújuló tiltakozás a földi igazságtalanság ellen képezi forrását. Próféták, vallásújtók, költők, tudósok számtalanszor adtak ennek kifejezést.

Dr. Czettler Jenő egyetemi professzor gazdaságtörténeti előadásait használom fel forrásmunkának, hogy rövid ismertetést adjak magáról a társadalom kialakulásáról, a szociális bajok és problémák keletkezéséről, melyek eredete már az ókorban is megtalálható, bár ezeket nem a mai értelmezésükben ismerték.

Az emberi csoportosulás első megnyilvánulása a horda volt, de ezt a 20—100 főig terjedő embercsoportot semmi különös kötelék nem fűzte össze, csupán a hiányérzet, az élelmezési szükséglet könnyebb kielégítésének vágya, mert a vadállatok elejtéséért vívott, de a védekezésért is folytatott örökös harcban a tömeg nagyobb ereje biztosította az egyes csoportok fennmaradását, könnyebb védelmét. Évszázadok kellettek ahhoz, míg az ember rájött arra, hogy a közös kapcsolatnak a nagyobb erőn és hatalmon kívül más előnyei is vannak és a nemzetségekben, melyeknek társadalmi és gazdasági formájukat a matriarchatusok képezték, már erős közösségek találhatóak, a patriarchatusokban pedig kialakultak a közös házak, a közös gazdaságok, a családanya vezetése és hatalma alatt. A családi gazdálkodásból nőtt azután ki fokozatosan a középkor két legtipikusabb alanya, a földes-uraság és a város.

Társadalmi ellentétek már az ókorban is voltak és akkor kezdődtek, amikor az egyéni tulajdon fejlődött ki, de az ellentétek ekkor még nem alkothattak szociális kérdést, *mert hiányzott ennek megismeréséhez a szükséges öntudat.* A rabszolgaság és a jobbágyság idejében pedig a munkás függő helyzetét nem érezte annyira, mint napjainkban, mert helyzetét egyrészt változhatatlannak tartotta, másrészt ez védelmet és segílyt is jelentett számára. A földes-uraságot — mely a civilizációnak, az állami és gazdasági élet fejlődésének az alapját képezte — eleinte nyereszkes vágy nem vezette, jobbágyaitól a természetes szolgáltatásokon kívül egyebet nem követelt, sőt a szolgáltatások fejében őket megvédte. A jobbágyok, ha nem is voltak önálló gazdasági egyedek, telkük felett szabadon nem rendelkezettek, de katonáskodniuk nem kellett (sőt a földes-uraság őket is tartozott védeni), gazdasági támogatást kaptak úgy, hogy helyzetük ellen nem is lázongtak.

A keresztes háborúk azonban megteremtették a cseregazdaságot, a munkamegosztást és a vegyes családi üzemekből tisztá mezőgazdasági üzemek lettek. Bekövetkezett a városi-gazdaság kora, a piaccal, mint központtal. A cél már a nyereszkeskedés lett, a föld és a munkaerő minél nagyobb kihasználása, ami már a jobbágy helyzetét tűrhetetlenné tette. A piacok kialakulásával fejlődött ki a kamatra kölcsönzés is, a tőkegyűjtés, a gazdagodni vágyás, az üzleti szellem és ezek a kapitalizmus mozgatói és alapjai lettek. A munkás és munkaadó viszonya üzleti alapokra helyezkedett, a vállalat a tőkét és a munkát egyesítette azért, hogy a termelés és az adásvétel útján nyereséget érjen el, a tőke és a munka között elkerülhetlenné váltak a mind jobban felmerülő ellentétek. A szociális nyomor és problémák öntudatra jutottak és ezeket elősegítették Marx, Kautsky, Dávid stb. szocialista írók munkái is. A mezőgazdaságban a földbirtokost is többtermelésre szorította a piac és a közteher, de fokozódott a mezőgazdasági népesség igénye is, akik a házalók és ügynökök révén az ipari centrumokkal összekötötésbe kerültek. Lassan-lassan kifejlődött a kis-, közép- és nagyüzem és a föld járadékforrás lett. A mezőgazdaság szociális kérdéseivel azonban ekkor még az ipari munkásproblémák szemüvegén keresztül foglalkoztak.

Csak amikor az allodium növelésével szaporodott a szabad mezőgazdasági bérmunkásosztály is és bekövetkezett a jobbágyfelszabadítás, *kezdt a mezőgazdasági kérdés mint intenzív szociális probléma jelentkezni.* A gépmunka az ember alkalmaztatását a mezőgazdaságban is mind nehezebbé tette és a legelők és erdők kiirtásával megcsappant a törpebirtokos és mezőgazdasági munkás fő jövedelmi forrása, az állattartás is.

Czettler Jenő dr. egyetemi professzor a „Magyar Mezőgazdasági Szociálpolitikában a következőket mondja:

„A kapitalista termelésnek a mezőgazdaságra gyakorolt hatása teremtette meg egyrészt az agrárszocializmust, vagyis a mezőgazdasági munkásoknak forrongásig fajuló elégtelenségét, másrészt pedig az agrárkérdést, amely a kiscgazda-osztály pusztulásában, a falu gazdasági helyzetének, kultúrájának, népszokásának háttérbe szorulásában jelentkezik.”

Ma az általános szociális problémákat a mezőgazdasági szociális problémáktól elválasztani nem lehet, *sőt a mezőgazda-*

sági szociális problémák, különösen agrárországokban, nem kis mértékben az általános szociális problémákat is jelentik.

A világháború után bekövetkezett gazdasági válság egyik európai nemzetet sem kímélte. Ez a súlyos válság hatalmas mérvű munkanélküliséget, Ínséget és tömegnyomort hozott. A válság azóta némiképp enyhült, a pár évvel ezelőtt fellépett nagy munkanélküliség is, azonban az egész világ egy forrongó kráter, mely itt-ott máris kitör, hogy forró lávájával az emberiség, a fiatalság százezreit ölje halomra. *Senki sem tudja, mit hoz a holnap, mit rejteget a jövő.* Minden országban más és más elméleteket hirdetnek, más és más eszmék megvalósításával vélik a szociális és gazdasági bajokat levezetni, enyhíteni, az emberiségnek a feneketlennek látszó sárba ragadt taligáját kirántani. De nevezzék ezeket az elméleteket liberalizmusnak, szocializmusnak, demokratizmusnak, marxizmusnak, fasizmusnak vagy nemzeti szocializmusnak, *végegyeredményben a világ, főleg Európa fokozatosan két hatalmas táborra, két egymással szembenálló blokkra szakad és pedig a nemzeti szocialista vagy fasiszta, a másik oldalon pedig a szocialista-kommunista blokkra.* Ez a két tábor szervezkedik, dolgozik láthatóan vagy láthatatlanul, gyűjti erejét, hogy végül is leszámoljon egymással. Az egyik világszemlélet a nemzeti érzés, *a hazaszeretet fokozottabb kiépítésével, új célkitűzéseivel, gyors és gazdag programmal, a munka nagyobb védelmével és az állam hatékonyabb beavatkozásával kívánja nemzetét nagygyá, erőssé tenni, elítéli a kapitalizmus rideg kalmárszellemét, de tagadja az osztályharcot, a sztrájkot, a munkás-kizárást és a szocializálást is,* míg a másik már a történelmi multat tagadja, hogy helyébe a történelmi materializmust állítva, *lerombolja mindazt, amit a régi rendszer alkotott, ami az eddigi fejlődést hozta, ezzel együtt a tekintélyt, a vallást és az erkölcsöt is és a romokon halványt akar magának emeltetni, mely halványt a mindenkor kicserélhető gépalkatrészekké alacsonyított, a nagy közösség számára értékileg semmivé vált emberek, emberi méltóságok építik neki.* Az emberi mivoltot itt már csak a könny és az éhség jelenti, a rendszer pedig csak a vörös színben tér el a fehér cárizmustól. Nekünk, magyaroknak, *kétségtelenül az előbbi tábor a rokonszenvesebb, de hogy a külföldről importált eszméket minden változtatás nélkül a tradíciót és alkotmányt tisztelő, szabad-*

ságot szerető, sajátos magyar leiekbe egyszerűen át lehessen ültetni, az erősen kétséges. Egy totális államforma nálunk nem lehet örökéletű, de egy faji elméletnek sem lehet talaja, mert lehetetlen helyzetet teremtenie a már erősen kevert népfajunk között. Hazánkban egyformán helye volt és van minden magyarul érző állampolgárnak nemzetiségre, vérszerinti eredetre való tekintet nélkül, hiszen nemzetiségeink sorából eddig is nagyon sokan áldozták munkájukat, életüket és vérüket a magyarság eszméiért, a magyar földért. Ez az ország a szent-istváni intézményekben, eszmékben állhatott eddig fenn, erősödhetett meg a múltban és csak az alkotmányos keretek között beszervezett nemzeti egység teheti ismét nagygyá.

Mint említettem, két hatalmas tábor szervezkedik ma a világon, gyűjti erejét az egymásközi nagy leszámolásra.. A két tábor között pedig *kétségbeesett tekintetével itt vergődik a mi agyoncsontkított, porig lealázott szerencsétlen hazánk és ha vannak is barátaink, csak a jó Istenben, meg saját erőnkben reménykedhetünk.* Erőnket azonban a mindig súlyosabbá váló szociális problémáink napról-napra fogyasztják és ezek a szociális problémák hazánk éléstárát képező Alföldünkön a leg-súlyosabbak, a magyar nép törzsét és erejét alkotó alföldi parasztnál a legfájóbbak.

A háború előtt nem sokat beszéltek és nem sokat hallottunk róla, de *nem is sokat tettek az alföldi falu szociális problémáinak enyhítéséért,* ezek gazdasági téren nem is voltak súlyosak (inkább kulturális téren), a háború után bekövetkezett és rövid ideig tartott parasztkonjunktúra elmúltával azonban feltárultak azok a sebek, melyek a falu testét már régóta kínozták és ezek a sebek *most már az egész ország testét égetik.* Itt állunk alföldi falvaink szinte kétségbeejtő szociális bajjaival és problémáival, sürgősen *meg kell keresnünk és alkalmaznunk* a segítség és gyógyítás és ezzel a felemelés módjait és eszközeit.

A bajokat azonban nem szabad *tisztán az anyagi eszközök hiányában* keresni — általános vonatkozásban ez túlzott is volna —, hanem a kulturális, egészségügyi, termelési stb. téren, ahol a súlyos hiányokat a mai *idők követelményei* emelik és hangsúlyozzák ki. A XX. század légkörének nagyobb szociális és gazdasági igényei, melyek a mezőgazdaságban is szükségszerűen jelentkeztek.

A MAGYAR ALFÖLD ÉS AZ ALFÖLDI FALU.

Alföldi falvaink lakosságának és szociális problémáinak beható tárgyalása előtt szükségesnek tartom, hogy *rövid statisztikai és földrajzi ismertetést adjak*, mely szükséges ahhoz, hogy Alföldünkről teljes képünk legyen, hogy AI-1 oldünket száraz adatokkal dióhéjban bemutassam:

A trianoni békeparancs — a Dunántúlt leszámítva — szinte; csak a nagy magyar Alföldre zsugorította össze hazánkat. A megmaradt 16,173.443 katasztrális hold (93.073 négyzetkilométer) területből 7,323.353 katasztrális hold (42.143 négyzetkilométer) esik az Alföldre, 6,409.320 katasztrális hold (36.884 négyzetkilométer) a Dunántúlra és 2,440.770 katasztrális hold (14.046 négyzetkilométer) Északra.

A népességet tekintve az *1930. évi* statisztikai állapot szerinti Csonka-Magyarország 8,688.319 főt számláló lakosából 4,866.934 fő esik az Alföldre, 115.5 négyzetkilométerenkénti népsűrűséggel, 2,685.509 fő a Dunántúlra, 72.8 népsűrűséggel és 1,135.876 fő Északra, 80-9 népsűrűséggel.

Fenti lakosságnak 92.1 %-a magyar, 5.5%-a német, 1.2%-a tót és 1.2%-a oláh, rác, horvát, bunyevác és egyéb. Ezekből az adatokból látjuk, hogy az Alföld lakóinak száma majdnem 100%-bán magyar, csak Budapest környékén, (Csonka-Bácskában vannak németek (svábok) és kisebb töredékben, inkább elszórtan rácok és oláhok; Csanádban és Békésben pedig itt-ott egy-két majdnem szintiszta tót község lakossága képezi a kisebbséget. *Vallásra nézve* az alföldi lakosság túlnyomó részben római katolikus, sokan vannak a reformátusok és csak kisebb részben az evangélikusok, görögkeletiek, görög-katolikusok, egyebek és zsidók. *A foglalkozást tekintve* a trianoni ország 4,499.393 lelket kitevő (51.8%) ös-

termelőjének több mint a fele itt van, figyelembe kell venni ugyanis azt, hogy az Alföld lakóinak számából 1,006.184 lélek Budapestre esik, ezek pedig nem östermelők.

Az Alföld területén 1935. évben 6 törvényhatósági joggal felruházott város, 27 megyei város, 504 nagyközség és 198 község volt, ezenkívül 4538 puszta, telep és egyéb lakott hely, *Az Alföld talaja erősen változatos.* Találunk termelésre elsőrendűen alkalmas fekete földet, jó barna talajt, rengeteg katasztrális holdat kitevő mély homokot, vagy erősen homokos talajt, szikes, vizenyős, terméketlen, vagy pedig agyagos, márgás részeket. A 60—100 év előtti futóhomokot, mely a gazda termését *máról-holnapra* vitte át a szomszéd birtokára és mely főleg a Tisza—Duna-közének képezte nagykiterjedésű területeit, ma túlnyomóan megkötötték. *A legelőterületek inkább soványak,* nyáron gyakran kiégnek, lesülnek, a jószágnak eleséget nem adnak. Vadvizek is találhatóak még sokhelyütt, de sűrű nádasok is. Az erdőállomány ma még kicsiny, általában más fában is szegény az egész vidék.

Éghajlata változékony és szélsőséges. A tavasz igen melegen gyorsan beköszönt, hogy azután a májusban hirtelen jött éjjeli fagyok, vagy az áprilisi hosszantartó esők egyrészt az őszi vetéseket ritkítsák ki, a gyümölcsösök virágait fagyasszák el, másrészt a tavaszi munkálatokat hátráltassák erősen. Június—július hónapokban rendszerint hosszú ideig tartó *kíméletlen szárazság* égeti le a lábon álló termést és a legelők fűvét, mely tartós szárazságot csak olykor-olykor szakít meg egy-egy hatalmas jégeső vagy zápor, mely azután percek alatt teszi tönkre a gazda egész évi keserves munkáját, minden reményét. A júliusi nagy forróságban a kapás növények nagyon megsínylik az eső hiányát, mire azután a várva-várt eső megjön, a szomjas és szétrepedezett föld *pillanatok alatt* nyeli el a vizet. Az őszi munkálatokat viszont a felesleges esős napok hátráltatják, illetve akadályozzák. *Nem múlik el egy év, hogy egy-egy hatalmas jégvihar ne verné tönkre az Alföldnek valamely részét.* A szinte állandóan jelentkező károkozók: a fagy, az aszály, a jég, a rozsdagomba fellépése és az ürge.

A közlekedési viszonyok nagyon mostohák, mert a *vasúti hálózat még ritka,* nagyon sok községet nem érint. A folyók legnagyobb része csatornázatlan, nem hajózható (a két nagy folyót, a Dunát és a Tiszát leszámítva). Az utak, az egy-két

a főútvonalat leszámítva, *rosszak*, a bekötőutak pedig *ritkák, esőben járhatatlanok*. Az utóbbi években azonban az útállapotokon némi enyhülést látunk, már több kövezett bekötőtű építését kezdték el.

Az *alföldi falvak elhelyezkedése* is erősen változó képet mutat. Az egyes falvak vagy egymás közvetlen közelségében fekszenek, szinte egymást érik, vagy pedig 20—30 kilométer távolságban terülnek el egymástól. Ezt különben a *talaj minősége és termékenysége* szabályozta eddig. A falvak kiépülése is igen változatos, találunk az országutak két szélén 5—6 kilométer hosszúságban is elhúzódó és csak *egy-egy sor házból* álló községeket, viszont találunk kisebb négyszögekben, vagy pedig *nagyobb tömbökben* elhelyezkedő, *sűrűn beépített* falvakat is. *A falvak utcai* szélesek, erősen különböznek a kül-lőiei falvak utcáinak sajátosságaitól, de abban is, hogy *követeliének és erősen porosak*, vagy esős időben járhatatlanul uniósak.

Az alföldi népről most *röviden* csak annyit, hogy: nagyon szorgalmas, vallásos, munkaszerető és tekintélytisztlő.

A FALUT ALKOTÓ TÁRSADALMI OSZTÁLYOK HELYZETE ÉS LÉLEKTANI VIZSGÁLATA.

Az alföldi falu társadalmi rétegződése *merőben különbözik* a várositól, de az egyes társadalmi osztályok helyzete, az osztályokban élők lelkivilága, gondolkozásmódja és társadalmi állásfoglalása is *nagy különbségeket mutat fel*. Különbözővé teszi már maga *a foglalkozás, a gazdálkodás is*, mert a városi gazdaságot és gazdálkodást inkább *kollektívnek*, közös gazdálkodásnak, míg a falusit *individuális*, egyéni gazdálkodásnak tekinthetjük.

Mielőtt azonban a falu társadalmi osztályait külön-külön vizsgálónók, érthetetlenül állunk az előtt a felfogás előtt, melyet a legtöbb városi ember (sőt mondhatni, túlnyomó része) vall magáénak a falu és a falusi emberrel szemben. *Tartózkodik a falutól és nem értékeli kellőképp* a falusi embert. Ezt azután érzi maga a falusi ember is és így indokolva látjuk azt a bizonyos feszélyezettséget is, sőt féltékenységét, melyet a városi emberekkel szemben tanúsít. Elmaradottabbnak érzi magát és ennek tulajdonítja, hogy *a városi ember kerüli vele a szorosabb kapcsolatot*, a lakhelyén való találkozást. És ez körülbelül így is van, pedig ha a városi ember ráismerne, tudatára jönne a falun reávarakozó úttörő munka *jelentőségére és szépségére*, megismerné a még értékében *öntudatlan*, de éppen ezért a helyes irányba vezethető falusi embert, látná, hogy neki és társadalmának egyenesen *erkölcsi kötelessége* közeledni a faluhoz, megértéssel és türelemmel, mert ez nemcsak a falu javát, hanem az övét és városáét is jelenti. Tudnia kell, hogy a falu problémája, gazdasági és kulturális helyzete *szorosan összefügg* a város problémájával, sőt az egész magyarság problémájával is.

Az csak szomorú jelenség és a fenti megállapításból adódik, hogy amíg a városi társadalom értelmiségei, irányítói szinte *teljes közönnyel* viseltetnek a falu lakossága iránt, addig a szociáldemokrata és titokban a bolsevista agitáció *annál erősebben* vetette magát ma már a falura is, arra a falura, melyre régebben *legtávolabbi reményében sem* merete agitációs tevékenységi körét kiterjeszteni. És míg a napról-napra lisztábrában látó és mindjobban felvilágosuló városi munkásság körében az osztályharc és ezzel az osztálygyűlölet propagandája határozottan *tért veszít*, *tért* kell vesztenie, mert *a kultúra, a sport, a munka megbecsülése és elismerése összehozza a különböző társadalmi osztályokba tartozókat* és a kialakuló kapcsolatok folytán a munkásság soraiban mindinkább uralomra jutó *magasabb szemlélet* a „világot megváltó”, de valójában a világot elpusztítani törekvő marxista elvek jelentőségét lassan-lassan elhomályosítja, addig a ma még elmaradt kultúrájú falvakban, *a különböző elveket és elméleteket nem ismerő, áttekinteni nem tudó* falusi paraszt- és szegényosztályokban a felforgató törekvések jól fizetett bolsevista, szocialista és egyéb harcosainak szemfényvesztő és tartahatatlanság elvei talajt keresnek és itt-ott már találnak is. És amikor ezen elméletek hirdetői a városban mindjobban elvesztett pozíciójukat *a falun akarják visszaszerezni*, egyelőre még nehéz akadályt képez számukra a falusi gazda *konzervatívizmusa, a sajátjához ragaszkodó és éppen ezért a magántulajdon szentségének elvétől el nem téríthető hite*, mely ma még az ígéreteknek nem hisz, az elébe tált idegen eszméket ellöki magától. Azonban nem akadály már számukra a falvakban ma nagy létszámot alkotó *nincstelenek, munkanélküliek, más földjére pályázók* és a csekély jövedelemmel bíró mezőgazdasági munkások tömegei, melyek kétségbeejtő helyeinkben szívesen hallgatják a magukat „a magyar szántóvetők apostolainak”, „közgazdasági íróknak” kinevező demagógok előadásait, akik minden nagy és általában nagyobb birtok „kizsákmányoló politikájának” hangoztatásával *akarnak éket verni a birtokos és birtoktalan, az úr és a paraszt közé*. Ma a városi kávéházakban, korzókon és társaságokban hangoskodó „kiváló” telepítési, parcellázási, termelési, értékesítő stb. szakértők, földreform erők és földosztogatók meg-
unva a laikus közönség *értékre át nem váltható* hozsannázá-

sát, már a falvakba merészkednek, mert úgy vélik, hogy a mai keserű hangulat nagyon alkalmas lesz számukra anyagi és politikailag gyümölcsözteszhető sikereket hozni. Ezek *konkolyt hntenek* a falusi magyarok közé, olyan talajba, melyet még parlagnak, Könnyen hozzáférhetőnek tartanak és azok a magyarok közé, akik mindig tekintélytisztelő, jó és munkás polgárai, erős pillérei voltak hazánknak, agrárországunknak. A konkolyhntésnek határozottan termő talaja is van, mert a kellőleg ki nem képzett, a mai kultúrnívótól lemaradt alföldi paraszt és munkás a fülébe csengő szavaknál töbzett nem hall, *azok értelmén túl nem lát* és nem tud semmit azokról a kormány- és társadalmi törekvésekről, akciókról, melyek ma már helyzetét átérevezve, segíteni akarnak rajta, ám az anyagi nehézségek csak lassú munkát engedélyeznek. *Nem ismeri* a többi osztályok helyzetét, nem ismeri a nagy- és középirtokos *súlyos közterheit, mindjokban emelkedő szocialis terheit sem*, nem ismerheti az *értékesítési nehézségeket* és elfelejti, mert sosem említik ezt a fontos tényezőt előtte, hogy súlyos helyzetét elsősorban *a sors mostohasága, az időjárás szeszélye és a rossz terméseredmény okozza*. Amint egy jobb esztendő, vagy legalább is egy közepes esztendő köszönt be (mint pl az idei), a dolgoznívágók máris munkát találnak, sőt nagyon sok helyütt munkáshány lép fel. (Folyó évben, azaz 1937-ben Csongrád megye egyrészében, sőt Nagykörös vidékén még drága munkabérek mellett is alig lehetett mezőgazdasági munkást kapni.)

A bajokon *józan mérlegeléssel*, az okokat ismerve, háta-rozott cselekvéssel kell segíteni és csak úgy, ha a segítség *reális és tartós* alapokon nyugszik, *reális* célokat követ. A bajok kútforrását azonban helyesen csak akkor találjuk meg és így az ezek gyógyítására legjobban megfelelő módszereket, ha a falu problémáit *közélről* vizsgáljuk, ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy *alaposan megismerjük a falut alkotó társadalmi osztályok pszichológiáját*, azaz lélektanát (anélkül, hogy tudományos kutatásokba bocsátkoznánk), vagyis meg kell ismernünk a falusi nép *gondolkozás módját, törekvéseit, adottságait*, de meg kell ismernünk egészen közélről *helyzetét, egészségi és kulturális viszonyait, szokásait, termelési és értékesítési módjait, lehetőségeit*, valamint a sorsát javítani alkalmas eszközökhöz való *hajlamát, alkalmasságát*

A romboló munka előharcosai a falut és a faluban élő magyar kisiparost, kisgazdát, mezőgazdasági munkást csak *eszközül* akarják megnyerni és céljuk elérése érdekében olyan megállapításokat tesznek és akarnak elhíttetni nemcsak a laikus közvéleménnyel, hanem magával a falusi emberrel is, melyek merőben *ellentétesek a való helyzettel, az igazsággal*, sőt ezen megállapításokkal tulajdonképpen *merényletet követnek a tekintély, a hit, a vallás és a tiszta falusi erkölcs ellen*.

A józan falukutatásnak tehát nem szabad a téves megállapítások alapján elindulnia, sőt azokat figyelembe sem szabad vennie, hanem a vizsgálódást *a személyes* kutatás terére kell vinni, *hosszas, évekig tartó* megfigyeléseket kell tenni és a nyert tapasztalatokat feldolgozva, a falusi intelligenciával karöltve így elérheti azt, hogy elsősorban a falusi népet károsan befolyásoló demagóg eszméktől *tehermentesítheti* és azután átadja az őt megillető főszerepet a falusi intelligenciának, mert ez ismeri egyedül a körülötte élő népek gondolkozásmódját, szokásait, magát *személy szerint* az embert, ennek hajlamát és viselkedését, de éppen ezért van *hivatva* arra is, hogy a falujabeli egyes kisebb társadalmi osztályokat *felkarolja, a személyi kapcsolatokat közvetlenül felvegye*, nagy türelemmel és szeretettel neveljen és irányítson. Ha a falu társadalmát úgy külső, mint belső vizsgálódás szempontjából tárgyaljuk, akkor ezt a társadalmat öt nagy csoportra kell felosztanunk és mindegyik csoportot külön-külön vizsgálnunk. Az öt csoport a következő:

1. A falu intelligenciája,
2. a falu iparosai,
3. a falu kisgazdája,
4. az időszakos munkások és
5. a nincstelenek és szegények.

A FALU INTELLIGENCIÁJA.

A falvakban általában a falu intelligenciája az a társadalmi csoport, mely *arra hivatott, hogy a többi társadalmi csoportot vezesse, irányítsa, vagyis a falut formálja.* Alföldi falvainkban azonban inkább azt látjuk, hogy ez az osztály egy külön kasztot alkot és az úgynevezett „társadalmi előítélet” védőbástyájával veszi magát körül. *Vannak kivételek,* de nagyobbrészt ez az osztályréteg ma még szinte teljesen közömbös magatartást tanúsít falujában a többi osztályrétegekkel szemben. A városban szégyeli, ha „vidékinék” nevezik, otthon pedig *megközelíthetetlen* és uralkodó. Elszigetelődését nagyon sok helyütt akkor is hangsúlyozza, amikor egyesüléseit, kaszinóját „úri”-nak nevezi, amit egy városban talán meg lehet tenni, *de a faluban helytelen,* mert akaratlan ellen-szenvet vált ki. Tüntetést kifejező megkülönböztetésnek is lehet ezt tekinteni, ami még 15—20 évvel ezelőtt természetesnek látszott, de ma már nagyon sokan, mégpedig magában a faluban, az elkülönülés, illetve elszigetelés kihangsúlyozását keresik és látják benne. A falu intelligenciája többségének a főéivé inkább *a nyugodt és kényelmes megélhetés,* a gazdagodás lehetőségének biztosítása, pedig az úri jelleget éppen azzal kellene kidomborítani, hogy szociális átérzéstől telítve a kisebb társadalmi osztályok nevelésében *előljárna.*

A falusi iparos és paraszt szereti a nagyokat, a falusi társadalom elitjét követni, utánozni és ha követendő példát nem lát, igazat ad annak az agitációnak, amely őt az úriemberek, a „nadrágos emberek” ellen izgatja, előtte a falu intelligenciáját mint ellenségét emlegeti. Elhiszem, hogy a nevelő, az oktató munka néha *sok akadály legyűrését* köve-

teli, *kezdetben nagyon hálátlan, sok tűréssel és fáradtsággal jár*, de a legaktívabb szerepet mégsem szabad másnak átengedni, hiszen *a tudás és a nagyobb intelligencia éppen a nagyobb megértésre is képessé tesz*.

Hogy az 1919-es gyászos időkben a falu felizgatott proletártömege legtöbbször a községben az intelligencia ellen is fordult, az *kizárólag* annak tudható be, hogy az értelmi osztály *mar akkor sem* érezte át falubeli hivatását és a népet nem akarta irányítani, a helyes úton vezetni. Akkor sem törődött a nálánál alacsonyabbrendűnek tartott társadalmi osztályokkal, a falu iparosával és parasztjával, nem csoda tehát, ha *egy-két hangosabb városi fiatalember* könnyen irányíthatta a hangulatot azok ellen, akiket a nép *csak azért* tartott ellenségének, raert jobb sorsuk volt, mint neki és ezt annak tulajdonította, hogy az ő rosszabb sorsa, az ő szenvedése éppen ezért van, az ő falatját azért vették el, hogy a „nadrágos ember jólakhasson”. *Az intelligencia sosem közeledett feléje*, nem ismerhette meg, nem követhette már, hanem ellene fordult. A forradalmi gyűlöletet sikerült azután a normális idők beálltával levezetni, de meggyőzően a lelkekből kitörölni — legalább is nagyon sok helyütt — *még máig* sem lehetett. Nem lehetett, mert éppen azok részéről hiányzik még az a *faradhatatlan és lelkes* törekvés, *akiknek leginkább áll módjukban ebben az irányban dolgozni*, tanítani. Ehhez az *iskolai* munka nagyon kevés, ehhez *társadalmi* munka szükséges, olyan társadalmi munka, mely megérteti minden egyes falusi kisemberrel — aki még nem érti —, hogy az ő osztálya éppúgy *rá van utalva* az intelligencia osztályára, mint fordítva, mely megérteti, hogy *az egymásrautaltság a kölcsönös megértést kell hogy hozza, a kölcsönös bizalmat és tiszteletet*.

Ha a falu intelligenciája ráeszmél arra — minthogy rá Kell és rá is fog eszmélni —, hogy neki milyen elmaradt *kötelezettsége* áll fenn a falu többi társadalmi osztályával szemben, ha tudatában lesz annak, hogy minden szabadidejét a *népnevelésre és népirányításra* kell fordítania, akkor éppen a mai időkben, amikor a forradalmi szellem „apostolai” *ismét ellene* igyekezzenek hangolni a falu népét, egy erős, *hitében és meggyőződésében tántoríthatatlan tömeget, mely hazafias lelkületű, egészséges szemléletű és felvilágosult társadalmat tudhat maga mögött*, ez pedig nemcsak számára

jelent biztos megnyugvást, létkérdést, hanem az egész ország jövőjére is.

Sajnos, a társadalmi szolidaritáson alapuló társadalmi kapcsolat és élet még magán a falusi intelligencián belül is *hézagos és laza*. A foglalkozások és hivatalok szerinti csoportosulások *egy-egy kasztot alkotnak*, mely kasztok azután inkább az egymás iránti irigységben vagy lenézésben élik ki magukat, mint a kölcsönös őszinte barátságban és szeretetben. Az orvos és a jegyző lenézi a tanítót és a tanító a kántort stb.

Ha nézzük a falusi intelligencia tagjainak egymásközi társadalmi és kulturális kapcsolatait, társadalmi és kulturális életét, akkor azt látjuk, hogy ez *gyenge* kis kaszinói összefüggésekben és *névnapok megülésében* merül ki, de ezeken az összefüggéseken is a fő témát inkább az intrika, egymás hátamögötti „szapulás” képezi és csak *nagyon keveset foglalkoznak a mindennapi helyzet problémáival, a faluban kifejtendő nevelő munka lehetőségeivel, eredményeivel*. A pletykázás mint ragályos betegség terjed az intelligencia soraiban, mindennap megszedi a maga áldozatát és az *önbíráskodás* eddig csak kellemetlen helyzetet teremtett, nagyon sok ember életét tette keserűvé falujában. De megtörténik az is, hogy olyan embert közösjenek ki soraikból, vagy nevetnek ki. aki *szociális érzésétől* vezetve éppen a falujabeli kisemberek *kulturális felemeléséért* dolgozik és ezért nem restéi az iparosok és kigazdák közé menni, velük egy asztalhoz leülni és barátságos elbeszélgetések során őket *tanítani, oktatni*. Az ilyen embert azután, ha eredményeket ér el, ha népszerűivé válik, sietnek el is gáncsolni, mert a *személyi hiúság* kerekedik ilyenkor már felül.

Számtalanszor és sok helyütt láttam azt, hogyha a falusi iparoskörök vagy gazdakörök nyilvános összefüggést, előadást, vacsorát rendeztek, az intelligencia *nem igen vett tudomást* ezekről, nem igen képviseltette magát azokon és rendszerint csak egyedül hallgathattam meg, hogy milyen rosszul esett ez a nemtörődomség a rendező egyesület minden egyes tagjának. Viszont annál *hálásabbak* voltak nekem, annál *nagyobb tisztelettel* vettek körül engem éppen azért, mert minden megmozdulásukban személyesen ott voltam, szabadidőm legnagyobb részét közöttük töltöttem, felolvastam és

magyaráztam így láttam és meggyőződtem arról, hogyha az intelligencia valamely tagja *többször elmegy* a kisemberek Közé, nem restéi velük egy asztalhoz leülni, beszélgetés közben meghallgatja a különböző nézeteiket, panaszait, ki-puhatolja egyes intézkedésekben, történetekben *álláspontjukat, véleményüket; tévedésüket*, a dolgoknak helytelen értelmezését megmagyarázza, *tanácsot és felvilágosítást ad*, ügyesbajos dolgaikban a kiutat megmutatja, ez semmiesetre sem „tekintélybevágó” cselekedet, sőt *sokkal jobban* tisztelik érte, mint azt, aki nagyon ritkán, akkor is három lépés távolságról és leereszkedő módon áll velük szóba. Ha az intelligencia valamennyi tagja látná és átérezné azt az *örömet és halát*, ami a falusi kisember szívét eltold, ha egy-egy ünnepélyén, összejövetelén vagy örömműnnepeén résztvesz, elbeszélget vele, jól érzi magát társaságában, akkor csakhamar rájönne arra mindegyik, hogy tulajdonképpen most szerzett magának *igazi* tekintélyt, *őszinte* tiszteletet és észre fogja azt is venni, hogy *a kisemberek eddigi bizalmatlansága feloldódott iránta, ragaszkodnak hozzá*, követik tanácsát és lesik minden egyes szavát, melyet minden körülmények között helyesnek el is fogadnak. Sokszor fogják *felkeresni* útbaigazításért és *a demagógia és káros agitáció máris elvesztette örökre talaját*.

Falusi életemben nem egyszer panaszolta az intelligencia valamelyik tagja nekem, hogy nagyon sok kis parasztgyermek akad ma, aki az annyira szép falusi „Dícsértessék a Jézus Krisztus” köszönés helyett *a szocialisták gyermekbarát' mozgalma* által tanított „barátság” köszöntéssel üdvözli egymást, de a felnőtteket is. Azzal viszont dicsekedtek, hogy az ilyen köszönésre *egy hatalmas pofonnal* válaszoltak, vagy a tanítóval verették el az öntudatlan és tanulatlan kis fickót, aki egyáltalán *nem is ismerte köszönésének jelentőségét*, csak azt tudta, hogy az apja vagy nagybátyja utasította őt erre. A pofonnal nem téríthetik észre a gyermeket, csak *jó szolgálatot* tesznek annak a lelkiismeretlen és gonosz agitációnak, mely már az *ártatlan és fogékony* gyermeki lelket is igyekszik megfertőzni. A kapott pofonnal az a gyermek, aki tulajdonképpen azt sem tudja, miért kapta a fenyítést, sírva fog hazamenni, ahol most már a nadrágos ember elleni gyűlöletet fogják a pofon hatása alatt belénevelni. De ha valaki a pofon helyett annak a gyermeknek *szeretetteljes szavakkal* meg-

magyarázná, hogy a rossz emberek tagadtatják meg vele Jézus Krisztus dicsőítését, a magyar fiúhoz méltó köszönést — ahogy már dédapja is köszöntötte az ismerősét —, akkor talán az a gyermek elgondolkozik e fölött, otthon is elmeséli, „hogy egy úr milyen szépen beszélt velem, mit mondott, meg-simogatta az arcát” és ez a gyermek apjának is jól fog esni. Az apa elmeséli a szomszédnak, eldicsekszik másfelé is vele és nem lesz *senki*, aki gyűlölettel fog beszélni arról az úri-emberről. Sőt elgondolkoznak majd ők is a hallottakon.

Nagyon sokszor hallottuk már azokat a kijelentéseket is, hogy „a magyar paraszttal kesztyűs kézzel bánni nem szabad” és vannak, akik ezt az elvet nemcsak hiszik, hanem *követik* is. Én erre csak azt felelhetem, mint aki a falusi parasztot, legalább is az alföldi falusi parasztot, alaposan megismerhettem, hogy erőszakkal, durva bánásmóddal, erélyes eszközökkel a mi parasztjainkat megfélemlíthetik, ideig-óráig engedelmes szolgálkává tehetik, de *tudat alatt* mindig ott fog lappangani szívében a gyűlölet a velük durván bánó iránt. *A magyar paraszt büszke és öntudatos, de jóindulatú és könnyen befolyásolható.* Ha türelemmel és meggyőződéssel foglalkoznak vele, ha megismeri emberét, akkor követi szavát, meghallgatja tanácsát. Az azonban csak természetes, hogy nem jelentheti a vele való foglalkozás, a vele egy asztalhoz való leülés az együtt való *dorbézolást, kártyázást, hangoskodást*, mert ez már tényleg a tekintély rovására menne és a kívánt cél elérése helyett jövátelhetetlen károkat, destruálást okozna. Aki az alföldi paraszttal foglalkozni kíván, annak *ismernie* kell emberét, annak gondolkozását és ezekből azt, hogy meddig mehet, hogy célját tekintélye rovása nélkül elérhesse. Felelősségteljes munka ez, vigyáznunk kell a kijelentéseinkre, cselekedeteinkre, mert különben *kárbaveszett* minden törekvésünk, igyekezetünk. De hangsúlyoznom kell, hogy *a munka mégsem nehéz, gyümölcsét feltétlenül meghozza.*

Az intelligenciának legelőször is *saját viselkedésével* kell hatnia a kisebb emberek lelkületére és nem szabad, hogy ezek hallják esetleges civódásait, vagy lássák esetleges meg-róható viselkedését. A nevelő munkában a falusi intelligencia minden egyes tagjának *a legteljesebb egyetértésben* kell haladnia és egymást *mindenben* támogatnia. *A személyi hiúság, az irigység itt nem játszhat szerepet*, mely falusi átkos

gyarlóságok már annyi eredményesnek indult munkát *semmitettek* meg, már annyi törekvő és lelkes intelligens embernek szegték kedvét. *A társadalom az ember számára csak akkor válik reális tartalomná, ha az egyének megértő és közös munkában keresik szoros kapcsolataikat, átérzik egymásra utaltságukat és a társadalmi cél érdekében minden tehetségüket, minden akarásukat rendelkezésre bocsátják.*

Ilyen érzéssel és ezzel a tudattal kell a falu intelligenciájának átérzenie különös hivatását, *mert benne él vagy bukik a falu egész jövője, társadalmi és kulturális kifejlődése.* Az eddig elmondottakkal nem is akarok *általánosítani*, mert alföldi falvainkban eddig is voltak és vannak az intelligenciának olyan egyénei, akik sokat és fáradhatatlanul dolgoznak falujuk felvirágoztatása érdekében, csak sajnos, *nagyon kevesen* és szinte teljesen magukra hagyatva, azonkívül nemcsak a mostoha körülmények, hanem a *megértés hiánya* is iáradtságossá teszi munkájukat.

Nézzük most a falusi intelligencia összetételét és vizsgáljuk egyenként tevékenységüket, a faluban végzett munkájukat, de feladataikat is.

A falu intelligenciája *a papból, a földbirtokosból* (főleg a nagy- és középbirtokosból), *a jegyzőből, a tanítóból, az orvosból, az állatorvosból*, ahol a közelben nagyobb uradalom terül el és az uradalom székhelye, számvevősége a falun van, ott az *uradalom tisztjeiből* áll. Ehhez a csoportosításhoz számíthatjuk még a városokból kiköltözködött *nyugdíjasokat*, bár ezek a falun öreg napjaiknak nyugalmas életlehetőségeiket keresik, kicsiny gazdálkodásukkal foglalkoznak, úgyhogy a falu társadalmi vezetésébe *nem igen folynak be*. A falusi kereskedők, egy-két kivétellel, inkább már az iparosok csoportjába tartoznak, azok között élnek társadalmi életüket is.

A falu papja. Az eszményi papot az egész falu követi. Isteni hivatásában a krisztusi türelem és szociális átérzés kell hogy betöltse minden gondolatát, mert gondolatait a templomi szószékről az ájtatos és fogékony falusi lelkekbe akarja átplántálni, akik *szomjasán* lesik minden egyes szavát. Híveinek lelkiéletét gondolzza és elsősorban Isten előtt felelős munkájáért. *Ha ő népével összeforr*, akkor nyája őszinte szeretettel és ragaszkodással veszi körül, őt keresi fel tanácsért, vigasztalásért. *Minden* társadalmi osztály kulturális, de gazda-

sági megmozdulásában is vegye át az irányítást és a vezetőszerepet, az összejeveteleken, társasvacsorákon, ünnepeken — *rendezzék azt akár az iparosok, akár a gazdák vagy a mezőgazdasági munkások* — jelenjen meg, az összegyűltekhöz tartson alkalmilag egy-egy kis beszédet, de ez mindig *oktatói* jellegű legyen és a *nép nyelvén* történjen, mert az egyszerű emberek csak így fogják megérteni és szavait megszívelni. A napi politikától, *pártpolitikai értelemben*, tartózkodják, mert ha a falu pártállásban kettészakad, akkor valamelyik pártcsoport már *ellenfelet* fog benne látni és ezt az ellentétet a városi korteshad csak élezni fogja. Istennek tetsző élete *példaadó* lesz egész falujára. *Előtte az emberek csak egyformák lehetnek.* Falusi társadalmi viszályok esetén lépjen rögtön békítőleg közbe, hogy a felkavart nyugalmat ismét helyreállítsa. *Az intelligencia tagjait állandóan buzdítsa arra,* hogy a kisemberekkel foglalkozzanak, törődjenek és társadalmi megmozdulásukban, életükben vegyenek részt. Szerintem *ilyen az igazi isteni értelemben vett és a falu érdekében eredményesen dolgozó plébános és pap.*

Egy földmunkássorból fölkerült, különben lehetséges író, az Alfölddel foglalkozó könyvében, talán nem is annyira meggyőződésből, de semmi szín alatt sem tapasztalásaiból, hanem inkább *destruktív irányítóitól* és támogatóitól vezéreltetve, *naiv és nevetséges* rágalomokkal támadja a falusi katolikus papságot. Ha teljesen elfogulatlanul és tárgyilagosan vizsgálta volna a helyzetet és több alföldi faluban *széjjel-nézett* volna, akkor még rosszakarattal sem tagadná le a/t *a nehéz és eredményes munkát,* amit a katolikus papok általában a falvakban kifejtének. Akkor sem a papok vallásos munkájáról, sem *a falusi nép hitéletéről* valótlant nem állíthatott volna, mert ez esetben csak *a kétségtelen rosszszeműséget* tételezhetnénk fel. Lehet, hogy hallott olyan *elszigetelt* jelenségről, talán van is, amikor a pap hivatásában inkább hivatalt lát és ezért működése során csak az előírt egyházi funkcióit végzi, semmi többet, ebből azonban *súlyos bűn lenne általánosítani,* nem is szabad, mert a hitélet öntudatos és meggyőző erősödésével ezek az elszigetelt jelenségek úgyis önmaguktól fognak megszűnni.

A jegyző. Dr. Czettler Jenő professzor a „Magyar Mezőgazdasági Szociálpolitika” című könyvének 361. oldalán a

községi jegyzőről a következőket írja: „*A községi jegyző közvetlenül érintkezik a néppel, akinek kötelességtudásától, jó- vagy rosszindulatától függ a falu felvirágzása vagy hanyatlása ...* „

Ezekhez, a tényleges valóságot oly szépen felfedő szavakhoz a magam részéről csak azt fűzhetem hozzá, hogyha a falu jegyzőjét irodája aktáin kívül nem érdekli, nem hatja át az a tudat, hogy *ő van a népért és nem a nép ő érte*, ha nem érzi át szép hivatalával járó *szociális tevékenységének szükségességét, elhivatottságát, akkor nem töltheti be azt a szerepet, amit a közigazgatási munkán keresztül a nemzet neki szánt.*

Megfigyeléseim során különösen két községben volt alkalmam megismerni — mégpedig közvetlen közelségből — egy-egy jegyzőtípust, mely jellemző példája Czettler professzor megállapításának.

Az egyik beválasztása után minden erejét és szabadidejét laiba vetette, hogy falujának lehetőleg megszerezze azt a *kultúrnívót*, amely a mai követelményeknek többé-kevésbé megfelel és faluját a *fokozatos fejlődés* útjára viszi. Kétévi működése után máris felépíttette a falu *Népházát*, ahol ott-hont kapott az iparos és a kiscgazda, de a mezőgazdasági munkás is. A népházban azután széles körben indította meg kulturális munkáját, egymásután rendezik itt a különféle előadásokat, felolvasásokat és értekezleteket, sokszor tartanak vetítettképes előadásokat a *Faluszövetség* közreműködésével. De itt tartják a *téli gazdasági tanfolyamokat* is és itt van otthona a falusi dalárdának, sportegyletnek stb. Mindezzel azonban a jegyző még nem érte be, mert *átérezve a sportnak az ifjúságot átalakító hatását*, sporttelepet építtetett, ahol az ifjúság szabadidejében a labdát kergeti és nemcsak az iparos-ifjú, hanem a földműves is itt találja szórakozását a kocsmá és a kártya helyett. De felújította a község fásítását és mindent elkövet, hogy faluját *egészségügyileg* is előbbre vigye. Községe népével a *legközvetlenebb* kapcsolatot ápolja, lelkiismeretesen törődik minden ügyévei-bajával. A legszegényebb mezőgazdasági munkással is a *legbarátságosabb* tónusban érintkezik, elbeszélget vele és nem fukarkodik a jó tanáccsal, útbaigazítással, *anélkül, hogy ezért ellenszolgáltatást várna.* A községi bíró nem eszköz a kezében, akit csak a látszat

kedvéért ültet a képviselőtestületi közgyűlésen az elnöki székbe, hanem *mindent közösen tárgyal meg veled*, mindent közösen intéznek. Mindezekért pedig a nép szereti is, tiszteli és irodájából mindig megnyugvással távozik mindenki, *akár el tudta az illető ügyét intézni, akár nem*.

A másik típusról ezeket a *legnagyobb jóakarattal* még megközelíthetőleg sem mondhatom. Dacára, hogy már egy évtizede múlt beválasztásának, a községben népházféléről még *nem is hallottak*. Annyit ugyan megtett, hogy a különféle egyesületek elnöki tisztségeit elvállalta, de azután, hogy az egyesülete *működik-e vagy sem*, azzal már igazán nem törődik. Falujában *a gyűlölet* uralkodik a szeretet helyett és az ellentétek kiélezésében *ő vezet*. *A falu koronázatlan királyának* tartja magát és jaj annak, aki ezt nem ismeri el. A község bírója itt már csak *eszköz* a kezében, akit a látszat kedvéért, mert a községi közigazgatás ezt így írja elő, a közgyűléseken a főhelyre ültet, de *a bírónak nincs egy szava sem*, csak a közgyűlés megnyitása és berekesztése. Egyébként vele csak mint harmadrendű lényel érintkezik, névnapja alkalmával az előszobában terít neki a községi rendőr és írnokok társaságában. A falu népével a lehető *legnyersebb* modorban tárgyal és aki igazságát meri hangoztatni, azt *kommunistának* titulálja és csendőrrrel ijesztgeti. Az olyan kulturális vagy szociális munkát, mely néha-néha eredménnyel kecsegtetne, de ha nem az ő nevéhez fűzik, vagy abban nem őt dicsőítik, titokban *a legnagyobb ellenszennvel* kíséri és az adott pillanatban el is gáncsolja. Indíthatja ezt a munkát akár az intelligencia valamelyik tagja, vagy akár más társadalmi osztálybeli egyén is. *Szeretheti-e a falu népe az ilyen jegyzőt*?* Nem hiszem, minthogy *nem is szereti*. És ha az előbbi jegyző falujából ebbe a faluba lépünk be, *fájdalmas az összehasonlítás* nemcsak a kulturális nívóban, hanem a gazdaságiban és az egészségügyiben is, természetesen az utóbbi község rovására.

Kétféle jegyző, kétféle falu!

Ha végigjárjuk az Alföldet, találunk az elsőből, de, sajnos, találunk a másodikból is. Van, aki örömét találja hivatalában (nemcsak hivatalában), munkájában, de van, aki *csak hivatalának él*, aktáinak, de ezekből is kirí az antiszociális elv, az antiszociális érzés. Az ilyen jegyző falujában *a forradalmi szellem* is könnyen otthont talál, mert az ellen

tétek kiéleződése folytán *az elégedetlenség is nő* és a szegény nép minden bajáért azt „a nadrágos embert” és társait okolja, akinek soha egy jó szava nem volt hozzá, egyetlen ügyét sem intézte el *méltányosan*, nyomorúságát semmibe sem vette.

A kétféle jegyzőt összehasonlítva, nem nehéz tehát körülírnunk azt, hogy milyen legyen a jó jegyző.

A jó jegyzőnél első és legfontosabb az, hogy szociális érzés, szociális lelkiülettől sugallt gondolatok töltsék be egész lényét. Lelkesedéssel kell neki minden olyan kulturális vagy gazdasági megmozdulás, ügy mellé állnia, mely falujának kétségtelen előnyét jelenti. Keresse a falu minden rétegével a *legközvetlenebb* kapcsolatokat és azokat állandóan ápolja. Munkájukban az eredményesen dolgozó társadalmi egyesületeket *ne csak mint magánember*, hanem hivatali hatáskörénél fogva *mint közigazgatási tényező* is támogassa és minden társadalmi osztály összejöveleiben, előadásain személyesen jelenjen meg még akkor is, ha azok esetleg *kisebb* jelentőséggel bírnak. *Csak így fogja megismerni a falu minden lakosát és azok is őt. Így fogják őszintén tisztelni is és így lesznek teljes bizalommal hozzá.* A szegény földhözragadt paraszttal, munkással ne félvállról és ne nyersen tárgyaljon, hanem barátságosan, hiszen ő a legfelvilágosultabb, a műveltebb és ezt szem előtt tartva, a tanulatlanabb nehezebb helyzetét, szellemi alárendeltségét meg kell hogy értse. *Oktassa ki a hivatalos nyelvben tájékozatlan embert* és a rendeletek paragrafusaiiban találjon *életet*, méltányos szempontokat. Még a legnagyobb nélkülözésben szenvedőnek is jól esik — sőt némi megnyugvásul is szolgál —, ha hivatalos helyen szép szavakkal, bátorítólag szólnak hozzá. Adjon készséggel útbaigazítást *az adóügyekben*, mert a falusi paraszt igazán nem tudja, hogy *hány címen és milyen adóalapok után* kérik tőle a sokféle adót, amit éppen ezért jogtalannak és igazságtalannak is tart. A falu minden lakójának éreznie kell, hogy jegyzője minden rendelkezésére álló idejét *neki szenteli* és érte dolgozik. *Párt politikailag legyen független*, bár mai helyzetében ez nagyon nehéz. A képviselőtestületi közgyűléseken ne a *diktátor* szerepét játssza, hanem mint az ügyek előadója és végrehajtója, vegyen figyelembe bárki részéről is elhangzó, minden felszólalást vagy ötletet, természetesen csak akkor, ha az komoly és a *község érdekét* szolgálja. *Szorgalmazza az*

iskolánkívüli népoktatást és fokozza a munkájukban lankadó falusi egyesületek intenzitását.

A tanító. Az intelligencia tagjai között talán a falusi tanító hivatása a legszebb, a legapostolibb, de talán a legnehezebb is. A falu jövő nemzedékét neveli és miután a falusi gyermek a negyedik vagy a hatodik elemi elvégzésével be is fejezte iskoláit, így a tanítójától nyert oktatás és nevelés szelleme, valamint ez a nevelés iránya vonul végig *egész életén, egész jövőjén.* Éppen ezért a tanítót munkájában nagy *erkölcsi felelősség* is terheli. De igen szép és tág tere nyílik az *iskolánkívüli népoktatás terén is,* az egyesületi és sportélet minden megnyilvánulásában. És most azt kell kérdeznünk, hogy tudják-e és átérzik-e ezeket alföldi tanítóink?

Általánosítanom itt sem szabad, minthogy nem is lehet, de azt nyugodtan kijelenthetem, hogy a falusi tanítóságnak *ma még kisebb része az,* mely az elmondottakat szem előtt tartja és munkájával a fenti célokat szolgálja. De a másik részénél is a hiba nem annyira a tanítóban van, mint az *általános felfogásban,* amely abban csúcsosodik ki, hogy a városi tanító irtózik a falutól és ha mégis kihelyezik, akkor ezt *büntetésnek* tekinti, így a falusi tanító a városival szemben *lenézettnek* érzi magát és ezért van az is, hogy általában a *legjobb tanerők a városban- vannak,* míg a falura nagyon kevés jut ezekből. Csakis ezekre vezethetem vissza nagyon sok falusi tanító közömbösségét is minden iránt, ami *nem iskolai feladatához tartozik.* De vájjon az ilyen tanító hogyan végzi el iskolai munkáját is? Ezen a téren igen sajátságos eseteket láttam és hallottam.

A kis parasztgyermek nem igen részesülhet nagyobb szülői nevelésben, mert ezt megakadályozza a szülők fáradtságos, hajnaltól estig tartó, fizikai munkája, csekélyebb műveltsége és nagy szegénysége. A mai falusi gyermekeknek legnagyobb része vagy *éhesen* jön az iskolába, vagy pedig egy darab *boros,* illetőleg *pálinkás kenyér* volt az egész reggelije. *Lábbelije lyukas,* toldozott-foltozott, a sár, a latyak, a hólé szabadon áztatja összefagyott kis lábujjait és iskolából hazajövet nem várja más ebédre, mint *egy kis héjábanfőtt hideg krumpli, zsíros kenyér, esetleg egy kis lebbencsleves.* Otthon nem igen lát jókedvet, meglelégedést és a családi háztartásban, a házkörüli munkában bizony neki is segítenie kell.

Éjtszakára a kemence mellé vetnek neki vackot, ahol fáradt kis tagjait kipihenheti, hogy *korán hajnalban* már megetesse a jószágot, megöntözze a konyhaveteményeket, gallyat szedjen a tűzhelyre és elindulhasson az iskolába. Mindezeket *tudnia kell* az ilyen gyermek tanítójának és ha nemesen gondolkodik, akkor az iskolai órák alatt *ő pótolja* a szülői nevelést minden szeretetével és megértésével. *Az ilyen gyermeket nem lehet virgáccsal, pofonokkal tanítani* és jelentéktelen hibái, figyelmetlenségei miatt bezárni, fenyíteni. Hogy tudjon pontosan odafigyelni, összeadni az a *testben elcsigázott* gyermek, akinek szellemi képességét is befolyásolja *szomorú sorsa*. Sajnos, nagyon sok szomorú példáját láttam egy-két brutális érzésű tanító egyéni „tanítási módszerének”, amikor ütötte-verte, rugdosta azt a szegény gyermeket csak azért, mert hirtelen nem tudta megmondani a 8X6-ot, vagy menetelési gyakorlatok közben eltévesztette a sorban a lépést. Az ilyen *szadista* hajlamú tanítóra a falu gyermekének nevelését rábízni nem volna szabad. Hála Istennek az ilyenekből nem is lehet már sokat találni, mert a tanfelügyelőségek nagyon erőlyesen torolják meg ezeket a visszaéléseket, *ha tudomásukra jut*. Rendszerint a szülők is hibásak, hogy azonnal nem tesznek feljelentést, bár a parasztszülők nem igen törődnek, *nincs is idejük* törődni ilyen esetekkel.

Nézetem szerint a falusi gyermeket *játékszerűen* kell tanítani és a kis csiszolatlan lelkekkel elsősorban *a szeretetet* megismertetni. A nehezebb felfogásával több megértéssel kell foglalkozni, jobban felkarolni. *Sok szép példáját* láttam a becsületes, jóérezésű tanító eredményes munkájának is és az ilyen esetekben a szeretet, a hála és a ragaszkodás ragyogott a kis parasztcsemeték szemében. Természetesen az ilyen nevelési módnál nagyon sok függ az illető tanító *egyéniségétől*, alaptermészetétől is és az eredmény is eszerint nagyobb vagy kisebb.

Iskolán kívül a falusi tanító működése semmivel sem kisebb jelentőségű és hatása, mint iskolán belül. Ha a tanteremből kilépett, akkor már a *nép tanítója* kell hogy legyen, s itt, vagyis társadalmi téren olyan hasznos munkát fejthet ki, melynek *elégge nem értékelhető* eredménye az egész községben érezteti hatását. Azt el kell ismerni, hogy az a tanító is ember, ő is szereti szabad idejét a maga tetszése szerint el-

tölteni és ezért legnagyobb része szívesebben ül esténként az ú. n. „úri kaszinóban” kártya vagy sakktabla mellett, szívesebben mélyed bele kicsiny házigazdaságába és elolvasgat családjá körében, de *minden művelt embernek társadalmi kötelességei vannak a gyengébbek, kultúrátlanabbak iránt és ezek a kötelességek fokozottabb mértékben terhelik a tanítót, aki — mint a pap a hit szolgálatának —, ő a kultúra szolgálatának tett fogadalmat és hitvallást. Ő nemzedéket, népet nevel saját szellemében, saját képére, tehát ennek a szellemnek tisztultnak és áldozatkésznek is kell lenni. Vasárnap délutánonként tartson előadásokat, télen pedig lehetőleg hetente kétszer hívja össze esténként a falu apraját és nagyját és ismertesse az egészség, a táplálkozás, a tisztaság stb. kérdéseit, mert ezek ma a falunak súlyos problémáit alkotják. Az előadásokat úgy rendezze, hogy azzal érdeklődést keltsen és éppen ezért ezeknek változatosaknak kell lenni, *filmvetítésekkel* vegyítve. Ne elégedjen meg leventeoktatói tisztségével, hanem dolgozzon a játékszerű sportért, mert a játékszerű sport köti le jobban az ifjúságot, de a *legtökéletesebb fegyvelmező eszköz is*. Ismernie kell ezért a modern gimnasztikát, az atlétikát és a nagyon népszerű, tömegsportot képező footballt. *Szervezzon* dalárdát, zenekart, rendezzen műkedvelői előadásokat, hazafias ünnepélyeket, torna- és sportversenyeket. Hangsúlyozom azonban, hogy e téren csakis *a végtelen türelmes munkának*, a lelkes és szeretetteljes bánásmódnak, kezelésnek van sikere, az akadályt, gáncsoskodást nem ismerő törekvésnek. Éppen ezért ez a munka *kezdetben igen nehéz*, csak később érik a gyümölcse, a fáradozó csak később találja jutalmát munkájának boldogító eredményeiben, *ezt azonban sokan nem tudják kívárni*. Ez az oka tehát annak, hogy a falusi tanítóknak ma még igen kis része foglalkozik behatóan a falusi nép iskolán kívüli társadalmi nevelésével. Alig akad az ilyen lelkes apostolokból egy-kettő falunként, de van falu, ahol egy sem.*

A jó tanító tehát szeresse faluját, szeresse annak jóllakott, *de éhező gyermekeit is, vonja el az ifjúságot a kocsmától, a kártyától*, mentse meg a zülléstől, végezzen felvilágosító, oktató munkát, mert ezt tőle a pedagógia, a katedra is megköveteli.

Az orvos. Alföldi falvainkban a falusi orvosnak éppen olyan úttörő munkát kell végeznie az egészségügy, mint a tanítónak a kulturális munka terén. A falu egészségének az

őre és az ápolója, de tevékenysége nem szorítkozhatik szigorúan *csupán rendelői* és látogatási munkájának keretébe, hanem ki kell azt terjesztenie *társadalmi* térre is. Oktató, felvilágosító munkát kell neki is végeznie, mert falvainkban a kuruzslás, a ráolvasás még nagyon divik, még nagyon szedi áldozatait. Sajnos, falvainkban az orvosok száma *messze alul marad* a szükségelt minimális létszámnak. Tudok olyan 6—7000 lelket számláló nagyközséget, ahol mindössze *két* orvos látja el az egész község egészségügyi munkáját. Diplomát nyert fiatal orvosaink ugyanis nem szívesen költözködnek a faluba, egyrészt, mert attól félnek, hogy *tudásukat* a falusi ember nem tudja majd megfizetni, másrészt, mert úgy gondolják, hogy a faluban „el fognak veszni”, vagyis nagyobb ambíciójukat el kell temetniök. Inkább választják a városi kórházak *segédorvosi, tanársegédi állásait*, kis fizetéssel, városi hónapos szobával és a gépszerű munkával. Igaz, hogy a falusi ember mai — higyjük el időlegesen — leromlott gazdasági helyzetében nem jó fizető, de még így is a faluban egy fiatal orvos, aki telve van *lelkesedéssel* és munkavágygal, aki rövid idő alatt be tud illeszkedni a falu életébe, gondtalanabb életet tud magának biztosítani, *sőt biztosabb jövőt is*, mint egy orvosokkal telezsúfolt városi negyedben. Ha azután a falut teljesen *megszokta, megismerte*, nem is fog onnan többé elkíváncozni. Meg fogja látni, hogy nagyobb tudása itt egyáltalán nem vész kárba, sőt az egészségügyi kívánalmak, az előforduló esetek *maximális* tudását fogják igénybe venni. Nagyon kell értenie a mesterségét, mert a falusi parasztnak nagyrésztől nehezen szedheti ki igazi baját, betegségét. *Nagyobb türelemre és több megértésre is szüksége van*. Meg kell törnie a magyar parasztnak az orvosi tudomány iránti *bizalmatlanságát* és itt kezdődik társadalmi tevékenysége, amikor felolvasások, előadások tartásával szerez magának híveket és a nemzetnek egészséges embereket. Munkája nehéz, de *áldásos* és ha a nép nyelvén érteni fog, helyzete mindig könnyebbé válik. A saját, türelmes munkájának értékelése meghozza a falusi orvos számára is a maga gyümölcsét úgy anyagiakban, mint erkölcsiekben. Természetesen nem szabad itt sem a hivatásban csak *hivatalt* látni, a föltétlen *gazdagodni-vágyást* keresni, hanem az önzetlen munkának is helyet kell hagyni. Sok falusi orvosunk van,

aki ezt nem érzi át és ennek káros következménye először a falujára, azután rá van kihatással.

Az állatorvos. A magyar parasztnak az állatoltások terén tapasztalt *bizalmatlansága és tartózkodása* a falusi állatorvos munkáját még igen nehezé teszi és éppen ezért neki is még *társadalmi* úton kell sokat dolgoznia, a népet felvilágosítania, oktatnia, hogy orvosi munkája eredményessé váljon. Alföldi falvainkban a marhavész, sertéspestis, baromfivész stb. állatbetegségek még nagy hatalmat képeznek, még tucatszámra szedik a gazda állatait, pusztítják a nemzeti vagyont és állatorvosaink az említett okok folytán ezt a szörnyű pusztítást csak kicsiny részben tudják csökkenteni. A paraszt rendszerint csak akkor fordul az állatorvoshoz, ha jószága már „dögrováson” van, amikor a segítség rendszerint már *késő*. A felvilágosító munkája tehát egyelőre *még nagyobb*, mint a tényleges és még sok állatgyógyászati propagandára lesz szüksége, míg faluhelyen munkakörét szélesebb mederben eredményesen betöltheti.

Az uradalmi tisztek. Annak a községnek határában vagy környékén, ahol *nagyobb* uradalom terül el, az uradalom vezetősege, így a tisztikar egy része a falun lakik, ami a falu társadalmi életének szempontjából *nagy jelentőséggel* bír. A falu intelligenciájának ez a csoportja hivatalán belül és kívül a falusi lekööttségtől egyébként *független* és éppen ezért, de azért is, mert a legtöbb földesúr szociális érzésétől telítve többet törődik a kisemberekkel, ezt a törődést *megköveteli* tisztjeitől is, *patriarchális érzése, keresztényi gondolkozása* pedig a tiszteket is áthatva, őket arra készíti, hogy sokkal *nagyobb megértést* tanúsítsanak a falubeli kulturális megmozdulások iránt, mint az intelligencia többi tagjai. Nagyobb javadalmazásuk, jobb helyzetük folytán anyagilag is támogathatják az egyes falusi társadalmi egyesületek működését, de legtöbbször *személyesen* működik közre az egyes társadalmi osztályok kulturális munkájában. Az már azután sajnálatos falusi sajátosság, hogy az intelligencia többi tagjai bizonyos féltékenységgel nézik az uradalmi tisztikar nagyobb érdeklődését a falu megmozdulásaiban, ezt befolyásolja talán az anyagi irigység is. Ezek a szempontok azután több helyen a „hivatalos községet” is befolyásolják abban, hogy az egyes lelkesen dolgozó uradalmi tiszteknek *nem nyújtják azt az*

erkölcsi támogatást, amit munkájuk megérdemelne, de ezek a falusi társadalmi kinövészek okozták már sokszor azt is, hogy több lelkes embernek szegték munkakedvét, rombolták össze láradságos munkájának eredményét.

A nagy- és középbirtokos. A nagy- és középbirtokost nem azért tárgyalom jelen fejezetem végén, mintha ennek a *két értékes elemnek* társadalmi szerepe az intelligencia sorában az utolsó helyen következne, *sőt*. . ., de ha az általános szempontokat veszem figyelembe, akkor szem előtt kell tartanom azt, hogy ezeknek a birtokosoknak nem mindegyike lakik állandóan, esetleg időlegesen sem a falun, hanem *részben a városban és részben a földbirtok valamely részén*. A gazdálkodás irányítása, a gazdatisztekkel, az uradalmi tisztviselőkkel, a kereskedőkkel stb.-ekkel való állandó tárgyalások *idejét is lekötik*, úgy, hogy a falu életében nagyon kevés időt tölthet el. Egyrésze viszont *ki is vonja* magát a társadalmi irányú közreműködésből. Ott azonban, ahol a földbirtokos mégiscsak *a falun lakik és hivatást érez* arra, hogy a falu minden mozgulásában tevékeny szerepet vállaljon, ott *áldásos működése* erősen érezhető. Különösen értékes ez a közreműködése a gazdaköri és szövetkezeti irányításban, ami főleg a *kisgazdák* részére nyújtott értékes tanácsadásban jut kifejezésre. Jelentős ma az az anyagi támogatás is, mellyel a különböző osztlályok egyesületeit támogatja, életben tartja, de a község *szegényügyét* is enyhíti. *Társadalmi tevékenysége tehát* (ebben az esetben akkor is, ha a falun nem lakik) *a szociális segítés terén jut legjobban kifejezésre*. Nagyon sok falu hálás — különösen ma — azért, ha egy *szociális érzéstől áthatott nagybirtokost* tud magáénak.

A nő szerepe. Nem lenne teljes a fejezetem, ha nem említéném meg az *intelligens nők munkáját* és társadalmi hivatását a faluban. Legújabbban különösen ott, ahol *a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének vidéki tagozatai* alakultak meg, fejtenek ki a szövetségbe tömörült úrinők *eredményes* munkát, mely ma még csak arra szorítkozik, hogy a falu különböző társadalmi osztályába tartozókat időnként összehozza, előadásokat, teaestélyeket tartson és ezek keretén belül a falusi nőt a hazafias érzésében erősítse, kötelességeire figyelmeztesse. *A nő hivatása faluhelyen a háztartás, a házimunka, a gyermeknevelés, az egészséges ruházkodás, az egészséges*

lakás, a főzés, a gyermeksport stb. terén jutna kifejezésre és itt hatalmas munka var rá. Ezt a munkát ma még hátráltatja a nő nagyobb érzékenysége, a falun kiirthatatlan intrika káros befolyása, de viszont a női lelkesedés a férfiakénál is erősebb és ez a tulajdonság előbb-utóbb a falusi intelligens nő társadalmi hivatását és ambícióját eredményes tέρre fogja vinni, melynek értéke azután felbecsülhetetlen lesz az alföldi falu előrehaladása szempontjából.

A FALU IPAROS OSZTÁLYA.

Dacára, hogy a kiscgazda-, illetve a parasztosztály alkotja az alföldi falu törzsét, mégis az *iparososztályt* kell az intelligencia után tárgyalni, még pedig azért, mert a parasztosztály a falu társadalmi életében még nem foglalta el azt a pozíciót, mely őt megilletné és ezért az iparososztály az, mely a falunak ú. n. *középosztályát* képviseli. Kulturális törekvés tekintetében pedig határozottan *sokkal több* áldozatkészséget, sokkal nagyobb munkát fejt ki, mint maga a falusi intelligencia, dacára sokkal mostohább helyzetének, sokkal mostohább viszonyainak.

Amikor a falusi iparososztályt vizsgáljuk, nem szabad azonban ezt egy pillanatra sem a *városi iparosság összehasonlításában* tenni, mert a falu iparosa úgy társadalmi állásfoglalásában, mint gondolkozásában, valamint ipari technikájában is élesen különbözik a város iparosától.

A falusi iparosok nagyjából *parasztszülők gyermekei* és éppen ezért iparuk mellett a föld szeretete is a faluhoz köti őket, az ipari nyersanyag- és készáruárak mellett a terményárak sem közömbösek számukra. Ipari szakmájukban inkább *télen* dicsekedhetnek több munkával, mert nyáron elég, ha esténként végzik el azt a gyér rendelést, amit kapnak. Nappal nem is igen érnének rá, mert kis földjükön, vagy szőlőjükben dolgoznak, sokan pedig a cséplőgéphez, a cséplőmunkálatokhoz szerződnek. Találkozunk azonban velük az útkövezési. a/útjavítási munkálatoknál is, különösen a *mai súlyos helyzetükben*.

Ipari szakma szerint *többségben a kovácsok és bognárok* vannak, utánuk sorrendben a cipészek és a csizmadiák követ-

keznek. Végzett munkájuk után az ellenértéket rendszerint a cséplések után kapják, amikor a gazdák terményeiket betakarították és egyrészt már értékesítették. Az értékesítés nem is igen kell bevárniuk, mert sokan búzában, rozszban, tehát magában a *terményben kapják* meg és fogadják is el követelésüket. Még a borbélyok nagyrésze is ilyen alapon dolgozik egész éven át. A kapott terményeket azután a falusi iparosok sem igen értékesítik, hanem *háztartásukban* felhasználják, természetesen a nyersanyag beszerzésére szükségük lesznek megfelelő mennyiség kivételével.

A falusi iparosostátyhoz számíthatjuk a *falusi szatócsot*, az egyéb *kiskereskedőt* és a *kereskedősegédet* is, természetesen *nem iparjogi*, hanem társadalmi szempontból, mert minden ilyen irányú tevékenységben együtt vannak. *Érdekes azonban*, hogy már a kiszgazda-, illetőleg a parasztszállal társadalmi érintkezést a falusi iparosság nem tart fenn, dacára — mint fejezetem elején említettem — a családi és származási kapcsolatot a két osztály között egészen közeli. Ennek okát abban látom, hogy az iparosifjúság egy-két évet a városban is eltölt és amikor hazajön, *tanultabbnak, felvilágosultabbnak* tudja magát, városiasán öltözködik és iparosegyletében már olvasással, sakkal, műkedvelőzéssel, a szabadban sporttal szórakozik, tehát már nem szívesen tölti el ott üres idejét, ahol ezeket mind *nem találja meg*. Hozzácsatlakoznak azután azok az iparosok is, akik a várost nem is járták meg. De a paraszttársadalom maga sem igyekszik közeledni feléje, különvált szórakozásait nem értékeli, ruházkodását megszólja és így talán akaratlanul is, de eltávolodnak egymástól.

Boldog békevilágban, sőt a nagy mezőgazdasági konjunktúra idején is, a falusi iparosnak semmi panaszra oka nem volt, mondhatni gondtalanul teltek napjai. Ma azonban túlnyomó többségének helyzete *csöppet sem mondható rózsásnak*. Szegény a parasztság és ez a szegénység magával rántja az iparosságot is. A paraszt már csak akkor fordul hozzá, ha kocsija már nagyon rozoga, ha ekéje szétesik, ha lábbelije keresztül-kasul lyukas. Ami terményt kap készítményeiért, annak, amikor legjobban kellene az ellenértéke, akkor *nincs ára*. Pár hold földjét, szőlőjét állat- és így trágyahiány miatt kellőleg nem gondozhatja» jó vetőmagot nem ültethet, ami kis termést pedig kap, annak nincs értéke, de saját házi szükség-

letére sem elegendő. *Az a legboldogabb, aki nyáron elmehet aratni, vagy csépelni.* Ilyenkor megkeresi a télirevalót, de természetesen ezt csak inkább az teheti, aki olyan faluban lakik, *melynek közelében nagyobb uradalom,* vagy gazdaság terül el, mert ma már a 40—50 holdas gazda is maga arat és csépel a családjával. *Helyzetének javulása vagy rosszabbodása tehát egyenes arányban áll a mezőgazdasági helyzet, a terményárak javulásával, vagy rosszabbodásával.* Súlyosbította azonban az is, hogy a konjunkturális időkben nagyon sokan tértek át a falvakban az iparra, úgyhogy ma elég *tekintélyes* számú iparos él egy-egy községben.

A falusi iparosok között vannak olyanok, akik saját családi házzal rendelkeznek, itt van műhelyük, kis kertecskéjük és berendezésük városi kistisztviselői jellegű, *de sokan vannak olyanok* is, akiknek műhelyük képezi az otthonukat, itt dolgoznak, itt alszanak és itt főzi az iparos felesége az ebédet és a vacsorát. *A kisgyermek*ek itt szaladgálnak, csuskáinak a műhely forgácsai, hulladékai között, kezükben egy-egy karéj lekváros, vagy zsíros kenyérral.

Az étkezésük egyszerű, hiszen csak kevésnek telik ma sűrűbben húsrá, kalácsra. Télen, amikor a legszegényebb is összekeres magának egy kis hizót, már *sűrűbben* kerül az asztalra hús és valamivel bőségesebb napok virradnak a kis iparoscsaládra. Múlt évben azután, részben az idén is, hogy a *terményárak javultak* és a terméseredmények is közepesek voltak, már *nagyobb karéj kenyér,* ehhez *nagyobb darab szalonna* kerülhetett a derék falusi iparosok asztalára.

Ruházkodás tekintetében a falusi iparos városiasán, de egészen egyszerűen öltözködik, csak a fiatal segédek szeretnek jobban kiöltözködni. Az iparosasszony öltözködése is *egyszerű,* még a férfiakénál is egyszerűbb, de a lányok már teljesen városiasan és divatosan öltözködnek. Ebben a tekintetben nem kerülik a feltűnőséget sem.

Ha a falusi iparosság *lélektani, érzelmi világát* kutatjuk, ha vizsgálódásunkat közvetlenül a személyi kapcsolatok terén fejtettük ki, akkor le kell szegeznünk azt, hogy ez az iparosság — nagyon kis és elenyésző kivétellel — *hazafias és becsületes érzelmű.* Tud lelkesedni ideáért és ideális eszméért, *szeret olvasni és tanulni,* kulturális nívóban pedig határozottan *emelkedni* akar. Megfigyeli az intelligencia jó tulajdon-

ságait és azokat szívesen átveszi. (Sajnos azonban, éppen az intelligencia ezt a lelki értéket nem igen honorálja.)

Míg az u. n. „öreg iparosok” inkább ipartestületi életet élnek, ipartestületi helyiségekben jönnek olykor-olykor egy kis tercierére össze, egy kis kártyapartira, vagy sörözésre, addig az ifjúság az ú. n. „Ifjúsági Iparos önképzőkörökben” tömörül és ezekben igazán lelkes és eredményes munkát fejtenek ki. Itt van a könyvtárunk, zászlójuk és a saját maguk által készített színpaduk. Itt rendezik sorozatos hazafias ünnepélyeiket, műkedvelő előadásait, melyeknek előkészületei, próbái az ifjúságot szabad idejében szinte állandóan lekötik, de az egymásközi összetartozandóság érzetét is erősen emelik. Alkalmasak az ilyen előadások arra is, hogy a különböző szakmájú iparoscsaládokat is összegyűjtik és művelődésükre serkentőleg hatnak.

Több falusi ifjúsági iparos önképzőkör munkáját volt alkalom közlől megfigyelni, tevékenységükben résztvenni, törekvésüket személyes közreműködéssel támogatni és mondhatom, hogy ez a munka minden megbecsülést és elismerést kiérdemel. Az önzetlen és áldozatkész munkának talán legszebb példáját a csongrádmegyei Sándorfalva nagyközségben láttam, ahol több éven át figyelhettem azt az erőfeszítést, amit itt az iparos önképzőkör a falu kultúrája érdekében kifejtett. Az önképzőkör derék ifjú iparosai itt sem dusskálkodhatnak a sok földi jóban, Szeged közelsége miatt falubeli munkaalkalmuk még kevesebb, mint másutt, néha szinte kétségbeejtő anyagi helyzet előtt állnak, de lelkesedésük határtalan és ha otthon nem is jutnak munkához, körhelyiségükben ácsolják, gyalulják, festik színpadukat, varrják színpadi ruháikat és készülnek hazafias ünnepélyeik megtartására. Lelkesednek március 15-én és gyászünnepélyt tartanak a trianoni „békekötés” napján. Hirdetik Nagy-Magyarországot, várják a magyar feltámadást és ebben a szellemben rendezik minden előadásukat. Gondjuk okozta nehéz helyzetükben, éhesen is lelkesednek a nemzeti eszméért, ápolják a nemzeti érzést és törekvést. Munkájukat pedig az illetékes tényezők sem támogatják azzal az elismeréssel, amit megérdemelnének és számos előadásukon a hivatalos község sem igen képviselteti magát. Körhelyiségük egy kocsmá és ennek inkább káros, mint előnyös hatásait ismerhetjük, de, sajnos, a községben

még népház, vagy kultúrház nincsen. A később általam összehozott sportegyesület *magvat is* ők alkották és ennek a sportegyesületnek eredményes működése *újabb állomást* jelentett a falu kulturális törekvéseiben.

Szép munkát fejtett ki egy időben a *mezőhegyest iparosifjúság* is, ahol a ménesbirtok igazgatósága a legmesszebbmenőleg támogatta az ifjak törekvéseit. Még a *leventetörvény életbeléptetése előtt*, ebben a községben tornacsapatok dolgoztak, atlétika és football foglalkoztatta az ifjúságot, úgyhogy az akkori Testnevelési Tanács is felfigyelt erre a működésre és a budapesti elnökség személyes leutazásával ismerte el az úttörő munkát. *Télen itt is műkedvelő előadások folytak* és erre a célra a ménesbirtok vezetősége *a kultúrházat* bocsátotta állandóan rendelkezésre. Magának az iparosif júságnak *otthont rendeztetett be*, könyvtárral, biliárddal stb. Ma azonban a munka valahogy megállt, mert nincs, aki az iparosif jakkal a régi módszer szerint szakszerűen foglalkozzon.

Az iparosság kulturális munkájában a legnagyobb gátlást *a megfelelő klubhelyiség hiánya képezi*. A falusi kocsmák mindennek valók, csak ilyen helyiségeknek nem. Hiába van az ifjúságnak külön helyisége, külön szobája, az *ivóból* behallatszik a kurjongató parasztlegények lármája, emellett pedig igazán komoly munkát kifejtteni nem lehet. Amikor kinyílik a terem ajtaja, csak úgy tódul be a *bor és pálinka gőze* az olvasgató, csevegő, műkedvelő próbát tartó lányokra és fiúkra és megfertőzi a levegőt, elhomályosítja a petróleumlámpa gyér fényét.

A falu közigazgatási önkormányzatának, de a járási hivatalos közegeknek is arra kell törekedniök, hogy a *nemzeti eszméhez tartozó, ebben a szellemben működő* iparosegyesületeket a legmesszebbmenő támogatásban részesítsék, nem pedig paragrafusokon lovagolva, rendeleteket *ridegen és betűszerint* magyarázva, a bátor és úttörő törekvéseket *megnehezítsék*, sőt meggátolják. (Ilyen példákat is tudok.) *Könyveket kell ajándékozni* az ilyen egyesületeknek, *folyóiratokat*, illeték- és bélyegmentességet. Törekedni kell arra, hogy komoly és *rendes egyesületi helyiséget* kapjanak, mert amíg ez nem áll rendelkezésre, addig a kulturális munkának *tartós hatása* nem jelentkezhetik. *A falu intelligenciájának* pedig kötelessége legalább személyes jelenlétével támogatni és honorálni az iparos-

egyesületek előadásait, ha még ma magában a munkában nem akar résztvenni. A *tanítósnak* azonban már ott a helye a vezetőségben, a dalárdák stb. létesítésében.

A káros politikai izgatás és demagógia a falusi iparosságot is meg akarja nyerni magának és termékeny talajt vél találni az *ifjúság soraiban*. Ha azonban a falu intelligenciájának rátermett, szociális érzéstől áthatott tagjai irányítják, vagy *legalább is* foglalkoznak az iparosok egyesületi életével, a személyi kapcsolatok fenntartásával, akkor a falusi iparosságot a helyes útról letéríteni *semmiféle idegen szerzet* nem fogja tudni. A falusi iparos csak annak fog hinni, csak annak a szavát fogja követni, aki *értékeli törekvéseit*, elmegy társaságába, hogy lássa munkáját, hallja szavait és gondolatait, aki *elismeri panaszeit*, örül örömének. Csak az ilyen ember lesz előtte az az érték, akit érdemes követnie.

A falusi iparosság, ha saját műveltségi színvonalát kiépítette, *nem fog megállni* a megkezdett úton, hanem látva az utána következő parasztság hátramaradottságát, most már minden törekvése az lesz, hogy a kapcsolatokat kiépítse és *ő végezzen nevelői munkát*. Erre minden adottsága, de családi kapcsolata is megvan, hiszen máris látunk példákat, hogy egy-egy iparosösszejövetelen a *módosabb gazda* is ott van egész családjával és rokonságával.

Itt is meg kell említenem a *nő munkáját*, mert a falusi iparosasszonyok és -lányok *szívesen vesznek részt* minden társadalmi akcióban és azon igyekeznek, hogy az intelligencia nőinek társadalmi munkájába *erősen bekapcsolódjanak*. Saját osztályuk társadalmi és kulturális megmozdulásaiban mindegyik *lelkesen járnak elől*, de résztvesznek háztartási, házimunkatanfolyamokon is, amikor csak erre lehetőségük adódik.

A FALU KISGAZDA. (KÖZÉP, ÉS KISBIRTOKOS) ÉS TÖRPEBIRTOKOSOSZTÁLYA.

Egy fejezet kerete szűk ahhoz, hogy a falu kisgazda- és lörpebirtokososztályáról, vagyis a magyar parasztságról *ki-merítő* tanulmányt ismertessünk, mert már az eddig rendelkezésünkre álló anyagból is *könyveket* lehetne írni. A magyar paraszt élete, sajátossága, gondolkozásmódja szinte még mindig *kiaknázatlan kincset* képez, melynek feltárása *hosszú és lelkiismeretes munkát, pontos és céltudatos előtanulmányt, széleskörű vizsgálatot, de legfőképen alapos helyszíni ismertetet, az anyag szeretete mellett teljes tárgyilagosságot kíván.* A magyar parasztság tanulmányozását már nem egy kiváló közgazdánk, írónk tűzte ki céljául és erről már úgy tudományos, mint elbeszélői vagy költői feldolgozásban sok könyvet lapozgathattunk. A legújabb időkben helyszíni vizsgálódásokra hivatkozva jelent meg több ilyen tárgyú könyv a piacon, egyrészt olyan, mely *szigorúan tudományos stílusban* csak a pedagógus vagy a filozófus számára készülhetett, mert az elvont elméletekkel teletűzdelt, a tudományos kifejezéseket és rengeteg idegen elnevezést alkalmazó ismertetést a társadalom széles rétege, *főleg a nép* — akinek a könyvet szánni kell — nem értheti, másrészt pedig olyan, ahol a szerző a könyvét népi stílusban írta meg, *de kellő helyi ismeret hiányában* az ismertetése egyoldalúvá, elfogulttá vált. De olvastam olyan könyvet is, melyet egy *földmunkás-író* írt, akit a kiadója vérbeli parasztírónak nevezett, de aki viszont a szívesen használt rengeteg idegen kifejezés mellett (mely kissé groteszkké is tette a könyvét) az egész parasztságot *egy nevezőre* hozta — hamis nevezőre —, amit csak annak tulajdoníthatok, hogy *saját társadalmi osztályát félreismeri.* A magyar paraszt szinte *községenként más és más* és csak a nagyobb vonásokban egye-

zik egymással. A magyar parasztság szemléltetésénél nemcsak az előteret, hanem a háttér is ismernünk kell, nemcsak a látszat után kell ítélnünk, hanem a *tartalom* után is. Ismernünk kell azonkívül úgy a földmunkás, mint az 500 holdas gazda lelkületét, szokásait, gondolkozásmódját, mert csak így tárgyalhatjuk egyetemesen és tárgyilagosan ezt az ám ügyis nehéz témát.

Az Alföld parasztságát, főleg a Szeged környékit, senki úgy jellemezni nem tudta, mint Móra *Ferenc* a könyveiben. Ő, aki gyermekkorában kiskunfélegyházi parasztok között nőtt fel és Isten-áldotta tehetségével, nagy tudásával legnagyobb íróink sorában foglalt el előkelő helyet, mint a szegedi múzeum igazgatója ásatásai során *állandóan* a falvakat és a tanyákat járta, a legközvetlenebb kapcsolatai voltak munkásaival, az ásatások helyét bírláló kisbirtokosokkal és miután ismerte ezeknek az embereknek a *belső világát* is, az ő felsőbb megítélésében *élethű* képet tudott adni az ő parasztjairól. Ha könyveit olvassuk, melyek ha nem is a tudományos szemlélet számára készültek, hanem a közirodalomnak, *előttünk áll az alföldi paraszt* a maga természetességével, szokásaival, viselkedésével, gondolatvilágával és ezekből következtetni tudunk az általunk óhajtott *lélektani megállapításokra* is. Ha Móra Ferencnek parasztjairól írt közleményeit elbeszélések formájában fogjuk is fel, nyugodtan használhatjuk fel ezeket tudományos kutatásaink kiegészítésére, céljaira, sőt a *leghitelesebb igazolásra* is.

Szükségesnek tartottam ezeket jelen fejezetem bekezdésében elmondani, hogy megemlítsem most tárgyalandó témámnál azokat a fontosabb olvasmányokat, melyeket saját vizsgálódásaimmal egybevettem, hogy olyan képet alkothassak, mely a *tényleges valósághoz igazodik*.

Ma a közép- és a kisbirtokos, tehát a tulajdonképeni magyar paraszt jobban szereti magát *kisgazdának* nevezni, mert a paraszt szót a város mint megbélyegző elnevezést dobta a köztudatba, melyet ilyen értelemben a falu is átvett. Pedig a *paraszt kifejezés a föld szorgalmas és hasznos megművelőjét jelenti, mindennapi kenyerünk előteremtőjét*. A kisgazda elnevezés tulajdonképen a parasztnak öntudatra ébredésével jutott közhasználatba, akkor, amikor a kisgazdamozgalmat *nyagatádi Szabó István* megteremtette.

Erdei Ferenc „A makói parasztság társadalomrajza” című könyvében többek között azt írja, hogy „a társadalomszemlélet gyökeres megváltozását jelzi az, hogy aki eddig paraszt volt, ezentúl nem vállalja a nevet és nyilván a mögötte levő társadalmi szerepet sem, hanem kiscgazdának nevezi és nevezeti magát⁴⁴. Azt írja, hogy egy alkalommal a *Makói Gazdasági Egyesületben* előadást és vitát akart rendezni a földműves, gazda és kiscgazda elnevezések értelme felől, de csak a pusztá említés is olyan *borzadályt keltett*, hogy le kellett tenni róla.

Veres Péter viszont már túlzásba megy, amikor a parasztot „*ridegparasztnak*” nevezi, mert az Alföldön az egyes marhafajtákat szokták rideg előnévvel illetni, tehát ezt a szót a paraszt elnevezéssel összehozni, *durva és méltatlan* a magyarság egyik legértékesebb társadalmi osztályának megkülönböztetésére.

Csonka-Magyarország parasztsága a háború után *tekintélyes számmal gyarapodott*, amit úgy tudunk legjobban szemléltetni, ha a különböző közép-, kis- és törpebirtokok számának változását ismertetjük az 1937. évben kiadott *statisztikai évkönyvnek és a mezőgazdasági múzeum statisztikai adatainak alapján*. (Parasztság alatt csak a földdel rendelkezőket és földet megmunkálókat értem, tehát a *földnélküli mezőgazdasági munkásokat* teljesen kikapcsolom. A földdel rendelkezők közt lehet olyan, aki nem tartozik a parasztsághoz, de földjét feltétlenül paraszttal művelted, így a statisztikai adatokat érintetlenül kell hagynunk.) A növekedést a statisztikai adatok az *1920-as és 1930-as évek* viszonylataiban mutatják:

Birtokosok száma:	1920-ban	1930-ban	növekedés
5—10 holdig	144.626	190.037	31.4%
10—20	103.606	121.727	17.5%
20—50	56.445	59.748	5.8%
50—100	11.152	11.311	1.4%
100—200	3.895	4.050	4.0%
200—1000,,	3.222	3.139	csökkenés 2.6%

és a *törpebirtokosok* számának változását ismertetve:

1—5 holdig	300.801	587.751	95.4%
1 holdon alul	242.979	309.669	27.4%
(itt a nagy növekedés az	OFB eljárásra	vezethető	vissza.)

Ha a fenti adatokból az alföldi helyzetet akarjuk hozzávetőlegesen meg tudni» akkor csak azt vehetjük alapul, hogy a felsorolt birtokok és területek 80%-a *esik* az Alföldre, *mert a Dunántúlon a nagybirtokok vannak túlsúlyban.*

Mindezekből azt látjuk, hogy az alföldi parasztság számában és birtokállományban tényleg *tekintélyes százalékban gyarapodott* és hogy ez ilyen hirtelen történt, annak helytelenségét vagy helyességét sokféleképpen magyarázzák. A valóság azt mutatja, hogy *a forszírozott birtokelaprózódás nemcsak az általános közgazdasági helyzetet, hanem a parasztság helyzetét sem javította, de szociális téren sem nyújtott semmit,* így van ez nemcsak nálunk, hanem a *külföldön is* ott, ahol nem egyéb intézkedésekkel, hanem kizárólag birtokpolitikailag, vagyis nagyon *egyoldalúlag* óhajtottak a földművesosztályon segíteni. Birtokpolitikai kérdésekkel a későbbiekben foglalkozom, nem tartozik jelen fejezetem tárgykörébe, mert csak érinti ezt, itt csak azt kívánom leszegezni, hogy nem az „aránytalan birtokeloszlás” (ahogy sokan emlegetik) és nem a „helytelen birtokpolitikánk” okozza a parasztság mai szegénységét, *hanem a szociális bajok és szakadékok sokasága, mely a kellő műveltség hiányában, a szakoktatás gyengeségében, a termelési konzervativizmusban, az értékesítési nehézségekben és a súlyos hitelproblémákban jelentkezik.*

Hogy ez mennyire így van, hogy *mennyire nem a nagybirtok áll útjában a magyar parasztság megerősödésének,* arra jellemző a magyar paraszt mai gondolkozása, mint legilletékesebb bizonyágtétel, ezt pedig az alábbi párbeszéd fejezi ki a legbeszédesebben, az a párbeszéd, melyet egy alkalommal Sövényháza környékén *egy OFB által földhöz juttatott kisbirtokossal* folytattam. Ez a jó ember 10 hold földet igényelt és kapott az „uraság” földjéből, de ez a 10 hold földje a folytonos cserebere következtében ma már *három tagban szanaszét* fekszik. Viharvert tanyáját és a tanyához láncolt egy darab sovány malacát (hogy el ne kóboroljon) nézegettem szomorú szívvel, amikor az én emberem kíváncsian kijött és én megkérdezhettem:

— Mondja csak jó ember, hogy van az, hogy kend a Földbirtokrendező Bíróságtól 10 nagy hold földet kapott örökbe és portája mégis úgy néz ki, mint akinek a hozzávaló

földjét már rég elvitte volna az adó meg a kamat. Mi itt az igazság, vagy kevés a 10 hold föld kendnek, amikor alig van családja?

Az én magyarom csak a félszemét reszkírozza rám, de ebben a féltekitetében is csak a bizalmatlanságot és a gyanút látom személyem iránt megnyilvánulni. Nem is felel a kérdésemre, csak hümmög valamit, tehát meg kell nyugtatnom:

— Nézze, beszélhet egész nyugodtan, mert nem vagyok én hivatalos járatban, de a banktól sem való vagyok, csak *őszintén érdekel a maga sorsa*, rosszul esik látnom a nagy szegénységét.

Mégegyszer végig-végig mustrál és úgy látszik, szavaim *meggyőzték*, mert zsíros kalapját hátracsúsztatva, merően maga elé néz és lassan, vontatottan, minden szót jól meg-rágva, kiönti keserűségét.

— Hát bizony, tekintetes uram, szomorú ez a mi sorunk. Szó se' róla, van most földünk, ez a kis tanya is hozzá, de mihaszna, ha a föld annyit se ad, amennyi egy kis fehér cipót hozna olykor-olykor az asztalra. Ami mögterem, azt már rég lefogta az adó és a tartozás. Ez a jószágom van mán csak, ez a kis rühes malac, mer a tehenemet a minap hajtotta el a község. Ha bejjebb tisztölhetném az urat, még egy karaj kenyirrel se tudom mögvendégölni, mer a' sincs. Főtrépa mostanában az ebédünk, afféle marhának való. Szalonna csak akko' jut, ha az uraság ínségmunkát ad, tavajj is abbul éltünk. Bizony ... (és itt hosszabb szünetet tart) amiko' még az uraságnál *cseléd sorba* vótunk, más világ vót akkor. *Vót mit önni*, hús, szalonna, jó fehér cipó és a dolog se vót több, mint más-kor, mos pedig földtulajdonosok vagyunk, de a fene ...

Minek folytassam, minek írjam le azt a sok *keserű panaszt*, amit nemcsak ettől az embertől hallottam, hanem innen és onnan is, *akik nagyon megbánták*, hogy 1920-ban hallgatva a „megváltó, a népboldogító” agitációra, minden-áron földet akartak, *akár volt hozzá felszerelésük és tőkékük, akár nem*. Ezeknek az embereknek nagy része tisztességes darab kenyeret bírt az uradalomtól és családjának nyugodt megélhetést tudott nyújtani.

Az Alföldön ma *sok a panasz* és ha általánosítani nem is lehet, bizony vannak 5—10 holdas gazdák is, akik *főtrépán élnek* télen és boldogok, ha olykor-olykor egy kis

szalonna is kerül az asztalra. Helytelen politika tehát az, mely *a nyugodt munkás életet élő embereket* is mindenáron telepíteni, földhöz juttatni akarja, anélkül, hogy *a kellő alap, a kellő felkészültség, akár rátermettségben, akár eszközökben, meglenne hozzá.*

A magyar parasztság, a józanabb mezőgazdasági munkásság tömegében a föld utáni vágy természetes adottság, de ezt a vágyat nem az erőszakos megoldásban kívánja elérni.

Az alföldi parasztnak *kétféle típusát* ismertem meg. Az egyik a szorgalmas, becsületes és józan felfogású ember, aki munkájából félrerakott filléreit gyűjtögeti, kuporgatja össze pengőkké, hogy azután először egy kis *házhelyet* vegyen magának — amelyre felépíthesse saját maga által készített *vályogházát* —, majd lassanként *1—2 hold* földet is szerez *hozza*, lábasjósága is örvendetesen szaporodik és nem kell sok idő *hozza*, amikor a kis házikó szép *családi házzá* bővül és az *1—2 hold* 10—15 holdas birtokállománnyá. Az ilyen ember azután igazán *megérdemli a segítséget* és az egészséges földszerzésben könnyítéseket kell neki adni, ezek pedig nagyobb mérvű *adókedvezményekben, illetékelengedésekben és olcsó, hosszúlejáratú hitelek nyújtásában* jutnának kifejezésre.

A másik típus esetleg nagyon jó cselédnek, időszaki munkásnak vagy napszámosnak, *de nem való kisbirtokosnak*. Ez csak akkor dolgozik, ha ott állnak mögötte, különben (ahogy mondani szokták) a „hasát melegíteti a nappal”. Ha az ilyen ember *könnyűszerrel* földhöz jut — mint sokan az OFB eljárás során —, az egyszerre „*úr*” lesz, földhöz csapja a kapanyelet és azt mondja: „dolgoztam eddig eleget, most már azt nézem, a másik hogy dolgozik”. Nem is nyúl az ekéhez, hanem „*birtokát*” *sógorával és komájával* mívelteti, *felesben vagy harmadosban*, ő pedig „szomszédol”, vagy a kocsmát bújja. Az ilyen módon kezelt föld azután hamar megunja gazdáját és egy pár év múlva az elégtelen vagy semmi trágyázás következtében *már csak gatz vagy elfajzott kukoricát terem*. De az új birtokos ezen sem esik kétségbe és a legkönyösebben engedi földjét *elárvereztetni*, lába alól kihúzni, hogy azután újból elővegye az eldobott kapanyelet és munkába álljon. *A könnyen szerzett birtokot, melyért nem dolgozott meg, könnyen is hagyja elveszni*. Ugyanebbe a csoportba tartozik az a rész is, aki nem öröktulajdonba kapott

több hold földet, hanem 25 éves bérlet formájában. Itt is sokan — amíg a föld a régi kezelésből kifolyólag még hoz valamit az új bérlőnek — megfizetik a haszonbért is, de azután a föld a sok *albérletbeadás* következtében mindjobban *leromlik*, a haszonbérhátralékok is nőnek évről-évre, *a kimozdítás elkerülhetetlenné válik*. A legtöbben a kimozdítási eljárás során azzal érvelnek, hogy elég hosszú ideig használták már a földet, hogy az jogosan őket illesse, különben is a föld vételárát az első években befizetett haszonbérékkel *úgyis* kifizették. (!) Természetesen az ilyen *kommunistaizű* érveket úgy magyarázták a „jóakarók” beléjük és ha a bíróság ezeket nem tehetette magáévá, *a kimozdítást* kimondotta, akkor ezeket a szerencsétlen embereket „vezetőik” még Budapestre is felhozták, hogy az „igazságtalan” ítélezést a legfelsőbb fórum hatálytalanítsa, persze hiába. Azt mondanom sem kell, hogy ilyen utazgatások költségeit természetesen *a szegény magyarral fizetették meg*, sőt még *a honorariumot* is siettek bevasarlni rajtuk. Az ilyen típus tehát nem tud a földdel mit kezdeni, befolyásolható és *hajlékony minden uszításra*, *az ilyen embert nem szabad foglalkozásából kikökeníteni*, mert végül *mezőgazdasági proletárt*, *az állam és a társadalom ellenségét faragják belőle*, ki minden forradalmi mozgolódásban, akcióban benne lesz. Lehet, hogy „tanácsadói”, „irányítói”, vagyis a demagóg-vezérek ezt is akarják, ezért uszítják állandóan ezt az embert a nagybirtokra, majd *később a többi birtokokra is* (akár Oroszországban a kulákokat), szóval mindig más földjére, hogy azután egy *elégedetlen* tömeget szervezhessenek maguknak politikai céljaik megvalósítására. Ezzel a típussal ezt könnyen el is érhetik.

Ha tehát a magyar parasztság „irtózatossá nyomoráról”, „*hangos elégedetlenségéről*” olvasunk bizonyos sajtókban, könyvekben, akkor erre a *második típusra* kell gondolnunk, a demagógiának erre a szervezés alatt álló hadseregére, amelynek gondolkozása, viselkedése, elve *merőben ellentétes az első típusétól*, *a józan, a törekvő, a munkavágyó és a magántulajdon szentségén álló, a magántulajdont megbecsülő és szerető magyar parasztétól*.

A bajok forrását, a magyar parasztság nehezebb megélhetési viszonyainak okát tehát nem szabad *birtok politikai okokra* visszavezetni és a problémák elbírálását ezzel kezdeni,

mert *ha a magyar paraszt birtokpolitikai kérdéseit igazságo-
san akarjuk elbírálni, akkor elsősorban ismernünk kell a
magyar parasztságnak mindkét típusát.*

A mi parasztjaink, sajnos, még nem állnak azon a fokon, hogy a háború utáni mezőgazdasági konjunktúra elmúltával beállott dekonjunktúrával fellépő *nagyobb termelési és minőségi követelményeknek eleget tudjanak tenni*, amellelt elszegényedésüket lényegesen befolyásolja *a közterhek súlyossága is*. Ezeket a szempontokat kell elsősorban szemünk előtt tartanunk, hogy a bajok okainak kutatásánál ne essünk *egyoldalú, irreális alapokon* nyugvó tévedésekbe.

Ha az alföldi paraszt életét szemléljük és kutatjuk gondolkozásmódjának, cselekvéseinek indító rugóit, akkor azt látjuk, hogy *a föld a paraszt élete, de a természet rányomja bélyegét egész életére*. A természet tehát az a tényező, mely irányítja gondolkozását, formálja és befolyásolja egész lényét. A természet az a hatalmas erő, mely számára nyugodt megélhetést, boldogságot hozhat, de súlyos nyomort és keserűséget is.

Hogy a természet például néha milyen mostoha tud lenni a paraszt egészévi keserves munkája iránt, arra jellemző *az 1935-ös alföldi esztendő*, amikor az *elemi csapások sorozata* pusztította végig, semmisítette meg a paraszt minden termését, minden reményét. Először egy *hirtelen jött májusi fagy* fagyasztotta tönkre egyetlen éjjel a gyümölcsstermelők fáinak összes virágait (úgyhogy gyümölcs ezeken a fákon már nem teremhetett), de a búzatáblák zsenge hajtásait is alaposan megtizedelte. Azután nemsokára jött *a júniusi hatalmas jégverés*, mely tojásnagyságú jegével letarolta azt, amit a májusi fagy még meghagyott, tönkrevverte a szép, fejlődésbe indult szőlőfürtöket. *A júliusi hőség* kiégette a legelőket, a tengerit és a burgonyát, úgyhogy ezek a csapások rövid idő alatt a parasztot *egészévi kenyerétől* fosztották meg. *Termését ugyanis biztosítani nem szokta és egyoldalú termelési rendszere* más téren kárpótlást nem nyújthatott számára, így következett be azután az 1935/36. téli évszak *leírhatatlan csongrádmegyei nyomora*, de a többi alföldi vármegyék súlyos krízise is.

A paraszt a természet rabszolgája, ettől függ sorsa, ennek kegyétől megélhetése. Szinte örökös rettegésben élhetne, mert

ha az egyik év munkája már elveszett, még mindig előtte van a következő év bizonytalansága. Hogy azonban *mégsem él* ebben az örökös rettegésben, az abban a lélektani indokban nyeri magyarázatát, hogy egész lénye *teljesen hozzáidomult* a természet sajátosságaihoz, megnyilvánulásaihoz. Már *beleélte magát* a természet szeszélyeibe és ez *majdnem teljes közömbösségében, fásultságában* nyilvánul meg.

Közömbös és szinte érzéketlen családi örömeiben és gyászában is. A látszat legalább is ezt mutatja, ha mögötte titokban a szenvedély és indulat talán vívja is csatáját. *Közömbösége végigvonul szerelmében és szeretetében, szülői és testvéri együttélésének minden fázisában.* A természet részéről *állandó meglepetések érik*, nem csoda tehát, ha az élet meglepetéseiben, megnyilvánulásaiban edzetté és fásulttá válik. Csak a bajok és a csapások *maximuma* az, ami nyugodt beletörődéséből, fásultságából kikökkenti, de akkor azután *α másik végletbe* esik. Keserősége hangos megnyilvánulásokban jut kifejezésre, tömi-zúzni akar és a rombolással kívánja levezetni a lelkében összegyűlt, de kiutat nem találó fájdalmát. Erre vezethetők vissza a számunkra szinte érthetetlennek látszó *parasztragédiák indító rugói*, melyeket ő maga sem tud megmagyarázni. A parasztnál az *előrefontoltság ritka* (nem értem a közönséges bűncselekmények eseteit), ő pillanatnyi lángralobbanásában cselekszik. A lelkében dúló határtalan keserűség a kocsmába zavarja, hogy leigya magát és ha ekkor valaki meg meri bántani, vagy érzéseiben megsérteni, akkor a halnyelű bicska rögtön kéznél van, nem törődve, nem számolva és nem is gondolva cselekményének *következményeivel*.

A parasztcsaládot inkább a munkaközösség, mint az ideális értelemben vett családi közösség jellemzi. Ha szemléljük a családfő viszonyát családnépéhez, akkor azt látjuk, hogy ő feleségében, gyermekeiben elsősorban cselédet, *munkaerőt* lát és csak azután családtagot. Innen van az a szavajárása is, amikor családtagjait „*cselédeimnek*” nevezi. Gyermekeinél alig tudja kivárni azt az időt, amíg azok a kötelező elemi iskola osztályait kijárvák, hogy azután munkába fogja őket. Bár addig is már a *4—5 éves gyermek* libát, kacsát, malacot őriz, hogy lassan felnövekedvén, *észrevétlenül illeszkedjen be a felnőttek munkájába.* A gyermek 10—12 éves

korában már kapál, kukoricát tör, morzsol, lovat hajt, *hajnaltól estig*. 14—16 éves korában *napszámba jár*. Az asszony szintén dolgozik künn a földön, otthon a konyhában, varr, foltoz, mos a legnagyobb szorgalommal, megállás nélkül. Az egész család tehát egy szorosan összetartozó *munka-, termelő-közösség*, ahol minden családtag egy-egy dolgozó munkást jelent. Normális viszonyok között, de nagyon sok helyütt még a mai gyenge években is, a paraszt örül a sok gyermeknek, kell is a több „cseléd”, mert ez több keresetet jelent az egész családnak. *Súlyos időkben* azonban, amikor nincs munka, amikor a paraszt családjával együtt nyomorog, akkor, — hihetetlen, — de a gyermekről is könnyen *le tud mondani*. Nem egyszer hallottam már nélkülöző családoknál azt, ahol egyik-másik kisebb gyermek váratlanul elhalt, hogy a gyermek anyja vagy apja szinte minden *megindultság nélkül* jelentette ki:

— Csakhogy a jó Isten elvette, legalább egy éhes szájjal kevesebb.

Szomorú tünet ez, de mint említettem, csak a gyászos, ínséges esztendőkből fordul elő.

A házasságkötésben is a parasztleány többnyire nem a szerelmi *együttélést*, mint a vagyoni és a munkaerőgyarapodást nézi. *A föld és a ház* a leginkább befolyásoló tényező a házasság létrejövésében, anélkül, hogy a házasságkötés alanyai, a fiatalok, egymást jobban ismernék. Nagyon gyakran a frigykötés létrejöttét maguk *a szülők határozzák el* egymásközt és gyermekeiket befejezett tények elé állítják, ami ellen azok egyáltalán nem protestálnak. Az új menyecskét a leány szülei *új munkaerőként* örömmel üdvözlik, aki az esküvő után már ehhez a családi munkaközösséghez tartozik. Még a szegényebb családoknál is — ahol a föld és a ház nagyon kicsiny —, ott is ez a munkaközösség, *a nagyobb karéj kenyér* megszerzésének lehetősége a házasságra indító és csábító ok, *semmint a szerelem és az ideális együttélés*. Természetesen vannak a parasztcsaládoknál is kimondott szerelmi házasságok, de ezek a ritkébbak.

Az egymásrautaltság érzetét és tudatát bizonyítja az is, hogy a parasztok között *a válás annyira ritka*, hogy közöttük ilyesmiről nem is igen lehet hallani. Kisebb-nagyobb nézeteltéréseiket bíróságon kívül intézik el, ha azt a menyecske

több napig sínyli is, de eszeágában sincs hivatalos helyen panaszt emelni. A nő természetesnek tartja a férj hatalmát, ha az olykor-olykor *tettlelességekben* is jut kifejezésre. (Közmondása: „pénz olvasva, asszony verve jó”.)

A házaselet érzelmi ügyeiből a paraszt *feltűnést nem csinál* és ezek az érzései nála inkább *másodrendű* szerepet játszanak. Bármily hosszú ideig is legyen távol a férj, az újbóli viszontlátás *semmi különösebb* megnyilvánulását az örömmel nem mutatja és úgy történik, mintha a férj csak az imént ment volna el hazulról. *Az azonban téves megítélés, hogy ebből a paraszt nyerseségére, szívének kérgességére következtenek.* Inkább a természete ilyen, *mindent úgy vesz, ahogy jön.*

Elégedetlenségét sohasem az osztály ellentét, vagy az osztálygyűlölet fűtötte, hanem az, amikor megélhetését, létét látta veszélyeztetve. (A Dózsa-féle parasztlázadás.) Hogy ez mennyire így van, hogy mennyire nem fáj neki a másik osztály jobb helyzete, magasabb társadalmi színvonala, hogy mennyire nem a *mindenáron* való feltörési vágy fűti, azt legjobban sűrűn használt szólásmondásai jellemzik, mint többek között például: „varjúnak varjú a fia”, vagy „szegény embernek szegény a sora” stb. stb.

Ha az alföldi paraszt *vallási életét* tanulmányozzuk, még felületes szemléletnél is csak azt láthatjuk, hogy *vallásos*. Amikor az úgynevezett „falukutató” demagógok ennek az *ellenkezőjét* állítják, amikor *a szektatelepek sokaságáról* írnak, ezt a nagyon gyéren előforduló és alig pár emberből álló, tehát *teljesen jelentéktelen* esetekből következtetik. Az ilyen hamis beállítás csak azt igazolja, hogy ezek a „falukutatók” mennyire *nem fedezhették fel*”, mennyire *nem ismerhették meg a magyar falut és a magyar népet*. Ha pedig valamit fel is fedeztek, azt mennyire *kiszínezve*, mennyire rosszhiszeműen, mennyire elferdítetten, sőt naivul tárták a laikus olvasó elé. De a gyéren előforduló szekta-mozgalmak mögött is inkább *politikai mesterkedések vannak* (városból indított kommunistaizű agitáció), tehát az ilyen mozgalmak semmi szín alatt sem írhatók *a nyomorúság javára, a földbirtokososztály terhére*.

A vasárnapi szentmiséken, az istentiszteleteken a falvak templomai úgy délelőtt, mint délután (a litániakon) *zsúfolva*

vannak ájtatosan imádkozó, éneklő parasztemberekkel és asszonyokkal. Hogy *hétköznapi* a paraszt nem tér be a templomba, annak egyszerű oka az, hogy *hajnaltól künn dolgozik a földjén* és csak napnyugtával jön haza fáradtan, kimerültén. *Az öregje* azonban minden hétköznapi reggel ott imádkozik a templomban és *a májusi ajtatosságokon* szintén zsúfolva vannak a katolikus templomok. Tény ellenben az, hogy *a legények egyrésze* vasárnaponként inkább a templomon kívül ácsorog, mint belül, ott is csak azért, hogy a lányokra várjon, de ennek okát *nem megrögzött vallástalanságában kell keresni*, hanem abban, hogy a magyar parasztleány bizonyos korban *konok*, aki nem szereti azt tenni, amit az öregje csinál. Hallott valamit bizonyos tanokról is és nagyon imponál neki, ha őt „másnak”, „felvilágosultabbnak” tekintik, mint a többit. Ez a tudatlan viselkedése azonban *a letöltött katonaévek után — mely évek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni —* megszűnik és azután már ő is a leppéldásabb templomjáróvá válik.

A parasztlányok vallásossága már különösen feltűnő és áldozatkész. A vasárnapi nagy misére még a legszegényebb is felveszi *fehér Mária-ruháját*, felteszi mirtuskoszorúját és az egész mise alatt fáradhatatlanul tartja a templomi zászlót vagy a Mária-szobrot kezében vagy a vállán. *A körmenetek* alkalmával szintén így van és versenyeznek abban, hogy ki tesz többet a szertartások szolgálatában. Pedig ez részükről nem f eltűnési vágy — erre nem is gondolnak —, hanem *vallási életük iránt érzett kötelességtudat.*

Az öreg paraszt és parasztasszony még hétköznapiokon is elvégzi szent gyónását és áldozását.

Sokan vannak, akik a falvakban annyira elterjedt *babonákból és kuruzslásokból* következtetnek a paraszt vallástalanságára, legalább is ezekkel támasztják alá, ezekkel indokolják *téves* következtetéseiket. A parasztok által annyira kultivált babona *öntudatlan alapokon* nyugszik és ha mélyebben vizsgáljuk a babona származásának okait, nagyon *sok természetességet* fedezhetünk fel. Babonájukat legtöbbször *össze tudják egyeztetni* vallási felfogásaikkal, sőt ezt vallásuk egy-egy megnyilvánulásának is vélik. Bennük a vallásosság és a mágia *szétválaszthatatlanul* keverednek egymással és ez nem indok arra, hogy ebből a legkisebb mértékben is vallás-

talanságra következtesünk. *Tomori Viola* könyvében¹ például egy igen érdekes esetet említ meg, mely a Szeged melletti *Tápé* községben történik. Itt egy öregasszony él, akit a falu boszorkányának tartanak, mert kuruzslással foglalkozik, tehát a környéken élő mágikus hiedelmek magyarázója és tudója. De egyben „öltöztetője” is a tápéi templom Szent Antal-szobrának, mert ami hímzett térítőket kap „meggyógyított” pácienseitől ajándékba, azokkal mind a szobrot díszíti. A község népe ezen nem is csodálkozik, ezt a megnyilatkozást *természetesnek* tartja. De sok faluban láttam azt is, hogy a karácsonyi éjféli mise után, amikor a pap a szentélyből már kivonult, a templomban verebet röpitettek fel, melynek lábára papírszeleteket kötöttek és azokat meggyújtották. Hogy miért tették, azt *senki nem mondotta meg*, de az tény, hogy a hívők egyike sem botránkozott meg ezen az aktuson, hanem ájtatosan nézték a kétségbeesetten röpködő madarat, amíg a szárnycsapkodások azután az égő papírokat el nem oltották. Ezt a szokást megakadályozni senki sem tudja, jelentőségét sem ismerik már a fiatalok, de követik, mert az *öregektől átvették*. A röpködő tűz valószínűleg a karácsonyi örömtűzet jelenti és nem is gondolnak a szenvedő madárra. Az ilyen babonák a falusi kultúra javulásával úgyis *önmagáktól* fognak megszűnni, most azokat megakadályozni, *csak ellenszenvet, haragot* váltánának ki. Ilyen babonák még a szemverés elleni ráolvasás, a lucanapi szokások stb. stb.

Alapjában véve tehát az alföldi paraszt istenfélő és vallatos, tartozzon bármely hitfelekezethez is.

Művészetében eredeti, de öntudatlan. Művészete csak addig jelent igazi értéket, amíg eredetiségét megtartja. *Viski Károly* írt a parasztművészetéről bővebben és többek között kijelenti, hogy „a nép a maga alkotta tárgyak körében teljes anyagismerettel dolgozik. Tudja, miért használ szekrényének bükkfát, ostornyelének szilvafát, kapujának tölgyfát. . .” Anyagismerete sokkal természetesebb meglátásokon és kiismeréseken alapszik, sokkal megokoltabb, mint egy városi iparosnál. *A falusi ezermester leleményessége és találékony-sága csodálatos.* Sok olyan parasztot ismertem, aki alig tudta leírni a nevét, de magasabb elbírálás szerint is kiváló rajzoló,

¹ Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása.

festő, szobrász és faragó volt. Ezeket senki sem tanította és primitív, közönséges ceruzájukkal, ecsetükkel, bicskájukkal alkották munkájukat, anélkül, hogy művészetükre valaki felfigyelt, vagy ők ezzel dicsekedtek volna. Még a szomszéd sem igen értékelte, hanem természetesnek vette, hogy az „ő komája ügyes ember” és ezzel a „*művészet elbírálása*” készen is volt. Az ilyen östehetség, melyből minden faluban akad egynéhány, *sosem gondol arra*, amikor a szomszédját, sógorát élethűen papírra veti, vagy agyagból tökéletes juhokat és lovakat mintáz, hogy művészete foglalkozás is lehet, hogy azt értékesíthetné is. *Háziiparában* a paraszt szintén tehetséges, eredeti, bár eredetiségén és így munkájának művészi értékén — a legújabb időkben — a város hatása már sokat rontott.

De rontott *ruházkodása* terén is. Ma igazi magyarruhás viseletet — úgy a lányoknál, mint a legényeknél — az alföldi falvakban, — bár furcsán hangzik, — de igen keveset lehet már látni. A népviselet inkább a *sváb falvakban* tartja erősen magát, a magyar falvakban a ráncos szoknya, a csipkés rékli, a ráncos csizma és feszes nadrág helyét mindjobban kiszorítja a *városi formájú* ujjatlan selyemruha, a pantalló. Ennek magyarázata az, hogy a falusi lány, ha a városi cselédszolgálatból, vagy a legény a városi gyári munkából hazajön, már a városi viselet szerint öltözködik, azt találja jónak, szépnek, az övét *maradinak, kényelmetlennek*. Pedig ha a falusi szép magyar viseletet már csak a színpadokon láthatjuk, vagy a városi felvonulások alkalmával, ha a falusi ember ruházkodása terén *elveszti értékes eredetiségét*, ez nemcsak külsőségekben, de erkölcsi értékekben is nagy veszteséget jelent majd a magyar nép és az ország szempontjából.

Egyébként hétköznap a paraszt ruházkodása *sajátos és praktikus*. Munkájához tökéletesen megfelel és ami számára a legfontosabb, *olcsó*. Nyári melegben a férfi ruházkodása egy szál alsóruha, télen pedig elnyűtt ruhadarabjait veszi fel, mert ilyenkor a cél csak az, hogy *ne fázzon*. A nők ruhája szintén teljesen egyszerű, *minden sallangtól mentes*.

Vasárnap azután a férfiak és nők is „kiöltözködnek”. Azonban míg a férfiak ilyenkor is az *egyszerűséghez* igazodnak, addig a nők már szeretik magukat *kicicomázni*. A férfiaknál ünnepnapon az egész ruházkodás patyolatfehér ingből, sötétszínű ruhából és fényesre kefélt fekete csizmából

áll. Az utóbbi időkben azonban — mint említettem — mind gyakrabban lehet látni a csúnya *kályhacső nadrágot*, a pantallót. Nyakkendőt és gallért a parasztember nem hord, azt *nem ismeri*. A lányok egyrésze gazdagon hímzett blúzt és ezerráncú szoknyát vesz fel, hajába színes szalagot köt és lábára élénk színű harisnyát húz fekete cipővel, a másik része azonban már „városiasan” öltözködik. *A férjes asszonyok egyszerű sötétszínű ruhában* járnak, esetleg világosabb színűben és fejükre kendőt kötnek. Az alföldi nők általában *arcukat nem festik*, a púdert és a rúzst nem ismerik. A városban szolgált lányok azonban már nem vetik meg a mesterséges arcszínt, de túlzásba ők sem mennek. A „kisasszonyosan” kiöltözött lányt, van falu, ahol még megszólják, húzódoznak tőle, de sok helyütt már *utánozzák*, követik.

Étkezésében az alföldi paraszt igénytelen. Hétköznapi eledele a lehető legegyszerűbb és — ami rosszabb — *a legkevesebb tápértékkel bír*. Reggelije egy kis szalonna, a szegényebbjénél azonban egy darab boros vagy pálinkás kenyér, amit hét óra tájban fogyaszt el, amikor már egy jó darab munka van a háta mögött. Nem szívesen veszi ugyanis és megrója azt, aki úgy fog az étkezéshez, hogy még *nem dolgozott meg érte*. (A téli időszak kivétel, ez a tétlenség ideje, de ekkor is előbb jószágát, baromfiát látja el és alaposan körülnéz a háza táján.) *Nyáron az ebédje inkább hideg étel*, több napos főttburgonya, esetleg hideg hús, füstöltkolbász vagy szalonna. A nagy melegben, künn a földön, a forró nap-sütésben a meleg ételt nem is bírja, de nem is kívánja. *A vacsorája* azonban már főttétel, amit otthon fogyaszt el. Abból áll, amit az asszony a házikészletből készít el, legtöbbszörre bab- vagy tyúkhúsleves, de a legkedvesebb számára a *lebbencsleves*. Gyakori a savanyúkáposzta, a krumplipaprikás, tésztaféléből a galuska. Szegényebb helyeken mindezek természetesen *hús nélkül*, jobb helyeken füstölthússal és csak nagyon ritkán frissel. *Gyümölcsöt keveset eszik*, még ha ez bőven terem is számára, mert a javát *a piacra viszi*, ő legfeljebb *a kiselejteztet*, a rossz gyümölcsöt eszi meg. *Ugyanígy van a tejjel és tojással is*. Nem igen fogyasztja, hogy minél többet adhasson el belőle, mert ez hoz pénzt a házhoz. Általában azt mondhatjuk, hogy az alföldi paraszt *éppen nyáron, amikor fizikai igénybevétele a legnagyobb*, táplálkozása a leg-

gyengébb, legalább is kalóriaértékben. *Mindent a piacra ter-
mel*, ő maga beéri a legszükségesebbel és a cél csak az, hogy
éhes ne maradjon. Télen fordítva van.

Télen a paraszt disznót öl — ez alól nagyon kevés ház
a kivétel —, néhol kettőt-hármat is és ebből él *bőségesen*
egész télen át. Igaz, hogy ilyenkor napjában inkább csak *két-
szer eszik*, mégpedig a délelőtt folyamán, amikor szalonna,
hideg hurka, kolbász, túró stb. a reggelije, inkább olyan
villásreggeliféléje, az *ebédje pedig délután van*, amikor bab-
levesében, káposztájában már bőven található füstölthús vagy
oldalás. Ebédután csakhamar besötétedik és akkor már le is
fekszik. A parasztember ugyanis *nem igen éget lámpát*, ezt
fölöslegesnek és pocsékolásnak tartja, éppen ezért szürkület-
kor fekszik és világossal kel. Étkezése előtt keresztet vet vagy
imádkozik. Érdekes, hogy a városi ember ingyenc eledeleit
— még ha *hozzá* is jut — nem eszi meg hét viláigért sem.
A szardínia, ruszli, csemege-sajt vagy más, az ő ételénél na-
gyobb főzési tudományt igénylő étkek, *számára nem képez-
nek ehető ételt*. Amit még nem evett, azt nem is eszi meg.
Még az *italban* is csak az ezerjő és a kövidinka az ő bora,
a többi fajtát „nem szíveli”. Afféle jó „bicskanyitogató” vagy
„háromemberes bor” (ketten fogják a harmadikat, hogy el
ne szökjön előle) felér neki minden tokaji asszúval. De bort
inkább csak ünnepnap iszik, amikor ünnepi eledelét, az ő *fel-
becsülhetetlen birkapaprikását* önti le egy-két pohár homoki
vinkóval. Rendszerint az egész család *egy tálból eszik*, vagy
pedig ketten-hárman egy-egy tányérból. (Természetesen a
jómódú gazdák már városiasán étkeznek, városi szokások
szerint.) Láttam gazdaköri vacsorákat is, amikor négyen-öten
— rendszerint egy családhoz, vagy egy rokonsághoz tarto-
zók — külön csoportot alkottak az asztalnál és az eléjük tett
egy tálból, vagy nagyobb tányérből *ették közösen* a párolgó
birkapaprikást, az otthonról hozott kanállal vagy fanyelű
bicskával.

*Ünnepélyes események, különösen lakodalom vagy név-
nap alkalmával* (a névnapját még a legszegényebb is meg-
tartja) *a vendéglátó házigazda nagyon kitesz magáért*.
Pazarlásszámra ritkítják ki ilyenkor a baromfiállományt, ölik
a malacot és talán az egyetlen borjút, hogy a „vendéglátásban
hiba ne essék”. *Egész télen és nyáron át önmagához is fukar*,

igénytelen, de most azután mindent helyrehoz, kipótol. Lakodalma — sőt legtöbbször névnapja is — jó hangulat esetén *két-három napig* szokott elhúzódní, de a jó hangulat csak *lassan* köszönt a vendégsereg közzé, hogy azután már szilaj dalolásban, mámoros kurjongatásban jusson kifejezésre. Általában nagy eseményeinek megünneplésére nyugodtan készül és *előírt formáit szigorúan betartja*. Apáról fiúra szálló szokásait el nem hagyná és ezek a szokások *mindenütt egyformák*, így van ez a leánykérésben, a násznagyfelkérésben, így van ez a tálalások alkalmával is. *A hangulat ilyenkor még komoly*, csak a vőfélynak van szava, aki egy-egy Iái étel behozatalánál szellemes felköszöntővel nyitja meg a vacsorát, az étkezést. *Az egészséges humor* és nagyon tetszetős rímek szövik át minden mondatát, minden magagyártotta versorát. Vacsora után egy-két pohár bor a bevezetője az emelkedő hangulatnak, majd előkerül a két szál cigány is és a fiatalok táncra perdülnek, hogy őket nemsokára az idősebbek is kövessék. Ejjélfelker kerül a sor *a menyasszonyi táncra* és érdekes, hogy ez mennyire praktikus célokat is követ. Ugyanis a menyasszonyt csak egy rostába dobott nagyobb pénzdarab ellenében lehet táncrakérni, így takaros kis összeg gyűl össze, melyet a fiatal pár kap, hogy ezzel induljanak az új életnek. Kis pénzdarabokat azért nem szabad a rostába dobni, mert a lyukacsos rosta éppen azt jelenti, hogy az aprópénz abból kihull. *Az alföldi ember táncát, a csárdást, korántsem járja úgy, mint ahogy a német vagy a pesti színészekről látjuk a magyar filmekben*, ő nyugodtan, „komótosan” rakja jobbra-balra lábait, nyugodtan, megfontoltan cifrázza a táncát, *a heveség legkisebb jele nélkül*. Nem is tudná máskülönbén órákig egyfolytában járni, mert a cigány nem igen hagyja előbb abba, nem is szabad előbb abbahagynia a zenét. Sokszor csodálkoztam azon a *hideg*, közömbös kifejezésen, ami a táncolok arcán ült csárdás közben. Talán csak túrtörtették magukat, talán csak játszották a komoly viselkedést, nem tudom, de nagyon ritka eset volt, hogy egyeseknél a *szilaj jókedv* tánc közben kirobbant. Az illető legény azonban ekkor ni ár alaposan felöntött a garatra és ilyenkor jobb nem csitítani, mert abból könnyen verekedés származhat.

Általában lakodalmakon, névnapokon és hasonló örömunnepeken jelenik meg az alföldi magyar paraszt *teljes fel-*

szabadulásában, igazi lényében, Szófukarsága megszűnik, közlékeny, kedélyes és gyakran szellemes lesz. Az asztalánál megjelenő községbeli úriembert *igen nagy tisztelettel* fogadja és veszi körül. Boldog, ha érzi, hogy a „jegyző úr” vagy a „tanító úr” stb. eljön hozzá, nem szegyei melléülni, vele barátságosan elbeszélgetni. *Ebben az ő megbecsülését látja,* az ilyen vezetőjének lesi minden egyes szavát, minden egyes gondolatát. Az úriemberrel szemben táplált általános *bizalmatlansága teljesen feloldódik* és most már fenntartás nélkül elhiszi, hogy ez az úr neki nem ellensége, hanem jóakarója. Természetesen ez arra az esetre vonatkozik, ha az a jegyző vagy az a tanító ünnepélyes alkalmak esetén nemcsak a gazdagabb paraszthoz látogat el, hanem a *szegényebbhez* is elmegy és ott *nem leereszkedőleg,* három lépés távolságról tárgyal a vendéglátó gazdával vagy vendégeivel.

Ékszert a parasztnőn nem igen láthatunk, általában a parasztok az arany- és ezüstműt nem igen szeretik, „úri cifraságoknak”, felesleges pazarlásnak tartják. Már a színes gyöngyöket inkább magukra rakják.

Ezekben láttuk az alföldi magyar paraszt természetének megnyilatkozásait *ünnepélyes* alkalmával, amikor hétköznapi robotjából felszabadult, a természet igáját lerázta magáról. *Most nézzük meg, milyen hétköznapi,* a hétköznapi munka idején, amikor minden gondolatát leköti *a rohanó idő, a sürgős munka,* amikor a természet kénye-kedvéhez kell alkalmazkodnia, a természet szeszélyeitől rettegnie. Ilyenkor óriási *ellentétet* látunk.

A legtöbb paraszt a munka idején szűkszavú és inkább goromba, ha munkájában zavarják. Csak kevés az a kedélyes típus, aki mindent egy-egy tréfás megjegyzéssel intéz el. *Szűkszavúsága munkájából ered,* amivel sietnie kell, mert az idő, az éghajlat változásai sürgetik. *Nem ér rá beszélgetni* és még pihenője közben is csendesen maga elé néz, csak egy-egy szót dob oda a szomszédjának, vagy pedig egy rövid kurta mondatral válaszol a kérdésekre és ezzel az egész témát be is fejezte. Hosszasan szokta az eget is kémlelni, nem közeledik-e számára valami meglepetés nyugatról, vagy északról. Naplementekor is tanulmányozza az eget, de nem mintha a napnyugta szépsége érdekelné, hanem *a másnapi időjárásra kíváncsi.* Nagyszerű és csálhatatlan érzékkel állapítja meg a

lemenő nap körül húzódó felhőfoszlányok állásából, az ég színéből és a szél járásából a másnapi időt, a másnapi esőt vagy zivatart, de éppen úgy ismeri a természeti tényezők egyéb megnyilvánulásainak jelentőségét is. *A természet szépségei nem érdeklik*, a különböző égi jelenségek iránt esztétikailag teljes közömbösséggel viseltetik, őt ezek csak az időfordulás szempontjából érdeklik. Ezen nem is szabad csodálkoznunk, hiszen ő a természetben nőtt fel, megszokta az ég változásait, nem kutatja, nem is akarja tudni a különböző jelenségek *asztronómiai okait*, ő a hirtelen változásokból csak veszélyt sejt, mely tönkreteszi egész évi munkájának minden várt eredményét.

A paraszt szűkszavúsága munkaközben hagyományból is ered. Az öregek a fiataloknak mindig csak azt magyarázzák, hogy ha a magyar ember munkaközben beszél, akkor az eredmény elmarad, vagyis az ő szavaikkal: „*jó munkát csak szó-talanba lehet végezni*”. Csöndben végzi tehát haladós munkáját, közömbös arccal, *a fáradtság legkisebb jele nélkül görnyed* „látástól-vakulásig” földjének táblái felett, nem gyönyörködik bevégzett munkájában, hanem vállára veszi kapáját és egykedvuen ballag haza otthonába. Csak amikor *aratásra beérett a búzája*, rozsa, amikor csak napok választják el, hogy betakarítsa fáradtságos munkájának gyümölcsét, amikor felenged a tavasztól mostanáig lelkére súlyosodott depresszió, amikor már nem tart égi meglepetésektől, akkor csillan fel a szeme és ahogy a dús búzakaralászokat ringató tábláit nézi — *most már gyönyörködve* —, arcáról már leolvasható lelkének *még rejtett boldogsága*, mely csak akkor tör ki, amikor az aratás befejeztével, a 2—3 napig is eltartó aratóünnepén először *hálát ad a jó Istennek* a jó eredményért, azután köszönti papját és a falu vezetőjét, majd széles jókedvének multságában, táncában *szabad utat enged*, hiszen el van vetve a téli gond, a ruha és a csizma kérdése. *A cséplés befejezése után* pedig a gépet felvirágozza, felszalagozza és az ünneplőbe öltözött lányok és legények hangos nótaszóval kísérik végig a zakatoló masinát a falu főutcáján, *öröme és boldogsága most már teljes, mert felszabadult, megnyugodott hosszú hónapokra.*

Az alföldi paraszt szófukarsága azonban nemcsak munkája közben jelentkezik, hanem *hatósági eljárások, jegyzőkönyvi felvételek stb. esetén is*. A szót ilyenkor is nagyon

nehéz belőle kivenni és ha érélyeskednek vele, annál rosszabb, mert lehet, hogy a nyelve megoldódik, de a valóságnak úgy *kitekeri a nyakát*, hogy nehéz az igazságot ebből kihámozni és mindezt olyan módon teszi, hogy ezt lehetetlen rajta észrevenni. Ha azonban olyan valaki kérdezi, akit ismer, akiben megbízik, *ahhoz már közlékenyebb és őszintébb*, bár hivatalos dolgokban ilyenkor is óvatos. Általában minden szavát jól megrágja, mielőtt kimondja. *Társát ritkán árulja el*, menti, de ha annak részéről árulást lát, akkor nem kíméli.

Az úriemberhez általában bizalmatlan, aminek egyszerű oka van. Tájékozatlanságával, gyengébb tudásával sokszor visszaélt az ügynök, a kereskedő, de maga a közigazgatás is többször méltatlanul bánt vele. Akadt több olyan ügyvéd is, aki elpereskedtette vele utolsó krajcárját, elárvereztette tehenét, házát. Az úriemberek ma is csak akkor keresik fel gyakrabban, ha *képviselőtestületi, vagy képviselőválasztás van*, ilyenkor „uram-bátyámozzák”, szavazatának elnyeréséért fűt-fát ígérnek neki, hogy azután tájékára se nézzenek többé, de az *ígéretekről is elfeledkezzenek*. Az alföldi paraszt a politikával különben *nem törődik sokat*, legtöbbször azt sem tudja, ki a „követe”, *ez nem is érdekli*, mert rendszerint annak adja voksát, aki szebben beszél, vagy többet ígér, esetleg többet ad neki, *tekintet nélkül az illető pártállására*. Sokan azt sem tudják, hogy aznap kire szavaztak, a nevét meg sem jegyezték. *Csalódás éri mindenütt*, tehát a meg nem tartott ígéretnek miatt is, a hivatalos eljárások során pedig a közigazgatás gyakran megbünteti, pénzbírsággal sújtja olyasmíért, amiben *semmiféle rosszakarat nem vezetett*, ami tudatlanságából vagy félreértéséből származott, amiben mások szándékosan félrevezették. Olyan városi úriembert ellenben *ritkán lát*, aki azért keresi fel, hogy elbeszélgessen vele, ügyét-baját kikérdezze, vagyis aki nem haszonlesésért keresi fel. Tehát csodálkozhatunk-e bizalmatlanságán és óvatosságán? Pedig ha az az úriember *őszinte szándékkal* közelít hozzá — mint azt egy-egy faluban láttam, amikor a falu intelligenciájának valamely tagja őszinte rokonszenvvel kereste fel —, azt kitüntetésnek veszi és ha annak az úriembernek jószándékát, barátságát megismeri, többé már nem a bizalmatlanság, hanem az *őszinte tisztelet* hatja át iránta. Tanácsát szívesen veszi és követi is. Eldicsekszik a szomszédjának, a komájának, hogy a „tekin-

teses úr” ezt és ezt mondta és hozzáteszi azt, hogy: „bizony igaza is volt”. Látjuk tehát azt, hogy a parasztban ma élő bizalmatlanság *természetes okokon, sok csalódáson alapszik* és nem veleszületett ravaszság, vagy raffinéria. De láthatjuk azt is, hogy ezt a bizalmatlanságot *egy kis jóakarattal, egy kis törődéssel* el lehet benne oszlatni.

Az úriembert „tekintetes úrnak” szólítja, a „nagyságos úr” titulus csak a község *egy-két nagyobb vezetőjét illeti*. Viszont akit csak névről uraz, az előtte már kisebb, mint a tekintetes úr.

Egész életére kihat az ú. n. „juss”-kérdés, mely sokat foglalkoztatja és e téren, minden más szempont mellőzésével, teljesen materiális érzelmű. A jusshoz való ragaszkodásában legtöbbször sem a szülői, sem a testvéri szeretet nem befolyásolja, a jussért néha mindenre képes. Ennek indokát *földhöz-kötöttségében* lehet találni. Hogy ez a probléma már mennyi tragikus esetet szolgáltatott, annak szomorú bizonyítékai a tiszazugi arzénmérgezések, a szegedi tanyák „Pipás Pista”-esetei stb. Ha a szülők *megöregedtek*, a felnőtt gyermekek követelik, hogy álljanak félre és adják ki a jussukat. Sajnálatos eseteket tudok, hogy ahol a szülők azután ezt megtették, a fiatalok nem igen akartak többé róluk gondoskodni, velük törődni. Általában az öregek, *talán éppen az ilyen következményektől félve*, haláluk előtt nem adnak át semmit, azzal a mondással, hogy „úgysem viszem a föld alá”. A két ellentétes felfogásból származnak tehát a családi perpatvarok, háborúk és sok esetben a tragédiák. A mai időkben erősíti ezt a problémát a *munkaalkalom hiánya*, mert a meglett parasztleány nem tud máshol kenyeret keresni, pedig szeretne minél előbb a *saját ura* lenni, szégyenli az eltartottságát. Ha van földje, háza, *gazdagabb asszonyt* kap a házhoz, jobb módon élhetne és vagyonát gyarapíthatná. Ha munkája van, akkor is önállóbbnak tudja magát, félreteszi keresetét és a kereset, valamint az „összespórolt” kis összeg szintén előnyösebb nőülési lehetőséget nyújt számára. A *Dunántúlon* például, ahol a sok uradalom bő munkaalkalmat nyújt a földnélkülieknek és a családtagoknak, nem is lehet hallani az alföldi meg-
rázó és szinte érthetetlennek látszó parasztragédiákhoz hasonló eseteket.

Az alföldi falvak, az alföldi parasztság másik súlyos problémáját alkotja a legújabb időkben *az egyke*, mely a nemzetet, a magyar fajt érinti a legsúlyosabban. Ezt a kérdést ebben a fejezetben kell tárgyalnom, mert *szorosán összefügg* a mai paraszt felfogásával, saját helyzetét befolyásoló és irító politikájával. Az egyke kérdése *azelőtt nem volt alföldi probléma* és inkább Baranya vármegye egyes részeire szorított, ma azonban az Alföld számos részén, *különösen a 10—20 holdas*, de ennél nagyobb birtokkal rendelkező parasztnál is kezd elterjedni az a felfogás, hogy a családban *egy gyermek teljesen elegendő* az örökség átvételére, mert csak így látja biztosítva legalább annak az egy gyermeknek boldogulását. A mi örökösödési jogunk minden gyermeket *egyformán* részesít a hagyatékban, a kisbirtokos tudja, hogy halála esetén, *ha sok gyermeke van*, a birtok kicsiny részekre szakad szét és az egy-egy kisebb rész már nem lesz elegendő egy család eltartására. Viszont az is igaz, hogy örökösödési jogunk megreformálása talán éppen a parasztok széles tömegeiben találna ellenkezésre, mert ők *minden gyermeküket egyformán kívánják a hagyatékban részesíteni*. A törzsörökösödési rendszer, mely főleg Németországban vált be, vagy a paraszthitbizomány segíthetne a kérdést megoldani, de nálunk ennek a rendszernek *súlyos akadályai vannak*. A törzsöröklési rendszer hallgatólagos formájában az ország némely helyén el volt terjedve (ez ma is megvan, csak gyérebben), amikor is a család közös megállapodása szerint a legidősebb fiú kezén marad osztatlanul az egész birtok, míg a többiek készpénzben kapnak kárpótlást. A testvérek ebbe szívesen beleegyeztek, mert könnyen kaptak másutt munkát, vagy földet, a jobb lehetőségeket kereső pedig *kivándorolhatott* az országból. *Ma azonban munkaalkalom csak jó esztendőkből van*, földet lehet kapni, de a birtokban maradó elsőszülött *a banktól hitelt nem kap*, hogy testvéreinek pénzt adhasson birtok vásárlására, kivándorolni pedig nem lehet. Sokan vannak, akik a békeidők magyar kivándorlásait ma kárhozzatják, *az aránytalan birtokeloszlás terhére írják*, ezek azonban elfelejtik azt, hogy ezek a kivándorlások egyrészt a munkáskézfelesleget kapcsolták le, másrészt pedig *gazdagodást lehetőséget* nyújtottak azok számára, akik *úgyis ezt vágytak*. Ezek kivándoroltak volna még akkor is, ha itt olcsó földhez és házhoz jutottak volna, mert

csábította őket a dollár varázsa, a nagyobb vagyon, a nagyobb darab szűz talaj könnyebb elérhetése. Az ügynökök azután már gondoskodtak arról, hogy ez a szivárványkép állandóan az itthoniak szeme előtt lebegjen. Ma sokan hangoztatják azt is, hogy ha a kivándoroltakat annak idején a mai megszállt területeinken egy erőteljesebb földbirtokreform során a nagybirtokok helyére betelepítik, akkor az erdélyi, bánáti és bácskai földek túlnyomórészen magyarok kezén lévén, a területek elfoglalása sokkal kisebb országrészekre zsugorodott volna össze, mert, szerintük, a kisbirtokokat nem lehetett volna kisajátítani. Eltekintve attól, hogy piacon heverő földek Magyarországon mindig voltak, az évszázadok alatt beszivárgott oláhok földszerzését az állam nem akadályozta meg, viszont erre a célra alakult nagybankok támogatták, a tények 1920-ban azt mutatták, hogy sem a területeinkre betört és beengedett nációk, sem a „wilsoni elvek” alapján álló nagyhatalmak nem törődtek azzal, hogy olyan négymillió számú magyarságot kebeleznék be, melynek jórésze a jelenlegi határok mentén bírt kisebb-nagyobb földbirtokkal. Éppúgy nem törődtek volna, ha hatmillió magyarságot szakítottak volna el tőlünk. Amikor az oláhok a Tiszáig követelik a maguk határait, mindenki jól tudja — ők is —, hogy a Tizántúl területe színmagyar és nem is akadályozná meg senki álmuk beteljesedését, ha a botnak nem lenne két vége. A ránszabadult oláhok és rácok nem azért hajtottak végre földreformot, mert történetesen a megszállt területeken ezt a nagybirtok terhére megtehették, hanem azért, mert minden áron magyarirtást akartak végrehajtani. Ha pedig nem állt volna rendelkezésükre elegendő nagybirtok, hogy regátbeli és havasi mócaikat, dél-szerbiai dobrojevácaikat a megszállt területekre sürgősen betelepítsék, akkor módot találtak volna arra, hogy politikai zaklatásokkal, mindenféle ürüggyel a kisbirtokosokat is kiüldözzék vagy lecsukják és földjüket elkobozzák. Hiszen lebonyolított földreformjuk tulajdonképpen kommunizálás volt, ilyen tekintetben pedig nincs különbség sem a nagy-, sem a kisbirtok között, ha a cél azt kívánja. Különben is nem olyan régen a szerb határ mentén elég sok magyar kisbirtokost dobtak át a határon és földjüket elvették a komitácsik részére. Sosem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy területeink jórészt nem jogot tisztelő kultúrnépek, hanem erőszakos nemzetiségi

politikájukat tűzzel-vassal keresztülhajtó rablónépek szállták meg. Nem faji szempontok döntöttek elszedett területeink sorában, hanem az erőszak, az egyoldalú fégyveres hatalom. A mai országunk földjeit már rendeletek védik az idegenek beözönlése ellen, ezt kellett volna annak idején Erdélyben is tenni, de az idézett szempontot a mai tiszta magyar területekre alkalmazni teljesen felesleges. A trianoni átkos békerongy a lehető legkisebb területet hagyta meg számunkra, terjeszkedési lehetőségünk nincs, a bevándorlásokat új világrészek úgyszólván teljesen megakadályozzák, úgyhogy szinte kétségbeejtő tekintettel nézünk a jövő elé, mi lesz, ha a helyzet így marad még 20—30 évig, amikor ez a föld lassanként képtelen lesz már a mindjobban sűrűsödő lakosságot eltartani. Hiszen az Alföld népsűrűsége máris 115.5 lélek egy négyzetkilométerre és ez a szám évről évre emelkedik. (Nem logikus arra hivatkozni, hogy itt vannak a nagybirtokok, osszák fel azokat, mert mint a későbbiekben látni fogjuk, ezeken a nagybirtokokon és nagybirtokokból ma több család él, mintha azokat 10–20 holdas részekre felparcelláznánk. Mennyiben érintené ez a népsűrűséget?) Azt hiszem, ha a helyzet így marad, akkor a lét vagy nemlét kérdése fogja végső elkeseredésében a bennünket körülvevő vasgyűrűt széttörni. Itt kell keresni elsősorban az egyke-járvány kórokozóját, vagyis a trianoni szerződésben, mely létünket és létünk jövőjét alapjaiban támadta meg és a teljes megsemmisüléssel fenyegeti. Teljesen elszigetelt helyzetünkben, területeitől megfosztott országunkban az alföldi parasztság sűrűsödésének megfelelően terjeszkedni nem tud, pénztelenségében intenzíven nem termelhet, munkát nem talál vagy munkájáért keveset kap, a közterhek erősen nyomják, a piac kihasználja, a demagógia lelki egyensúlyát zavarja meg, nem is csodálkozhatunk tehát, hogy minden jószándéka mellett is a nemzeti szempont elé az egyiket helyezi, birtokának egytagban tartását, egy gyermekének boldogabb, jobb megélhetését nézi. Igazolja fenti állításaimat az is, hogy az uradalmi cselédeknel, ahol a föld a megélhetést és a család jövőjét nem befolyásoló tényező — minden ellenkező állítás dacára —, a gyermekek száma nagy, 6–12 gyermekes családokat találunk, hiszen itt az elsőszülött az apja munkakörét örökli, míg a többi az uradalom más beosztásokban szintén felszívja. A kisbirtokos paraszt fél

a sok gyermektől, mert a *jelen helyzetben* nem látja biztosítva több gyermekének a jövőjét, boldogulását. *Az egyke problémája tehát elsősorban a Trianon problémája.*

Az analfabétizmus terén ma már örvendetes változás tapasztalható, bár az írástudással még mindig vannak bajok. Ebben nem az iskola a hibás, hanem a paraszt, akik közül nagyon sokan az iskolát olyan intézménynek tartják, mely gyermekét a *munkából elvonja*, és olyasmire tanítja, amit úgyszem tud megérteni. Tankönyveink még mindig nem *a nép nem a paraszt nyelvén vannak megírva* – ebben kétségtelen mulasztás lelhető –, de neki mégsem ez ellen van kifogása, hanem – mint már említettem – az idő ellen, amit munka-idő beálltával, amikor a gyermekkézre is szüksége van, az iskola tőle elvon. Az ebből származó ellenszenv kihat azután mindenre, ami az iskolával *vonatkozásban* van. Ha iskoláit befejezte, írószerszámot nemigen vesz többé kezébe és idő sebb korában már a nevét is alig tudja lerajzolni. Nem szabad azonban írástudásának rovására írni, amikor *óvatosságból*, különösen hivatalos jegyzőkönyvezések, eljárások alkalmával tagadja le azt, hogy a nevét le tudná írni. A már korábban említett bizalmatlansága és óvatossága készteti arra, hogy még akkor sem óhajtja megérteni és tudomásul venni a neki felolvasott jegyzőkönyvet vagy hivatalos iratot, ha azt *kétszer is* teszik, vagy mondatonként megmagyarázzák. *Ő nagyon jól megérti* azt, amit hall, de nem hisz a szavaknak vagy az írásnak és fél az *esetleges* kellemetlen következménytől, amit netáni meggondolatlan aláírása szerezhethet neki. *Keresztet* szívesebben rajzol az írás vagy elismervény alá, mert ennek *nem tulajdonít olyan kötelező erőt*, mint az aláírásnak. Baj esetén — úgy véli — a keresztet nem bizonyíthatják rá. Írástudásának fogyatékoságát tehát három ok befolyásolja és pedig: részint elfelejtett írni, részint szégyelli rossz betűit és részint bizalmatlanságból letagadja azt, hogy írni tud. *Olvasókészségét azonban a kalendáriumok és az olcsó újságok* melyekhez ha hozzájut, mert pénzt ilyesmire nem ad szívesen) *már állandóan ébrentartják.*

A sport iránt, mondhatni a legteljesebb közönnyel viselkedik, egyáltalán semmiféle ága nem érdekli, bolondságnak tartja. A futball, ez a népszerű tömegsport sem tudta még megragadni, *csak itt-ott* látunk már egy-két csizmás legényt

a sok nagybajuszú magyart a falvakközi futballmérkőzéseken a falu csapatának győzelméért lelkesedni. Mindenesetre már ez *is eredmény*, mert lassanként egyik a másikat fogja a sporttelepre kicsalni. *A színészetért* sem lelkesedik és a faluba kitevedt vándortársulat a parasztok részéről hiába vár támogatást. *A szabadtéri cirkusz azonban már érdekli*, elsősorban azért, mert a boszorkányos ügyesség mindig megnyerte tetszését, csodálattal töltötte el, másodsorban azért, mert a látványosságokat, az egész bolondságot *1—2 fillérrel* (esetleg egy rossz pénzzel vagy kabátgombbal) megússza. Sport- vagy művészeseményre azt a 40—50 fillér belépődíjat is sajnálja, az *ilyen célra* számára ez sok pénz, csak az évenkénti búcsú az az esemény, melyre egész éven át készül, ahol költekeznek. *Ez az ő ünnepéye, az ő nagy eseménye.*

Napi szükséglett cikkei főleg a só, a petróleum, az olcsó kapadohány és a gyufa. A valódi dohányt sok helyütt a kukorica- vagy a krumplilevél pótolja. *A zsidó szatócsok* éppen azért tudnak a magyar falvakban oly nagyszerűen boldogulni, mert a dohányon kívül ezekre az olcsó szükségleti cikkekre rendezkednek be, természetesen a többi cikkek-nél is *nagyszerűen értenek a magyar paraszt nyelvén, nagyszerűen ismerik igényeit.*

E fejezetben elmondottak főleg azon kisbirtokosokra vonatkoznak, akiknek birtokállománya *inkább a 100 holdon alul van*, mint felül. Természetesen kivételek, felvilágosultabbak és szinte teljesen városi életet élő intelligens parasztok — akik magukat szigorúan kiscgazdáknak nevezik — vannak ebben a kategóriában is, minthogy *a 100 holdon felüliek* kategóriájában is találhatóak olyanok, akik az általam leírt és általánosan egybefoglalt típushoz tartoznak, minden sajátosságukkal és szokásukkal.

Általában mindent *röviden összefoglalva*, láthatjuk és megállapíthatjuk azt, hogy alföldi parasztjaink többsége még nagyon *messze van* attól a nívótól, amit a mai helyzet, a mai termelési rendszer megkíván tőle, hogy helyét biztosan *megállhassa*. A racionalizálás, a többtermelésre való állandó törekvés, mely új folyamatot indított el, továbbá a városi kultúra térhódító előretörése *a kellőleg elő nem készített parasztságnál a tudatraébredés helyett a kapkodást és szétesést hozta, majd a csüggedést és a fásultságot. A termelés*

intenzitását elősegítő és növelő eszközöket nem ismeri, a technika jelentkezése a bizonytalanság érzetét kelti benne. Nálunk addig racionális, irányított termelésről és értékesítésről ne beszéljen senki, amíg parasztjainkat fel nem világosítják, gazdaságilag és kultúráilag a megfelelő fokra nem hozzák. Ez lenne a jelen és a közel jövő sürgős munkája, mert ezen a téren az eddig hozott segítség nagyon kevésnek bizonyult. A magasabbrendű öntudatosság alföldi parasztjainknál még hiányzik és éppen ezért a politikával való játékracsábitás is csak káros hatást idéz elő közöttük. Politikai gyűléseken hall először racionalizálási, intenzitási, többtermelési, irányított értékesítési, agrárexporti stb. stb. jelszavakról, anélkül, hogy ismerné ezen szavak jelentőségét, részben pedig értelmét. Mert ezt azután már senki sem magyarázza meg neki.

Fejezetemben csak az alföldi magyar parasztokkal foglalkoztam és nem írtam a sváb és tót parasztokról, akik itt-ott tömegesen laktak egy-egy falut. Ezeknek a népeknek az élete szinte egészen különálló világot alkot és ebbe a világba még alaposan behatolni nem tudtam. Azt azonban hozzávetőlegesen is láttam, hogy gazdasági rendszerükben, kulturális életükben, a termelés technikájában — különösen a gyümölcs-termelés terén — a sváb parasztok a magyar parasztokkal szemben nagy előnyben vannak, aminek okát abban látom, hogy ezek a népek a legszorosabb összetartásban és szolidaritásban élnek együtt, egymás érdekeit sosem keresztezik, állandóan tanulnak és haladnak (állandóan tanítják is őket) és éber figyelemmel kísérik a körülöttük lezajló eseményeket. A magyarság szemében a jogosult visszatetszést csak az szüli, hogy sváb és tót nemzetiségeink kisebb része még a neki földet és kenyeret adó magyar hazájának a nyelvét sem akarja megtanulni, szívesen hangoztatja „kisebbségi sérelmeit”, de szívesen venné más nemzet impériumát is. Ezt, főleg a külföld szempontjából megtévesztő indokolatlan és káros magatartást, sajnos, némely falu egy-két vezetője is (sváb bíró, vagy görögkeleti pópa) magáénak vallja, sőt talán a népet is inkább ő befolyásolja, ami az utóbbi éveknek külföldről beszivárgó politikai törekvéseit a nemzet kárára súlyosan elősegíti. Alföldi nemzetiségeinknek ebben az országban soha külföldi értelmezésben vett kisebbségi sérelmei és kívánalmi nem voltak, nem is lehettek, erre sosem volt okuk,

mert hazafiasan érző németeink (még az ellenkező érzésűek is) és más nemzetiségeink mindenkor a magyarfajúakkal egyenlő elbánásban részesültek, soha senkinél a nemzetiségi mivoltot nem érintették, nem tették ezt sem a kormányhatalom, sem a hatóságok részéről. Ha ennek ellenkezője történt volna, akkor nemzetiségi falvaink sosem érték volna el azt a fejlettebb kultúrnívót, ahol most állnak.

IDŐSZAKI MUNKÁSOK, NAPSZÁMOSOK.

Az időszaki munkások és napszámosok általában a falu társadalmának *legnagyobb csoportját* alkotják. „Summásoknak”, „átaljasoknak”, „részeseknek” is nevezik őket, aszerint, hogy melyik vidéken mi a szokás. Tulajdonképpen szintén a parasztosztályhoz tartoznak, csak hogy nem a kisbirtokosokhoz, hanem *a törpebirtokosokhoz, a törpebérlőkhöz és a földnélküliekhez*. Jó gazdasági esztendőkből, úgy az állami birtokokon, mint más uradalmakban és nagyobb birtokokon túlnyomó része munkaalkalomhoz jut (de vannak vármegyék, ahol már egy kisebb külföldi munkásexport esetén számuk még kevésnek is bizonyul, munkáshiány lép fel) és nyári munkájának eredményéből téli megélhetését is biztosítja. *Rossz esztendőkből* azonban — tekintettel a nagybirtok állományának folytonos csökkenésére, valamint arra, hogy a kisbirtokos ilyenkor *saját munkaidejét hosszabbítja meg*, semmint más munkaerőt alkalmazzon — a szerződés nélkül maradt mezőgazdasági munkások *kétségbeesett* helyzetbe kerülnek és a falu nincstelenéinek számát emelve, *márólholnapra* tengetik életüket. Éppen ezért könnyen felmerülhet az az aggodalom, hogy azok a munkások, akik eddig a nagybirtokokon *állandó* nyári (és részben téli) munkaalkalmat, egész évre *biztos kenyeret* találtak, ezeknek a nagybirtokoknak további állománycsökkenése esetén *találnak-e munkaalkalmat?* Annyi föld ugyanis az országban nem áll rendelkezésre, hogy mindenkit ki lehessen elégíteni úgy, hogy a neki jutó földdarabkából *meg tudjon élni*, családját el tudja tartani. Viszont minél kisebb a nagybirtok, annál *aránytalanul* kevesebb időszaki munkást tud alkalmazni.

Mezőgazdasági munkásaink száma a természetes folyamatnál sokkal rohamosabban emelkedett, mint azt előre lehetett volna várni. Tömegüket erősen gyarapította a háború utáni forszirozott földreform, mert ez sok uradalmi cselédből, ezek családtagjaiból, földbérlőből, sőt iparosból és szatócsból is, a rengeteg sok kisebb rokkantból 1—5 holdig terjedő törpebirtokost teremtett, akik azonban felszerelés, befektetés, sőt rátermettség hiányában földjüket megművelni nem tudták, azt fokozatosan elprédálták, továbbadták, miután pedig régi hivatásukat elvesztették, napszámosokká vagy dolognélkülivé váltak.

Az alföldi mezőgazdasági munkások helyzetét súlyosbítja az is, hogy az állami birtokok, de sok magánbirtok is, inkább az olcsóbb és jobban együtt tartható *felvidéki* (Mezőkövesd és környéki) időszakai munkásokat szerződtetik, ami az alföldieket sokkal kisebb elhelyezkedési területre szorítja. Még azok vannak a legjobb helyzetben, akik valamely *nagyobb magánuradalom környékén lévő falvakban* laknak, egyrészt azért, mert az uradalom birtokosa szociális érzésből elsősorban ezeknek a községeknek a mezőgazdasági munkásait szerződteti, másrészt ezek az emberek az uradalom területén *kisebb-nagyobb területű haszonbérlethez* juthatnak, ami helyzetüket nagyon megkönnyíti.

A demagógia a mezőgazdasági munkások helyzetének ismertetésénél — úgy érzem — *tudatosan közölt hamis adatokkal és beállításokkal a nagybirtokosostályt durva módon állítja szembe a mezőgazdasági munkásostállyal*, amikor azt állítja, hogy a nagybirtok és a nagybirtokosok állnak a mezőgazdasági munkások érvényesülésének útjában és megakadályozzák életfeltételeik javulását, jobb helyzetük kialakulását. *Az ilyen szellemben megírt könyvek sem lehetnek tárgyilagosságok, minthogy nem is azok.* Például a nagy port felvert „*A néma forradalom*” című könyv már az előszóban, de a mezőgazdasági munkáskérdést tárgyaló részeiben is *valótlant* állít, a statisztikai adatokat pedig (lehet, hogy rosszhiszeműen, de lehet, hogy naivul) olyan csoportosításban tárja a *laikus* olvasó elé, amivel hangulatot és népszerűséget lehet teremteni, de a közöltek *az igazsággal mindig szemben fognak állni*. A másik, szintén hangzatos című könyv, a „*Vihar-sarok*” ugyanezt teszi. Nem szívesen teszem, de *több évi helyi*

ismeret feljogosít arra a kijelentésre, hogy a mi „falukutatóink”, akik annyira lelkesednek a Dózsa-féle parasztlázadásért, de akik *az ipari munkásság, a kistisztviselők szociális nyomoráról, a pestkörnyéki szegénység szörnyű helyzetéről* (ami sokkal közelebb van székhelyükhöz) nem igen írtak eddig hangosan kiabáló könyveket és akik az ország minden szociális baját kizárólag *a nagybirtok fennállásában* látják, *nem ismerhetik helyesen a mezőgazdasági szociális viszonyokat*, a mezőgazdasági népesség helyzetét. Párnapi kirándulás alatt nem lehet megszerezni azt a tájékozódást, amihez *évek* szükségesek. Nem láthatnak a dolgok mélyébe, ha csak a legelégedetlenebb, a lehangosabb szájú paraszttal állnak szóba (ezek akadnak rögtön az útjukba), hogy az ezektől nyert bemondások alapján azután itthon rögtön *könyvet írjanak*. Azt sem tudhatják, hogy az emberük kijelentései mögött mi húzódik és mi indítja ezt az atyafit a furfangosán kitalált mesék elmondására. Könyvet írnak a mezőgazdasági munkások helyzetéről, de a vidék „bejárása” előtt *a kövendő szempontokat* már előre kijelölték. Nemrég jártam több alföldi faluban — éppen az annyira kiecseselt helyeken — és nyugodtan állíthatom, hogy sem a „Viharsarok”-ének, sem „A néma forradalom”-ének visszhangja sehol sem támadt (annak dacára, hogy több helyen ingyen osztogatták az elkobzás előtt ezeket a könyveket), mert a józan falusi nép, *aki az igazságot és a való helyzetet ismeri, mosolygott a naív, önmaguknak ellentmondó és a gazdasági fogalmakat összeréselő állításokon*.

Ha a mezőgazdasági munkáskérdésről írunk, akkor az adatokat *abban a szellemben* kell felhasználnunk, ahogy a valóságnak megfelelnek. De a szociális nyomort *színesen* lefesteni, a nyomor enyhítésére megtett akciókat *elhallgatni, azokat az egyéneket pedig, akik történetesen éppen a nyomor enyhítéséért dolgoznak, a nyomor közvetlen vagy közvetett okozóinak feltüntetni*, a nyomorgókon kívül minden társadalmi osztályt bűnbaknak vagy gonosz szándékúnak minősíteni, *nem fedi sem a tárgyilagosság, sem az igazság fogalmát*.

A mezőgazdasági munkások számáról is hamis adatokat kapunk, ha az előbb említett könyvek egyikét lapozgatjuk. Ez az *agrárproletárok* számát (ezek alatt érti a mezőgazdasági munkásokat) 3,043.452 főben állapítja meg, mely szám

az ország östermeléssel foglalkozó és 4,499.393 főt kitevő lakosságának *igen tekintélyes részét képezné*, az állítás hangulatkeltésre is fokozott mértékben alkalmas, igen ám, csak-hogy a „tárgyilagos falukutató” a 3 milliót kitevő létszámba *befoglalja* elsősorban az eltartottakat, tehát pólyásoktól kezdve az összes gyermekeket és anyákat (539.312 fő), azután az *1—5 holdat bíró törpebirtokosokat* és hozzátartozóikat (1,145.720 fő), holott ezek között nagyon, de nagyon sokan vannak, akik 5 holdat kitevő *szőlőjükből, gyümölcsösükből, veteményesföldjükből* stb. szépen megélnek, vagy pedig kis-birtokuk mellett 10—20 holdas bérletet bírnak, de sokan vannak ezek között olyan *nyugdíjasok* is, akik a falura költözve, ott 1—2 holdat vásároltak, csak azért, hogy konyhájuk részére a szükséges burgonyát, zöldséget stb.-t maguk megtermeljék. Fogalomzavarból, vagy tendenciózusan, bennhagyja a *gazdasági cselédeket* és hozzátartozóikat (597.474 fő), pedig ezeknek a cselédeknek nagy része ma nem cserél a 10—15 holdas kiscsajdákkal sem. Viszont *kihagyja* a 0—1 holdat bíró *gazdasági munkásokat és hozzátartozóikat* (hogy miért, azt nem tudom, pedig ezek — a gyermekeket leszámítva — tényleg a mezőgazdasági munkásokhoz tartoznak, 271.767 fő), úgyhogy végül adatait egybevetve, 461.302 *nincstelen gazdasági munkás és 27.879 részes földműves* lenne a szorosán vett létszám, melyet a könyv szavai szerint *az agrár proletárokhoz, „magyar koldusokhoz” lehetne számítani*, nem pedig a 3 milliós tömeget. Azonban ott is súlyos tévedést követ el akkor, amikor nem számítja azt, hogy a *gazdasági munkásoknak* jó nagy százaléka *nyáron szerződést kap*, dolgozik és megkeresi télirevalóját is. Lehetetlen álláspont az, hogy *kiragadjuk* mezőgazdasági lakosságunknak kb. háromnegyedét és oda-kiáltjuk, hogy ezek mind *nincstelen proletárok, munkanélküli koldusok*, holott ennek a tömegnek — a fenti megállapításaim alapján és logikus elbírálás szerint — tekintélyes része *a mai viszonyok szem előtt tartása mellett* tisztességes megélhetéssel bír. De *a politikai életben is*, a parlamentben és népgyűléseken, számtalanszor halljuk a 3 és 2 milliós mezőgazdasági földnélküliek tömegét emlegetni, aszerint, hogy ki mennyire taksálja saját elbírálása szerint számukat. Tárgyilagosan azonban nagyon kevesen állapítják meg azt, hogy a hangoztatott nagyszámú mezőgazdasági munkások jórésze *nem*

munkanélküli, nem koldus, hanem szerény keretek között megélhetést talál. Senki sem említi meg, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból élők között sokan vannak olyanok is, akiket a földnélküliek közé számítanak, holott föld nélkül is gondtalanul megélnék. (Gazdatisztek, nagyszámú uradalmi alkalmazottak stb.) A mezőgazdasági munkanélküliek létszámának megállapítása különben is nehéz, relatív, mert ennek a számnak az alakulása, vagy esetleges teljes eltűnése függ az évi terméskilátásoktól, az előző és folyó évi terméseredményektől, pillanatnyi vagy huzamosabb időjárásváltozásoktól, az értékesítési lehetőségektől, a termények áralakulásaitól, a közterhek mérvétől, a gazda munkabírásától vagy kényelmétől, vagyoni helyzetétől stb., vagyis a mezőgazdasági helyzet rosszabbodását vagy javulását általában befolyásoló tényezőktől. De függ a külföldtől is, a külföld termelési rendszerétől, az esetleges új termelési ágak bevezetésének törekvésétől. Cseh- és Oláhország például már 1934 óta szerződhetnek kiváló magyar mezőgazdasági munkásokat azért, hogy a jóminőségű magyar paprika-, uborka-, hagyma- stb. terményeket náluk éppen olyan sikerrel termesztessék, mint nálunk. Németország pedig 1937-ben szerződtetett nagyobb tömegű mezőgazdasági munkást, mert a magyar munkás munka és szívósság tekintetében fölötte áll a német parasztnak, a német mezőgazdasági munkásnak, rátermettebb és szorgalom tekintetében lelkiismeretesebb is. Belgium is kereste mezőgazdasági munkásainkat, úgyhogy ebben az évben, nagyon sok vidéken, határozott munkáshiány jelentkezett a mezőgazdasági szakmában.

Sokat olvashattuk és hallottuk az utóbbi években — főleg a demagóg tollakból és beszédekből —, hogy a „3—3.5 milliót” kitevő mezőgazdasági nincstelent (?) sürgősen földhöz kell juttatni, mert különben a magyarságnak ezt a legértékesebb részét a teljes pusztulásnak tesszük ki. Ezt a 3—3.5 milliós tömeget kellene tehát az 5,709.485 katasztrális holdat kitevő 500 holdon felüli birtokokból kielégíteni, tekintettel, hogy a meghagyandó birtoknagyságokat 500 holdban kívánják maximálni (akár Oláhországban). Az ilyen beszéd a laikusok számára szépen hangzik, azonban kevesen veszik figyelembe a következőket: az 5,709.485 katasztrális holdat kitevő és az 500 holdon felüli nagybirtokok 2666 birtokos

tulajdonát képezik, tehát ezek mindegyikének meg kell hagyni az 500—500 holdat, ami máris 1,333.000 holdat tesz ki. Ha ezt a mennyiséget levonjuk, akkor *már csak 4,376.485 katasztrális hold* terület maradna szétosztásra. *Figyelembe kell venni* azonban, azt is, hogy a nagybirtokok területének körülbelül csak a fele szántóföld, a többi erdő, legelő, rét, nádas, szőlő és adómentes terület (út, házhely, udvar, árok stb., ezeket pedig a demagógia sem kívánja kisajátítani), úgy-hogy ennek *az újabb 2—2'5 millió kataszteri holdat* kitevő területnek a levonása után *körülbelül 2 millió katasztrális hold maradna, amit a 3 millió mezőgazdasági munkanélküli részére telepítésre fel lehetne használni.* Egy-egy leiekre vagy 1000—1200 □-öl jutna, joggal felvetődhet tehát az a kérdés, hogy ezen a semmiféle megélhetést nem nyújtó kis darab földön talál-e biztosabb megélhetést az a mezőgazdasági munkás, avagy pedig egy jól fizető nagybirtokon időszakai munkával? *Ehhez több kommentár nem szükséges,* még akkor sem, ha azt a bizonyos 3—3.5 millió mezőgazdasági munkanélkülit — bár ezt sosem hangoztatják — az eltartottakkal együtt értik.

Ezek után rátérek a mezőgazdasági időszakai munkások helyzetének ismertetésére, természetesen csakis alföldi vonatkozásban.

A mezőgazdasági időszakai munkások vagy summások helyzetével *Galántai Fekete Béla,* nagyköroői író a „XX. század nomádjai” című könyvében szintén behatóan foglalkozik, ő 2,050.000 főben állapítja meg a számukat, de ebben benne kell hogy legyenek az eltartottak és az 1—5 holdat bíró törpebirtokosok is. Természetesen *ő nem írja, hogy ezek mind munkanélküliek,* sőt ellenkezőleg, javarészüik mind elszerződik. Helyzetükről *szomorú,* képet fest, de *tárgyilagosan* hozzáteszi, hogy általánosítani azért nem szabad. Leveleket közöl, melyeket különböző helyekről írtak hozzá mezőgazdasági munkások, ezek a levelek tele vannak panasszal és keserűséggel. A leveleket elolvasva, a magam részéről csak azt fűzhetem hozzá, hogy ezek jórésztében *sok az igazság,* de *sok a túlzás is.* Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni azt, hogy amikor egy-egy panaszkodó levélíró rossz helyzetének feltárásánál a summásgazdát is okolja, az illetőt a banda-

gazda iránti *ellenszenvé* befolyásolja. A bandagazdához rendszerint bizalmatlan és ha az elszámolásnál valamiben megrovidítve érzi magát, ilyenkor nem keresi az okot, hanem rögtön ítél és ítéletével legközvetlenebb felettesét, *a gazdát* sújtja.

A mai időkben a mezőgazdasági időszak munkás *örül*, ha egy idényre leszerződhet, mert ez számára egy teljes évi ellátást biztosít. Nem merem azonban állítani azt sem, hogy bizony van még hely, *főleg egy-két közép- és kisebb nagybirtokon* — melyek nincsenek annyira szem előtt —, ahol ne lennének a mezőgazdasági munkások kétségbeejtő helyzetben. Itt *azonosítom* megfigyeléseimet *Galántai Fekete Béla* megállapításaival, aki *maga is* megtekintett olyan birtokot, ahol a csak —.80—l.— pengős napszám mellett a munkások *ablaktalan, becsurgó tetejű istállóban laknak, ahonnan még az állati trágyát sem takarították ki*. Nők és férfiak *vegyesen*, földrehányt alomszalmán pihenik ki hajnaltól estig tartó nehéz munkájuk fáradalmait. (Az erkölcsi lesüllyedés milyen foka következik itt be, ha az emberben akaratlanul felébred az alkalomszülte állati ösztön.) *A summásgazda*, aki az ilyen helyeken maga veszi fel munkásainak járandóságát, feleségével — aki a csapat háztartásvezetője és szakácsnője — *zsírtalan kotyvalékot* főzet embereinek, mert a zsírt a maga számára gyűjti és teszi félre. A szabadban főzött étel tisztaságára nem igen ügyel az asszony, *azt a por és piszok fűszerezi*. A munkás azonban éhes és nem válogathat. Az ivóvizet *poshadt kutak* szállítják, ezek oltják az elcsigázott emberek szomját 6—8 hónapon keresztül. A pajta vagy az istálló, ahol szegényes kis batyujukat is őrzik, egy eldobott gyufaszáltól, cigarettavégtől, vagy a nyitott tüztől odarepült szikrától bármely pillanatban tüzet foghat és nincs hatalom, mely a tákolmányt a sok ládával és batyuval, szegény emberek minden vagyonával, *megmenthetné*. Ha valaki a summásgazdával, *akit különben a hatóság jelöl ki*, ellenkezni próbálna, az a jövő évben már szerződést és így munkát ezen a helyen, ennél a bandagazdánál nem kap. Ilyen helyeken nagyon csúnyául élnek vissza a mezőgazdasági munkás *kiszolgáltatóttal helyzetével*, hiszen évközben munkájából, szerződéséből ki nem léphet, mert másutt már elhelyezkedni nem tud, késő. Az ilyen állapotok esetén az *állami beavatkozás* segítene.

Ezekhez az elmondottakhoz én is csak azt jegyezhetem hozzá, hogy *általánosítani nem szabad*. Különösen nem szabad nagy uradalmaknál, ahol nemcsak a nagybirtok presztízse, a birtokos személye, hanem szociális érzése sem engedheti azt meg, hogy a fentihez hasonló állapotok uralkodhassanak.

Az Alföldön *két nagy uradalom* részéről állnak rendelkezésemre pontos és szavahihető adatok, melyek az 1936. évben kifizetett és kiadott időszakai munkásjárandóságokat tartalmazzák. Az egyik uradalom a 30.000 katasztrális holdat magábanfoglaló *mezőhegyesi állami ménesbirtok*, a másik az Alföld legnagyobb magánbirtoka, az *örgróf Pallavicini Alfonz Karoly mindszent-ányási hitbizományi uradalma*, mely 40.000 katasztrális holdat tesz ki. (Nem pedig 56.000 holdat, mint azt *teljesen tájékozatlanul* Kovács Imréék *hangsúlyozottan* lépten-nyomon kiemelik.) A demagógia *lelkiismeretlenségére* legjobban jellemző, hogy ezt a két birtokot támadják legjobban, ezekről mesélik, hogy a mezőgazdasági munkások milyen szörnyű helyzetben tartják, milyen kirívó módon rosszul fizetik, pedig *az adatok egészen mást mutatnak*. Különösen az örgróf Pallavicini-uradalmat szokták — nem tudhatni, kiktől irányítva, milyen üzleti és politikai szempontoktól vezéreltetve — támadni, holott nemcsak az én adataim, hanem minden tárgyilagos megfigyelő — aki a helyszínen komoly tanulmányokat folytatott — azt bizonyítja, hogy a *támadások igazságtalanok*, amellet modortalanok is. Az itt közölt adataimat *eredeti szerződésekből, könyvekből* írtam ki és személyes megfigyeléseimmel — melyeket hosszú időn át folytattam — támasztom alá. Pontos vizsgálódásaimért lelkiismereti felelősséget is vállalok.

A *mezőhegyesi állami ménesbirtok* időszakai munkásait főleg Mezőkövesd és környékéről szerződteti és csak kis részben a környékbeli falvakból. A szerződési idő minden év áprilistól októberig terjed. I. és II. osztályú szerződtetett időszakai munkások vannak, mely osztályozás a munkás nemének és korának megfelelő munkateljesítménytől függ. Az *I. osztályú munkás járandósága* 1936. évben havi 4 pengő készpénz és 140 kilogramm búza volt, míg a *II. osztályú munkásé* 2 pengő és 100 kilogramm búza. Ezen járandóságok megmaradtak a munkásnak *téli megélhetésére*, mert a munkaidő

alatt élelmezésére havi 9 kg főzőlisztet, 9 kg kenyérlisztet, 12 kg rozslisztet, 3 kg babot vagy kölest, 10 kg burgonyát, 2-40 kg szalonnát étkezésre, 0-90 kg szalonnát főzésre, 3-30 kg húst, sót és ecetet kapott. *Minden 25 munkás után egy szakácsné* van alkalmazva, aki az elsorolt járandóságokból a fedett konyhán *tiszteséges ebédet* készít. A munkások utazási költségeit a birtok fedezi, szerszámokat ellenben maguk kötelesek hozni. Gyógykezelésüket szintén a birtok fizeti, *uradalmi orvos áll rendelkezésükre és tiszta kórház*. Csak az egymáshoz tartozó családtagok laknak együtt, az olyan legények vagy lányok, akiknek hozzátartozóik nincsenek, *nemenként és csoportonként külön laknak*. Holmijaik tűz ellen biztosítva vannak. A bandagazda kizsákmányolásának kitéve *nem lehetnek* már azért sem, mert járandóságukat a gazdaság intézője vagy gyakornoka a *munkásoknak maguknak* méri szét és adja át. *Fizetéseikből semmiféle levonásokat nem eszközölnek*. Vasárnap és katolikus ünnepeken nem dolgoznak, legfeljebb akkor, ha az időjárás folytán a termés váratlan veszély fenyegetné. *Templomaik látogatására* a meszszebbi majorokban lakók részére társaskocsi áll rendelkezésre. Nézzük most, milyen a helyzet *az őrgróf Pallavicini-féle hitbizományi birtokon*, szintén az 1936. év adatainak az alapján? Itt az időszaki munkások, vagy ahogy ezen a környéken nevezik őket, az „átaljasok” a következő járandóságot kapták: napi 1 pengő, azaz havi 30 pengő készpénzt, *heti* 6 kg lisztet, 4 kg burgonyát, 1 kg szalonnát és sót. (1937-ben a javuló terményárak következtében a napibér 1 pengő helyett 2~2-20 pengő volt.) *Külön megállapodások voltak* azonban egy-egy munkacsoporttal is, aszerint, hogy milyen munkanemet végeztek. Ezek a csoportok, vagyis „bandák”, *csoportos-akkord szerződést kötöttek* az uradalommal és az egy összegben, vagy egy mennyiségben kivett fizetséget azután a bandagazda egymásközt felosztotta, így például az aratórészesek csoportja holdanként 90 kg búzát és 3 kocsi szalmát kapott, de minden arató azonkívül konvenció fejében 50 kg búzát, 50 kg rozsot és 6 kg szalonnát. A cséplők csoportja 4% cséplőrészt kapott, azonkívül fejenként és hetenként 7.5 kg búzát, 7.5 kg rozsot és $\frac{1}{2}$ kg szalonnát. A gépet etetők még külön ruhakoptatási díjat is kaptak. (1937-ben a némiképp javult gazdasági helyzet már lehetővé tette azt is, hogy a munkások *prémiumot* is

kapjanak.) Az időszakos munkásoknak 90%-a itt az uradalomtól *környező falvakból kerül ki*, úgyhogy ezek az emberek és nők esténként hazamennek aludni. Akiknek azonban a lakhelyük az egyes intézőségektől távol van, vagy messzebb vidékről valók, azok *a tisztára meszelt és állandóan takarított ú. n. nyári só pókban laknak*, nemenként külön és minden egyénnek külön fekvőhelye, szalmazsákja van. Munkájuk végeztével *mindenki külön főz magának*, a főzéshez tüzevalót az uradalomtól *ingyen* kapnak. Hogy a főzéshez elegendő idejük legyen, az uzsonnai félórai pihenőjüket nem veszik ki, így a délutáni munkát ennyivel hamarabb fejezhetik be. Ők kívánják és sokkal jobban szeretik, ha maguk főzhetnek maguknak és nem kell csoportos konyhán élniök, mert így azt főznek, amit akarnak, amellet többet meg is *takaríthatnak*. Délben meleg ételre szükségük nincs, hideget esznek, mert a nagy melegben a forró ételt *nem is bírják*. Szomjúságuk oltására lajtokban munkaterületükhöz állandóan friss artézi vizet szállítanak a majorok artézi kútjaiból. A bandagazda itt sem élhet vissza hatalmával, mert az uradalmi intéző vagy segédtsízt *a munkások megbízottainak jelenlétében* adja ki az összes járandóságot neki szétosztásra. A munkások szempontjából nagyon előnyös, hogy a környező falvakban laknak, mert az otthon közelsége lehetővé teszi számukra azt is, hogy családjaikkal az érintkezést állandóan fenntartsák és így egy gonddal, a hazavágyás gondjával, kevesebbük van. Szombaton este azután azok is hazamennek, akik messzebb laknak, hogy a vasárnapot az Istennek és teljes pihenőjüknek szenteljék. Szombaton kapják meg készpénzjárandóságaikat is, mégpedig *az intézőtől személyesen*, úgyhogy itt nem fordulhat elő az — ami már másutt előfordult —, hogy a bandagazda egy szép napon a munkások felvett készpénzjárandóságával megszökjön. Pihenőhelyükön hagyott holmijaik *tűz ellen biztosítva vannak, gyógykezeltetésüket az uradalmi orvos látja el, patikájukat az uradalom fizeti*.

Körülbelül ez a helyzet a többi nagyobb alföldi uradalomnál is, de az itt közölt két legnagyobb birtok időszakos munkásainak helyzetét látva, meg kell állapítanunk, hogy a demagógiának *távrolról sincs igaza*. Mindig 80 filléres nap-számokat emleget, de *sosem említi meg a természetbeni*

járandóságokat, a konvenciókat, pedig a munkás szempontjából ezek a lényeges és nagyobb tételek. Hogy a mezőgazdasági munkások, akik fáradtságos, „látástól vakulásig” tartó munkájukért többet érdemelnek, az nem vitás, de figyelembe kell venni azt, hogy ezek az emberek igénytelenek, minden szükségletük az élelmezés, az egyszerű lakás és a még egyszerűbb ruházkodás, viszont semmi szín alatt sem a nagybirtokos „szociális érzésének a hiányán” múlik, hogy többet nem kaphatnak. Minthogy az államháztartás is költségvetéssel dolgozik, csak a várt bevételekhez arányítva teljesíthet fizetéseket és aszerint fizetheti tisztviselőit is, minthogy az állam sem tudja ma alkalmazottait úgy fizetni, hogy súlyos gondok ne nehezdedjenek az egyes családokra és ahogy azt a szorgalmas erők megérdemlik, ugyanígy vagyunk a nagybirtokosokkal is, akiket a súlyos közterhek, nyűg- és kegydíjak, épület-tatarozást költségek és évről-évre állandóan emelkedő szociális terhek gátolnak meg abban, hogy az amúgy is csökkent bevételekkel szemben nagyobb jövedelemre tehessenek szert és így munkásaikat jobban fizethessék. A mai tehermentes uradalmak is csak a legnagyobb erőfeszítések árán tudják hivatásukat betölteni, mert nemcsak saját tisztviselőit, iparosait, cselédeit, hónaposait és munkásaikat kell rendszeren ellátniok, hanem több község nincstelenéit is el kell tartaniok vagy segélyezniök. A kis- és középbirtokok ilyen terheket nem viselhetnek, a nagybirtokoknak kell ezek helyett is helytállniok. Évek kellene ahhoz, hogy a termény- és állatárak emelkedése folytan beálló javulás helyreállítsa a dekonjunkturális idők okozta megbillent egyensúlyt és a mezőgazdasági munkások is részesüljenek a nagyobb tiszta jövedelem áldásaiban. Bizonyítja ezt az, hogy az 1935/36. gazdasági év eredményesebb irányzata máris elég volt ahhoz, hogy a nagybirtokosok a munkabéreket 1937-ben emelhessek. De bizonyítja a terményáraknak a munkabérek alakulására befolyásoló hatását az is, hogy például 1928. évben, amikor a búza mázsánként! ára 30 pengő volt, az országos átlag a készpénz napszámokban a 3.12 pengőt érte el, viszont már 1935. évben, amikor a búza ára mázsánként 15 pengőre esett, a napszám országos átlaga 1.37 pengőre csökkent. Téves tehát az a feltevés, hogy egyedül a munkaadón múlik a kisebb napszám, annál is inkább, mert a munkaadónak és gazdaságának egye-

nesen *létérdeke* szerződötett munkásának és cselédjének megalégedettsége és ezáltal megbízhatósága, mert a mezőgazdaságban a könnyelmű és lassú munka, az amerikázás *egy egész esztendő terméseredményét*, így egy egész év jövedelmét, vagyis a gazdaság létét *évekre menő kihatással* veszélyeztetheti, nem úgy, mint az ipari szakmában, ahol legfeljebb egy gyártási menet lesz veszteséges,, de ezt a veszteséget is az utána következő menetek helyrepótolják, amint a hanyag és rossz munkásokat jobbakkal kicserélik.

A mezőgazdasági munkások helyzete tehát olyan mértékben fog állandóan javulni, amilyen mértékben ár általános mezőgazdasági helyzet tartós javulása beáll. Az uszításban kinyilvánuló demagógiának semmiféle pártfogására nem lesz szükség, minthogy most sincsen. A helyzet javítására irányuló szándék ma is megvan (a legteljesebb szociális érzéstől vezettetve), van javulás is, csak erről nem igen emlékeznek meg, nem igen hall a nyilvánosság valamit.

Dr. Lukács György ny. kultuszminiszter, a *Népegészségügyi és Munkásvédelmi Szövetség* vezetője, valamint igazgatója: Szántó Menyhért „*A mezőgazdasági magyar munkásvédelem fejlődése*” című tanulmányban kijelentik azt, hogy a mezőgazdaságban már *évtizedek óta* folyik a csendes, feltűnést nem kereső munka a munkások szociális és kulturális viszonyainak javítására, melyeknek áldásos eredményeiről leginkább *csak azok tudnak*, akikért azokat létesítették. Kijelentik továbbá azt is, hogy a mezőgazdasági munkásvédelem terén *fontos hivatásuk* van a közép- és nagybirtokoknak és a mezőgazdasági munkaadók a maguk szétszórt területén szintén *igyekeznek feladatuknak eleget tenni*, ha egyenkint szerényebb keretben is, de számbelileg nagyobb mennyiségben.

Az tény, hogy a mezőgazdasági munkás szociális helyzete hátrányban van az ipari munkáséval szemben, de a helyzet javítására *úgy az állam, mint a munkaadók* részéről az állandó törekvés és jóakarát megvan. Ezt a törekvést kívánja szolgálni az állam részéről a most készülő törvényjavaslat is, mely a mezőgazdasági *munkások öregségi biztosítását* kívánja megoldani.

A mezőgazdasági munkásságot *különféle törvényeink védik*, melyeknek minden újabb alkotása mindig több szociális érzést tanúsít. Ilyen fontosabb alkotások az 1900: XVI. tc.,

az 1902: XIV. tc. és az 1912: VIII. tc., melyek a gazdasági munkásbiztosításról szólnak. A legszociálisabb intézkedés ezek között az, mely a gazdaságoknak módot ad arra, hogy a gépek baleseti biztosításával minden munkás, aki a bejelentett gépnél dolgozik, a biztosítottak sorába léphessen anélkül, hogy személy szerint be volna jelentve. Ha egy ilyen gépnél valakit baleset ér, az teljes igényt tarthat segélyre, gyógykezelésre és rokkantjára, elhalálása esetén pedig családja temetési segélyre. Lényeges törvénycikk még az 1922: II., mely a balesetbiztosítási díjakat és a baleseti segélyeket 100%-os arányértékre emelte fel.

Meg kell említenem még azt is, hogy a mezőgazdasági munkások érdekében nagy szolgálatot tesz az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékében működő Földmunkás-vállalkozó Szövetkezet.

Az időszaki munkások helyzetének tárgyalásánál külön figyelmet érdemel a leszerződéseknek formai megnyilvánulása is, mert e téren még olyan helyzet van, mely sok helyen a munkás szempontjából hátrányos eredménnyel jár. A legtöbb helyen ugyanis nem a munkások, hanem a munkásgazdák szerződnek le a községhez, akkor, amikor munkásaikat még nem is ismerik, ők tárgyalnak az uradalom megbízottaival, megállapítják a szerződések feltételeit és csak azután szedik össze dobszóval a munkára jelentkezőket. Az ilyen leszerződési módszer azután akkor érezteti káros hatását, amikor már a munka megkezdődött és az illető gazdaság vezetője több munkást nem lát alkalmasnak a munka elvégzésére. Kénytelen lesz ezeket a szerencsétlen embereket elbocsátani, akik most már elvesztették teljes évi kereseti lehetőségüket, mert máshová leszerződni már elkéstek. Ha ellenben a munkás maga szerződhetne le az uradalom megbízottjával, ez nem következhet be, mert hiszen a felfogadás alkalmával a munkás alkalmassága rögtön megállapítható. Igaz, hogy minden munkással tárgyalni és külön-külön szerződést kötni hosszadalmas dolog, de végeredményben mégis csak egyes embereknek egész évi keresetükről, egész évi kenyérükről van szó, tehát egy súlyos szociális probléma megoldásáról.

Visszásságok történhetnek azonban a munkás részéről is. Nem egyszer történt már, hogy egyéni szerződéseknél a

munkásnak könyve nem volt, más könyvével szerződött, vagy hamis adatokat jelentett be. Ezekből később súlyos kellemetlenségek származtak.

Végül, ha a mezőgazdasági munkások *hazafias és politikai meggyőződését vizsgáljuk*, meg kell állapítanunk azt, hogy ez a társadalmi réteg nagyon könnyen befolyásolható úgy rossz, mint jó irányban. *Érzelmi világát azonban nem a meggyőződés, hanem a pillanatnyi súlyos vagy javuló helyzete irányítja*, így például a mezőkövesdi munkások, akik mindenkor biztos munkaalkalmat találnak az állami birtokokon, vagyis a kenyértelenségtől nem tartanak, *általában hazafiasak*, míg a szenteskörnyékiek, akiket az 1935 és 1936-os évek nagyon megviseltek, inkább szocialisták, sőt többen vannak akik *a kommunista eszmék* befolyása alá kerültek. Ezeknek a szerencsétlen helyzetét gyömölcsözteti azután a demagógia nagyon szép eredménnyel a maga javára. *A hivatalos eljárás, a hatósági szellem* viszont ott követi el a hibát, hogy a félrevezetett embereket *nem türelemmel és nevelő munkával* óhajtja a nemzeti táborba visszahozni, *hanem csendőrrrel és lezárással való fenyegetéssel*. Pedig meg kell érteni azt, hogy *ahol nagyobb a nyomor, ott nagyobb az elégedetlenség is, ami a szélsőséges irányzatok felé kergeti az embereket*.

Az időszaki mezőgazdasági munkások és napszamosok elhelyezését biztosítanak azok az intézkedések és állami munkák is, melyek ma még szünetelnek, de melyek az Alföldön *az öntözés, fásítás, csatornázás, útépítés, kibővített ármentesítés terén* olyan nagymérvű földmunkásfoglalkoztatást létesítenének, melyek hosszú, nagyon hosszú időre megoldanák agrárországunknak ezt a súlyos kérdését. De *a közterhek csökkentése* is lehetővé tenné, hogy egyrészt a nagybirtokok tudnának több munkáskezet foglalkoztatni, nagyobb járandósággal, másrészt olyan *kisbirtokok is* elhelyeznének egy-két munkást, cselédet, melyek ma tisztán családi gazdálkodást folytatnak.

Az általános munkáskérdésre a legszebben XI. Pius pápa *őszentsége* a „Quadragesimo Anno”-ban felel meg, mely ígék a mezőgazdasági munkáskérdésre is joggal vonatkoznak: *„Ha nincs élő társadalmi szervezet, ha a társadalmi jogrend védelmet nem nyújt, ha az egymásra utalt különböző foglalkozási ágak kölcsönösen nem segítik és kiegészítik egy-*

mást, ha az értelmiség, tőke és munka nem dolgoznak össze, akkor az emberi munka nem lehet gyümölcsöző, tehát helyesebb megmérhető, sem méltányosan nem díjazható, amennyiben személyes jellege mellett a szociális természetét is figyelembe nem vesszük. A vállalatok vezetősége és a munkások igyekezzenek a nehézségek és akadályok fölött úrra lenni, de feladatukat könnyítse meg az államhatalom segítségével.”

A FALU SZEGÉNYEI, A NINCSTELENEK.

A falu nincstelen proletárai ma már nagy számban képviselik a nélkülözést és a nyomort, helyzetük pedig össze sem hasonlítható a városi proletárság szintén súlyos helyzetével. A falusi szegény a maga nagy igénytelenségében is — a jó gazdasági esztendőktől eltekintve — szinte *leírhatatlan nyomorban tengeti életét*. Míg a jó esztendőben ugyanis a falu majdnem minden épkézláb embere munkaalkalomhoz jut és annyit minden szegény család összekeres, hogy abból télire is marad valami, addig az ínséges esztendőben (mint pl. az 1935. év után bekövetkezett télen), az Alföld sok részén olyan példátlan állapotok uralkodnak, melyek a helyzetet egyenesen *kétségbeejtővé* teszik. Ilyenkor boldog az a szegény család, ahol *csak egy kiló kenyér is juthat egy hétre*. Öt-hat gyermeknek együttesen van egy pár cipője, melyet télvíz idején fölváltva hordanak. Havi 10 pengős kereset már boldogságot jelent számukra, szappant nem ismernek, a gyermtyát a kicsinyek éhségükben elrágják. Az ebéd rendszerint árpából főtt feketekávé, egy nagyon kis darab fekete kenyérral.

Hogy ezeket a megállapításokat alátámaszthassam, szükségesnek tartom, hogy a „*Nemzeti Újság*” 1936. január 26-i példányában megjelent helyszíni riportjából egyes megrázó részeket közöljek, melyek nemcsak a szörnyű csongrádi nyomort tárják szemünk elé, hanem élénken *igazolják azt is*, hogy a társadalmi hathatós segítségnek *éppen azok* voltak az áldozatkész irányítói és mozgatói, akiket a demagógia olyan előszeretettel szokott a nyomor közvetett előidézőinek beállítani. A „*Nemzeti Újság*” riportere, *Pap Miklós*, 1936 január hónapjában több napra leutazott Csongrád megyébe, hogy

személyes megfigyeléseivel győződjön meg a csongrádi nyomorról, melyről azon a télen országszerte annyit beszéltek. Megállapította a helyszínen azt, hogy az 1935-ös év a már megszokott szegénység és az állandóan alacsony színvonal tetejébe még *három olyan csapást mért* a vármegye népére, amelyet a gazdaságilag jobb helyzetben lévő vidékek lakossága is nehezen szokott kiheverni. Ez a három természeti csapás *a jégverés, az aszálykár és fagyveszély volt.* A kis- és törpebirtokok átlag búzatermése 3—4 métermázsra volt, krumpli és kukorica egy szem sem termett. A vármegye területén körülbelül 40.000 lélek tengődött segítségre és támogatásra szorulva. Szentes 32.000 lakosából például 9000 *szorult támogatásra,* Csongrádon 5—6000 volt az ínségesek száma. Szegváron a falu 8000 főnyi lakosának több mint 70% -a, mint teljesen vagyon- és keresetnélküli földmunkás rongyolódott le és éhezett. És így tovább, végig a vármegye összes községein. A támogatásra szorulóknak legnagyobb részének *nem volt tüzelője,* amivel fűtöttek volna. Egy kis szobában nyolcan-tízen, sok helyütt még ennél is többen aludtak, összezsúfolva, pricsszerűen kiképzett deszkafekvőhelyeiken, ruháikkal, rongyaikkal takarózva. *Ágyneműjüket ugyanis már régen eladták.* Mindszerten a szomszédos uradalom által épített óvodában és a községi iskolában fűtöttek egész nap a gyermekeknek, ide a cipónélküli kicsinyeket a lázas szemű, beesett arcú, lerongyolódott anyák a nyakukban hozták a falu túlsó végéről, egyenként, gyalog. Egy *öttagú családnál,* ahol az anya beteg lett, a legnagyobb fiú — hét-estendős — *a nagyanyától kölcsönként óriási csizmában hurcolta be — nyaka között — testvéreit.* A legszegényebb családoknál minden állat hiányzott: lábas jószágukat eladták, malacukat megették, tehenük, lovuk nem volt soha. A betegséget nem fogták fel csapásnak és ahol a családfő súlyos tüdőbajjal nyomta az ágyat, ott az asszony az érdeklődésre boldogan felsóhajtva mondta:

— Hála a jó Istennek, beteg az uram és egy pengő táp-
penzt kapunk mindennap! . . .

A legszálnalomraméltóbbak voltak az egészen kicsiny, pólyás gyermekek. Amikor a vízbe áztatott kenyérpempőt nem tudták lenyelni, az anvjuk pálinkába mártott kötény-
csücskével töröltették a kicsinyek száját:

— Nagyon el van gyengülve szegényke, hátha kicsit erőre kap ...

Ezek csak egyes képecskék a kétoldalas szomorú riportból, melyben az író megállapítja azután azt is, hogy a közigazgatás, a vármegye és a faluk vezetői, papjai, orvosai, végül, de korántsem utolsó sorban az uradalmak, minden erejüket megfeszítve igyekeztek (és igyekeznek ma is — a szerző) enyhíteni az ínségen, így például Sövényházán, az őrgróf Pallavicini Alfonz Károly mindszent-ányási hitbizományi uradalom gócpontjában, a minden elismerést megérdemlő uradalmi tiszték segítségével a községi jegyző szegénykatasztert állított össze, hogy a község szegényeit igazságosan és helyzetüknek megfelelően segélyezhessék. Az uradalom teljesen ellátta (ma is ellátja — a szerző) a területén fekvő községek vagy települések nincstelen lakosságát. Sövényházán 900 lélek eltartásáról gondoskodott úgy, hogy a munkaképtelen betegek, rokkantak vagy öregek természetbeni munkanélküli segélyben részesültek, míg a többieket rendszeres napszám mellett dolgoztatták (napi 80 fillér+3 kg krumpli) reggel 7 órától délután fél 5-ig terjedő munkaidőre. Az elvégzett munkára semmi szükség sem volt, ugyanis árkot ásattak, utakat egyengettek, legelőt tüsköltettek és az uradalom ezeket a munkákat csak azért végeztette, hogy a segély a munkaképes embereknél ne tűnjön úgy fel, mintha ingyen kapták volna. Ha valamelyik munkásnak ötnél több családtagját kellett eltartania a napszámjából, akkor a többlet után fejenként és havonként még külön 7 kg lisztet és 3 kg burgonyát kapott. A kiosztásra került burgonyát az uradalom készpénzért vette, mert abban az évben krumlitemés nem volt. De adakozott az uradalom ezenkívül a mindszeinti segélyakció céljaira is és Sándorfalva község ugyancsak nagyobb mennyiségű rozsét, rozsot, burgonyát és 1000 pengő körüli készpénzt kapott. Támogatta a Zöldkereszt akciót, mely kb. háromszáz gyermeknek adott tejet és kenyeret. A riport írója szükségesnek tartotta itt megjegyezni, hogy az uradalom által ellátott szegények majdnem kivétel nélkül abból az egy-két-háromholdas törpebirtokosokból kerültek ki, akiknek számára annakidején az OFB az uradalomból hasított ki földet. De megfelelő módon vette ki részét az ínségakcióból a Weiss Manfred-örökösök derekegyházi uradalma is. Itt is végeztettek

ínségmunkákat, ezenfelül mintegy 130—150 iskolásgyermek kapott egész éven át ingyen ebédet és 20 deka kenyeret. *Karácsonykor négyszáznál több gyermek kapott ruhát, sapkát, kötött alsóruhát, cipőt, csizmát. Csongrád vármegye kb. 1.100.000 pengőt költött el ezen a télen a különböző segélyekre, kölcsönökre és közmunkákra.*

A cikk végén az író hozzáfűzte, hogy hiába a közigazgatás tisztviselőinek *példaadó és emberfölötti erőfeszítése*, az egy-két uradalom tiszteletet érdemlő, *szociális gondoskodása*, a nyomorúságnak ezt az óceánját a rendelkezésre állott eszközökkel kiapasztani nem lehetett. A kubikusok munkát kértek, *a Duna—Tisza-csatorna kiásását*, mely szerintük is 8—10 évi munkaalkalmat jelentene számukra. *„A tiszamenti kubikus magyar jobban szereti ősi földtűró mesterségét a kicsiny föld pántlikához kötött gazdálkodásnál.* Nem elhibázott föld-reformra van szükségünk, hanem 65 millió köbméter kubikra...” Ezekkel a sorokkal fejezte be Pap Miklós helyszíni tudósítását és szavainak őszinteségében, helyes megfigyeléseiben, tapasztalatainak élethű visszaadásában kételkednünk nem lehet, különösen akkor, amikor csak azt jegyezhetem meg cikkéhez, hogy a helyzetet magam is *szórul-szóra így láttam, így hallottam.* De így látták mindazok, akik józan ésszel szemlélik a falvak helyzetét és tárgyilagos bírálatot tudnak mondani.

Itt kell megemlítenem azt, hogy *Kovács Imréék* éppen az előbb említett örgróf Pallavicini-féle birtokot szeretnék a föld színéről eltüntetni (hogy miért, azt csak ők tudhatják egyedül), az örgróf Pallavicini családot nevezik „faluromboló”-nak, holott nem kell sokat gondolkoznunk azon, hogy igazságosan megállapíthassuk és kimondhassuk a „Nemzeti Újság” fent idézett cikkének elolvasása után azt, hogy *nem azok a falurombolók, akik hosszú évtizedek alatt az Alföldnek egy tekintélyes területét alkotó részét mentették meg a futóhomoktól, a Tisza árjától, a mai nincstelen időkben pedig a községek zömét képező embereket és családokat az éhhaláltól, hanem azok, akik ezeket a megállapításokat letagadják, hallani nem akarják és az ellenkezőjét állítják.* Ezek a tulajdonképeni falurombolók, sőt rosszabbak, mert *a lelkekben rombolnak*, nem pedig azok, akik falvakat építenek és falvakat eltartanak.

Alföldünkön eddig a legnagyobb baj az volt, hogy amikor inségenyhítésről volt szó, akkor sem tudtak az emberek, a társadalmi osztályok a *pártatlanság magaslatára* helyezkedni. Az országnak pedig igen tehetős része, éppen azok, akik különböző védővamos előnyök élvezetével a mezőgazdaságon keresnek legtöbbet, *teljesen érzéketlenek maradtak* a súlyos agrárnyomor iránt. Hogy csak egy-két példát említsek, vissza kell térnem a csongrádi nyomorhoz, mert akkor, amikor a nyomor enyhítésére országos felhívás ment a gyárakhoz és vállalatokhoz is, *ezek összesen egy darab 5 (öt) kilogrammos postacsomagot és 50 pengő készpénzt küldöttek a vármegye címére.* A városi gyárak pedig a falusi munkások előtt *kapukat bezárták* (azzal az indokkal, hogy a helyi munkásokat kell foglalkoztatniuk) és így az a *tekintélyes falusi létszám*, mely azelőtt a városi gyárakba járt dolgozni, *odahaza maradt munka nélkül.*

Most legújabbán a gyárak és a bankok felajánlottak ugyan 3% millió pengőt a falusi egészségügy, a falusi helyzet javítására, de ez az összeg *csak nagyon kicsiny részét* képezi annak az indokolatlan évi jövedelemtöbbletnek, amit az ipari kartellek a falvak lakosain, vagyis a mezőgazdaságon keresnek. *Némi „vásárlási visszatérítésnek” is nevezhetjük, melyet a gyárak magas árakba bőségesen belekalkuláltak.*

Szegények házát az Alföld falvaiban nem igen láttam. A mezőhegyesi érdemel említést, ahol az öregek és a rokkantak, akik mindenüket elvesztették, tisztességes helyen, tisztességes ellátással élhetik le hátralévő napjaikat. Más falvakban azonban a teljesen nincstelen rokkantak és öregek a *templom ajtajában koldulással tengetik életüket* és éjszakára górékban, lakatlan viskókban húzzák meg magukat. Ezeknek télen leírhatatlan a helyzetük.

Az alföldi szegényügy ismertetésénél akaratlanul is fölvetődik bennünk az a kérdés, hogy *mi okozta* a földmunkás nincstelenek, a falusi proletárok oly nagymérvű elszaporodását. Hogy az okozati összefüggéseket kezdettől kezdve lássuk, vissza kell mennünk a jobbágyfölszabadtás idejéig, amikor a jobbágytelkek elaprózódásával elszaporodtak a kisbirtokok, de megszületett az új mezőgazdasági társadalmi réteg is, a mezei munkások rétege. *A magyar örökösödési jog azután a kisbirtokokat fokozatosan törpebirtokokká bontotta föl.*

Magyarország régi területe azonban úgy a törpebirtokosokat, mint a mezei munkásokat bőven ellátta munkával, mert nemcsak a nagybirtokok nagyobb birtokállománya, nemcsak a középbirtokok tették lehetővé a munkások elhelyezkedését, hanem *a vasútépítések, a vízszabályozások és más állami kubikusmunkák* temérdek munkaalkalmat szolgáltatottak. Ezekben az időkben a falvak nem ismerték a nyomort, a nincstelenséget, legalább is semmiesetre sem a szónak mai értelmében. *Inkább falusi jólétről beszéltek* ekkor és az a fogalom, hogy valaki vidéki, falusi, az illető nyugodt, kényelmes életét jelentette. Jött azonban *a brutális trianoni békediktátum*, mely az ország legjobb termőföldjeit, bányáit, erdeit elrabolta, így a nagyszámú felvidéki és alföldi summás, valamint kubikus, akik azelőtt szanaszét az országban állandóan munkát találtak, mind *erre a kis csonkaországra maradtak*, arra a kifosztott országra, mely szegénységében az állami munkákat is kénytelen volt csökkenteni, illetve beszüntetni. *Az 1920. évi földreform* jószándékkal igyekezett a háborús ígéreteknek is eleget téve, az embereket földhöz juttatni, de ílymódon a hirtelen *förlépett munkanélküliséget is le akarta vezetni*. Ez a földreform azonban sok mindennel nem számolt, és szinte minden *előfeltétel nélkül* osztogatta az 1—5 holdig terjedő parcellákat a nagybirtokoknak az Alföldön körülbelül 15—20%-a erejéig igénybe vett birtokállományából. Ennek a 15—20%-nyi területnek cselédei és mezőgazdasági munkásai *törpebirtokosokká léptek elő*, de nagyobb részük mégis — éppen a mezőgazdasági munkások — *kenyér nélkül maradtak*. *Segítségül jött azonban* a mezőgazdasági konjunktúra, ami a gazdáknak módot adott arra, hogy több cselédet, munkást alkalmazzanak, de a magas termény- és állatarak őket arra is csábították, hogy nagyobbarányú bevásárlásokat eszközöljenek, sőt — néha indokolatlanul is — *kölcsönöket vegyenek föl*. A törpebirtokosok is vérszemet kaptak és többet engedtek maguknak, mint kellett volna. Amikor azután bekövetkezett *a reakció, a mezőgazdasági dekonjunktúra*, amikor a búza ára 30 pengőről rövidesen 10 pengőre esett — az ipari árak ellenben fordított arányban emelkedtek, — *a hirtelen jött eladósodás megkezdte pusztító hatását*. Nagyok lettek a traktor- és tyúkkölcsönök kamatai, esedékessé váltak az immár nagyösszegű részletek, el-

fogyott a pénz, megszűnt az intenzív termelés. *A cselédeket el kellett bocsátani*, az időszakos munkásokat pedig már csak a nagybirtokosok és a középbirtokosok alkalmazhatták, mert a kisbirtokosoknál *a primitívebb gazdálkodási rendszerre visszatért* gazda most már családtagjaival, rokonaival is el tudta látni a legszükségesebb munkálatokat. Itt-ott, különösen a törpebirtokosoknál, elárverezték a földet, elvitték a lovakat és a tehenet. *A kisbirtokosok és törpebirtokosok jó-része — különösen az OFB által földhöz juttatottak — mező-gazdasági munkásokká váltak, nincstelenekké; elszegényedé-süket, nyomorukat pedig a májusi fagy, a júniusi jég és júliusi szárazság betetőzte.* Ez a létszám azután emelte, alaposan kibővítette az összes nincstelenek, szegények számát.

KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS A FALUN

Alföldünkön a falvakat érintő községi közigazgatási beosztás az 1935. évi állapot szerint:

61 szolgabírói járásra;
78 körjegyzőségre;
504 nagyközségre és
198 kisközségre

tagozódik. Közigazgatási fejlődést a városiasodás irányában — az utóbbi évek adatai szerint — nem igen látunk, sőt egy megyei város is nagyközséggé fejlődött vissza. Az 1933. évi állapothoz viszonyítva mindössze *egy* kisközség keletkezett, három kisközség alakult át nagyközséggé, de viszont —, mint az előbb említettem — egy megyei város is nagyközséggé degradálódott. A közigazgatási fejlődés ilyen lassúságán azonban nem fogunk csodálkozni akkor, sőt a megyei város visszaesését is meg fogjuk érteni, ha megismerjük azt a *nagy szegénységet*, ami ma a községi háztartásokat általában jellemzi, 1935. évben ugyanis az alföldi nagy- és kisközségeknek *költségvetési hiánya* 11,219.093 pengőt tett ki és főleg egyetlenegy községben sem volt. Ez a nagy hiány és az ebből folyó nagy szegénység uralja ma a községek közigazgatását és meggátol minden fejlődést, minden terjeszkedést és törekvést. Az évről-évre emelkedő nagy hiány teszi szükségessé azt is, hogy a községek *magas százaléku pótadót* vessenek ki a lakosságra, hogy háztartásuk egyensúlyát biztosíthassák. 1934. évben ezek a pótadók 114 községben a 101—150%-ot is elérték, sőt egy községben *a 151—200%-ot* is. 1935-ben azonban *a magasabb százaléku* kategóriákban

már csak két községet találunk, mert magasabb rendelkezésre ez a túlzott pótdózási rendszer megszűnt. 1935. évben különben a *községi pótdó* a következő százalékos előírásokat mutatja az alföldi községekben:

191	községben	a pótdó	0—50%	volt	
	286	„	„ „	51—75%	„
	223	„	„ „	76—100%	„
	2	„	„ „	101—150%	„

hogy azután ezeket az adókat a gazdák be tudták-e a község pénztárába fizetni vagy sem, az más lapra tartozik.

Ma a *földadó* a kataszteri tiszta jövedelem aranykoronájának 20%-a, amihez azonban a *különböző pótdók* címén, mint: községi pótdó, vármegyei pótdó, betegápolási pótdó, útdó, mezőgazdasági kamarai illeték stb., még 25—30%-öt hozzá lehet számítani. (Ugyanis a pótdók százalékos kirovása nem az adóalap után, hanem az adó után számíttatik.) *Majdnem 50% -át teszi ki* tehát a kataszteri tiszta jövedelem minden aranykoronájának csak a földadó és járulékai, azonban a vagyon- és a jövedelmi adó (ha a megfelelő alapot a föld és ház értéke és jövedelme elérte), valamint az ármentesítési hozzájárulás is *nagy összeget tesz ki. Pengőértékben kifejezve* 1935. évben a gazda által fizetett adók országos átlagban holdanként 10-77 pengőt tettek ki, ebben azonban sem a vagyon-, sem a jövedelmi-, esetleg a kereseti adó, sem pedig az ármentesítési hozzájárulás nincs benne, mert ezek a *vagyon és a jövedelem, valamint a birtok fekvése szerint mindenütt más és más összeget képeznek*, úgyhogy átlagot megállapítani majdnem lehetetlen. Általában *ármentesítési hozzájárulás* címén a folyók mentén holdanként 4—6 pengőt lehet alapul venni. Ilyen nagy adókat, illetve közterheket a gazdától — mai silány terméseredménye mellett, mai súlyos anyagi helyzetében — nehéz beszédni, végrehajtani-valója sincs már sok, nem csoda tehát, ha a község pénztára annyira üres, hogy tisztviselőit, jegyzőjét és írkokait *hónapszámra* nem tudja fizetni. A jegyzőn az állami hozzájárulás segít ugyan, de a többiek, vagyis az írkok, az orvos, a kántor stb., pár pengős előlegekből kénytelenek tengődni. Hogy kívánjunk ezektől az emberektől *szeretetteljes, ambi-*

ciózus munkát, ha az anyagi gond őket egy pillanatra sem hagyja nyugodni? Hogy érintkezzenek hivatalos ügyekben a magyar paraszttal megértően, nyugodtan, ha a pénz- és a családi gondok idegessé teszik őket? A községek deficitcsökkentése miből tudják fedezni a szegényügyet, a község kulturális költségeit, és az esetleges gazdasági támogatást? A mai időkben sehogy sem.

Ez a nagyfokú szegénység hátráltathatja ugyan a község fejlődését, *de nem jelenti azt*, hogy a jelenlegi *közigazgatási eljárásokon* nem lehetne változtatni. A községi közigazgatás mai menete, mai rendszere ugyanis egyáltalán nem felel meg a mai követelményeknek, a fokozatos demokratikus irányzatnak, a gyorsabb élettempónak. *Jellege az aprólékosság, az intézkedési bátortalanság, a felelősségérzet lehető áthárítása.* Minden újabb törvény, minden újabb rendelkezés valamit lecsíp az önkormányzat életéből, a politikai befolyás pedig megakadályozza a pártatlan elbánást a paraszt és a paraszt között. *Fejlődő községi élet csak a teljesen független, minden befolyástól mentes önkormányzattól várható*, mely önkormányzat van egyedül hivatva arra, hogy a falusi lakosság összetételének, strukturájának ismeretében, azt az egyedüli lehetséges és kívánt módon a helyes irányba vezesse és az előrehaladás útján irányítsa.

A bürokratizmus talán sehol — és ezt a községi jegyzők egy része is hangoztatta már az országos jegyzői összejöveteleken — nem talál magának olyan eredményes területet, mint éppen a községi közigazgatás talaján. Ennek azután elsősorban a falusi nép vallja a legnagyobb kárát. *Akták és jegyzőkönyvek halmazata* és ide-oda való vándorlása, hónapokig tartó elintézők jellemzik ezt a burjánzó bürokratizmust, és rendszerint *a keservesen megszülető eredmény távolról sem éri meg az aktázásra ráfordított időt és fáradságot.* Van eset, hogy egy panaszt tevő ügye egy évig is vándorol a községi jegyzőtől a szolgabíróségig, azután esetleg az alispánig, azután vissza, majd *ezt az utat többször is megteszi*, mert újabb és újabb adatokra, kihallgatásokra, jegyzőkönyvezésekre, ténymegállapításokra van szükség, ezek pedig mind-mind hosszú és nehezen kivártható időt rabolnak el és ez a hosszadalmas eljárás végül is a panaszt tevő — mondjuk egy mezőgazdasági munkás — egész évi kenyerébe kerül. Ugyanis

mire ügyének elintézéséről értesítik, a munkaidő már régen letelt, panasza, mely az esetleges gyors elintézés következtében helyzetét megmentette volna, most már aktualitását teljesen elvesztette, *így van ez a munkaszerződésekből kifolyó panaszoknál, sérelmeknél, így van ez az örökösödési, átírási ügyekben, kérvényezéseknél, engedélyezéseknél stb., stb.*

A magyar hivatalos nyelv és stílus különben is nagyon nehéz és nagy tudást igényel annak tökéletes megértése és tanulmányozása, hát még milyen nehéz probléma ez a köziségi ember számára. A rendeleteket és törvényeket itt ahány ember van, *annyiféleképen magyarázza*, okosodjon tehát ki az a jámbor parasztember, *akinek a rendeletet szánták*. A szerződések és jegyzőkönyvek stílusa is oly nehéz, hogy azt megérteni, nyelvezetét megrágni a parasztember képtelen, ne csodálkozzunk tehát, ha ezek alá aláírását vonakodik megadni.

A községi közigazgatás bürokratizmusát sok község-házán súlyosbítja az a tarthatatlan *érintkezési mód*, melyet a magyar parasztemberrel, leginkább azonban csak a törpebirtokossal vagy a nincstelennel szemben használnak. Ez az érintkezési mód, ez a stílus *nyers, túlrövid és olykor durva*. Több helyen tapasztaltam, hogy amikor az a szegény falusi pórember valamilyen ügyében, vagy idézésre a község-házán megjelent, a községi írnok vagy az aljegyző (van hely, ahol a főjegyző is) anélkül, hogy a szerencsétlent szóhoz engedte volna jutni, máris leszidta, ledorongolta és amikor *esetleg* az illető védekezni mert, igazát hangoztatta, egy-kettőre *ki-nevezte kommunistának és csendőrrrel fenyegette*. Némely tisztviselő nem is tud másképp beszélni az emberekkel, mint csak gorombán, minden megértés és türelem nélkül. Az ilyen helyen, ha a paraszt adót fizet, nem igen magyarázzák meg neki, hogy miért és hogy, hanem ennyit fizessen és punktum. Jegyzőkönyvezésnél vagy elhadarják neki a szöveg tartalmát, vagy föl sem olvassák, hanem egyszerűen rákiáltanak:

— Írja kend alá és mehet!

Ha pedig tiltakozni mer, akkor a felszólítás *másképp* hangzik:

— Ne pofázzon annyit öregem, hanem gyerünk azzal az aláírással (vagy keresztrel) és aztán kotródjon innen!

Így fest több helyen még ma is a falusi közigazgatási érintkezés a szegény néppel, *de és ezt erősen hangsúlyozom*, ezek a jelenségek fokozatosan elszigetelődnek, mert ahol a jegyző a községnek *szociális munkával* hálálja meg beválasztását, ahol a jegyző felvilágosult és így megértőbb a tudatlanabbal és gyámoltalanabbal szemben, ott embereit abban a mederben tudja tartani, *mely megfelel a mai bánásmód követelményeinek, a mai kor szellemének*.

Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy ma a községi jegyzők *erősen túl vannak terhelve azáltal*, hogy a népnek sokkal több a panasza, sokkal több az ügye, mint a jobb világban volt. A jegyző ma *ügyvédi munkát is végez*, politikai ügyekben kell eljárnia, politikai szolgálatokat kell tennie, azután a leventeügyek, a polgári lövészegyletek ügyei stb., stb., mind olyan dolgok, melyeket képtelen a többi hivatalos ügyeivel együtt a hivatalos órák alatt elvégezni, *sokszor késő éjjel is dolgozik még a lakásán*, ne csodálkozzunk tehát, hogy az ilyen kimerült ember talán idegesebb, talán ingerlékenyebb, mint normálisabb körülmények között lenne. De ez a túlterheltség okozza azt is, hogy nem tud utána nézni annak, hogy beosztott tisztviselői hogy kezelik az embereket, hogy intézik el a nekik kiosztott munkát.

Hogy megfigyeléseimet alátámasszam és kiegészítsem, idéznem kell *Buday Györgynek, a magyar agrár settlement mozgatójának* és az alföldi tanyai és falusi élet megfigyelőjének az „Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádió” című munkájának következő sorait: „... . Hajlandó-e a jövődő törvényhozás és közigazgatás embere tétlenül nézni azokat a hibákat, melyek különféle törvényekben, intézkedésekben és rendeletekben a magyar paraszt érdekének figyelembe nem vétele mellett *súlyos anyagi és erkölcsi megpróbáltatást*, kárt okoznak a falu és tanya népének. Nem is szólva arról, hogy ölhetett kézzel kacag-e ő is azon, hogy egy-egy hivatásáról megfélemedezett közigazgatási tényező és fiskális *hogyan él vissza* a magyar paraszt törvénytudásával és azzal, hogy tapasztalatai árán megszokta a magyar, hogy a számára leghátrányosabb intézkedés hitelességében *se merjen kételkedni*. Akar-e ő is „túljárni a paraszt eszén”, — ahogy a hitvány-ságot népszerű frazeológiával nevezik — vagy lelkiismeretesen segíteni akarja? ő is megvárakoztatja magyar vérének lelki-

ismeretének előszobájában, mint annyi kishivatalnok teszi a közhivatalokban, — okkal vagy ok nélkül — talán csak a bon ton kedvéért?!”

Befejezésül meg kell említenem még azt, hogy közigazgatásunknak fejlődési stádiumában, községi közigazgatásunk is már *némi javulást* mutat, mert a jegyzők magasabb iskolázottsága több községben már is érezteti előnyös hatását. *Ennek a szempontnak előtérbe való helyezése adna tehát a kiinduló pontot a községi közigazgatás problémáinak orvoslására.*

Ha mi lépten-nyomon a magyar parasztság erejére, erkölcsére és józan konzervativizmusára hivatkozunk, ha mi ezeket az erényeket a magyar nemzet számára meg akarjuk tartani, akkor nem szabad engednünk azt, hogy a helytelenül értelmezett és keresztülvitt közigazgatási eljárás ezt a népet elégedetlenné, lázadóvá tegye, amikor mai nyomorúsága, nehéz helyzete úgyszólván mázsányi súllyal nyomja, a mostoha elbánás és kezelés pedig osztálygyűlöletre csábíthatja.

A FALU KULTÚRÁJA.

A tudomány és a technika hatalmas előretörésének kor-szakában élünk. A világháború befejezése óta az egész világon óriási fejlődés indult meg, ennek a fejlődésnek nagy eredményei azonban az emberiségtől fokozottabb tevékenységet, nagyobb erőfeszítést kívántak meg minden téren. Új helyzet állott elő a közgazdasági életben is és ennek keretében *a magángazdaság új termelési ágakra volt kénytelen berendezkedni. Ezek a termelési ágak nagyobb tudást, több szakértelmet igényeltek, hiszen a világpiaci helyzet újabb és újabb követelményekkel állott elő.* A mezőgazdaságra ez ugyanúgy vonatkozott, mint az iparra és kereskedelemre. A mezőgazdasági termelők — úgy a nagybirtokosok, mint a kisbirtokosok — *sem zárkózhattak el a fejlődés, a nagyobb igények követelte eredményesebb munka elől, itt is szükség lett a nagyobb tudásra, az új eljárási módszerek fokozottabb alkalmazására, a több szakértelem teljes érvényesítésére.* Szükség lett arra, hogy a magyar gazda többet termeljen, új termelési ágakat ismerjen meg, hogy a föld és a birtok lehetőségeit jobban kihasználja, jobban értékesítse. Változott közgazdasági helyzetünk tőle is nagyobb gazdasági kultúrát követelt, *azonban sajnos, alföldi falvainban évszázados mulasztásokat* kellene máról-holnapra pótolni, hogy a magyar parasztnak az új helyzet által megkívánt felkészültsége meg legyen. Az alföldi falu kultúrájában *nagy hiányosságok* mutatkoznak és ezek a hiányosságok csak most tűntek szembe, amikor kiderült, hogy a magyar paraszt a nagyobb termelési követelményekkel, a nagyobb közgazdasági igények kielégítésére szolgáló feltételekkel megbirkózni nem tud, a nagy versenyben lemarad, és ha halálra nem is, de szinte

örökös stagnálásra, vergődésre van ítélve, ha: *helyzetében megnyugszik, azon változtatni nem fognak.*

Egyáltalán az alföldi falu kultúrájáról — *a szó leg-szorosabb értelmében* — nem is beszélhetünk. Természetesen ez alatt nem értem azon falvak helyzetét, melyek a főváros közelségében, nemzetközi útvonal és vasúti fővonal mentén fekszenek, hanem azokat *a homok- és sziktergerben* fekvő községeket, ahol szinte azt sem tudják a parasztok, hogy a világ folyása tulajdonképpen hogy is áll. Ezeken a helyeken *nem tudják megérteni*, hogy miért követelnek tőlük intenzívebb termelést, vagy más termelési ágra való áttérést, amikor apjuk, nagyapjuk is úgy termelt, mint ők és mégis jó volt minden. *Ezek a falvak szaktudás tekintetében nagy elmara-dottságban élnek*, a lakosok zöme — legalább is a parasztság 90%-a — *a 4 vagy 6 elemi iskolánál többet nem ismer*, gazdasági szakoktatásról alig hallott valamit, ha pedig hallott, akkor sem törődik ilyesmivel, mert az érdeklődését az ilyen dolgok iránt senki sem kelti fel.

Czettler Jenő dr. egyetemi professzor „*A magyar mező-gazdasági szociálpolitika*” című könyvében a falusi kultúrával kapcsolatosan a következőket írja: „*Nálunk — sajnos — a kiscgazdaosztály ma még nem képes egészséges falusi felfogást érvényesíteni a nemzet kultúréletében, egyrészt közoktatási intézményeinknek a falusi kultúrával és a falusi néppel szemben tanúsított mostohasága, másrészt a társadalmi osztály fel-emelkedésének éppen a műveltség hiánya következtében szakadozott folyamata miatt ..*”

Mielőtt azonban a falusi kulturális helyzet bővebb tárgyalásába bocsátkoznánk, adjunk helyet *a számoknak*, mert ezek máris többet fejeznek ki a szónál és nagyon megkönnyítik további megállapításaink elfogadását.

Alföldünkön Budapesttel együtt ma a 6 törvényhatósági jogú városnak, a 27 megyei városnak, az 504 nagyközségnek, a 198 kisközségnek és a 4355 puszta, telep és egyéb lakott-helynek összesen 5,066.921 főnyi lakója van. Ebből a számból azonban *Budapestre* 1,043.459 főnyi lakos esik, ezt a számot tehát számításainkból vegyük ki. *A megmaradó 4,023.462 főnyi lakosságnak legnagyobb része őstermelő*, nézzük tehát, hogy erre a számra (ha ebben a hat éven aluliak is benn vannak) *az elemi iskolákon kívül* hány szakiskola esik, amelyek arra

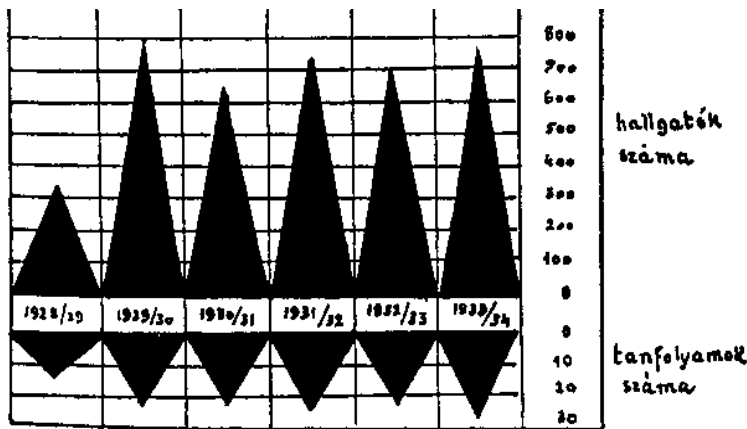
hivatottak, hogy az elemi iskolák alapismeretei után agrár-
lakosságunknak a szükséges gazdasági szakismereteket meg-
adják? Alföldünkön Budapest leszámításával:

a gazdasági ismétlő népiskolák száma	540
(ezek azonban inkább elemi iskolai jellegűek)	
a gazdasági főiskolák száma	1
a felső mezőgazdasági iskolák száma	2
az önálló gazdasági (szaktanító) iskolák száma	37
a gazdasági szakiskolák száma	30

Ezeket a gazdasági iskolákat kiegészítik még a *különböző gazdasági tanfolyamok*, mint:

- a m. kir. téli gazdasági tanfolyamok (3 hónapos),
- a m. kir. kertészképző tanfolyamok,
- a m. kir. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyamok,
- a m. kir. baromfityesztő szakiskola alatt működő ty-
nyesztőmesteri tanfolyamok,
- a háromhónapos baromfityesztő-tanfolyamok,
- a tíznapos baromfityesztő tanfolyamok,
- a méhészeti, erdészeti, háztartási, tejipari stb. tanfolyamok.

Legnagyobb jelentőségűek ezek között a m. kir. téli gazdasági tanfolyamok, azonban ha ezeknek látogatottságukat vizsgáljuk, akkor a grafikon nem mutat valami örvendetes képet, akár az előbb említett gazdasági iskolák számánál.

A legújabb évek már a hallgatók számának *javulását* jelentik.

A gazdasági szakoktatást kívánják szolgálni a *különböző vandortanfolyamok* is és bár ezeknek is emelkedett 1928. év óta (addig inkább visszaesés volt) a hallgatóságuk száma, mégis 1933/34-ben még mindig — nem is alföldi átlagban, hanem országos átlagban — *ez mindössze csak 958 főt tett ki.*

Gazdasági szakoktatásunk tehát — *főleg az Alföldön* — a felsorolt intézmények végtelen csekély száma miatt, még kicsiny gyermekcipőkben halad és a mai szükséges követelményeket és igényeket nem igen tudja kielégíteni. Ha összehasonlítanánk helyzetünket ilyen szempontból a *dán és holland helyzettel*, amely országok fejlett mezőgazdasági kultúrájukat éppen szakoktatásuk és szakoktatási intézményeik széles kiterjesztésének és temérdek számának köszönhetik, akkor látnánk azt, hogy mi ezt a színvonalat csak akkor tudjuk elérni, ha a mi gazdasági szakoktatásunk nívója, szakiskoláink száma arányosan, el fogja érni a dán és a holland számot.

Miután gazdasági szakiskoláink éppen a fálvakban nincsenek, vagy alig-alig vannak, *az elemi iskolák lennének arra hivatva*, hogy az alföldi községekben a gazdasági oktatásra is súlyt helyezzenek. Sajnos, azonban ezt nem látjuk, sőt az általános oktatásnak is súlyos hibáját képezi az, hogy a falusi elemi iskolákban *ugyanolyan* tankönyvek használatosak, mint a városiakban. Az egyszerű kis falusi gyermek számára nincs olyan tankönyv, melyet ő könnyen megértsen, melynek tartalmát megemészthesse. Amikor a kis parasztnébulót azzal kínozzák, hogy „törpét törppel hogy kell szorozni”, *mint Móra Ferenc írja egyik könyvében*, vagy „reggel nyolctól délután négyig bezárják az állítmánykiegészítő alanyesetek és a közös nevezőre hozandó törtek közé és arra tanítják, hogyan kell leírni római számokkal a honfoglalás esztendejét”, ezzel nem fogják meg őt a tudomány számára és amikor az iskolából kikerül, egyáltalán *nem is sejti*, hogy mire is oktatták. *Talán csak az írni- és olvasnitudás maradt meg számára*, ez azonban nagyon kevés ahhoz, hogy műveltségét gyarapítsa, mert a kezébe kerülő szakkönyveket — ha egyáltalán kezébe kerülnek — nem értheti meg, mert nincs meg az alapismerete a tájékozódáshoz. Ha a falusi elemi iskolák tankönyvei *inkább kevesebbet*, de a paraszt tudnivalói számára világosabban megérthető anyagot tartalmaznának, ha az iskolák rendszere és beosztása a paraszt életéhez igazodna, akkor ő nem féltene

a gyermekét az iskolától, sőt maga is érdeklődne az ott tanítottak felől. *Amíg egyszerű népi nyelven megírt könyvek nem kerülnek az elemi iskolák padjaira, addig a falusi elemi iskolai oktatás csak az írásban és az olvasásban fog eredményt elérni, azontúl semmit, legalább is semmi maradandót.*

Dr. Steinecker Ferenc egyetemi professzor a „Községpolitika” című könyvében felveti azt az eszmét, hogy „kisebb falvakban, ahol csak egy iskola van, aminek folytán ott többnyire kisebb a lakosság és így az túlnyomórészben földműves lakosság, igen könnyen megvalósítható lenne az, hogy az elemi iskolai tanítás csak október elején kezdődne és április végén végződne⁴⁴. A magyar paraszt a gyermekét az iskolából — ha tehetné — már azért is *visszatartaná*, mert a legnagyobb dologi időben a gyermek, mint a családi munkaközösség egyik tagja, hiányzik.

A gazdasági ismétlő népiskolák volnának hivatva arra, hogy az elemi iskolából kikerült gyermekeket gazdasági szakoktatásban részesítsék. Ezek az iskolák, illetve előadások azonban inkább *elemi iskolai jellegűek*, ismétlése az elemi osztályok anyagának — nagyon kis bővítéssel —, a célt tehát nem szolgálhatják, hiszen ugyanazok a tanerők végzik az oktatást, akik az elemi iskolában, ezeknek a tanerőknek pedig gazdasági szaktudásuk, nagyobb gazdasági szakismereteket magában foglaló képzettségük nincsen. *A falusi tanító ugyanazon képzettséggel rendelkezik, mint a városi tanító*, nem is tudhat másképp tanítani, más módszert bevezetni, mint városi kartársa. Azonban ebben nem ő a hibás, hanem a *rendszer*, a városi gondolkozással, a városi elbírálással megfogalmazott és kiadott tanterv, a tanító hiányos gazdasági kiképzése.

Nagy jövője lenne az önálló *gazdasági (szaktanítós) iskoláknak*, melyekből az Alföldön összesen 37 működik. (Budapesttel 43.) Ezeknek az iskoláknak látogatási száma is *állandóan emelkedik* és csak az 1926/27. tanévtől az 1930/31. tanévig zuhant lefelé a létszám, hogy innen azután állandóan és rohamosan ismét felfelé törjön. *Az egész országban 55 ilyen iskola van és a hallgatók száma 1933/34-ben már a 27.000-et meghaladta. Az Alföld legkiválóbb ilyen iskolái* többek között: a *szeged-felsőtanyai* a gyümölcsnemesítés terén, a *kiskunfélegyházi*, a *szekszárdi* a háziipar és varrottas terén, a *tisza-földvári* a méhészet terén. A *makói*, mely először kísérletezik

hazánkban a *gyapottermesztés* meghonosításával, jó eredménnyel, szintén megemlítendő.

Az iskolán kívüli népoktatást szolgálják azok az előadások, melyeket a *községelöljáróságok hivatalból*, rendszerint a tanítók, az orvos, az állatorvos és az intelligencia egyéb vállalkozószellemű tagjai bevonásával, vasárnap délutánonként rendeznek a falusi nép számára. Ezek az előadások azonban, annak dacára, hogy az oktatók és előadók fáradságukért némi díjazást is kapnak, *igen vontatottan, a leggyébrebb érdeklődés mellett folynak le*, aminek oka egyrészt a kellő propaganda hiánya, másrészt — és ez talán ebből fakad —, *a falusi paraszt teljes közömbössége* minden ilyen ügy iránt. Sok helyen láttam már azt is, hogy a parasztok jórésze *nem is tudott* a megtartandó előadásról, mert azt egy példányban, alig olvasható írógépelt nyomtatványban függesztették ki az árverési, ebzárlati stb. nyomtatványokkal teletüzdelt községe háza kapualjába.

Társadalmi úton a falusi kultúra ügyét szolgálnák a gazdakörök, az ifjúsági egyesületek, az önképzőkörök, az ipartestületek, a különböző népkörök, a tűzoltótestületek, a levente-intézmény, az esetleges sportegyesületek, a szövetkezet és végül, de nem utolsó sorban a rádió. Sajnos, azonban ezek közül kulturális munkát megfelelő eredménnyel egyik sem végez, mert különböző okoknál fogva nem is végezhet. Nézzük ezeket egyenként.

Az alföldi gazdakörök működése nem egységes irányelvek szerint történik, nincs határozott és kidolgozott programjuk, nem mélyednek be annyira a gazdasági életbe, mint azt céljai előírják. Csak igen kevés helyen fejtenek ki érdemleges működést, mert a legtöbb községben egy-egy gyér összejövettel, egy-egy gazdabállal, vagy március 15-i vacsorával teljesen kielégítőnek látják tevékenységüket. *Nagyon sok faluban a gazdaköröknek megfelelő helyisége sincs*, egy kis lakásban, vagy kocsmaszobában ütnek tanyát, de a tagok érdeklődése különben is minimális. Láttam olyan gazdaköri helyiséget — egy magánlakás bérelt szobájában —, ahol hétszámra egy teremtettt lélek sem jelent meg, legfeljebb egy évben egyszer a közgyűlésen, mert akkor *a pozíciókérdések, az ellenzékieskedés* és a veszekedés le tudta kötni a néhány megjelent tag érdeklődését. Ahol pedig olykor-olykor látogatottabb is a

gazdaköri helyiség, *ott sincs a gazdasági témákon és vitákon a hangsúly*, ott sem tartanak a gazdáknak legalább hetenként egy-egy szakelőadást, felolvasást, ott sem járatnak számukra gazdasági lapokat, a tagok könyvtár hiányában gazdasági szakkönyveket nem tanulmányozhatnak, ezért meg kell elégedniök a napi politika letárgyalásával és a személyeskedéssel. *Több az egyenetlenség, mint az egyetértés* és két paraszt egy véleményre akkor sem jut, ha mindkettő tudja is, hogy a másiknak igaza lehet. Az ősi turáni átok itt is érezteti hatását és ezért közös programot, közös célkitűzést csak ott lehetne megvalósítani, ahol a gazdakörök vezetésére feltétlen rátermett ember erős kézzel, szakszerű vezetéssel tartaná kezében a körben tömörült parasztokat. Ha faluhelyen megvalósulna a *gazdasági szaktanács intézménye*, akkor a kiküldött szaktanácsadó — *aki csak képzett gazdatiszt lehet* — nagyszerűen tudná irányítani nemcsak a gazdakörök működését, hanem a ma nem funkcionáló közszéki mezőgazdasági bizottságokat is aktívvá tenné. A gazdakör megalakulását, a gazdakörbe való belépést sem propagálják sehol és ez, valamint a gazdákat főképpen érdeklő előadások, felolvasások hiánya okozza a részvétlenséget a gazdaköri élet iránt. A mai politikai befolyás mellett az sem helyes, ha a gazdakörök élén *a jegyző áll*, mert ha közreműködése feltétlen szükséges is az egyesületi életben, *a hivatalos látszat* sok ellenzéki érzelmű gazdát mégis vissza fog tartani a közreműködéstől. A leghelyesebb lenne, ha a gazdakörök életét *az iskolaigazgató, vagy valamelyik ügyes tanító vezetné* és maga mellé két-három intelligensebb, nagyobb tekintélynek örvendő parasztot venne. Ausztriában és Németországban például a legjobban képzett „*vezető gazda*” áll a falusi társadalmi gazdasági egyesületek élén. Megfelelő szakoktatással a falu értelmesebb parasztjaiból nálunk is lehetne ilyen vezetőket kiképezni, akiknek további szakszerű irányítását azután az előbb említett gazdasági szaktanácsadó látná el. *A mezőgazdasági kamaráknak* a falusi gazdakörökkel az intenzívebb kapcsolatot kellene keresni és a helyi sajátosságok figyelembevételével a szükséges könyv-, újság stb. anyagot rendelkezésre bocsátani. *Politikai szándékokat* a gazdakörökkel kapcsolatban keresztülvinni még távolról sem szabad. Hiba nálunk még az is, hogy *a szövetkezeti mozgalom a gazdakörök tevékenységétől függetlenül mű-*

ködik, ahelyett, hogy úgy gazdasági, mint kulturális téren kellő összműködést, összedolgozást tudnának kifejtteni.

Amíg azonban az alföldi magyar falvakban a gazdaköri élet sehogysem tudja a kívánt módon céljait elérni, figyelemreméltó és példátkövető *az alföldi svábfalvaknak élénk egyesületi élete*. Ezekben a községekben az ú. n. „*Bauerverein*”-ek jelentik a tulajdonképeni gazdaköri működést és ezeknek az egyesületeknek szervezete, a sváb gazdák érdekében kifejtett ténykedése szinte kifogástalan. A bácsalmási Bauerverein például ingyen tanáccsal, útmutatással látja el tagjait, közvetíti üzleteiket, díjmentesen maligándozza boraikat. A kör helyiségeiben megtalálhatók a különféle szaklapok, könyvek és utasítások. A tagok között minden őket érdeklő gazdasági ügyben állandó megbeszélések folynak és a közös álláspontot a *legteljesebb szolidaritással képviselik*. Itt az ügynök, vagy a kereskedő nem játszhatja ki az egyik parasztot a másik rovására, mert az összetartás még akkor is szoros, ha az valamelyik fél pillanatnyi gazdasági hátrányával járna. Maga az egyesületi beleiét *fegyelmezett* és személyi súrlódások, vezetői civódások nem igen fordulnak elő. Ha a színmagyar lakosú falvakba ezt a szellemet át lehetne ültetni, ha a magyar paraszt gazdasági téren, gazdasági életében *nem szegyelne* sváb nemzetiségű testvérét követni, akkor ez sokat, de nagyon sokat jelentene előrehaladásában. *Pedig ezt meg lehetne valósítani*.

Az iparosegyletek, az iparos ifjúsági önképzőkörök eredményes működéséről már korábbi fejezetben írtam, most tehát csak annyit jegyzek meg, habár ezek az egyesülések a falu kulturális életéért sokat is tesznek, de ezt csak *saját társadalmuk* részére teszik. A parasztok ugyanis még nem tartanak ott, hogy legalább az iparosok közéleti munkájában részt vegyenek. *Az ipartestületek* társadalmi működése pedig inkább az öreg iparosok összejövetelét, megbeszéléseit jelenti.

A különböző *falusi népkörök* igyekeznek élénkebb egyesületi életet teremteni, törekvésük több sikerrel is jár mint a gazdaköröké, *de szegények* és ezért könyvtárra, rádióra, szaklapokra, jobb újságokra nem telik. Kénytelenek olyan olcsó lapokat járattatni, melyek *véres szenzációkon és hangzatos frázisokon kívül* egyebet a tagok részére nem nyújtanak. *Ingyen* jutnak hozzá azokhoz a könyvekhez is, melyek a kívánt

célt semmiesetre sem szolgálják és nem is akarják szolgálni. Évenként egy-egy táncmulatságot rendeznek, egy-egy gyűlést hívnak össze, hazafias ünnepélyeken zászlójuk alatt felvonulnak, *ezek a nagyobb események*; hétközben pedig egyszerűen a körhelyiségben (ez rendszerint egy kocsmában) egyaránt összejönnek politizálni, újságot olvasni, ezek pedig *a jelentéktelen események*.

A *tűzoltótestületek* az önkéntesség alapján dolgoznak, a legtöbb községben felszerelésük gyatra, primitív és mire a tűzesethez kiérnek, a kis kulipintyó már régen elhamvadt. *Társadalmi működésük* az évenként egyszer megrendezett táncmulatsággal teljesen kimerül. Kisebb közösségben kulturális eredményük annyi, hogy a tűzoltóparancsnok, aki rendszerint a községnek egyik *tanítója, vagy kántora*, állandóan foglalkozik embereivel, oktatja, tanítja őket és ezek a hallott dolgokat otthon tovább adják, a szomszédoknak elmondják. Ünnepélyes alkalmakkor a falu önkéntes tűzoltói vonják a kordont, adják a díszőrséget és ez imponál a többieknek, vonzza őket a testületbe, ahol fegyelmet és tiszteletet tanulnak. Ha tehát ezek a tűzoltótestületek közvetlenül nem is, de *közvetve* mégis kifejtenek művelődési munkát.

Az alföldi falvak nagyrésztében a leventeintézmény még nem olyan népszerű, mint ahogy célja után megérdemelné. Ennek azonban egyszerű oka van. A leventeoktatók jórészt nem sportember, nem tanfolyamot végzett testnevelési szakember és így nem csoda, hogy a rájuk bízott emberanyagot, a testedzésről és testnevelésről sosem hallott legényeket „*káplári*” *stílusban* óhajtják a leventeesszének megnyerni. Ezek úgy akarnak fiatalokat fegyelemre nevelni, ahogyan a háború alatt a katonaságnál látták, vagyis „*nieder-auf*”-ál és nem ismerik a tökéletes fegyelmező rendszert, a *játékszerű testnevelést*. Kizárólagos katonai szempontokat vélnek a nagyszűrése leventeintézmény mögött és nem tudják, hogy a *közvetlen cél: öntudatosan fegyelmezett egészséges ifjakat nevelni, akik tisztában vannak az ép test és ép lélek fogalmával.* A parasztlegényekkel vasárnap délelőttönként csak katonai rendgyakorlatokat vesznek át, a vezényszavak közé egy-egy durva szó is becsúszik, egy-egy gorombaság, a legények tehát örülnek, ha a leventeórának vége van és mehetnek a kocsmába, a kuglihoz. Az ilyen oktatók és oktatás mellett a

paraszt számára az intézmény *kényszer jellegű* marad és csak azért vesz a gyakorlatokon részt, mert fél elmaradásának következményeitől. Ott azonban, ahol *játékkal kevert gyakorlatokkal*, atlétikával és labdarúgással kedveltetik meg a képzett sportoktatók az ifjakkal a leventézést, ott, abban a községben az intézmény *nagyon népszerű*. Az ilyen helyen a legény büszkén vallja magát leventének, tisztában van gyakorlatainak céljaival és fegyelmezettsége semmi kívánnivalót nem hagy hátra. *Az így nevelt anyag elsőrendű katonanyagot is képez, mert a belénevelt fegyelem nem vak, hanem öntudatos, nem alapul a félelmen, hanem a tiszteleten.* Sok faluban az egész leventekérdést a vasárnap délelőtti gyakorlatokkal elintézettnak látják, az oktatók nem is törődnek hétközben az egész ügygel, sok faluban azonban a leventefeladatot *kultúr-feladatnak* tekintik, az oktatók szeretettel nevelik a felelősségükre bízott fiatalokat a sportra, a játékra, a szebbnél-szebb gyakorlatokra és egymásután rendezik az egész falut megmozgató sportünnepélyeket, versenyeket, levente-előadásokat. *Itt nemcsak a testi, hanem a szellemi oktatás is folyik, kétségtelen eredménnyel.*

A falusi sportegyesületek kulturális munkáját senkinek sem szabad lebecsülni, mert amikor ezek az egyesületek áldozatok árán látják el tagjaikat a szükséges sportfelszereléssel, hogy a faluban komoly sportot teremtsenek, amikor az ifjúságot *a kocsmák levegőjéből* a sportpálya tiszta levegőjére viszik, a káros szenvedélyektől eltántorítják, *amikor életerős ifjakat mentenek meg a kártyától és a zülléstől* — mert hiszen a falusi unalmas vasárnapokon egyéb szórakozás úgysem lenne —, amikor a szomszéd községek sportolóinak versenyre hívásával megteremtik a falvak közti kapcsolatokat, amikor *a várost is kihozzák* vasárnaponként a falura, akkor *ezek az egyesületek a legnagyobb elismerést és az egész község támogatását érdemlik.* Sajnos, azonban ezt a támogatást úgy hivatalos részről, mint társadalmi részről nem mindenütt nyújtják sőt némely helyen határozott *ellenszennvel* kísérik az efajta megmozdulásokat. A falusi sportegyesületek sok helyen műkedvelő előadásokat is rendeznek, társadalmi vacsora-összejöveleket, ezeken hazafias darabok, ünnepi beszédek hangzanak el, melyek mind-mind *egy-egy eredményes magvetését* képezik a falusi kultúrának, de a falusi társadalmi osztályokra is

összehozó erővel bírnak. Ha a sportegyesületeket, melyek ma még rengeteg alföldi faluban hiányoznak, szerveznék és erősítenék mindenütt, akkor ezeken keresztül jutnánk talán *leghamarabb* a kívánt célok közelségébe.

Falusi szövetkezeteinkkel a későbbiekben kívánok bővebben foglalkozni, most csak annyit, hogy ezek kulturális munkát még ma nem igen fejtenek ki. *Tevékenységük még tisztán gazdasági.*

A rádiónak nagy szerepe lenne a falu életében, ha a parasztnak volna rá pénze. A parasztházakban nem is igen találunk belőle, csak az intelligencia és a jobbmódú iparcsalád ismerheti óriási jelentőségét. Még a gazdaegyesületekben is csak itt-ott hallatszik a rádió szava, mely bizony nagyon *elengedhetetlen kultúrtényezője lenne* az alföldi parasztság életének. *Hiába vannak a vasárnap délutánoként! földművelésügyi rádióelőadások, ha éppen azok nem hallhatják, akiknek szánva vannak.* Amíg az egészen olcsó rádiót a falvakba nem hozzák, amíg a falusi házak nagyrésze a villanyt nem fogja ismerni, amíg a gazdaköröket és népköröket ingyen rádióval el nem látják, addig e téren örökös sötétségben maradunk és *elvész minden, a rádión keresztül irányuló kulturális törekvés és akarat.*

Röviden összefoglalva, látjuk, hogy *bizony az alföldi falvak kultúrája vigasztalan és ezzel szomorú a magyar parasztság hátramaradottsága is.* *A természetes észjárás, a jámbor becsületesség, a rátermetség, a határtalan szívósság és ügyesség az egyedüli értéke, de mindezek a teljes történelmi, földrajzi és nagyobb szakértelmi tudatlansága, ki nem művelt egyénisége folytán elértéktelenedő kincsek, mert a krajcáros újságok és a kalendáriumok nem fogják hazánknak ezt az értékes elemét mai kulturálatlanságából kiemelni.*

A FALUSI HÁZ ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGY.

Kovrig Béla a „*Szociális lakáspolitiká*” című könyvében a következőket írja:

„*Akárhány kórházat is alapítunk, akármennyit is fordítunk egészségügyünkre, amíg a magyarság fele fertőzött vizet iszik, fele földes házban lakik, a gümőkór és tífusz eseteit megelőzni nem lehet.*”

Ha ez a megállapítás az egész országra vonatkozik, akkor százszor inkább áll a magyar Alföldre, az alföldi falura. Az alföldi falvakban van a legtöbb padozatlan szoba, a szinte ihatatlan rossz víz.

A falusi ház egyben a falu egészségügyi színvonalát is jelenti, tehát egyik probléma a legszorosabb kapcsolatban áll a másikkal.

Országos statisztikai adatokat ismertetek előbb, hogy azután a rendelkezésre álló alföldi adatok alapján következtetni tudjunk a fennálló helyzetre és lássuk a problémát ebben a vonatkozásban.

Hazánk házai közül

kőből épült	24.3%
vályogból és sárból	25.3%
tiszta vályogból	48.5%
fából	1.9%

A szobák 20%-ának világítófelülete nem éri el az alapterület 4%-át, a konyhák 40%-ánál pedig még a 2%-ot sem. (Az egészséges helyiségnél 12%-nak kell lenni.) A lakosság 38%-ánál *két személy*, 7%-ánál *három személy* és 3%-ánál *négy személy* alszik egy ágyban. *A csatornázás a faluhelyen*

ismeretlen fogalom, de a vidéki városokban is csak 81.878 házban van vízvezeték, míg 1,376.048 házban nincs. *Villany* pedig 1,210.000 házban ismeretlen. *Kút* 628.837 háztelken hiányzik.

Az alföldi helyzetet pontos adataim hiányában csak az épületeknél ismertethetem statisztikai adatokkal, de az itt mutatkozó százalékos arányból következtethetünk a többi adatokra is. Itt a házak közül

kőből épült (tégelából)	16.5%
téglaalap-vályogból	21.2%
vályog és sárból	60.9%
fából	1.4%

A számok önmagukban beszélnek és azt bizonyítják, hogy *az Alföldön van a legtöbbkor- és vályogház, itt vannak a légsötétebb szobák, a legkisebb ablakok a házakon, itt alszanak leginkább ketten, hárman, sőt itt-ott négyen is egy ágyban, egy fekvőhelyen, az itteni falvak jórésze nélkülözi a villanyt, a tiszta ivóvizet adó kutakat.*

Ha az alföldi falvak *utcait* nézzük, látjuk, hogy a főtéren, a községháza körül, valamint a főutcában néhány helyen több, néhány helyen kevesebb szép és az egészségügyi követelményeknek teljesen megfelelő ház épült, melyekben az intelligencia tagjai, jobb iparosok és módosabb gazdák laknak. Általában azonban úgy a főutcában, de főleg a mellékutcákban és amint mindjebb a falu szélére érkezünk, *mind több és több a szomorúan mutató viskó, a nád- és szalmazúpos tető, a falakon pedig az ablakoknak elkeresztelt lyuk. De ezek a kis lyukak is — nyáron a légy elleni védekezésül, télen pedig a hideg ellen — sűrűn, leveles gallyakkal és rongyokkal vannak befödve, miáltal nemcsak a legyeket és a hideget tartják távol a dohos, penészes kis sötét szobáktól, hanem a levegőt is.* A padolatlan, de sűrűn locsolt agyagos, sáros földön csúszkálnak, hancúroznak a kisgyermek és a kezükben tartott szilvalekváros kenyeret a trágyadombokról és istállók-ból mégis csak befurakodott legyek száza lepik el. *Bacillus-várak állnak itt őrt az egészség ellen.*

Az alföldi paraszt rendszerint maga építi, maga dögönyözi házának vályogfalait és az ablakokat szándékosan hagyja kicsinyekre, hogy nyáron a szoba hűvösebb, télen pedig mele-

gebb legyen. *Neki nem a levegő a fontos, hanem a meleg,* mert szegény, tűzrevalója kevés, ruházata nem kielégítő.

Még a legszegényebb magyar parasztnak, a nincstelennek is az a vágya, arra irányul minden törekvése, hogy egy kis házhelyhez, „portához”, juthasson, amelyen azután felépítheti saját otthonát.

Általában az alföldi magyar a házát — akár kicsiny, akár nagy — *szereti rendben tartani, tisztán kezelni.* Minden nagyobb ünnepre, főleg húsvétra, *fehérre* kimeszeli és az utcára néző házfal mellett jó félméter szélességben még a gyalogjárót is sárga agyaggal kitapasztja. *Csak a házfal alját meszeli színesre, fekete, barna és zöld színekre, egyébként minden hófehér, mert nem szereti a feltűnő színeket.* Éppen a hófehér házakról lehet megismerni a magyarok által lakott falvakat, szemben a sváb és tót községekkel, ahol csupa sárga, kék stb. épületeket látunk. Még az egyszerű szürkére meszelt ház is ellenszenves a magyar paraszt előtt. Vannak ugyan falvak — nagyon elszigetelten —, ahol a fehér házakat alul-felül rikító színekkel kicifrázzák (az ablakfákat, az ereszdeszkákat stb.), itt azonban a környező szláv vagy sváb falvak *befolyása* érvényesül. A házak általában úgy vannak építve, hogy „véggel” nézzenek az utcára és csak nagyon kevés épületet lehet látni „utcafronttal”. Ennek magyarázata az, hogy a „véggel az utcára néző” házak felépítése a paraszt szerint *olcsóbb*, mert kevesebb anyag kell hozzá, kevesebb ablak. (Az ablak nála drága portékát jelent.) Utcai ablaka így tulajdonképpen csak az ú. n. „*tiszta szobának*”⁽¹⁾ van, a másik szoba, ahol a család egész életét leéli — ami legtöbb helyen egyben a konyha is —, megelégszik az udvarra nyíló és *ablaknak csúfolt kis lyukkal is.*

A házban magában a legnagyobb szerepet a tiszta szoba játssza. Ahol két szoba van, ott az egyik a vendégszoba jellegével bíró tiszta szoba, de ahol csak egy szobás-konyhás lakást találunk, ott szintén hasonló a helyzet, mert a szoba teljesen ki van kímélve és *a parasztcsalád élete a konyhában folyik le.* Télen itt főznek (nyáron rendszerint a szabadban), itt étkeznek, itt mosdanak, itt alszanak, sőt tavasszal a kiscsirkék is itt tanyáznak kotlóstól együtt. Néhol egy-egy szalmás ládában még *malacok is* visítanak. Nyáron a család a szabadban alszik, az eresz alatt vagy a fészerben. Egy tag

pedig állandóan, télen és nyáron, az istállóban, hogy a jószágra felügyeljen, így a tiszta szobát nem kell használniuk, melyet csak *nagy ünnepek alkalmával, értékesebb vendégeik tiszteletére* nyitnak ki. Ha tehát sok helyen a konyhában vagy egy-egy kis szobában látjuk összezsúfoltan az egész családot, az egész család életét itt leéli, az *nem mindig a szociális nyomort jelenti, a nagy szegénységet*, hanem a semmi kincsért el nem hagyható szokást, mert hiszen olt van *a teljesen kihasználatlan*, elég helyet magában foglaló és eléggé jól berendezett vendégszoba. A berendezés ebben a szobában a maga igénytelenségében is *díszes*. Megtaláljuk benne a mennyezetes ágyat, a kecskelábú asztalt, a hosszú és díszes lócát, a „sublót” és ezen a sok fényképet, díszes köcsögöket és egyéb csecsebecskéket. A falon éppen úgy megtalálhatjuk Ferenc József, mint Kossuth Lajos berámázott képét. Több kép nem is igen díszíti a falat, legfeljebb a cifra agyagtányérok és tálak tömege.

A legújabb évek a tiszta szobának most leírt berendezését már sok parasztházban a város ócska tömegbútorával cserélik fel.

De lassanként maga a falusi ház is átalakulóban van, mit az ú. n. „Faksz”-féle irányított építési akció mozdít elő. A parasztság szemléletétől idegen stílusú házak épülnek, ezek azonban higiéné tekintetében már fejlettebb lakásokat jelentenek.

Egyik legsúlyosabb hibája a falusi háznak a kis ablakok és a szűkös kis szobák hátrányai mellett az, hogy *a lakóépülettel rendszerint az istálló is egybe van építve, a trágyadomb ott bűzlik közel az ajtóhoz és majdnem mindig a gémeskút, az ivóvizet szolgáltató kút közvetlen közelében. Közel vannak a lakáshoz az ólak és a szeméttelpek is* és ezek tömegével tenyésztik a *legyeket*, melyek étkezés közben az összes ételeket feketére belepik. Belepik a bölcsőben fekvő *kisgyermeket is*, az állatokat, a jószágokat egyaránt.

A falusi házakkal kapcsolatban szükségesnek tartom megemlíteni a mezőgazdasági munkáslakásokat és cselédházakat is, melyek az elmúlt évtized alatt nagy fejlődésen mentek át. *Az egy szobában való több család elhelyezése már megszűnt* (nemcsak a falvakban, hanem az uradalmakban is) és a gazdasági munkáslakások építésének, beosztásának fon-

tos irányelveit a néhai Darányi Ignác által életrehívott 1907. évi XLVL te. képezi, mely irányelveket a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet magáévá tett és munkásságában szem előtt tart. *Csongrádon, Szentesen, Hódmezővásárhelyen*, ezekben a szinte falusi jelleggel bíró városokban, de több nagyközségben is, egész utcák épültek szerény igényű, de a célnak megfelelő munkásházakból.

Az alföldi falvak egészségügyének tárgyalásánál abból kell kiindulnunk, hogy ez még ma is *a legszomorúbb problémánkat alkotja*.

Falusi vizsgálódásaink során, ha feltárul előttünk a magyar falvakban ténylegesen uralkodó egészségügyi helyzet, *utópiának* fogjuk mondani a könyvekben annyit olvasott pirospozsgásarcú gyermekekről, deli legényekről és tűzről-pattant falusi menyecskékről, az öregek hosszú életkoráról szóló elbeszéléseket, *mert inkább sápadt, vérszegény arcokban csillogó gyermekszemeket, nehézkes járású koravén fiatalokat és elgémberedett öregeket fogunk találni többségben* a falu zömét alkotó kisparasztok és mezőgazdasági munkások körében. Természetesen a jobbmódú parasztoknál az egészséges családtagokat felleljük, a szegényebbeknél is találunk pirosarcú, egészséges, jóévtágyú lurkókat, *de az általános helyzet kétségbeejtő*, annak dacára, hogy egyes megállapítások szerint a falu közegészségügye állandóan javul, a csecsemőhalandóság csökkent. *Ez a megállapítás ugyanis országos jellegű* és inkább a fejlettebb dunántúli falvak javítják a statisztikai helyzetet. Mert nézzük csak az alföldi egészségügyi viszonyokat közelebbről.

Az Alföldnek ma (Budapest nélkül) a 4,023.462 lelket kitevő lakosságára összesen 2660 okleveles orvos, 2181 okleveles bába, 20 másodrendű képesítéssel bíró bába, 701 gyógyszerész és 94 kórház esik. Figyelembe kell azonban venni azt is, hogy a 2660 orvusból az *Alföld törvényhatósági jogú városaiban* (Budapest nélkül) 596 működik, *sok a 27 megyei városban* és a nagyközségekben, vagyis végeredményben az *alföldi falvak részére igen kevés, sőt nagyon, de nagyon kevés orvos marad.* Ezért van az, hogy a legtöbb faluban mindössze egy orvos működik, de némelyikben egy sem, hanem *két-három község tart egy közös orvost.* A községek *nagy része* ugyanis szegény ahhoz, hogy hivatalos orvost alkalmazzon,

a fiatal diplomások pedig nem akarnak a kis falvakban „eltemetkezni”. De van hely, ahol az öreg orvos nem is akarja, hogy egy fiatalabb költözzék a falujába, mert félti a kenyérét, legalább is jövedelmének egy részét, holott különböző címeken egész szép jövedelemre tesz szert. Dehát az egyéni gazdagodás csak fontosabb, mint a falu egészségügye és több fiatal orvos megélhetése!

Csodálkozhatunk-e tehát azon, hogy az alföldi falu gyermeke miért satnya és miért pusztít itt annyira a gumókor és a tífusz? Csodálkozhatunk-e azon, hogy nálunk 1000 lakosra 15 halálozás esik, míg Ausztriában, Hollandiában 9, Németországban és Svájcban 11 stb.? Csodálkozhatunk-e mindezekben, amikor a probléma első állomása az orvosi helyzet mostohasága? Itt kezdődik a baj és valljuk be, éppen a kezdet a legsúlyosabb, a legfájóbb.

A falu emberének munkája, foglalkozása, ha nehéz is, *de egészséges*, tehát a betegségeknek nem volna szabad annyi áldozatot szedniük a falvakban, mint teszik, de az emberi korhatárnak is hosszabbnak kellene lenni.

Az alföldi községek szemléltetésénél mindig akáclombos, egészséges utcájú, jólevegőjű falvokról beszélnek és írnak, ami igaz is, de, sajnos, a jó levegőről *csak tavasszal vagy télen* beszélhetünk, de semmiesetre sem nyáron. Ilyenkor is *a feneketlen sár, az átítatott mély homok* tengelyig húzza le a kocsit, beragasztja a cipőt és a csizmát. Köves járdája legfeljebb csak a községházának van, vagy egy-két gazdagabb háznak, másutt bizony a gyalogközlekedés nagyon problematikus. Májusban pedig, amikor az akácok virágzása színpompás keretbe öltözteti a községet, *a por már átvághatatlan* és különösen akkor sűrűsödik sötét felhővé, amikor reggel és estefelé a tehéncsorda a legelőre és visszatér. Ez a por *órakhosszat* úszik a levegőben, úsztatja a sok bacillust, a piszkot és csak a kiadós eső tudja a levegőt *egy-két napra* tűrhetővé tenni. *A magyar falvakban a kikövezett és portalanított utak még az álmok világába tartoznak*, ezen a téren tehát gyors javulást nem várhatunk, *a szervezetet kellene tehát ellentállóbbá tenni* és így a betegségeket, melyek a porral kerülnek a szervezetbe, megelőzni. *Ehhez azonban több orvosi tanács, egészségesebb táplálkozás szükséges, a jelentkező járványoknak, betegségeknek csirájukban való kiirtása.*

Az orvoshiány, a por veszélyes hatása után, tehát az egészséges táplálkozás elmaradása a harmadik ok az alföldi falu egészségügyi krízisének. A szentesi főispán múlt évben jelentette ki, hogy megdöbbenéssel tapasztalta azt vármegyéjében, miszerint a szegény néprétegek élelmezése annyira rossz, hogyha ezen gyökeresen nem segítenek, úgy a szapora és nagyon értékes néposztály teljesen degenerálódik. Kijelentette azt is, hogy nincs megalázóbb és szégyenteljesebb állapot annál, mint amikor az Alföld szívében színmagyar testvéreink ezrei a rossz táplálkozás következtében testileg és szellemileg az elsatnyulás veszedelmének vannak kitéve, amikor a gyermekek tömegeinél hiányzik a táplálkozásnak az a minimális mértéke is, amely szükséges lenne ahhoz, hogy egészséges fejlődésüket biztosítsa. De nemcsak Szentes környékén vannak ilyen állapotok, hanem az Alföld más helyein Kalocsán például 1928-ban 306 mezőgazdasági munkás kisgyermekét vizsgálták meg és az eredmény szószerint a következő volt: „A gyermekek általában gyengén tápláltak, van azonban köztük sok rosszul táplált is. A legnagyobb részük erősen vérszegény, sápadt. . . „ Neuber professzor a debreceni I. elemi iskolás gyermekek lueses fertőzöttségére vonatkozólag közölt igen kiterjedt és megbízható eredményeket, melyeket az 1930/31. tanévtől kezdve és azóta a sorozatosan végzett gyermekvizsgálatok során állapított meg. Az elmúlt négy év alatt 6826 gyermek közül 178-at (2-6%) talált biztosan luesesnek. Ezen betegség könnyű terjeszkedését szintén a rossz-tápláltság által előidézett gyengeség segíti elő. Walter szegedi egyetemi tanár néhány év előtt többszáz szegedkörnyéki iskolásgyermeken végzett méréseket és vizsgálatokat. Megállapította azt, hogy a tanyai gyermekek tápláltsága rosszabb, mint a városiaké és a városiak sokkal több tejet isznak és rendszeresebben, mint a falusiak. (!!) Verzár egyetemi tanár pedig az alföldi nép között pusztító tuberkulózist arra vezeti vissza, hogy az Alföldön nemcsak hogy a felnőttek, hanem a gyermekek sem jutnak elegendő tejhez és tejtermékhez.

Az ókor tudós orvosa, Galenos azt mondta, hogy aki egészséges akar maradni, ne tartózkodjék azoktól az ételektől, amelyeket a falusi nép fogyaszt. Ha azonban most élne és történetesen látná a magyar alföldi falvakban uralkodó táplálkozási állapotokat, tanácsát ebből a tapasztalataiból

kifolyólag nem ismételné meg. Az alföldi falusi nép nagy része ugyanis — még ha rendelkezésére is áll — akkor is *elvonja a tejet* úgy a saját, mint gyermekei szájától, ugyanezt teszi a tojással és a gyümölcssel is, a csirkével és libával, *csak azért, hogy több kerülhessen a piacra*, mert szüksége van a pénzre, hogy adóját törleszthesse, szegényes gúnyját megvehesse. A tejes reggeli helyett a család *inkább pálinkás és boros kenyeret eszik*, a tojás helyett hideg főttkrumplit, a jó gyümölcs helyett rosszat és baromfihús helyett savanyúkaposztát vagy krumplipaprikást.

A parasztság jórésze nem is tudja, hogy egészségére nézve mi az ártalmas, meddig mehet az alkohollal, a dohánnyal, hogy az súlyos bajokat ne okozzon. Nem tudja, mit kell tennie egészsége érdekében és mit nem. Erre jellemző a következő tragikus eset, mely három évvel ezelőtt játszódott le:

Az Alföld egyik nagyközségének, Sándorfalvának munkásai egy téli délután erdei favágásból hazajövet, megrohan-tak egy pálinkával telt hordót, melyet gazdája a szeszfőzdéből éppen hazafelé fuvarozott. Az éhes emberek előkerítették a gumicsövet és némelyike csak akkor hagyta abba a pálinka szivását, amikor *eszméletlenül vagy holtan rogyott össze* a hordó mellett. Heten haltak meg a helyszínen és a többit csak hosszas és gondos orvosi beavatkozással sikerült nagynehezen az életnek megmenteni. *Ezek az emberek nem tudták azt, hogy a töméntelen alkohol nemcsak „erősít” és részegít, hanem öl is.*

A falusi betegségek okozói közé sorolhatjuk a gyenge és hiányos ruházkodást is. Dr. Aszalós János és dr. Gärtner István 1934. év január-március havában Bihar vármegyében a derecskői járásban végeztek vizsgálatokat, ott, ahol a kisbirtokosok és uradalmak vegyesen fordulnak elő. Főleg a cselédek és mezőgazdasági munkások egészségügyét vizsgálták és megállapították többek között azt, hogy a cselédek és munkások 45.5%-a nem érezte egészségügyi állapotát kielégítőnek és mégis dolgozott. Például sérv esetén erről nem is tettek említést. Megállapították azt is, hogy 307 családfő közül 277-nek összesen két váltófehérműje volt, míg 30-nak csak egy. Ezen utóbbiak, ha fehérműjük mosásba került, úgy télen vasárnap délután ágyba feküdtek és csak másnap reggel vették fel nedvesen fehérműjüket (megbetegedés elkerül-

hetetlen volt), *nyáron* pedig fehérenemű nélkül vették fel erre az időre a ruhát. *Megállapításaikhoz azonban hozzáfűzték azt, hogy az uradalmi cselédek helyzete egészségügyi és ruházkodási téren messze túlhaladják a kisgazdák cselédeinek a helyzetét.*

Az csodálatos, hogy a sok szegény paraszt hiányos ruházkodásával, kevés fehéreneműjével hogy bírja ki egyáltalán a szigorú telet, a nedves, esős őszt. Nyáron is ritkán vált fehéreneműt és ha munkája közben megsebesül, a szennyes ruha legtöbbször *súlyos fertőzést, vérmérgezést* okoz. *Csak a magyar faj példa nélkül álló szívósságának köszönhető, hogy a halál a tömegeit a szegény néposztálynak nem viszi a sírba.* A gyenge táplálkozás, a por, a hiányos öltözet erre minden eshetőséget megad.

A falusi betegségek és legyengültség egyik súlyos kútforrása az is, hogy *az alföldi lakosságnak csak kb. 5—16%-a ihat megfelelő tisztaságú ivóvizet.* A többséget alig pár méter mély *poshadtvízű gémeskutak, dinnyehéjakkal, szeméttel* tele-dobált kerekeskutak *elégítik ki vízzel, akkor, amikor temérek jövízű artézi kút állhatna rendelkezésre,* csak meg kellene fúrni a földet. Az Alföldet ugyanis akárhol fúrják meg, a talaj 500—1000 méter mélységből erősen bő és egészséges, tiszta vizet szolgáltat, azonban még *a nagyobb községekben is* alig találunk egy-két artézi kutat, némelyekben, sőt sokban egyet sem. Ismerek több *6000—7000 főnyi lakost* számláló olyan községet, ahol mindössze egy, esetleg két kút látja el a lakosságot artézi vízzel, úgyhogy ezen falvak lakóinak *jórésze is* piszkos gémeskúti vizet kénytelen inni. *A tifusz az ilyen helyeken úgy arat, ahogy akar.* A gémeskutaknál is egyik a másik után iszik a piszkos favödörből.

A fokozottabb tisztálkodás, a fürdés szinte ismeretlen fogalom az alföldi paraszt életében. Nyáron — ahol folyó van — megfürödhetne, de a dologidő nem engedi, télen pedig semilyen fürdő sem áll rendelkezésére. Némely nagyközségben, *ahol jobb gőzmalom működik,* ott elvétve találunk melegfürdőt, de ez a szegényebb paraszt számára *drága* és ezért inkább az egészen jómódúak használják, mert *fürdőszobát* a tekintélyesebb kisgazdáknál sem igen találunk. A parasztcsaládok jórésze nagymosás idején fürdik csak meg a teknőben maradt melegvízben, *vízváltás nélkül,* egyik családtag a

másik után. A napi tisztálkodás egyetlen módja a reggeli mosdás, de ezt is az egész család egy vízből teszi és közös törölközőt használnak. Néhol az egész mosdást mindjárt felkelés után a *kút vajújában* intézik el, de itt sem vesznek annyi fáradságot, hogy a vizet olykor leeresszék. Szappanuk a saját maguk által főzött közönséges lúgos szappan, vagy esetleg az sem. A parasztgyermek előszeretettel fürdenek nyáron az ú. n. *kubikgödrök vizeiben*, de nagyon sok itt is leli halálát, mert az alattomosan mély lyukak egyikét-másikát hirtelen elnyeli. Az egész kicsinyeket az anyjuk már többször megfürösztí a mosóüstben, vagy a kisteknőben, esetleg a vödörbe állítva, de sokszor megelégszenek azzal is, hogy a gyermeket *vizes ruhával* jól letörlik.

A javasasszony még mindig nagy személyiség a falvakban és a „ráolvasással” vagy „gyógylevelekkel” való gyógyításmódját a legtöbb helyen még mindig jobban értékelik, mint az orvosi tudományt. Sok paraszt az orvossal szemben még bizalmatlan és inkább hisz a kuruzsló vénasszornynak, mint a tudományos tanácsnak. Még ha elkerülhetlen is, hogy orvost hívjanak a házhoz, utána csak meghallgatják a javasasszonyt és rendszerint ennek a tanácsát követik. Hogy azután ebből a tanácsból a jelentéktelennek induló bajból komoly, elmérgesedett bajok keletkeznek, azt sohasem írják a kuruzslónó terhére, hanem azt mondják, hogy ennek így kellett lenni, a beteg baján még a javasasszony sem segíthetett. Sok helyen láttam azt, hogy a hirtelen kapott sebet vagy besóztak, vagy pedig arra a falról meszet kapartak rá és ezzel a sebkezelés már el is volt intézve. Hogy ebben mi a logika, azt nem sikerült megtudnom, talán a paraszt maga sem tudja, de hogy valami van mögötte, az tény, csak kérdés az, hogy a természetes paraszti észjárás feltevéseiben minden esetben megállja-e a helyét? Láttam eseteket, ahol a mésszel való „gyógyítás” tényleg gyors volt, bár nézetem az, hogy talán inkább az erős és szívós szervezet hozta meg a javulást és nem a „csalhatatlan gyógyyszer”.

Erdei Ferenc „A makói parasztság tarsadalomrajza” című könyvében érdekesen indokolja a magyar paraszt „házi gyógykezelésének” hátterét és mozgató rugóit. A következőket írja erről: „Az orvoslás alap gondolata az, siettetni a betegség lefolyását, megtudni, lehetséges-e gyógyulás vagy sem.

E gondolat mögött az a társadalmi tény lappang, hogy a betegség súlyos hátrány a termelő munkára nézve, a hosszas betegeskedés pedig olyan teherként, amivel szemben az elhalálozás csak felszabadulást jelent. A beteget tömik étellel, itallal, a betegség jelenségeit igyekeznek fokozni. A sebre sarat, pókhálót és egyéb piszkos tárgyat tesznek azon célból, hogyha azt kibírja, akkor biztosan kigyógyul. . .” Ezt a megokolást *csak elszigetelt alakjában* tehetjük száz százalékgig magunkévá, mert azt, hogy a beteget étellel, itallal tömik, általánosságban nem azért teszik, hogy a betegség jelenségeit fokozzák, hanem abból a feltevésből, hogy *az erősebb táplálkozás az erő javára szolgál, a gyógyulást siettet.* Ha a paraszt valamelyik családtagja megbetegszik, az éppen úgy *ragaszkodik* a gyógyuláshoz és az élethez, mint a másik társadalmi lény és a termelő munka idején egy munkaképes családtagnak, mint a családi munkaközösség egyik számottevő alányának, elhalálozása bizony *súlyos csapást és fájdalmat* jelent, de fájdalmas ez a termelő munka *szünetelése* esetén is. A sebre a sarat, a pókhálót stb.-t inkább azért rakják, mert ezekben valami *hatásos* szert vélnek találni a betegség ellen. Nem hinném, hogy bármelyik paraszt is *tudatosan* fertőznék meg magát, tudatosan követne el öngyilkosságot, ha tisztában lenne a használt „szerek” *romboló* hatásáról, azzal az indokkal, hogyha azt kibírja, akkor biztosan meggyógyul. Hogy az alföldi paraszt mennyire ragaszkodik és szereti életét, azt bizonyítja az a tény, hogy *a falvakban az öngyilkosság sokkal, de sokkal ritkább esemény,* mint a városokban, ha pedig elő is fordul, a mögött vagy szerelmi vagy családi tragédiát kell keresnünk, *de ilyenkor is az elkeseredés és végső kétségbeesés halmazatával állunk szemben.* Mint említettem, az orvosi tudomány iránti bizalmatlanság még ma az, ami a falvakban a parasztságot a javasasszony gyógykezelési tudományában való hitétől nem tudja eltéríteni. Ezen a téren azonban az idő évről-évre újabb és újabb. — habár lassú, — de állandó javulást tüntet fel.

A parasztságnál különféle betegségekre különféle *házi gyógykezelést* alkalmaznak, némelyike határozottan sikeres is, mert több eljárásban természetes *logikát* fedezhetünk fel, ha a gyógyulás indokolását és menetét falunként másképp is magyarázzák, babonával fűszerezik.

Balesetet a faluhelyen a cséplőgép, a szecs kavágó és a kazalról való lezuhanás idéz leginkább elő. 1934. évben ilyen módon a *Tisza-Duna között* 1735 sérülés történt, míg a *Tiszántúl* 1214. *Az uradalmaknál dolgozókat* baleset ellen védi az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (az Országos Gazdasági Munkáspénztár jogutóda), *de a kisbirtokosoknál senki sem.*

Nagyjából ezek lennének azok az okok, melyek az alföldi falvak egészségügyét *igen hátrányosan* befolyásolják. De amikor a bajokat megállapítjuk, le kell szögeznünk azt a tény is, hogy vannak rendeletek, vannak intézkedések és vannak intézményeink, melyek a községek közegészségügyét *javítani* töreksenek. *Megmozdult a társadalom is és az eredmények évről-évre nagyobb haladást mutatnak fel.* Már az 1908. évi XXXVIII. te. foglalkozik a falusi közegészségügyet szolgáló módosításokkal és rendelkezésekkel. Az *Általános Egészségvédelem intézménye* pedig 1934-ben áldásos munkásságát az országban már 285 községre terjesztette ki, összesen 648.510 leikre. Ha tekintetbe vesszük azonban azt, hogy Csonkaországunknak 3344 községe van, akkor azt látjuk, hogy a törekvés *még korántsem mozog* abban a széles keretben, mint kellene.

A csecsemővédelem terén a *Stefánia Szövetségnek* 1935. évben már 282 védőintézete volt és 1320 tejkonyhája működött. A Szövetség keretén belül ebben az esztendőben 3964 előadást tartottak, 213 anyák napját és 440.085 esetben adtak ingyenes orvosi tanácsot, 726.758 esetben pedig védőnői látogatást tettek. *Ez sem sok még,* de öröndetes, hogy a Szövetség működését a falusi társadalom tehetős osztálya hathatósan támogatja és a még kisterű működés dacára az országban sikerült a *csecsemőhalálozási arányszámot* az 1923. évi 18-6-ről 15.4-re leszorítani.

Szintén a társadalom és főleg a nagyobb uradalmak hathatós támogatása mellett szép munkát fejthet ki az alföldi falvakban a *Vöröskereszt- és a Zöldkereszt-akció,* az eredmények itt is szembeötlők.

Úgy az állam, mint a társadalom részéről tehát megvan a jóakarata törekvés arra, hogy a falusi közegészségügyet megnyugtató irányban előre vigyék, ki vannak jelölve az utak is, csak a megfelelő és az eddig jól bevált intézményeket,

rendeleteket kell kiterjeszteni *az alföldi falvak és az alföldi tanyak legtávolabbi részére is*. Ha az utóbbi években a falvak csecsemőhalandósága nagy mértékben csökkent is, a falu közegészségügye javult, *a természetes szaporodás abszolút hanyatlása hazánkban az utolsó öt év alatt mégis az európai államok között a legnagyobb*. A születések száma ugyanis folyamatosan apad, a házasságok termékenysége csökken, viszont a halálozások száma a kielégítő módon nem csökken, úgyhogy mindezekből *dr. Konkoly-Thege Gyula, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke Csonka-Magyarország népesség-fenntartó erejének nagyfokú gyengülésére mutat rá*.

A válság kikerülhetetlen lesz, ha ennek megakadályozására az eddigi lassú tempót a maximumra nem fokozzuk.

BIRTOKPOLITIKÁI, TERMELÉSI ÉS ÉRTÉKESÍTÉSI
PROBLÉMÁK.
A HITELKÉRDÉS ÉS A SZÖVETKEZETI
SZERVEZKEDÉS.

— Külföldi példák. —

Mezőgazdaságunk, agrártársadalmunk fontos kérdései, úgy birtokpolitikai, mint termelési vonatkozásban, soha ebben az országban annyira *homloktérben* nem állottak, mint a mai időkben. Nemcsak kiváló közgazdászaink és gazdaszaink foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel — de talán ők nem is annyira —, mint inkább azok a *máról holnapra* született, az ismeretlenség és a zavaros idők homályából előbukkant „szakférfiak”, akik a különböző és ma jól hangzó címetek maguknak aszerint adományozzák, amint azt *a divat* vagy *a közhangulat* szükségessé teszi. *Tegnap még intellektuelek voltak, szociológusok, ha kellett forradalmárok, ma közgazdászok, reformerek, szociálpolitikusok és falukutatók, holnap esetleg már liberálisok, konzervatívok* (ezen sem csodálkoznánk), de talán hálásabb lesz, ha *nemzeti szocialistákká* vagy *fajvédőkké* válnak, *nekik mindegy*, mert számukra csak egy a fontos, az, hogy halljanak róluk, a laikus közönség (ez képezi a tömeget) *csodálja szakértelmüket*, kiváló érényeiket, ünnepelje és hozsanázza őket. Teleszájjal ordítják a világba az „ő” eszméiket, az „ő” igéiket, melyekkel ezt a szerencsétlen országot *máról holnapra gazdaggá és boldoggá* tudniak tenni, összejöveteleken, előadásokon és kávéházakban csakúgy dobálják a *hangulatos* jelszavakat, extázisban magyarázzák a „radikális telepítést”, az „irányított termelést”, a „tör-

ténelmi osztály, az arisztokrácia súlyos bűneit”, az általuk feltétlen üdvösnek talált reformokat és újításokat, *anélkül, hogy ezen szavak jelentőségét mélyebben felfoghatnák vagy értenék.* Ezek a dilettáns közgazdák és olcsón érvényesülni vágyók a jelszavakból csak egyet értenek, *a demagógiát, a rombolást, a történelmi osztály megsemmisítését, a hagyományok és a múlt felrúgását, a forradalmi radikalizmust, hogy ezek azután az egész országot rombadöntik,* az nekik nem számít, ezt akarják, mert hiszen a romok között majd ők is keresgélhetnek. Fáj nekik a mások kiérdemelt nagysága, gazdasága és tehetsége, de hangoskodásaikat rendszerint egy jó állással, vagy egy bizonyos összeggel könnyen meg lehet váltani. Ezek ma úgy osztogatják más földjét és vagyonát, mint az ördög bibliáját és úgy lökdösnék le *a közéleti nagyságokat* a szinterről, mint a sakkfigurákat a tábláról. *Némely része hangosan követeli az erőteljes keresztény irányzatot, a jobboldali eszmék sürgős megvalósítását, de nem a túlnyomó részben zsidókézen lévő nagytőkét, hanem — a baloldallal egybehangzóan — a keresztény nagybirtokosokat, főurakat és intézményeket támadja; keresztény jelszavakkal dobálózik, de fehér lovat kíván áldozni Hadúr emlékének, a keresztény ifjúságnak követel elhelyezést és jobb jövőt, de a keresztény magángazdaságok és mezőgazdasági nagyüzemek megszüntetését követeli, pedig ezek ennek az ifjúságnak jó részét felszívják.* Tevékenységük és főtémájuk terél az a helyet választják, ahol egyrészt a szorgos munka miatt nem érnek rá — de talán nem is akarnak — védekezni a hamis beállítások ellen, azokat komolytalanoknak tartják, másrészt ahol a hívősereget *az a laikus tömeg alkotja,* melyet a nagy tér és távolság választ el attól, hogy a felhozott kérdéseket a maga valójában megismerhesse és ezért *gondolkodás nélkül* elfogadja az egyoldalú, tartalmilag nem is sejtett *naiv álláspontokat* és állításokat. Nyugodt lelkiismerettel merem állítani, hogy ezeknek a „népimádóknak”, „közgazdászoknak” és „szociálpolitikusoknak” *fogalmuk sincsen sem a nép helyzetéről, sem a közgazdasági fogalmakról és irányelvekről, sem a szociálpolitikai célkitűzésekről, eszmékről.* Nem ismerik, nem is ismerhetik a mezőgazdasági helyzetet, a birtokpolitikai, termelési és értékesítési problémákat, nehézségeket, az agrártermékeinket importáló külföldi államok követelményeit,

egy agrárország létét vagy nemlétét befolyásoló és irányító szempontjait. Szociálpolitikai vonatkozásban, amikor a nagybirtokok radikális felosztását követelik, egyáltalán nem terjed ki figyelmük arra, hogy vájjon a munkájukat vesztett temérdek *gazdatiszt, iparos és cseléd, mezőgazdasági időszakos munkás* (akik földhöz nem juthatnak), valamint a sok uradalmi *nyugdíjas és kegydíjas* miből fogja életét és családját eltartani. *A nagybirtokokat* — teljesen logikátlanul — úgy szokták aposztrofálni, hogy ezek kizárólag egy-egy privilegizált család egyedüli eltartását szolgálják, anélkül, hogy arra gondolnának, hogy talán az a rengeteg uradalmi alkalmazott, nyug- és kegydíjas is ebből a nagybirtokból él családjával együtt, sőt ma különbül, mint a sok kisbirtokos, akik *saját földjüknek koldusai*. A mi „szociálpolitikuskaink” *csak a mezőgazdaság terén* találnak szociális bajokat, itt látják az ország minden baját és problémáját, de *az iparosság és városi proletárság* sanyarú helyzetével nem foglalkoznak, úgy lát-szik, mintha ezt a helyzetet már természetesnek találnák, úgy vélik, hogy itt már javítani való nincs, vagy pedig attól félnek, hogy a nagytőke nyakuk közé csördít. Ámbár lehet, hogy a pénz is megteszi a maga hatását. *Sosem hallunk* annyit beszélni, sosem olvashatunk annyit az ipari, kereskedelmi stb. problémákról, a kartellek uzsoráiról, a mezőgazdasági népeiséget kizsákmányoló politikájáról, mint a nagybirtokosok „antiszociális” tevékenységéről, gazdálkodásáról, a földbirtokok aránytalan eloszlásáról, pedig talán az ipari és kereskedelmi téren is vannak *szociális problémák, talán sokkal súlyosabbak*, mint a mezőgazdaság terén. A sok derék magyar ipari munkás és munka nélkül álló kisiparos nem kívánhatná-e szintén, hogy nehéz helyzetével bővebben foglalkozzanak, hogy őket is előnyös feltételek mellett, ha nem is földhöz, de más anyagi megerősödéshez, kis vagyonhoz juttassák, mint azt a földosztással a mezőgazdasági munkások számára követelik? Nem kívánhatnak-e ők is egy kis családi házat és hozzá egy kis kertecskét, hogy ez egy kis könnyítést hozzon megélhetésükben és öreg napjaikban, mert amit majd az OTI-tól kapnak, abból nagyon kis darab kenyérré és húsrá fog csak telni? Vagy ők, mint az ország lakosságának szintén tekintélyes része, nem olyan jó hazafiak, ők nem alkotják a magyarság gerincét, ők nem védenék meg a hazát, csak a kis-

birtokosok és a földhöz juttatott mezőgazdasági munkások? Vagy ott vannak a 80—120 pengős havi fizetéseket „élvező” magán- és közhivatalnokok, tanárjelöltek és gyakornokok, ezek nem vágyódnának egy önállóbb egzisztenciális élet után akkor, amikor ők is véreztek és véreznének a hazáért annak dacára, hogy a határok mentén nem bírnak földbirtokdarabokkal? A nagybirtokos teherviselő képességéhez és a terményárakhoz viszonyítva mindig igyekezett alkalmazottait tisztességesen fizetni (ezt ezer és ezer uradalmi alkalmazottal tudnám bizonyítani), tőlük egyéni gazdagodása érdekében semmit el nem vont, vajjon állíthatjuk-e ezt azokról a gyári-, bank- és kartellvezérekről is, akiknek óriási mammut-jövedelmük mellett ott kuporodnak a tisztviselői és alkalmazotti éhbérek, a 100—120 pengős kis jövedelmek? A fővárosban és környékén sorozatosan kiemelkedő hatalmas bérpalotákat ma nem a nagybirtokosok építtetik, akik a mezőgazdaság mai rentabilitása mellett tisztességesen megélhetnek ugyan, de jövedelemtöbbletre nem számíthatnak. Ki fessegeti ezeket a kérdéseket? Kik szólnak ezekért fel? Nagyon, de nagyon kevesen, mert majdnem mindenki csak a mezőgazdasági munkásért harcol, csak az agrárkérdésekben látja a súlyos problémát és a nagybirtokosban a bűnbakot. Éppen a nagybirtokosok ma azok, akik a szociális segítség terén a *lehető legtöbbet* igyekeznek nyújtani, a lehető legtöbb embernek munkalehetőséget juttatni és ezért *mezőgazdasági gépeiket is kihasználhatlanul hagyják*. „Közgazdászaink” felhozott adatai vagy *hamisak*, vagy tudatosan, esetleg hozzáértés nélkül, félremagyaráztak. Adatszolgáltatóik a faluhelyen a magyar parasztságnak azon *kisebb töredékét* képező dologkerülői, akik sem saját, sem más földjét nem becsülik, az övékét nem gondozzák, vagy elkótyavetyélték, haszonbérlet bírlalása esetén haszonbért nem fizetnek és mindig csak azok földjére pályáznak, akik náluk tisztességesebben, becsületesen szerzett eszközökkel gazdálkodnak és *földjüket állandóan gyarapítják*. A „falu rosszai” ezek az emberek, izgága viselkedésükkel, agitátoroskodásaikkal szeretnek zavart kelteni a faluban és a rendfenntartó közegekkel már *sokszor* meggyűlt a bajuk. A „falukutatóknak” kiszolgáltatott adataikat, melyek után ezek oly mohón kapnak és melyeket csakis ilyen beállításban használnak fel, *az egyéni szenvedély, a gyűlölet, az irigység,*

a ravaszság és a képmutató hazugság diktálja, ezekkel a józan ész, a helyismerettel teljesen rendelkezők tisztában vannak és komolyan nem veszik. Komoly tényezőknek nem szabad tehát ennek a minden faluban jelentkező egy-két izgága embernek a kijelentéseit komolyan venni, mert az így történő megítélés tárgyilagos alapot nem képezhet. Sajnos, a munkájuknak élő parasztok között ezek a munkakerülők a leghangosabbak, a leghamarabb észrevehetőek. A birtokpolitikai, termelési és értékesítési problémák falusi vizsgálódásainál a magyar parasztság józan, dolgozó elemét, helyi vezetőit kell meghallgatni, hogy a való helyzetet objektíven feltárhassuk, ez pedig éppen ellenkezője a demagóg sajtó, a demagóg könyvek állításainak. A parasztságnak ez a része képezi a falu gerincét, a falu törzsét alkotó éltető elemét, ez a rész pedig nem úgy gondolkodik, mint azt némelyek — egy-két izgága paraszt bemondásai alapján — a nyilvánosság elé dobják. Külföldi példákra is hivatkoznak, de mint fejezetem során látni fogjuk, ezek a külföldi példák nem alkalmasak arra, hogy a magyar helyzetre alkalmazzuk, nem is volna jó, ha alkalmaznánk.

Parasztságunk egyrésze, mely hajlandó lenne a nagy „földreformerek” igéit követni, nem gondol arra, nem is sejti, hogy amikor őt még ma az 1000 holdon felüli birtokok ellen hangolják, holnap már az 500 holdon felüliekre kerül a sor, majd a 100, később az 50 holdon felüliekre és így tovább lefelé (akár Oroszországban), mert aki ma nem értékeli a magántulajdon szentségét a felsőbb birtokosztályokban, az holnap nem értékeli az alsókban sem. A demagógiának a tömeget alkotó szegény nép előtt népszerűsége van szüksége és ha a közép- és nagybirtokok hiányában ezeket támadni már nem lehet, akkor a kisbirtokokra kerül a sor, mert akkor ezek lesznek a még alsóbb néposztályok fejlődésének, megélhetésének útjában.

Szükségesnek tartottam mindezeket előrebocsátani, hogy a birtokpolitikai, termelési és értékesítési kérdések tárgyalásánál ezek szemünk előtt legyenek, de szükségesnek tartom azt is, hogy állításaim részbeni igazolására dr. Czettler Jenő egyetemi professzornak a „Földbirtokpolitika” című könyvéből a következő sorokat idézzem:

„Primitív gazdasági rendszerben a szociális kérdés magva szintén lehet a föld és annak mikénti megosztása, de mihelyt a társadalmi és gazdasági munkamegosztás előrehalad és az emberiség megélhetése nem csupán a földművelésben, de az iparon, kereskedelmen, szellemi foglalkozásokon nyugszik, a földbirtok politika elveszti szociálpolitikai kizárólagosságát, hiszen más termelő rétegek és társadalmi osztályok bajai, kívánságai szintén orvoslást igényelnek és akár az egész emberiséget, akár annak nemzetekre tagolását tekintjük, igazat kell adnunk a háború után mindenféle új életre kelt szervezés gazdasági és társadalmi fölfogásnak, amely szerint az ország gazdaságilag megművelt területe nemcsak azoké, akik telekkönyvileg birtokolják, bérlik vagy megdolgozzák, hanem az egész nemzeté.”

A termelő erők már hosszú idők óta egy tökéletes és egységes szervezetbe kapcsolódtak, ebbe a szervezetbe megfontolás nélkül belenyúlni, a termelés rendjében könnyen súlyos zavart idézhet elő. Ilyen zavart okozhat maga az erőszakos telepítés is, melytől nemcsak a városi fogyasztókat, de agrárkivitelünk sikerét is féltünk kell, pedig az utóbbinak fejlesztése érdekében nagy áldozatokat hoztunk. A jelszavas telepítési politika a termelés zavartalan menetét veszélyezteti és éppen ezért telepíteni csak úgy szabad, ha az közzgazdasági életünkben zökkenőt nem okoz. A földelosztás kérdését legjobb a történelmi kialakulásra bízni, mert a rátermett ember, a törekvő paraszt *úgyis megszerzi* a maga birtokállományát. Az állam legfeljebb a *könnyítések terén* álljon rendelkezésére. Minden igényt úgy sem lehet kielégíteni és az ígéretek nyomán követelések támadnak, amiből a magántulajdoni elv félrelökése és ebből a mindent kisajátítani akaró *forradalmi szellem* fog diadalra jutni. A felizgatott tömegnek közömbös lesz, hogy a nagybirtokból, vagy a szomszéd 20 holdas birtokából lesz-e kiadva az ő követelése.

Az 1918. évi *őszirózsás forradalom* sem mert radikális földreformhoz nyúlni, mert féltették az élelmezés, az ország közzgazdasági helyzetének zavartalanságát, a forradalmak utáni *OFB eljárás pedig nem igen javította sem a gazdasági, sem a népességi helyzetet*, sőt tulajdonképpen az agrárproletárok számát emelte. Az állam is sokat veszített *pénzügyi téren, az adóbevételekben, a lekapcsolt földek értékén, de közzgazda-*

ságilag is. A telepítési költségeket a nemzet összes adófizetői viselték és ez kihatással volt iparunk és kereskedelmünkre is. Senki sem vitatja ma már, hogy a háború utáni földreform rossz volt, mi biztosít bennünket, hogy egy újabb reform jobb lesz? Talán a feltételek és az adottságok jobbak? Sőt! ...

Dr. Osvald István, a magyar királyi Kúria v. elnöke egy ülésen a hitbizományi reformmal és a telepítéssel kapcsolatban a következőket jelentette ki: „Az előzetesen folytatott földbirtokrendezésnek általában ismert eredménye óvatosságra int abban az irányban, hogy a földbirtokpolitika valamelyik intézkedése ne növelje a még be nem fejezett előző földbirtokrendezés bonyodalmaait és ne veszélyeztesse Magyarország általános közgazdasági érdekeit. Az ország nagy birtokainak földarabolása igen kényes kérdés és csak nagy megfontolás után lehet azt rendezni, mert ettől függ egyrészt közellátásunk, másrészt kivitelünk sikere. A kisbirtokok, sőt a középbirtokok sem nyújtanak kellő biztonságot a közellátásra, még kevésbé a külföldi kivitelre. Magyarország pedig, mint agrárország csak úgy tudja a gazdasági élethez szükséges és csak külföldön vehető anyagot beszerezni, ha agrárterményekben kellő mennyiséget és minőséget tud külföldre irányítani. Ezeknek figyelembevételével a törvény előkészítésénél észrevételeim odairányultak, hogy a hitbizományok rendezése ne mobilizáljon szükség nélkül további nagy területeket a föld értékének romlására és az agrártermelés hátrányára ... „

Az OFB eljárás során a nagybirtokok állományukból az Alföldön helyenként körülbelül 20—25%-ot is leadtak kis- és törpebirtokok alapítására, *a mezőgazdasági munkanélküliség és szegénység még sem javult, sőt határozottan rosszabbodott. Ha tehát csak szociálpolitikai vonatkozásokat keresünk a forszírozott telepítési akcióban, akkor azt sem találunk, ami természetes is, mert ha mélyebben tekintünk az egész kérdés-komplexumba, akkor azt látjuk, hogy a fejlettebb és jobban dolgozó magángazdaság, a közgazdasággal és a szociálpolitikával egyenesarányú vonatkozásban van és a magángazdaság eredményességének hanyatlása —, amit a folytonos vérvesztés idéz elő — a közgazdaságon keresztül az apróbb gazdaságokat, az adófizető alanyokat sújtja és a szegényedést*

segíti elő. Az állam elveszti a lecsatolt területek adóját (mert az új kis- és törpebirtokosok adót nem igen tudnak fizetni), a lecsatolt területek *az elégtelen trágyázás és kezelés* miatt értékükben vesztenek, a kilakoltatott és kivásárolt új birtokosok pedig *mezőgazdasági proletárokká válnak, az állam elégedetlen, hazafias érzésükben eltántorítható polgárai lesznek.* Mindezek pedig súlyos kihatással vannak az egész nemzetre.

A kellő alapokon nyugvó és a természetes fejlődési utat követő telepítés céljaira ma éppen elég piacon heverő föld áll rendelkezésre, *de a bankok kezén is oly nagy mennyiségű, sok tízezer holdat kitevő föld van,* melytől nagyon szívesen szabadulnának, hiszen az részükre immobil vagyონrésztt képez, eltekintve attól, hogy ennek a földnek nagy része *közgazdaságunk számára is parlagon hever.* Fölösleges tehát *intenzíven termelő nagybirtokokat felosztani,* vagy birtokállományukban csökkenteni, *mikor ennek sem közgazdasági, sem nemzetgazdasági, sem szociálpolitikai előnyeit nem látjuk.* Fölösleges és a nemzeti vagyón részére csak *súlyos veszteséget jelentene* gőzekéknek, motoroknak, fölszereléseknek, berendezéseknek megsemmisítése (melyeket csak a nagybirtokok tudnak használni), ócskavasakként való értékesítése, gazdasági épületeknek, magtáraknak, tisztii- és cselédlakásoknak lerombolása, gazdasági vasutaknak, mezőgazdasági ipari gyáraknak leállítása, egységes gazdasági területeknek, egymást kiegészítő termelési parcelláknak szétszaggatása, törzsménesek, törzsgulyák és kitenyészttt birka-falkák szétzüllesztése stb., stb. *Szociális téren* vétkes oktalanság lenne embereket kenyerrüktől megfosztani, az egyes falvakat az uradalmak jelentős támogatásától elvonni, ezen falvak nincstelenjeit még nagyobb nyomorba taszítani. *Kulturális téren* templomok és iskolák nagyarányú segélyezettetését megszüntetni, *társadalmi téren* pedig egyesületek és körök fenntartását veszélyeztetni. *Természetesen az olyan nagybirtokokat, melyek ma a termelés feladatainak, szociális kötelezettségeinek nem képesek megfelelni és a teljes eladósodás folytán a csőd szélén állnak, telepítési célokra föl lehetne használni,* hiszen ez esetben *és csakis ez esetben* a kisbirtokokra való felparcellázás megmentené a még megmenthetőt, azonban *csak úgy, ha a létesítendő kisbirtokokat teljes fölszere-*

léssel és anyagi támogatással latnak el, mert különben a cél nem lenne elérhető.

Tény az, hogy a birtokpolitikai kérdések szociális kérdések is, de a szociális kérdések megoldását helyesen mégis azok az intézkedések és berendezések teszik lehetővé, melyek a mezőgazdasági kisembereknek biztosabb megélhetést nyújtanak. Ezt pedig ma elsősorban az intenzíven dolgozó nagybirtok teszi, akár kötött, akár szabad nagybirtok is az. Sőt ha kötött, akkor egytagban való eredményesebb működése hosszú időig biztosítva van.

A kisbirtokosok nagyrésze ma annyira eladósodott, hogy közterheinek is alig-alig tud eleget tenni, némelyik pedig csak végrehajtás során. Felszerelése és állatállománya annyira hiányos, hogy ma egy 20–30 holdas paraszt is „saját földjének koldusa”. Annak dacára, hogy az 1936. és 1937. években javult valamit a mezőgazdasági helyzet és ezt a kisbirtokosoknak is meg kellett érezniük, a mezőgazdasági népesség vásárlóereje, fizetőképessége alig emelkedett valamivel. Ennek oka az, hogy a búza ára csak 1937. évben érte el a 20 pengős mázsánként! árat, a terméseredmény azonban ebben az évben éppen 20% -kal maradt alatta az előző évi termés eredményének. *A kisbirtokos főterménye a búza, tehát a búza termés-eredménye és a búza ára szabályozza vagyoni és jövedelmi helyzetét.* A kisbirtokos tehát még messze van attól, hogy visszaszerezze a dekonjunktúrával elúszott forgóvagyonát és tőkéjének egy részét, így az elégtelen berendezkedés miatt terméseredménye évről-évre csak tovább romolhat. *A közterhek sem csökkennek és ezek ma súlyos tételt jelentenek számára, intenzívebb termelési tevékenységét meggátolják.* A közterhek a nagybirtokot is sújtják, sőt itt a vagyoni és jövedelmi adónál fennálló progresszivitás a holdankénti adóteherátlagot jóval a kisbirtokos adóterhének átlaga fölé emeli, azonban a felszerelés hiánytalanul meg van, az állatlétszám is elegendő ahhoz, hogy a föld hozama a tökéletesebb megdolgozással emelhető legyen, és az újabb és újabb termelési követelményeknek jobban és rugalmasabban eleget tudjon tenni.

A nagyobb felkészültséget élénken bizonyítja az, hogy a nagybirtokok átlagtermése (például búzában) az egész országban majdnem egyenlő. 1933-ban az 1000 holdon felüli

birtokok búza-átlagtermése a Dunántúlon 12 mázsa, az Alföldön 11.7 mázsa és a Felvidéken 11 mázsa volt. Ezzel szemben a 20 holdon aluli birtokok átlagtermése a Dunántúlon 10.3 mázsa, az Alföldön 7.2 mázsa és a Felvidéken 6.4 mázsa volt. A kisbirtokoknál mutatkozó nagy különbség, az Alföldön jelentkezett *kisebb termelési eredmény a gyengébb gazdálkodást jelenti*. Általában a nagybirtokon — akár jó termés volt, akár rossz — a termésátlag holdanként *mindig 2—3 mázsával több volt*, mint a kisbirtokon.

A nagybirtokokat mindenáron elosztogatni kívánók sokszor hozzák föl érvül azt is, hogy a kisbirtokos *aránytalanul több adót fizet* holdanként, mint a nagybirtokos, mert ennek módjában áll (!) az adóalap elrejtése, kisebb értékben való bevallása által adóját csökkenteni, *de a föld kataszteri becslése is igazságtalanul van a nagybirtok javára megállapítva*. Ha az ilyen nézetek hangoztatói ismernék a magyar pénzügyi jogot, ha vennének maguknak annyi fáradságot, hogy az adózási rendszerünket tanulmányoznák, ha tudatában lennének a mezőgazdasági adózás módjának, ha ismernék a mezőgazdasági könyvelést, akkor ezeket állítani *nem mernék*. A mai 20%-os földadó és több járuléka a kataszteri tisztajövedelem egy-egy aranykoronája után van kiróva, mely kataszteri tisztajövedelem a művelési ágak szerint megállapítva, *az adóügyi hatóságok által vezetett* kataszteri birtokívekben szerepel, ezt letagadni nem lehet, sem leértékelni. (A becslést annak idején a pénzügyi hatóságok eszközölték helyszíni szemle alapján, az időközi művelési ágak változását pedig a községi előljáróságoknál *mindenkor be kell jelenteni*, hogy a kataszteri tisztajövedelmet hivatalosan módosítsák.) Téves az a beállítás, hogy a kataszteri tisztajövedelem megállapítása igazságtalan a nagybirtok javára, mert ha annak idején az első becslésnél a becslők szubjektív megítélése kedvezett is egyes nagybirtokosoknak, ha valamilyen körülmények befolyásolták is őket a kedvezőbb kataszteri tisztajövedelem megállapítására, a későbbi években történt helyszíni felülvizsgálatok ezeket a hibákat kiigazították, a mai művelési ág változások bejelentését pedig szigorúan ellenőrzik. A jelen időben különösen *érdeke* a nagybirtokosoknak, hogy birtokaik magasabb kataszteri tisztajövedelemmel bírjanak, mert ez földjük értékesebb voltát jelenti, ami a birtok-

rész-eladásoknál, vagy a telepítésekért fizetendő megváltási összegek megállapításánál *nagyobb pluszt jelent*. (Ezt veszik alapul.) A magtári készlet és az állatállomány, a felszerelési és gépi berendezések *a valóságban megtalálhatók*, mindenkor ellenőrizhetők, mert a nagybirtokok számvevősegeinél vezetett hiteles anyag- és állatszámadási könyvekben, amortizációs kimutatásokban pontosan nyilván vannak tartva, tehát itt sem lehet adóalap-titkolást végezni, *mert az alap látható*. Az állatlétszám és terménykészlet évvégi értékelésére az egységárákat *a minisztérium hivatalosan állapítja meg*, itt sincs mód az értékelési lehetőség kihasználásával különféle tartalékolásokat végezni. *A mezőgazdasági könyvelésben tartalékolni különben sem lehet*, sem nyílt, sem látencia formájában, szemben az ipari és kereskedelmi vállalatokkal, ahol ezer és ezer módja van a könyvelési machinációknak, az adóalap eltitkolásának és leértékelésének, a nyílt és rejtett tartalékok képzésének. A nagybirtokoknál a pénzügyi hatóságok *a mezőgazdasági szakmában otthonos hites könyvvizsgálókkal* minden évben szigorú könyvvizsgálatokat tartanak, hogy a számadások és könyvek alapján az adóvallomási ívek és a mérleg helyességét ellenőrizzék. Mint említettem, a jövedelmi és vagyoadó pedig a progresszió következtében *különösen a felsőbb régiókban* hatalmas ugrásokat tesz fölfelé, ami a nagybirtok holdankénti adóátlagát *már erősen* a kisbirtok fölé emeli. (A kisbirtokosnak inkább módjában állana az évvégi készlet bevallásánál tartalékolni, hiszen számadásokat, könyveket nem vezet, a bevallott adatait senki sem ellenőrzi.) A végső következtetés tehát az, *hogy a mezőgazdaságnál nem lehet egy birtokcsoportot sem a másikkal szemben aránytalanul megadóztatni*, különösen nem a nagybirtokot, *mert az adózási rendszer és végrehajtás egységes*, egy rendszer szerint történik. Minden ezzel szembeni állítás naiv, vagy tudatosan ferdített.

Ha statisztikailag nézzük hazánk birtokeloszlását, a nagybirtokok javára egyáltalán *nem találjuk azt az aránytalanságot*, amit annyian szeretnek hirdetni. A nagybirtokok földbirtokállománya a kisbirtokok javára állandóan *csökkenő* tendenciát mutat, de hogy ez a csökkenés a kívánt célt eddig elérte-e, azt már korábban vázoltam.

Számokban a birtokeloszlás 1920—1930-ig a következő:

(A birtokosok számát tekintve.)

	1920	1930	változás
1 kh-on alul	242.979	309.669	+27.4%
1—5 kh-ig	300.801	587.751	+95.4
5—10	144.626	109.037	+31.4
10—20	103.606	121.727	+17.5
20—50	56.455	59.748	+5.8
50—100	11.152	11.311	+1.4
100—200	3.895	4.050	+4.0
200—1000	3.222	3.139	-2.6
1000 kh-on felül	864	694	-19.7

Területi elosztás szerint pedig az 1935. évi állapot szerint Csonka-Magyarország összes művelés alatt álló területéből, 16,172.627 kat. holdból 29-08%, azaz 4,702.552 kat. hold esik az 1000 holdon felüli birtokokra és 70.92%, vagyis 11,470.075 kat. hold az 1000 holdon aluli birtokokra. Ha azonban csak a szántóföldet nézzük, akkor hazánk összes szántóföldi területéből, 9,740.831 kat. holdból már csak 15.36% esik a nagybirtokokra, viszont 84.64% a kisbirtokokra, mert a nagybirtokoknál a nagyobb kiterjedésű erdők, legelők, rétek stb. emelik az összterületek nagyságát.

Ezek a számok mutatják meg, hogy semmi szükség nincs az erőszakos beavatkozásra, mert a magyarországi birtokeloszlás, különösen, ha a közgazdasági szempontjainkat nézzük, nem igazságtalan.

Nézzük most meg, hogy némely külföldi államnál, nagy- és kicsinyénél, melyek voltak azok az irányelvek, amelyek birtokpolitikájukat irányították, melyek voltak azok a birtokpolitikai szabályozások és intézkedések, amelyeket megvalósítottak és hogyan váltak ezek be? Azokat az országokat sorolom föl, amelyeket annyiszor emlegetnek, és amelyekből esetleg tanulhatunk, vagy pedig amelyekből óvakodnunk kell, amelyeknél a radikális intézkedések által előállott birtokpolitikai kudarc intő például szolgálhat számunkra. Semmi szükségünk nincs arra, hogy olyan államokat kövessünk, melyek nemcsak kultúráilag vannak messze mögöttünk (Oláhország), de az ott tett intézkedéseknek példaképpül való ide-

állítása *önérzetünket is joggal sértheti, nem is szólva az intézkedések és végrehajtások háttéréről, csúfos kudarcáról.*

Előreveszem azokat az országokat, ahol a józan ész, a céltudatos építőmunka *megfontolt birtok politikai elveket követ és ezek a birtokpolitikái elvek a gyakorlatban, a nemzet közgazdasági életében és fejlődésében tökéletesen beváltak.*

Olaszországban Mussolini első földbirtokpolitikai intézkedése az volt, hogy hatálytalanította az előző szocialista kormány radikális földbirtokreform törvényét, mely a nagybirtokok megszüntetését és a kisbirtokok szaporítását tűzte ki céljául. Amikor így leállította a nagybirtokok terhére történő további akciókat, szakemberekkel megvizsgáltatta az egyes nagybirtokok termelési tevékenységét, vagyoni helyzetét és további termelési, szociális képességi fokát. Amikor az adatok rendelkezésére állottak, ugyancsak szakemberekkel megállapította, megszabta az egyes nagybirtokok termelési minimumát, a nemzettel szembeni szolgáltatásokat úgy terméseredményben, mint munkaalkalom nyújtásában. Amelyik nagybirtok a megkívánt követelményeknek eleget tenni nem tudott, azt megfelelő meliorációkra (termőföld javításra) kötelezte, vagy pedig ezeket a meliorációkat az állam végezte el a terhére azzal, hogy a befektetések összegét visszatörleszteni tartozik. Ha azonban a helyzet úgy adta, akkor az ilyen nagybirtokot esetleg fölparcelláztatta kisüzemekké, vagy pedig szövetkezeti termelésre mezőgazdasági munkásokat telepítettett le. Mussolini ezzel a céltudatos birtokpolitikái intézkedéseivel úgy közgazdasági, mint magángazdasági és szociálpolitikai téren szép eredményeket ért el, a nemzeti termelést állandóan emelni tudta és a mezőgazdasági munkanélküliséget levezette. Sok földet szerzett és mentett meg az ország számára. A telepítéseket tehát nem radikális eszközökkel hajtotta végre, nem a jól prosperáló nagybirtokok terhére, hanem ott, ahol erre a célra részint szűz talaj, részint pedig parlagon heverő föld állott rendelkezésre. A nagybirtokokat az ország közgazdasága érdekében megerősítette, de fokozottabb teljesítményekre is készítette, viszont a kisbirtokokat is szaporította és erősítette anélkül, hogy a nemzeti termelésben zavarok álltak volna elő. Nagyon tisztában van a nagybirtok szerepével és jelentőségével, de jól látja a kisbirtok szerepét is. Olaszországban is mind a kettőre szükség

van, hogy a mezőgazdaság terén szintén programba vett autark-gazdálkodásuk követelményeinek eleget tudjanak tenni.

Németországban sem szüntették meg a nagybirtokot. Szükségét látta fennmaradásának úgy a szocialista kormány, mint a nemzeti szocialista rezsim. Itt az úgynevezett *Landgesellschaftok* folytatnak telepítési politikát *közhatósági, társadalmi és szövetkezeti úton. Telepítési célokra először az állami birtokokat, a kultúrrá teendő területeket és az elővásárlási jog gyakorlása útján szerzett területeket kívánják felhasználni.* Csak ahol a megművelt területből több mint 10% a 100 hektárnál (kb. 174 kat. hold) nagyobb birtok, ott *kényszertársulatba* (Landlieferungsgesellschaft) kell hogy tömörüljenek és az ezek összterületének $\frac{1}{3}$ -át kell forgalmi áron telepítési célokra leadni, de itt is belátás szerint, egy vagy több darabban, *szabad megállapodás útján.* Németország a mezőgazdasági birtokokat inkább *megkötni* törekszik, *nehogy a folytonos elaprózódás a mezőgazdasági proletárok számát növelje.* A nagybirtokok itt is teljesítik hivatásukat és hivatásuk gyakorlásában fejük fölött nem lebeg állandóan a Damokles-kardja. *Itt is meg van a nagybirtoknak és a kisbirtoknak a megfelelő szerepe és ezzel a kormánykörök is tisztában vannak.* Itt is mezőgazdasági önellátásra törekszenek, ezt pedig csak a mezőgazdasági nagyüzemek segítségével tudják elérni.

Ausztriában a földbirtokpolitika csak arra irányult, hogy a városi kapitalisták által a hegyvidéken vadászati célokból kivásárolt parasztbirtokokat juttassák vissza a volt tulajdonosoknak, azoknak, akik már évszázadok óta bírták azt a földet.

Finnországban csak a volt orosz nagybirtokokat sajátították ki. Lengyelország ugyanezt tette. Egyébként a nagybirtokok itt is megmaradtak és jól prosperálnak.

Csehországban két mértékkel mértek. A régi rezsimhez húzó nagybirtokosoktól elvették a birtok 90—95%-át, *de a saját embereiknek meghagyták majdnem az egész birtokállományukat.* Találhatunk például olyan nagybirtokost is, akinek 300.000 hektár nagyságú földbirtoka van és ehhez a demokrata cseh államnak eszeágában sincs hozzányúlni.

Jugoszláviában csak Bánát- és Bácskában parcellázták a magyar nagy- és középbirtokokat a délszerbiai dobrojevácok és komitácsik részére, későbbben pedig a magyar kisbirtokosok jórészét is áttették a határon. Horvátországban és Dél-Szerbiában a szerb földesurak kezén épügy találunk nagybirtokokat, mint azelőtt.

Mielőtt a radikális földosztó és földbirtok kisajátító két európai államnak földbirtokpolitikai eljárását ismertetném, talán érdemes lesz megemlítenem egy amerikai beszédet, melyet *Wallace amerikai földművelésügyi miniszter* tartott 1936. év tavaszán. Kijelentette, hogy az amerikai kormánynak a legutóbbi 5 évben a munkanélküliség csökkentésére megindított „vissza a földhöz” című mozgalma *nem járt sikerrel*. Az új birtokosok száma 1930—1935. évig emelkedett ugyan, mégpedig 6,288.548-ról 6,818.350-re, *de az új birtokosoknak mégis egyharmada, néhol azonban háromnegyede munkanélküliséget igénybe venni.*

Oroszországban a nagybirtokokat kisajátították és állami kezelésbe vették, így technikai szempontból jobb felkészültségű nagyüzemeket létesítettek, ahová proletár munkásokat tettek (szofhoszok), míg a proletár parasztok üzezeit termelő szövetkezetekbe kényszerítették (kolhoszok). 1928-ig a kulákok (gazdagabb parasztok) birtokait meghagyták, akiket a I orradalomig állandóan a nagybirtokok ellen lazítottak. Ekkor azonban rájuk is sor került és az irtóhadjárat teljes erővel indult meg ellenük. Ezek a szerencsétlenek későn vették észre, hogy csak eszközök voltak a hatalomratorók kezében. Ma az orosz paraszttársadalom teljesen kiveszőben van, helyét dolgozó kulik foglalják el, akiknek mindennapi mezőgazdasági munkájukat kiszabják, ezt el kell végezniök, mert különben szabotázsért a vágóhídra viszik őket. A még meglévő kisbirtokokat folyamatosan szocializálják, a fegyveres rekvirálások napirenden vannak, a parasztság éhezik. A paraszt családi ház fokozatosan eltűnik, a családi élet lazul, a népi és vallási életet felőrölték, ezek mind egy nép pusztulásának az előjelei, a bolsevizmus nyeresége. Az orosz falvak ma teljesen átalakultak, a családi házak mindjobban eltűnnek és helyettük mind több és több az emeletes magtár, a közös lakóhelyet adó gazdasági épület, a hatalmas istálló, mert a kollektív, minden egyéni ambíció nélküli termelés ezt

kívánja. A család tagjai külön-külön járnak dolgozni, a földeket minden esztendőben újra és újra kiosztják, a gépi munkát forszírozzák, a parasztnak mindössze egy nyomorúságos kis parcellát hagynak, hogy ott a konyhájához szükséges veteményeit termelhesse, de ennek gondozására sincs ideje, mert a részére kiosztott közös munka erre semmi időt nem hagy. A házi ipar eltűnt, mert a lent, a gyapjút és a kendert be kell szolgáltatni. A falusi bürokrácia erősödött, mert a mindjobban egy nagy gyárhoz hasonló faluban a hivatalnokok hatalmas seregei mindent számonvesznek, mindent följegyeznek, mindenről írást készítenek. A mir által konzervált földközösség mezőgazdasági proletariátust teremtett, a városba tódulás állandóan emelkedik. Ezeket idézte elő a magántulajdon megszüntetése, a mindenáron való kisajátítás, szocializálás kényszere. Az orosz paraszt gépalkatrész lett, mely ha megkopik, berozsdásodik, a szemétre kerül.

Oláhországban a nagybirtokokat radikális földreformmal leépítették és a birtoknagyság maximumát a regátban 500 hektárban (kb. 870 kát. hold), míg a megszállt Erdélyben 500 holdban állapították meg. Hogy azután egy-egy oláh földesúrnak több tagban van 500—500 hektárja, az az oláh mentalitással teljesen egyezik, mert a rendelet szigorú végrehajtása csak a magyar földesurakat érintette. A kisajátított földekért a magyar birtokosokat 1918/22-es átlagos árakban kártalanították, de úgy, hogy egy aranykorona egy leinek számított. Ez az eljárás teljesen egyenértékű volt az orosz bolsevizálással, csak kis nüanszokban tért el attól. Ami pedig magának, a radikális földreformnak kézzelfogható eredményét illeti, erre vonatkozólag megelégszem azzal, ha Lupu oláh parasztpárti vezérnek 1936. év decemberében a Dimineata-ban leadott cikkének egyes részeit idézem és azt hiszem, hogy ezeket a kijelentéseket hitelesnek fogadhatjuk el, hiszen egy felelős oláh politikus ajkairól hangzottak el. Lupu már nyilatkozata elején kijelentette, hogy a román parlamenti demokrácia közönséges színjáték, mert ha valaki a parlamentben komoly ügyben szót mer emelni akár a parasztság, akár más elnyomott társadalmi osztály ügyében, akkor azt megverik, vagy pedig agyonordítják, mint Pop Ghitával és Pan Halipával tették. Majd így folytatja: „Pedig Pop Ghita és Pan Halipa felszólalása jelentőségében messze túlmutat Erdély és Beszará-

bia problémáin. Elénk tárja az egész országban szörnyűségesen megnyilvánuló antiszociális helyzetet, az alsó néposztályok teljes elszegényedését és nyomorát. Parasztársadalmunk a teljes degenerálódás és a fizikai összeomlás felé halad. A parasztság táplálkozása megdöbbentően silány és rossz. Tüdővész, venereás betegségek és pellagra pusztítják. A gyermekek éheznek és egész héten át száraz mamaligát rágsálnak. A ruházatuk rongyokból áll. A román parasztság húsz százalékanak nincs inge és puszta testére ölti szennyes rongyait. A szappan ismeretlen fogalom a falun. A falvakon sápadt, beesett és elkínzott arcok tekintenek ream.. .” később ezekkel a szavakkal folytatja: „. . . a román parlamentben pedig a parasztság szószólóit hazafiatlansággal vádolják meg. Pedig a parasztság teljes anyagi csődjét erkölcsi csőd is tetézi. Annakidején a parasztság erkölcsi erejét a templomból és az iskolából merítette, most pedig a pap és a tanító ellensége lett a népnek . . .”

Ezek a súlyos kijelentések magában foglalják nemcsak az oláh közállapotokat, hanem az oláh földreform nagyszerű kihatásait is. Erre az oláh földreformra szeretnek nálunk is hivatkozni és mint követendő példára rámutatni. Nálunk is vannak, akik 500, esetleg 1000 holdban kívánják maximálni a nagybirtok területét és a többit kérhetetlenül kisajátítanak. El lehet képzelni, amikor *Oláhországban, melyet nem sújt trianoni szerződés, mely óriási földeket rabolt össze*, tehát melyet, mint „győztes” államot *óriási gazdasági előnyök* értek, mégis borzalmas állapotban sínylődik a földhöz jutott parasztság, holott radikális földreformmal siettek helyzetét gyökeresen javítani, dacára, hogy a nagybirtokok már nem állnak többé a kisbirtokok fejlődésének útjában; mit jelentene nálunk egy ilyen radikális földreform, *akiket a trianoni szegénységi bizonyítvány egy szűk területre szorított össze, ahol terjeszkedési lehetőség nincs.*

Egy erőteljes földreform belső eltolódásokat hozhat létre, de a szociális segítség csak pillanatnyi, mely után a megbolygatott termelési rend csak még súlyosabb szociális bajokat idéz elő. Hiszen a hangsúlynak csak azon szabad lenni, hogy melyik vidék, *melyik birtok tud több munkaalkalmat* nyújtani és megélhetést biztosítani, a belső és külső piac számára *többet termelni.* A statisztikai adatok és az egyes fejlett álla-

mok birtokpolitikai magatartása azt bizonyítja, hogy ezekre *ma* csak a nagybirtok képes, mert hiszen az csak természetes, hogy *fejlettebb technikai berendezkedéssel, kulturáltabb termeléssel többet lehet elérni, mint ott, ahol ezek a kellékek hiányoznak.*

Ha ezt tudjuk, akkor furcsán kell hogy hangozzék az a kijelentés —, amit szintén sokan szoktak a levegőbe dobni, — miszerint a nagybirtoknak már azért sincs meg a létjogosultsága, *mert terméseredményben a kisbirtok alatt áll.* Mindenestre örvendetes lenne, ha a kisbirtok a főterményekben többet termelne, mint a nagybirtok, mert ez nemcsak megerősödését jelentené, hanem azt is, hogy *a munkaalkalmak kibővülnének és ez a mezőgazdasági munkanélküliség javára szolgálna.* Sajnos azonban a már korábban említett indokok alapján a kisbirtok *ma* képtelen többet termelni, mint a nagybirtok és ez így volt a jobb években is. A *jelenlegi* statisztikai adatok alapján állításaim igazolására a következő táblázat áll rendelkezésemre:

Országos terméseredmények:

20 holdon aluli birt.		20—100 holdig	100—1000 holdig	1000 h oil don felü-
búzában	7.56 q	7.63 q	8.36 q	9.61 q
rozsbán	6.25 „	6.21 „	7.15 „	8.19 „
árpában	7.34 „	7.41 „	8.70 „	9.89 „
zabban	6.71 „	6.73 „	7.67 „	8.69 „
sz. tengeriben	8.70 „	8.99 „	9.31 „	10.47 „
burgonyában	35.17 „	36.04 „	40.39 „	46.68 „
cuk.-répában	103.04 „	102.61 „	113.25 „	126.90 „
tak.-répában	111.40 „	113.40 „	125.10 „	144.53 „
lóherében	16— „	16.13 „	17.07 „	18.77 „
lucernában	18.73 „	19.13 „	20.10 „	21.60 „

(az adatok dr. Czettler Jenő: Földbirtokpolitika című könyvéből valók).

Ezek szerint az 1000 holdon felüli birtokok terméseredmény-átlaga a 20 holdon aluli kisbirtokok terméseredmény-átlaga fölött a gabonánál 30%, a szemes tengerinél 20%, a burgonyánál 33%, a cukorrépánál 23%, a takarmányrépánál 30% és a szálas takarmánynál 15%.

Már korábban említettem, hogy hazánk összes szántóföldi területéből a nagybirtokosok kezén *csak 15-36% van*. Ha az utolsó hét esztendő búzatermésének országos átlagát nézzük, akkor mégis azt látjuk, hogy a nagybirtokok átlagos búzatermése az összes szántóterületeknek *30-32%-át* teszik ki, szemben a kisbirtokok *69-68%-ával*. *A különbség egyáltalán nincs arányban a terület elosztásával*. Ha a kisbirtokos is elérné a nagybirtokos terméseredményét, akkor pontos számítások szerint búzatermésünk évi átlaga 3,394.000 q-val növekedne. Miután pedig az utolsó hat esztendő kiviteli átlaga 4,933.300 q, *így a kisbirtokosok gyengébb búzatermése folytán kivitelünkben 68.9%-os hiány mutatkozik*, ami nagy külföldi jövedelemtől fosztja meg az országot, így van ez körülbelül a többi terménynél is, a búzát csak azért emeltem ki, mert éppen ez a kisbirtokos *főterménye*.

Az alföldi falunak éppen olyan szüksége van a nagybirtokra, mint a kisbirtokra. A nagybirtokra azért, mert a kisbirtokos javára oktató szerepet tölt be, a többtermelésre irányelveket nyújt, a kis- és törpebirtokosok megélhetését pedig megkönnyíti azzal, hogy részükre haszonbérleteket juttat. Azáltal pedig, hogy *negyedévenként nagyobb összegű adót fizet be a község pénztárába*, módot ad az előjáróságnak, hogy tisztviselőit fizethesse és egyéb kötelezettségeknek is eleget tehessen, mert a kisbirtokosok ma nem igen tudnak adót fizetni, de pontosan semmiesetre sem. *Az iskolák, templomok, társadalmi és sportegyletek támogatásával a falu kulturális életét segíti hatékonyan, azáltal pedig, hogy a földbirtokos és tisztikara a községi képviselőtestületben aktív szerepet tölt be, ez úgy szakszempontról, mint társadalmi szempontból kedvező hatással van a képviselőtestület, vagyis a parasztság munkájára*. *Az uradalmi tisztikar a falu intelligenciájának krémjét képezi* és gazdasági vonatkozásban a legjobb vásárlóerő, amit az iparosok és kereskedők éreznek meg jótékonyan. A nagybirtok maga is jó vásárló és abban a községben, amelyben jószágigazgatóság, vagy uradalmi vezetőség székel, vagy amely község az uradalom körzetéhez tartozik, ott a falusi kereskedők és iparosok tulajdonképpen *szintén az uradalomból élnek*, mert a paraszt ma rendelni, vásárolni nem tud, legalább is oly mértékben, hogy az egy iparos vagy kereskedő egzisztenciáját biztosítaná. A nagybirtok *nyáron a falu*

mezőgazdasági munkásainak, törpebirtokosainak munkaalkalmat nyújt, de erdeiben télen is (mert az erdők vágása télire esik), úgyszintén az állandó vadászatok idején és így a favágásért és a vadhajtásért kapott napszám sokat segít télen azon a családon, amelyik másképp téltenségre lenne kárhozthatva. A nagybirtok, ha kell, a gazdákat jó vetőmaggal is ellátja, a községben hozzájárul az artézi kutak fúrásához, az erdősítéssel pedig befolyásolja a falu körül elterülő földek termékenységére kiható éghajlati viszonyokat, a páratartalmat, anyagilag erősen támogatja az ármentesítést, ami viszont nemcsak a saját földjét, hanem a kisbirtokosok földjét is óvja az árveszélytől. Télen át az ínségmunkák nyújtásával, a községeknek nyújtandó tekintélyes segítséggel enyhíti a falusi nyomort, az ínséget. Elősegíti a telepítést is, mert ahol a környező kis- és törpebirtokosok rátermettek, ahol a haszonbérleteken helyüket tökéletesen megállják, ott idővel ezeket a haszonbérleteket örökáron átadja. A nagybirtokosok már egész falvakat juttattak házhelyekhez, tehát falvakat építettek és ezek a falvak rövid idő alatt, az uradalmak állandó támogatása mellett, úgy népességben, mint területben szépen kifejlődtek. (Amikor Kovács Imréék falurombolókról írnak és hangsúlyozzán éppen az örgróf Pallavicini-családot sorozzák ezek közé, mélységesen hallgatnak azokról a falvokról és településekről, melyeket éppen ez a család létesített mindszent-ányási hitbizományi birtokán. Dóc községet emlegetik, melyet, szerintük, a jelenlegi birtokos, örgróf Pallavicini Alfonz Károly 1926. évben szétveretett. Igaz, hogy Dóc községet még a régi háborúk rombolták le, így ott sem 1926-ban, sem azelőtt falu nem lehetett, de nem lehetett már azért sem, mert abban az időben ez a terület a Szűcs testvérek bérgazdaságát képezte és azon mindössze egypár cselédlakás állt. Utána jártam a dolognak és csak azt állapíthattam meg, hogy az utóbbi években az uradalom a dóci birtokrészen tényleg „leromboltott” három darab düledező vályogviskót — melyekben cselédek laktak —, hogy ezek helyébe erősebb és a mai cselédviszonyoknak megfelelőbb lakásokat építtessen. Az Alföldön túlnyomóan vályogból épült házak vannak, melyeket az idő és az eső ha kikezdet, jobb lebontani és nem várni, amíg összedülnek. Ez történt Dócon is, ezt azonban még rosszakarattal sem nevezhetjük falurombolásnak. Évtizedekre visszamenőleg lehet

kimutatni, hogy a dóci bérletet (és nem községet) *kik bírták haszonbérletben*. A legöregebb cselédek sem emlékeznek ott semmiféle falura, tehát 1926-ban mit romboltak le, *azt csak Féjének tudhatják*, akik valószínűleg jobban vannak értesülve, mint az évek hosszú sora óta a helyszínen élő emberek. Ha már „falut kutattak”, akkor a valótlan állítások helyett meg kellett volna említeni *Sándorfalva nagyközséget*, melyet 60 évvel ezelőtt *őrgróf Pallavicini Sándor alapított* és mely tény ma a község főterén az alapítónak felállított szobra hirdeti. Ezen a helyen 60 évvel ezelőtt még pusztaság volt, csak amikor *a szegedi nagy árvíz* az algyőieket ide, a magasabb fekvésű helyre vetette, telepítette le őket a nemes őrgróf, nekik házhelyet és földet juttatva. Ez a falu azóta *az uradalom területén és szomszédságában* egy generáció alatt szabályosan kiépült nagyközséggé fejlődött, *lakóinak száma 7000 főt tesz ki*. A családok egyrésze már 10—20 holdas kisbirtokos, haszonbérelő, szőlőkezelő, másik része pedig az uradalom területén dolgozó cseléd, napszámos és időszakos munkás. Szükségtelen több példát felsorolnom, mert *hiteles* adataim erős bizonyítékát képezik az említett „falukutatók” összes adataik *tenden-ciózus valótlanóságának*.)

Némely alföldi falunak szinte *létkérdése* a nagybirtok és nem hiszem, hogy akadna olyan község, mely józanul a szomszédságában elterülő nagybirtok fennmaradását ne kívánná. De szüksége van a falunak a kisbirtokosra is, elsősorban azért, mert *ez az elem képezi a lakosság józan és konzervatív zömét, a magyar parasztságot, a sok egészséges önálló egzisztenciát*, másodsorban pedig azért, mert *a veteménytermelésben, a baromfitartásban* a nagybirtokokkal szemben előnyben van, ellátja a község piacát, az intelligenciának és az iparosságnak konyhai szükségletét.

A falu tehát éppúgy értékeli a nagybirtokot, mint a kisbirtokot, éppúgy szüksége van az egyikre, mint a másikra. Amikor a radikális irányzatok éket akarnak verni a két birtokososztály közé, akkor a faluval is szemben találják magukat. A demagógiának ez az egész akciója csak zavar-keltésre irányul, mert valószínűleg a tőke parancsára így akarják *az ország egyéb problémáiról, az ingó tőke visszaéléseiről figyelmet elterelni.*

Sok olyan nagybirtokot ismerek, mely területének majdnem 50%-át főleg kis haszonbérletek formájában bocsátja a község lakóinak rendelkezésére, ezt olcsó haszonbér mellett teszi csak azért, hogy kiségzisztenciák megalapozását és megerősödését elősegítse. A falu ezt tudja, mert látja és előnyei éri.

De látja a falu azt is, hogy az új törpe- és kisbirtokosok, valamint a régiek egyrészt a bankok már kivásárolták, vagy földjükből kiárvereztették és ezek a földek már nem a faluhoz tartozó népek tulajdonába kerültek, hanem egyrészt a bankok kezén maradt, másrészt pedig olyan külföldről bevándorolt elemek (galíciai zsidók) birtokába jutott, akik a magyar falvakkal sem érzelmi, sem nemzeti, sem társadalmi kapcsolatba nem kerülhetnek, nem is szabad, hogy kerüljenek, mert a falu parasztságának előrehaladására, szemléletének kialakulására csak káros hatással lennének és már vannak is. Ezek az elemek nem állnak meg a megvásárolt birtok határán, hanem kedvező gazdasági helyzetük folytán, ravasz üzleti szellemtől megáldottan, fokozatosan a szomszédságukban levő kisbirtokokat is összevásárolják, hogy ők képezzék ennek az országnak az új nagybirtokos osztályát, kiszorítsák várúkból azokat a keresztény nagybirtokosokat, akik eddig sikeresen tudtak ellenállni a magyar parasztságot fenyegető és a magyar parasztság lelkiületétől távolálló idegen invázió ellen. Keresztény bástyák ellen folyik a támadás, lassan, alattomosan, minden eszközt megragadva. Keresztény birtokok ellen, ahol keresztény alkalmazottak dolgoznak megélhetésükért, a mezőgazdaság keresztény hegemóniájáért, a nemzet keresztényi megerősödéséért.

Az alföldi parasztság örül annak, ha közelében olyan nagybirtok kerül el, melynek birtokosa évtizedek óta él közöttük és vele teljes vallási és nemzeti közösségben áll. Tudja jól, hogy az ilyen nagybirtokostól sokat tanulhat, ez neki pártfogója és eszeágában sincs őt birtokából kivásárolni. Terményeinek elhelyezésében, értékesítésében segíti, hiszen a szövetkezeteknek legnagyobb támogatója, de tanáccsal és felvilágosítással is bármikor rendelkezésére áll.

A falu is azt kívánja, hogy először erősítsék meg azokat az új birtokosokat, akiket az OFB-eljárás juttatott földhöz, ezeket mentse meg az állam a jövő számára, a parasztság

részére és csak azután következzen be egy olyan telepítési akció, mely a rátermett parasztokat *természetes úton. a haladás folyamán, megfelelő könnyítésekkel földhöz juttatja, de elsősorban azokhoz a földekhez, melyek a magyar parasztság tulajdonát képezték.* Mielőtt azonban új telepítések kezdődnének, meg kell oldani az *olcsó felszerelés* beszerzésének a problémáját, a *hitelkérdést* és az *örökösödési jog kérdését*, vagyis meg kell reformálni a magyar örökösödési rendelkezéseket — tisztán mezőgazdasági vonatkozásban —, mert hiába juttatunk ma valakinek 10—20 katasztrális hold földet, az *egy generáció* után már 3—4 holdas parcellákban nyomorítja az örökösöket és a még további elaprózódást sem lehet megakadályozni. *A mezőgazdasági szociális problémát nem lehet egyoldalúlag, csak egy lehetőséggel, vagyis földosztással megoldani, hanem több oldalról kell a bajok forrásához nyúlni és azokat megfelelően levezetni.* Az Alföld parasztsága, ha szereti is a földet, nem olyan földéhes, mint azt hangoztatni szeretik és különösen a mezőgazdasági munkásosztály, a kubikosok tömege, *többre értékeli a megfelelő munkaalkalmat, a rendszeren fizetett és tartós munkalehetőséget, mint a kis földszalagdarabkákat, mely neki rendes megélhetést nem nyújthat. A magyar paraszt különben sem szeret otthonából elvándorolni, hiába telepítik az országnak gyéribben lakott vidékére, ott megszokni nem tud, visszaszokik.*

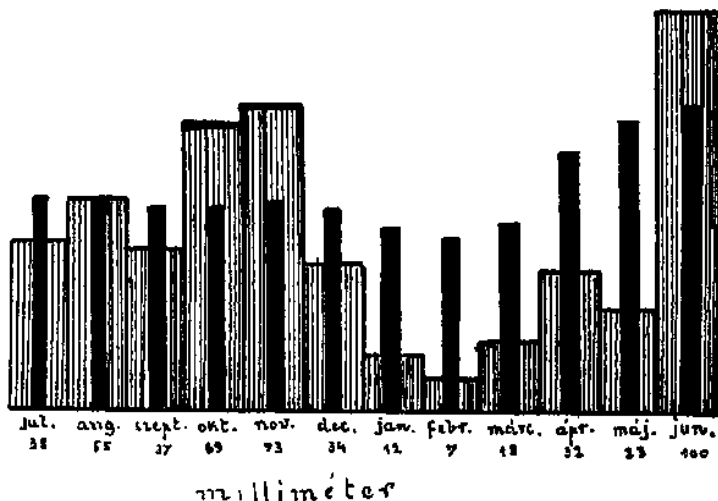
Egy forszírozott birtokpolitika, mely a nagybirtokok rovására óhajt nagyobbarányú telepítést lefolytatni, egzisztenciális létükben *gazdasági diplomásainkat is fenyegeti*, az akadémiákról kikerülő elhelyezkedését, pedig sok jobbmódú gazdánk gyermeke választja ezt a pályát. Ott még nagyon soká fogunk tartani, hogy *a szövetkezeti termelés* bármely formájában nálunk meghonosodjék, amely alakulat alkalmas lenne gazdatisztek foglalkoztatni, mert a magyar paraszt mai felfogása és lelki sajátossága folytán *nem szeret közös irányítás alatt, közös alapon dolgozni és ha ketten meg is fogadnák a képzett gazdatiszt tanácsát, a harmadik már ellenszegülne*, mert apjától mást látott és mást hallott, az pedig neki elegendő, mert elegendő volt minden ősének is. Ez az egyik indoka annak is, hogy nálunk legújabbban az annyit hangoztatott *tervezgazdasági és irányított gazdasági rendszer* egyhamar talajt nem fog találni.

Irányított termelést Alföldünkön csak egy teljes gazdasági egységben lehet megvalósítani, mert a szétszórt apró területek a termelési ágakban is szétszórtan jelentkeznek, de a gyenge talajelőkészítés, a gyenge terméseredmények sem nyújtanak kilátást arra, hogy kisbirtokviszonylatban az irányított gazdálkodás közgazdaságilag eredményt mutathasson fel. A mezőgazdasági termelés kifejlődése előreláthatóan inkább a nagyüzemi megoldás felé fog haladni, éppen úgy, mint az ipari fejlődésnél történt. A mezőgazdaság részéről honvédelmi és szociális szempontokat is csak a nagyobb felkészültséget kívánó többtermelés, a biztosabb egzisztencia, a kedvezőbb költségmegosztás által könnyebben megvalósítható teherviselés tud szolgálni. A több kenyér azután megteremti a nyugodtabb légkört is. Amint népünk közgazdasági irányban nagyobb tájékozódást tud majd szerezni, a mai — minden tudás- és alapnélküli — agrár-kommunista elvek ebben az országban többé talajt nem találnak. Ezt kívánja összes kiviteli értékeinknek 66%-át kitevő mezőgazdasági exportunk is.

Különbén is Alföldünkön a termelési problémák megoldása *nem olyan egyszerű*, mint az egyes kisebb külállamokban, ahol irányított gazdálkodással célt lehetett elérni. *A föld talaja nem egységes*, egyik helyen erősen homokos, sőt teljesen tiszta homok, másik helyen szikes, harmadik helyen márgás, agyagos, csak ritkán vegyítve barna földdel. Fekete földet nem sokat találunk. *Az Alföld klímája is szélsőséges*, szeszélyes, különösen a Tiszántúl. Mindezek a tulajdonságok *más és más termelési ágat kívánnak*, más és más termelési eljárás és más és más eredményt adnak. Az ilyen talaj és éghajlati viszonyok mellett *centrálisán irányított* és előírt termelési eljárás célt nem érhet és csak *a helyi ismeretekben* alaposan tájékozott szakemberek tudják az egyes vidékek sajátosságai szerint a termelést a megfelelő ágakban fokozni, azonban az ő számításait is sokszor keresztülhúzza egy nem várt időjárási, vagy más esemény. A rengeteg helyi szempont összegyűjtése, az adatok feldolgozása és ezek alapján egy egységes termelési eljárás konstruálása lehetetlen feladat, *még szövetkezeti termeléssel* sem lehetne nálunk megvalósítani. Hosszú, nagyon hosszú idők fognak még addig is eltelni, amíg az alföldi parasztot az ő talajának legmegfelelőbb, az ő éghajlati viszonyaihoz legjobban illő erőteljesebb termelési eljárásra,

esetleg az eddig megszokott vetéstől eltérő *más termény meghonosítására* rá tudják venni, mert még ma is *csökönnyösen* lagaszkodik az ő termelési módszeréhez, csak ezt tartja egyedüli helyesnek még akkor is, ha az elért eredmények álláspontját nem igazolják. A termelés intenzitásának fokozását nem igen látja célszerűnek, a világpiacon helyzetet nem ismeri, *őt csak a búza, a rozs, a burgonya és a kukorica érdekli*, ezek az ő főterményei, ezekből vár évente annyit, hogy magának és családjának elég legyen élelmezésre, jusson az adóra, valami a ruházkodásra és a ház tatarozására. Többel azután nem igen törődik. Ha jobb esztendőben azután annyi feleslege termett, hogy abból valamit félre is tehet, azt szívesen veszi, de hogy ennek a többletnek *évenkénti állandósulását* az új termelési eljárások megtanulásával és figyelembevételével elősegítené, erre nem gondol, erre nem törekszik. Még ha sikerül is megfelelő propagandával valamely ipari növény termesztésére, egy egészen új termelési ágra rávenni, *akkor sem tér el az ő termelési módszerétől*, a kapott utasításokat szakszerűen követni nem tudja, *esetleg nem gondolja olyan jónak, mint az övét*. Bizonyítja ezt az *Olajmag Értékesítő Szövetkezet* lenmagakciója, melyet főleg az Alföldön indítottak meg, mert az Alföld déli vidéke nagyon alkalmas a lenmag eredményes termesztésére. A kisgazdák közül *nem sokan vállalták* a lenmag termesztését, akik pedig vállalták, azok a követelményeknek megfelelni nem tudtak, mert a termelt lenmag *sem minőségileg, sem tisztaság szempontjából*, de mennyiségileg sem felelt meg. Egyedül a nagybirtokosok tudták az akciót megmenteni szép terméseredményekkel. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a kisbirtokost *ma szegénysége* is befolyásolja abban, hogy többtermelést végezzen és ez idézi elő, hogy *terméseredményátlaga* már évek óta állandóan — még az elemi csapásokat is figyelembe véve — *csökken*. Más ipari növényeknél vannak azután értékesítési nehézségek is, melyek a gazda *kedvét szegik* ezek termelésétől. így pl. a cukorrépánál *a cukorgyári kontingens* az a gátló körülmény, mely szinte megtiltja a gazdának, hogy ebben a termelési ágban többet termeljen, mert a többletet a cukorgyár úgyszem veszi át, így azt feleltetheti jószágával, vagy pedig a földben hagyhatja elrothadni.

Nézzük most közelebbről az alföldi termelést annyira befolyásoló *éghajlati viszonyokat*, időjárási szélsőségeket. Egy közepes esztendőt veszek alapul, az 1933/34. gazdasági évet, hogy a terméseredményt annyira befolyásoló *esőzést* grafikailag ismertessem:

(A fekete oszlopok a normális, a vonalkázottak a tényleges havi átlagos csapadékot mutatják.)

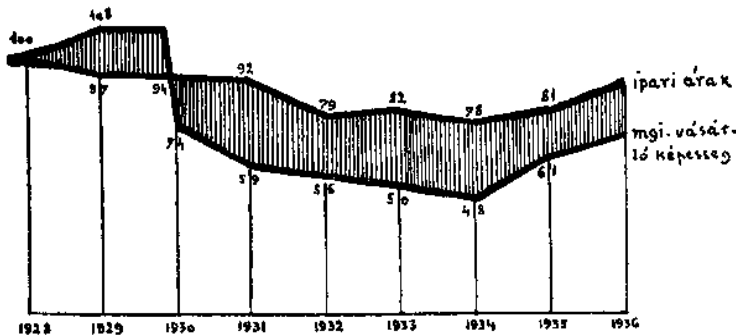
Látjuk tehát, hogy *éppen a tavaszi hónapokban, amikor legjobban kellene az eső, akkor az korántsem elegendő*, viszont a beérés idején, az aratás előtt több az eső, mint kellene, ami azután rendszerint a gabona lefekvését és a rozsdát idézi elő. De ősszel is sok az eső.

1935. évben a helyzet még sokkal sivárabb volt, ami katasztrófát is okozott. *Csongrád környékén* pl. a csapadékhiány egész éven át 60%-on felül volt, *Debrecen környékén* 40—50%, míg egyebütt 50—60% között váltakozott.

Ebben az évben különben *az aszály* 74.531 katasztrális holdat, *az árvíz* 903 kát. holdat, *a fagy* 35.087 kát. holdat és *a jég* 89.216 kat. holdat pusztított el. Igaz, hogy ezek az adatok országosak, mert az Alföldre vonatkozó pontos rendelkezésemre nem állnak, csak annyiban, hogy *körülbelül 90%-át* lehet az Alföld terhére írni.

A szántási és vetési munkálatok — úgy az ősziek, mint a tavasziak — az időjárás mostohasága miatt az Alföldön *mindig késést szenvednek, természetesen ezek is erősen befolyásolják a terméseredményeket.* Gyakorikak az évközi *kiszántások* és a kiszántott földeknek végső szükségben csalamádéval és kölessel való bevetése, ez azonban a kifagyott búzát és rozstot nem kárpótolja. A burgonya, ha májusban nem is fagy el, *júliusban nagyon sokszor kiszárad.* A szőlőt és gyümölcsöt a jég szokta megtizedelni a rovarkárok mellett.

A magyar paraszt *többtermelési lehetőségét nagyban hátráltatják a mezőgazdasági termény- és állatárakkal arányban nem álló ipari árak is.* Bár az agrárolló 1935. és 1936. évben kissé összecsukódott, azonban az aránytalanság még mindig olyan nagy, hogy a paraszt (már azért is, mert a jobb terményárak mellett *viszont kevesebbet termelt*) még mindig *nem tudja beszerezni a szükséges ipari dolgait,* melyek feltételei annak, hogy ne csak eredményesebben termelhessen, hanem *egyéb szükségleteit is kielégíthesse.* Az agrárolló különben, mely a mezőgazdasági vásárlóképességet hasonlítja össze az ipari árak alakulásával, a következőképen néz ki (az indexszámok az 1925/27. = 100-ból indulnak ki):

Az olló 1937. évben azonban ismét jobban szétnyílt, amit az iparcikkek jóval nagyobbarányú drágulása okozott.

A kisbirtokos ma holdanként! átlagban jó esztendőben is legfeljebb *6—7 mázsa búzát* tud termelni, de *gyenge esztendőben* (és ez van túlnyomóan) átlagtermése *4—5 mázsánál* nem igen tesz ki többet. Természetesen ez a mennyiség az alföldi

talajra vonatkozik, az alföldi paraszt termelésének eredményére. A gabonaárak 1929. év óta estek és csak 1933 óta javultak annyira, hogy 1937. évben pl. a búza elérje a 20 pengős árat az azelőtti 30 pengős árral szemben. *A terméseredmények is — a megfelelő felszerelések, állatlétszám és talajelőkészítés hiányában — állandóan csökkennek, de ezzel szemben az adó, általában a közterhek mindezekkel nem számolnak, ezek nem csökkennek, nem alkalmazkodnak a változott és leromlott viszonyokhoz.* A kisgazda nem állít fel évi költségvetést, nem kalkulál, mert ha kalkulálna, akkor bizony siralmas képet látna maga előtt, mely minden kedvét elvenné foglalkozásától. Nézzünk csak egy hozzávetőleges kalkulációt, hogy bizonyítva lássuk azt, hogy mennyire jogosak a panaszok, melyek a kisbirtokosok nehéz helyzetét tárják fel, részben igazolják silány terméseredményét. Tételezzünk fel az Alföldön *egy jobb esztendő*t, amikor a holdanként! átlag búzában (ez itt a főtermény) *6 mázsát tesz ki* és vegyünk alapul egy 10 holdas gazdaságot, feltételezve, hogy a 10 hold mind szántóterület, mind búzával van bevetve. $6 \times 10 = 60$ mázsa búza lenne az évi termés eredménye. Ebből azonban az *adó és egyéb közteher*, mely holdanként kb. 0.75 mázsa búzát tesz ki, elvisz kb. 7.5 mázsa búzát. Amely terület ármentesítve van, ott az *ártéri járulék* is kitesz a 10 hold terület után kb. 4—5 mázsa búza ellenértéket. *Vetőmagra* 10 mázsát kell félretenni. Ezek után marad a parasztnak még 37.5 mázsa búzája, melyből azonban *élelmezésére*, hacsak egy négytagú családot veszünk alapul, feltétlenül elmegy kb. 15 mázsa, *egy-egy ruhára* számítsunk átlagban 1.5 mázsa búzát, az 6 mázsa, *egy-egy pár csizmára* szintén 1.5 mázsát, az megint 6 mázsa, *a jószágot is etetni kell*, tehát el kell adni a búzából valamit, hogy kukoricára, takarmányra jusson (tekintettel, hogy a 10 holdon csak búza termett), *a házat is tatarozni kell, petróleumra* is szükség van, tüzelőanyagot nem is számítva — tekintettel arra, hogy a paraszt télen kukoricaszárral és szalmával fűt —, *kamatra* is kell valami, mert el van adósodva, *orvosra, patikára, állatorvosra, borbélyra* (ha ez utóbbiakra nem is sok), *a kocsit is javítani kell*, a lovat is patkoltatni stb., láthatjuk tehát ezután, hogy a parasztnak nem hogy valami feleslege maradna, hanem *jó esztendőben is nagy hiánya van*, amit csak részben tud pótolni a baromfi- és tehéntartásból, a konyhakerti vetemé-

nyekből, mert ezekből sincs különösebb jövedelme, tekintettel arra, hogy a tojásért, a tejért, a zöldségért és paradicsomért *filléres árakat kap* a falun. Nem is jó rágondolni, hogy azután rossz esztendőben miből tengeti *egész télen át* az életét, mert nyáron csak akad egy kis munka itt-ott az uradalmakban, amellet a családtagok is dolgozhatnak. *Az alföldi parasztnak csak akkor marad majd feleslege, ha elsősorban a közterhei csökkennek, ha nem fog vele szemben a rideg finansziális szellem érvényesülni, ha az ipari árak a terményárakhoz fognak igazodni* és lényegesen a mostani nívó alá szállnak. Ezekre a/onban a közeljövőben nem igen lehet reményünk, tehát a magyar paraszt is még soká fog ahhoz az állomáshoz érni, amely neki megnyugvást, megerősödést jelentene.

A termelés terén itt vannak a hibák, melyek a parasztság elszegényedését okozták és a nincstelenséget előmozdítják. Ne kiáltunk tehát folyton telepítés után akkor, amikor különben is *100.000 hold föld áll a piacon* és nem akad vevője, ne kiáltunk igazságosabb földbirtokelosztás után, amikor még az *OFB-telepítéseket sem tudtuk likvidálni* és ma 627.000 kisbirtokosunkat terheli súlyos adósság, *hanem harcoljunk az adóterhek csökkentéséért, az ipari árak letöréséért. Necsak a kartellek húzzanak busás jövedelmet a mezőgazdaság után, hanem a mezőgazdaság is — ezzel a kisbirtokos osztály is — lásson valami hasznot munkájából.* A földreform során a *100 holdnál nagyobb birtokokból 28%-ot* vettek igénybe, vagyis *1,611.386 katasztrális holdat* és a termelésben mégsem többlet, hanem kevesblet állott elő. Ez a kevesblet kb. 50—55%-át jelenti a régebbi évek termésének. *A föld nagy kínálatát, kisebb hozamképességét pedig a nagy áresés bizonyítja,* hiszen a föld 1926. évi 767 pengős katasztrális holdanként! ára 1935-ben már csak 482 pengő volt. *A birtokpolitikai problémák helytelen beállítása és fészegetése is előidézője a termelés bizonytalanságának úgy a nagybirtoknál, mint a kisbirtoknál.*

A kisgazdaságok jövedelmezőségére legjobban rávilágít a *Mezőgazdasági Kutató Intézet* vizsgálódása, mely 1934-ben 67 *tiszántúli kisgazdaságot* figyelt meg és megállapította, hogy ezeknek tiszta jövedelmi átlaga holdanként *16.96 pengő volt,* ami a tőke 2.11%-át tette ki. Csakhogy ez a tiszta jövedelem nagyon kevés volt ahhoz, hogy a gazdák azokat a kiadásaikat fedezzék, melyeket évközben *kellett volna* tenniük és melyek

éppen ezért nem kerülhettek be a számítás tehertételei közé.

Nálunk a mindenáron való telepítés egyik ellenérvéül, amikor azt hozzák fel, hogy a kisbirtok és főleg a törpebirtok a mezőgazdasági termelés terén nem képes a nagybirtokkal versenyezni és ezért céltalan ezeknek a birtokformáknak már közgazdasági szempontból is a további *erőteljesebb* szaporítása, akkor sokan vannak, *akik Dániát és Hollandiát emlegetik*, mint ahol a kis- és törpebirtokformák nagyszerűen prosperálnak és az ország közgazdasági testében egészséges vérkeringést hoznak létre. Szeretik hangoztatni, hogy ebben a két országban nincs szükség nagybirtokra (?), mert a kisbirtokok tökéletesen ellátják a nagybirtokok szerepét és szociális szempontból is sokkal több embernek nyújtanak munkaalkalmat és biztos megélhetést, mint ellenkező esetben. Ez mindenesetre örvendetes jelenség, *de a helyzet félreismerése és bizonyos fokú naívság kell ahhoz, hogy külföldi példát, külföldi helyzetet egyszerűen ráhúzzunk a magyar viszonyokra és a körülmények mérlegelése nélkül itt alkalmazzunk.*

Ismertetem tehát — hacsak röviden is — úgy *Dánia*, mint *Hollandia* közgazdasági helyzetét, termelési viszonyait, értékesítési módjait stb., hogy igazoljam fenti állításomat. Előrebocsátom azonban, hogy mi a külföldtől láthatunk újat, sokat tanulhatunk is, de szóról-szóra nem másolhatunk, mert *valamely ország közgazdasági és szociális viszonyait, helyzetét, nem maga a terület, nem az eljárási módszer, hanem a földrajzi fekvés, a klimatikus tényezők, a talajviszonyok és nem utolsósorban a népi sajátosságok befolyásolják és alakítják ki.* A magyar kisbirtokok, a magyar falvak sokkal zártabb egységek, de maga az ország is sokkal zártabb terület, semmint a holland és a dán példákkal összehasonlíthatni lehetne.

Dániáról azt mondják, hogy ott a parasztok *alig 1—2 holdon gazdálkodnak* és a kis földekből tökéletesen megélnék. Nézzük csak meg az országot közelebbről és akkor azt látjuk, hogy *hűvös-nedves éghajlata inkább takarmánytermesztésre és állattenyésztésre alkalmas*, mint földművelésre. A hangsúly az állattenyésztésen van és ebben a magyar alföldi éghajlat miatt még távolról sem tudunk ezzel az országgal versenyezni. *Dániának tekintélyes a kivitele tejtermékekben, tojásban, baromfiban, hús és élő állatokban.* Mindezek kivitelének több mint *háromnegyed részét* képezik. Főpiaca elsősorban Nagy-

Britannia, melyet a legolcsóbb közlekedési eszközzel, a hajóval érnek el. Termékeinek többi része a szomszédos Németországban kap biztos és jól fizető piacot. *A dánok maguk nagyon műveltek, modern, tudományosan kidolgozott módszerek szerint gazdálkodnak, szorgalmasak és takarékosak.* Az országot a szövetkezetek sűrű hálózata szövi át, ezek *altruista* alapon dolgozó szövetkezetek, ezek irányítják a termelést és az értékesítést a gazdáknak a legmegfelelőbb módon és a legnagyobb kényelmére, de *a legjobb árakon is.* *Temérdek mezőgazdasági szakiskola látja el a gazdasági szakoktatást és az ország már a háború előtt minden évben 300.000 dán koronát adott a mezőgazdasági egyesületek részére, hogy ezek ebből 5000 dán koronáig 1—2%-os kamat mellett kölcsönt adjanak olyanoknak, akik legalább 5 évig becsülettel szolgáltak és lehetőleg népfőiskolát végeztek.* Ezek a gazdasági egyesületek még azt is ellenőrizték, hogy a megvásárolandó földek termelésre mennyiben alkalmasak, jök-e és az illető gazda meg tud-e rajta élni. A háború után ilyen célokra az állam már 3 millió dán koronát adott évenként. Az angolok és a németek olyan jó árat fizetnek a dán termékekért, hogy ebben az országban *a kisebb gazdaságok is tényleg megtalálják számításukat,* az értékesítés gondot nem okoz nekik, a bő termést *a jó éghajlat és a gazdasági szaktudás* biztosítja számukra. *Az országnak minden feltétele megvan ahhoz, hogy a gazdák belterjes művelést végezhesenek és őket semmiféle oldalról meglepetés ne érje.*

A másik országban, *Hollandiában* van a világ legsűrűbb víziúthálózata. A hajózás céljaira, de az öntözésre is szolgáló víz mai elosztása mesterséges. A tenger szintjénél sokszor alacsonyabb síkságok tele vannak kertekkel és fenn a magas gátak között folydogáló csatornában a *hajók tömegei* szállítják az árukat, a mezőgazdasági termékeket. *Itt aszály nem pusztíthat.* A mélyebben fekvő területekről a vizet sűrű lecsapoló csatornahálózattal vezetik gyűjtőmedencékbe és onnan szivattyúkkal emelik ki. *A holland kertészet precíz gondossága és különösen a virágkertészet fejlett, világhírű. A virághagymakivitel például hatalmas összegeket hoz a holland gazdáknak.* Már ilyen alapon is meg lehet élni Hollandiában egészen kis birtokokon. Dús páratartalmú éghajlat által uralt területein az *üdezöld fűben* dúskálkodhat a szarvasmarha (nem úgy,

mint a mi nyáron kiégett legelőinken), *nem lepik a legyek*, nem nyugtalankodik és ezért a gazdának bő tejet is adhat. (A mi alföldi klímánkat csak az erőscsontú, de *kevés tejet adó* magyar tehén bírja legjobban, a külföldi marha itt leromlik, hacsak nem istállózzák állandóan.) A holland gazda tejét a *szövetkezetek* veszik át jó áron, *feldolgozzák* és mint sajtot, vajjat, kondenzált tejet exportálják szintén Angliába, Németországba és a közeli külföldi államokba, ahol jó árat adnak ezekért a termékekért. *Itt is rengeteg a szövetkezet*, szintén az *altruisztikusan* dolgozó szövetkezet, melyek a holland gazdák érdekeit *százszázalékosan* képviselik és nagy exportot bonyolítanak le a különböző termékekben, a lehető legjobb árak mellett. Amellett *a nép halászata is jelentős*, ami a népfőlöslagnak biztosít kenyeret, de erre a célra *a gazdag gyarmatok* is rendelkezésre állnak. Sok egzisztenciát biztosít *a fuvarozás és kereskedés*, hiszen az ország kereskedelmi flottája a világon a nyolcadik, belvízi hajózása pedig messze felülmúlja minden más országét. Európa korán iparos területeinek *legcélyszerűbb tengeri kikötő vidéke* itt van. Maga a hollandus nép nyugodt, kényelmes, kissé lassan gondolkozó, *de a jólét és a gazdagság tette ilyenné. Gazdaságilag szakképzett.* A gazdasági iskolák tömege itt is ontja a teljesen kiképzett gazdákat, akik *a több-termelés és az állattenyésztés terén csodákat művelnek.* Termésátlaguk pl. csak a búzában 17.7 q-t tesz ki. A klimatikus tényezők itt sem okoznak meglepetéseket, értékesítési nehézségek nincsenek, senki a paraszt helyzetét ki nem használhatja, termékeit tisztességes áron megfizetik.

A két ország ismertetése után visszatérek az alföldi falvak termelési viszonyainak további ismertetéséhez, hiszen *most már összehasonlításokat tehetünk*, hogy nálunk miért nem lehet a dán és a holland példát követni és nemcsak a nagyobb, hanem a kisebb mezőgazdasági termékekből is jobb eredményeket, kedvezőbb árakat elérni.

Újabbán kisgazdáinknak *a gyümölcsöt, a szőlőt ajánlják fő termelési ágának, valamint a baromfitenyésztést*, mint olyanokat, melyek biztos és megfelelő jövedelmét képeznék. Tény, hogy az egyes vidékeken kisgazdáink ezekben a termelési és tenyésztési ágakban szép eredményeket mutathattak fel, bizonyították azt is, hogy e téren talán éppen *ők érhetnek el a legtöbbet*, mert a nagyobb gondot és több aprólékoságot köve-

telő munka nekik tökéletesebben felel meg, mint a nagybirtokosoknak, ahol a nagyobb berendezkedés, a nagyobb felkészültség nagyobb termelési ágak felkarolását követeli. Azonban annak dacára, hogy gyümölcsben, tojásban, tollban és vágott baromfiban nagy kivitelünk van, az Alföldön *súlyos okok* hátráltatják a magyar parasztot abban, hogy a neki kétségtelenül megfelelő gyümölcs- és szőlőtermelésben, valamint baromfityenyésztésben kedvező eredményeket tudjon felmutatni, legalább is általánosságban olyan eredményeket, melyek helyzetét erősen javíthatnák. Ezek az okok a következők:

Az első és legsúlyosabb ok az olcsó szállítási eszköz hiánya. Az Alföldön ugyanis a falusi és a tanyai gazda mezőgazdasági termékének elszállítására, a jobb piacok felé, olcsó szállítási eszköz rendelkezésére nem áll. Pedig *gróf Széchenyi István* világosan megmondotta: „*Ugyan mit érne a kifejtett műveltség által határtalanabbal nagyobb mennyiségben kiállított termés és áru, ha nem lehet a felesleget anélkül, hogy a fuvarozás úgyszólván magamagát fel ne eméssze — odébb szállítani.*”

Tudjuk jól, hogy ma a legolcsóbb szállítási eszköz a *hajó*. A Duna—Tisza-közét két hatalmas hajózható folyam határolja, míg a Tiszántúlon folyik a Maros, a Körös, a Berettyó és ezeknek kisebb ágai. Azonban *a Tisza csak Tiszafüredtől* kezdve hajózható, a *Körös* pedig csak kedvező vízállás mellett *Szarvastól*. A többi kis folyó egyáltalán *nem járható*, pedig megfelelő csatornázással ideális állapotot lehetne teremteni *A Duna—Tisza-közét egyetlen csatorna sem köti össze* és aki pl. Szegedről hajón akar gabonát, vagy cukorrépát szállítani Budapestre, annak *Titelig* kell lehajóznia és onnan fel a Dunán, a szerbek által megszállott területen keresztül, de *még így is olcsóbb* a fuvardíj, mint vonaton Szegedtől direkt Budapestre. Ha az Alföldünket behálózó sok kis folyócskát csatornáznák és duzzasztókkal látnák el, ez nemcsak *rengeteg munkaalkalmat* nyújtana évekig kubikusainknak, hanem megoldaná nagy darab vidéknek az olcsó szállítási kérdését is. *Kiaknázatlanul hevernek* a lehetőségek és erre az alföldi gazda fizet rá keservesen. *De maga a Duna és a Tisza sincs az alföldi értékesítés szempontjából kihasználva*, mert a vasút és a víziút közti átrakodó forgalom lehetősége is csak *Budapesten, Szolnokon, Szegeden és Baján van meg*. Az Alföldet átszelő *Tisza*

hajózás tekintetében különösen kihatástalan a már említett nagy kerülő miatt.

Békés vármegyében a megye agilis és hozzáértő vezetői a kisebb folyókon duzzasztókat építettek, miáltal a hajózási lehetőségen kívül az *öntözést* is előmozdították. Olcsóbb lett a megyében a szállítás, fellendült a gyümölcsstermelés, a kertészet és a sok gyümölcsvirág lehetővé tette egy szintén jövedelmező ág felkarolását, *a méhészetet*. Az *utakat* állandóan építik. Az új termelési ágak, többek között a *gyümölcsaszalás is*, olyan jövedelmezőséget biztosítanak a gazdáknak, hogy ezeket birtokpolitikai kérdések már nem izgatják. *Teljes békességben, egymás segítségével és szolidaritásban dolgoznak itt egymás mellett a kis- és a nagybirtokok*. Mindezek által a vármegyében a nyomor is erősen csökkent. Látjuk tehát, hogy mi minden múlik a szállításon, az olcsó közlekedési eszközön és természetesen az öntözésen is.

Ha a hajó távolsági forgalomra olcsó is, de a gyümölcs, a tojás stb. friss áruk szállítására lassú, ha az Alföldön víziutaink nincsenek is, ha folyóink elhanyagoltak, hajózással költséges az átépítésük, *itt lenne a vasút* minden fejlődési és terjeszkedési lehetőségével, mely ha az Alföldön sűrű hálózattal kötné össze a falvakat és a tanyákat, ha olcsó lenne, akkor a folyók szerepei csak az öntözésre szorítkoznának. Sajnos, a mi Alföldünk vasúthálózata *ritka*. Amíg pl. Hollandiában — melyet a csatornák százai is átszelnek — 2.77 négyzetkilométerre esik 1 kilométer vasút, addig nálunk 4.29 *négyzetkilométerre*. *Nagyon sok falu van kilométerekre távol a vasútállomástól, de még az odavezető út is tengelyig érő homok, pocsolás szikes föld, mely esőben, ősszel, tavasszal és télen járhatatlan*. A vasút oly messzire kerüli el ezeket a falvakat, hogy a lakosság között még olyanok is vannak, *akik vasutat még sosem láttak*. Néhol fél napig is tart, amíg szekérral az állomáshoz érkeznek, el lehet képzelni, hogy munkaidő esetén ez a mezőgazdaságban mit jelent. Amíg Szeged tanyavilágát gazdasági vasúttal nem hozták közelebb a városhoz, némely tanyainak már *előző nap* délutánján kellett kocsijával otthonról elindulnia, hogy paprikájával másnap reggel a városi piacon legyen, amiért azután filléreket kapott. A tanyai vasút azonban (melyről a rossz nyelvek azt állítják ugyan, hogy minden útszéli fánál megáll) *egy csapásra megváltoztatta a*

helyzetet és a nagykiterjedésű szegedi tanyavilágot erősen bekapcsolta a város életébe. Ez úgy a városnak, mint a tanyának *gazdaságilag és kulturailag* jelentős eredményeket hozott. Ilyen gazdasági vasút azonban *olyan kevés* van az Alföldön, hogy említésre sem érdemes. Inkább a nagyobb uradalmak területén találunk belőle, ahol az egyes gazdaságok termékeit szállítja a távolabbi vasút- és hajóállomásokra, tehát óriási jelentősége — különösen akkor, amikor az utak járhatatlannak — *elvitathatatlan*. A parasztok áruit azonban semmi sem hozza gyorsabban a piacra vagy az állomásokra, mert csak a *két öreg gebe* vagy az *ökrösszekér* képezi a mai technikai világban minden szállítási eszközüket.

A rendes vasúti szállítás, talán éppen a konkurencia-mentes ritka hálózat miatt, *drága*, úgyhogy a gazda nehezen tudja megfizetni. Békés megyéből például 1 mázsa búzának a Budapestre történő vasúti szállítása *2.63 pengőbe* kerül, ami az áru értékének éppen *egyhatod* részét teszi ki, de amikor az árak mázsánként 10—12 pengő körül mozogtak, akkor egynegyed részét képezték. Az ilyen magas tarifák a gazdák párfilléres hasznát *teljesen felemésztik*, a városi élelmezést pedig megdrágítják, hiszen a falusi filléres árakat éppen *a szállítási, vám-, helypénz-* stb. költségek emelik magasra. Ez a körülmény idézi elő Budapesten is a *nagy drágaságot*, pedig — mint említettem — a népelelmezési tömegáru a vidéken fillérekké kerül. A gazdák a nagy szállítási költségek miatt azután sokszor *inkább a jószággal etetik fel* a jó burgonyát, a zöldségfélét és a gyümölcsöt, mert számításukat nem találják meg. Inkább csak akkor szállítanak, ha az árak erősen emelkednek és a magasabb árak kibírják a nagy tarifát és az egyéb költségeket. *Amíg tehát a szállítási költségek a gazda számára súlyos teherként jelentenek, addig a városi közélélmezés kérdésében sem várhatjuk az olcsóbbodást és a gazda helyzetének a javulását.*

Az utóbbi években *a személyforgalom terén* autóbuszjáratok igyekeznek a rossz alföldi makadámutakon a városokhoz közelebb hozni azokat a falvakat és tanyakörzeteket, amelyeket a vasút messze elkerül, azonban ezek az autóbuszjáratok is *drágák* a paraszt részére. A teherforgalmat a *tehergépkocsik* bonyolíthatnák le legsikeresebben, ha *éppen a vasút*

érdekében kormányintézkedések nem kötnék gúzsba szabad forgalmukat.

Alföldi utaink rosszak, a kövezetlenek esős időben járhatatlanok, a kövezettek pedig elhanyagoltak. Múlt évben végigjártam a Tiszántúl és a Tisza-Duna közének egyes szakaszait és szomorúan kellett tapasztalnom azt, hogy a legtöbb alföldi utunk borzalmas állapotban van. Több a földes út, mint a makadám és éppen a bekötőutak a legsiralmasabbak. Tengelyig érő sárba vagy homokba ragad le a kocsi és ez így van az év legnagyobb részében, de különösen a legnagyobb dologidőben. Gépjárművel ezeken az utakon csak az állandó tengelytörési kockázattal lehet erősebben haladni és inkább csak a száraz időben. Az alföldi utak terén tehát még nagyon, de nagyon sok tennivaló van hátra és hiába fut a nagy magyar síkságon két elsőrendű interkontinentális út is keresztül, ha a gondozatlan mellékutak, a földes bekötőutak a kívánt célnak, a mai kor gyorsabb közlekedési követelményeinek, nem felelnek meg, de még szekérfuvarozásra is alig alkalmasak.

A szállítási és közlekedési problémák ismertetése után visszatérek a további okok fejtegetésére, melyek a kisgazdát a neki megfelelőbb termelési ágak intenzívebb felkarolásában hátráltatják.

Szépen indult bortermelésünk is a legsúlyosabb helyzetbe került. Jelenleg óriási felesleggel rendelkezünk, melynek értékesítése azonban a felvevő államok önellátási törekvése és egyes déli államok (Olaszország) olcsó termelése révén előállott konkurrenciája folytán nagyon nehéz, problematikus. Ausztria, mely hosszú ideig legelső felvevő piacunk volt, az utóbbi években teljesen mellőzi borunkat, részben azért, mert az osztrák nép borfogyasztása erősen visszaesett, részben pedig azért, mert a mindenféle hazai kedvezménnyel támogatott olasz borok árával nem tudunk versenyezni. Az óriási mennyiségű, de értékileg gyenge homoki borok helyett a minőségi bortermelésre kellene a súlyt fektetnünk és az elvesztett ausztriai piac helyett több újabb piacról gondoskodnunk. A magyar paraszt a bort szakszerűen különben sem tudja kezelni, megelégszik az ő savanyú vinkójával, akár eladásra, akár saját fogyasztására termeli. Inkább az alföldi svábok azok, akik a jó bort szeretik és ezért exportképesek

is. A magyar paraszt *a hordók tekintetében* is nagy hiányban szenved és ezért mustját vagy borát a szüret után rögtön *fillérékért* kótyavetyéli el, feltéve, ha már szőlő alakjában nem adta el, szintén fillérékért. Amikor a *városban* a szőlő kilójáért a kereskedelem a vevőtől 50—80 fillért szed be, akkor faluhelyen ezt a szőlőt a paraszt legtöbbször 6—8 fillérért *kénytelen odaadni*, mert különben *rárohad és még munkája sem térül meg*. Hat fillért kap a szőlő kilójáért akkor, amikor a szőlőföld kezelése 120 munkanapot vesz igénybe, szemben a gabona évi 8.5 munkanapjával. *A belföldi szőlőpiac szervezetlen* és ez a kis felkészültségű alföldi szőlőtermelőt súlyosan károsítja. Éppen a szőlőévszak idején szakadnak a legnagyobb kiadások a termelő nyakába, kénytelen tehát termését minél előbb eladni, bornak nem hagyhatja, mert az árára szüksége van, de hordóra sincs pénze. *Az időjárás* is sokszor problematikus helyzet elé állítja a szőlőtermelőket, hiszen például 1936. év őszén a hirtelen beállott esőzések sietteték a szüretelést és a nagy szőlőtömegek a gyenge belföldi piacra zúdultak. *A jégverés sokszor elintézi az egészévi termést*, de a peronoszpóra is, mert a gazdának kevés a pénze ahhoz, hogy a sűrűbb locsoláshoz szükséges *nagyon drága* rézgálicot többször és nagyobb mennyiségben megvehesse. A borárak karácsonyra és húsvétra hiába emelkednek már fel, a parasztnak ilyenkor készlete már nincs, mert vagy termése volt olyan kevés, hogy addigra elfogyott, vagy pedig már szüretkor volt kénytelen eladni szőlőjét vagy mustját, amikor korántsem kapta meg érte azt az árat, amit bor alakjában *tavasszal* kaphatna meg. *A szőlő- és bortermelésnél tehát a legsúlyosabb problémát a szállítási nehézségek mellett a piac szervezetlensége, az értékesítés gondja okozza. A szőlőtermelés sok kisembernek adna biztos kenyeret, ha a megfelelő értékesítés és a tisztességes ár biztosítva lenne.* Amit ma az olaszok a szőlőtelepítés érdekében annyira hirdetnek, azt nálunk a békeidőkben — amikor ez a termelési ág kifizetődő volt — már régen megvalósították. Az egyes nagybirtokosok ugyanis a futóhomokos területeik jórészt szőlőtelepítések céljaira kisembereknek kiadták és négy év múlva a betelepített területeket tulajdonjogilag megfelelték, így elérték azt is, hogy a 100 aranykorona körüli földbirtokrész értéke néhol 2000 aranykoronára ugrott fel.

Ezt az akciót kellene tovább folytatni — a már említett értékesítési probléma megoldása esetén —, nem pedig földreformot erőltetni, hiszen majdnem 300.000 mezőgazdasági munkásunk van ma a szőlőműveléssel kapcsolatban.

Gyümölcsstermelésünk sokkal magasabb fokon állna, ha a gyümölcsstermelő gazdát az *egységes gyümölcsfajták* termelésére szoríthatnák. A magyar gyümölcsnek külföldön nagyon jó híre van, az alföldi *kajszin-, őszibarack, alma, körte stb. ma már világmárka*, ezekből sokkal többet lehetne termelni és kivinni, mint eddig. A gyümölcsfák azonban nem kapják meg a *megfelelő gondozást*, ami a kisebb szakértelmet és a szegénységet bizonyítja. De a gazdák jórésze *nem is igen értékeli* a gyümölcsstermelést, arra sok gondot nem fordít, *mert főterménye a búza*, a többi mellékterménynek tekinti, ami jó, ha van, de ha nincs, az sem baj. Csak a kulturáltabb gyümölcsstermelő vidékeken (Kecskemét, Nagykőrös) fektetnek különösebb súlyt erre a jövedelmező termelési ágra. Az értékesítés azonban itt is szervezetlen, mert a paraszt a termelési helyen kis árat kap a gyümölcséért, de a szállítási nehézségek is súlyos teherként képeznek.

A gyümölcsstermelés mellett *a méhészetnek* lenne nagy jövője az Alföldön, hiszen hatalmas vidékek és a falvak legtöbbször akácfaikkal vannak teleültetve, de minden kis ház mellett megtalálhatjuk a virágoskertet is. A méhészetre csak rá kellene *nevelni* a gazdát, akkor kis befektetéssel, de nagy türelemmel ez *egyik legjövedelmezőbb foglalkozási ága* lenne. Azonban az alföldi gazda nagyon *fázik minden újítástól*, mindentől, ami nem egyezik az ő egyszerű elgondolásával, az ő megszokott foglalkozásával. A méhészet ma még annyira fejletlen stádiumban van az Alföldön, hogy annak kialakulása még a távolabbi jövő feladata.

Békés megyében a gyümölcsaszalás ért el szép eredményeket és jó jövedelmet biztosít az egyes gazdáknak.

A konyhakerti veteményekkel sok munka van, mint pl. a palántázás, a kötözgetés, a gyomlálás és az állandó öntözés, de ezt a munkát a zöltség, a paradicsom és a paprika bő termése kárpótolja, azonban a gazda értéket nem kap értük. Amíg 10 darab paprikáért 1—2 fillért, a paradicsom kilójáért 3—4 fillért fizetnek a gazdának, addig ezen a téren rendes

jövedelmezőség nem lehet és megélhetési, főleg termelési alapul a konyhakertészet nem szolgálhat. *A közvetítő kereskedelem kiküszöbölése és a szövetkezeti értékesítés segíthetne ezen a problémán, hogy a gazda a konyhakerti veteményeinek értékével is számolhasson.*

A baromfitenyésztés sok vidéken szépen bevált, különösen ott, ahol az értékesítési lehetőségek kedvezőek voltak, ahol hűtőház állt rendelkezésre. A gazdának a baromfival sok gondja nincs, de annál több a *baromfivésszel*, mely évenként állományának tekintélyes részét pusztítja ki. Az oltások bevezetésére ugyanis az alföldi parasztot még nehéz rávenni, azt feleslegesnek tartja, mely nem hozhat semmi javulást. Az utóbbi években *a belföldi fogyasztás is csökkent* úgy húsban, mint tojásban és a tojás értéke 1937. évben éppen 10%-kal lett olcsóbb a tavalyi árnál, annak dacára, hogy az ipari konjunktúra emelkedésével a városi lakosság vásárlóereje emelkedett. *Az állatbizományosok és a kereskedők túlzottan nagy haszna* nagy különbözetet okoz a termelői és a fogyasztói ár között és ez az oka annak, hogy a városokban, különösen a fővárosban oly drága a tojás, amiért a fogyasztóközönség nem vásárolja úgy, mint kellene. *Baromfikivitelünk évről-évre emelkedik, tollkivitelünk is* (ez már a fokozódó értékesítési szervezésnek köszönhető), *ami azt sejteti, hogy a baromfitenyésztés terén a kisgazdának határozott jövője lehet.* Most már megfelelő erőteljes szakoktatással kell oda-hatni, hogy a baromfitenyésztés minden ágában otthon legyen és elérje azt az eredményt, mely egzisztenciális létében biztos alapot nyújtana számára.

Az állattenyésztésben ma a legjobban jövedelmező a tehén- és a birkatenyésztés, ami a kisbirtokos számára is tekintélyes jövedelmet biztosítana. A tehénnél *a tej*, a birkánál is a tej, de mellette *a gyapjú* az a termék, mely mindenkor felvevő piacot talál. Ehhez azonban elegendő állatállományra van szükség, amit azonban erősen befolyásol a legelő- és takarmánykérdés. Sajnos, alföldi legelőink jórésze *szikes, nyáron kiég*, a jószágnak megfelelő táplálékot nem nyújthat, eltekintve attól, hogy a nagy hőség és a rengeteg légy állandóan nyugtalanítja. *A takarmány* a terméseredmény szerintj az éghajlattól függően, hol kevés, hol elegendő és eszerint változik az állatállomány mennyisége is. Például *az 1935-ös*

aszályos esztendő rossz takarmánytermése a parasztok nagy részét arra kényszerítette, hogy tehen- és birkaállományuk egy részét *olcsón eladják*, vagy adóhátralékban elvinni engedjék. Az 1936-os esztendő viszont már jó takarmánytermést hozott és ez az állatállomány fejlődésében érezte is kedvező hatását, azonban a hiányzó jószágot máról holnapra pótolni nagyon nehéz.

A *tejtermelésnek* akkor lenne a kisbirtokos szempontjából nagy magángazdasági és így közgazdasági jelentősége, ha az értékesítés megfelelő kezekben, szövetkezeti alapon biztosítva lenne. A faluhelyen azonban *10—12 filléres* tejjárakkal találkozunk, ilyen árak mellett a tehentartás rentábilis nem lehet. A földművelésügyi minisztérium külön Budapestre és külön a vidékre megállapította ugyan a minimális tejárakat — így Budapesten a tej ára literenként 28 fillérben lett rögzítve —, ennek dacára vidéken a közvetítő kereskedelem mégis *pár fillérért* vásárolja össze a tejet, mert ezt elősegíti az éles verseny és a paraszt pénztelensége. Vezetnek az árak letörésében az *iparendélyes szállítók* is, de talán a legnagyobb hiba ott van, hogy Alföldünkön *nagyon kevés tejfeldolgozó üzem működik* és ezért a tejet gyorsan kell értékesíteni. Éppen ezért megtörténik az is, hogy több gazda inkább a *disznóival eteti* meg a kifejt tejet, semmint fillérékért adja oda.

Juhtúró-exportunk fejlődésének akadályát a juhtúró készítését szabályozó rendelet szigorúsága képezi, mely a gazdák részére hátrányos helyzetet teremt, hiszen a *csehszlovák* juhtúróelőállításai rendelkezések *lényegesen* könnyebb feltételeket tartalmaznak. Azáltal, hogy az állam a folyó évben *1200 kost* óhajt a kisgazdák között szétosztani, remélhető, hogy a birkatenyésztés itt is el fog terjedni, ami nagyon helyes lenne, *mert a gyapjúnak jó ára van* és az eddig bevált aukciók az értékesítést is megkönnyítették. Ez tehát a kisgazdáknak feltétlen gyümölcsöző állattenyésztési ágat képezne, nem úgy, mint a *sertésenyésztés*, mely az utóbbi években határozott ráfizetést eredményezett azért, mert a sertéskivitel is csökkent, de a belföldi húsfogyasztás is erősen visszaesett. A sertésenyésztésnél a parasztot sok veszteség éri a folytonos *elhullások* miatt is, mert nem szimultánoztat és csak akkor fordul az állatorvoshoz, amikor már késő.

A megfelelő szakoktatás hiánya, a takarmánykérdés, a szállítás és az értékesítés problémája azok a tényezők, melyek a kisgazda állattenyésztését is hátráltatják kifejlődésében, amihez hozzájárul a szegénysége is. Pedig az állattenyésztés az, különösen a tehén- és a juhtenyésztés, javuló irányzat esetén a sertésenyésztés is, mely a gazdát biztosítaná akkor, amikor főterményében, a búzában és rozszban, nem tud annyit termelni, mint amennyire nyugodtabb és rendesebb megélhetése érdekében szükség volna.

Az állattenyésztés és általában a termelés többoldalúsága lényegesen csökkentené azt a nagy kockázatot is, ami az egy termés forszírozásával állandóan fennáll és a kisgazda helyzetét folyton labilissá teszi.

Az alföldi paraszt görcsösen ragaszkodik főterményeihez, a búzához és a rozshoz, részben a kukoricához és a krumplihoz. A kalászosokhoz való ragaszkodása apai öröksége, ettől eltéríteni hosszú idők kellenek. A paraszt nem törődik azzal, hogy egyoldalú termelése állandó veszélyeket rejt magában azáltal, hogy mindig egy lapra, az időjárásra tesz fel. Ha az időjárás azután kedves hozzá és búzatermését nem viszi el, akkor viszont a spekulációs kereskedelem nyomorítja meg, mely a gabonaárakat éppen akkor szorítja le, amikor a parasztnak legjobban van szüksége a pénzre, mert az adó és a ruhakérdés halasztást nem tűr. A gazda kénytelen olcsón piacra dobni termését, mert olyan szervezete nincs, mely külföldi mintára megóvná ettől.

A korlátlan gazdasági szabadság, illetve a szabadkereskedelmi irány követése feltétlenül helyes ott, ahol egyenlő fegyverekkel, egyenlő felkészültséggel, tisztességes küzdelemben egészséges verseny fejlődik ki, mely úgy a termelőnek, mint az értékesítőnek érdekeit szolgálja. Ahol azonban a törekvés egyoldalú és a védtelenség, a szervezetlenség és a szegénység a védett és szervezett gazdagsággal találja szemben magát, ahol a külföld autark-gazdálkodása, elzárkózottsága az értékesítés súlypontját a belföldi piacra kényszeríti, arra a belföldi piacra, amely különben is el van látva áruval és ezért a tőke és a vagyon nagyszerűen ki tudja használni a kiszolgáltatott és pénztelenségben szenvedő termelő helyzetét, ott szükség van a szabadkereskedelem bizonyos megszorításaira, az értékesítés bizonyos fokú irányítására, mert

ez a nemzet társadalmának egy tekintélyes számú tömegét alkotó osztályának boldogulása érdekében is történik. Mezőgazdaságunk érdekében nemcsak vámpolitikai intézkedésekkel, hanem az értékesítés megrendszabályozásával, a minimális árak előírásával kell a beszervezetlen agrárlakosságot a kihasználástól megóvni. Ha a termelőegységeket mezőgazdasági kartellek formájában nem is tudjuk szembeállítani az ipari és a kereskedelmi kartellekkel, az állam segítő erejére van szükség, hogy megvédelmezze azokat az érdekeket, melyek mindennél igazságosabbak. A magyar mezőgazdaság számára nemcsak belföldön kell mezőgazdasági termékeket értékelő és tisztességesen megfizető piacot szervezni, hanem a külföldön is, mert a külföldi piaccal lehet ellensúlyozni a belföldi piac — kisebb kereslete folytán előálló — árzuhanásait. Ha azonban a külföldi piacot minden korlátozás nélkül a szabadkereskedelem kezére adjuk, az olyan haszonra fog törekedni, mely a belföldi árakat ismét csak leszorítja. A külföldi piac ma sokkal igényesebb, jobb minőségű, de sokkal kevesebb mennyiséget kíván, mint a régebbi időkben, mert a termékek jórészét, melyet azelőtt képtelen volt maga előállítani — az nem is volt számára rentábilis —, ma súlyos áldozatokkal, a feltételek részbeni vagy teljes hiánya dacára is, maga igyekszik létrehozni, mert fél, hogy háború esetén nem tudja az ország lakosságát élelmezni és a legfontosabb nyersanyagokkal ellátni. (Erre a világháború tanította meg.) A felvevő és az értékesítő kereskedelmet tehát bizonyos korlátok között, bizonyos irányítások mellett kell beszerveznie a felsőbb hatalomnak, hogy a belföldi és a külföldi igények szem előtt tartása mellett olyan eredményes tevékenységet folytasson, mely a termelőrétegek kárát nem okozza, egzisztenciális érdeküket nem támadja. A spekulációs szabadkereskedelem ezekkel a szempontokkal nem törődik, csak a hasznot nézi és a külföldi nagyobb követelményeket, a külföld nagyobb elzárkózottságát ügyesen használja ki a belföldi piacon, kizárólag a saját javára. Ez ellen az irányított értékesítéssel tényleg lehet védekezni, de csakis a kiváló szakférfiak által helyesen és tárgyilagosan irányított értékesítéssel, az egész ország helyzetét jól ismerő és átfogó szakértelemmel. A politikumot azonban az akcióból mindenesetre ki kell kapcsolni.

Nálunk az irányított értékesítés eddig nem igen mutatta fel azokat az eredményeket, melyeket a termelők joggal várhattak volna. A burgonyánál például az 1936. évben az irányított értékesítés súlyos kudarcot vallott, de ugyanez történt a hagymánál is. A kellő áttekintés hiánya, a rossz spekuláció sok gazdának okozott megfizethetetlen összegű kárt. A burgonyát 1935. év őszén a piactól visszatartották — ár-emelkedésben reménykedve — és annak dacára, hogy a fogyasztók tömegei százezrekkel fizették túl ennek a tömegcikknek az árát, a gazdák nyakán annyi burgonya maradt tavasszal, hogy azt értékesíteni már nem tudták. A hagymánál nem télutóján fokozták az exportot, hanem vártak, aminek a következménye azután az lett, hogy az egyiptomi olcsó hagyma beért és elöntötte az európai piacot. A makói kistermelők kezén 150 vagon hagyma maradt eladatlanul. El kell azonban ismerni, hogy az idén már az irányított hagyma-értékesítés terén örvendetes javulás mutatkozik, értékesítő szerveink megtalálták a jó piacokat, rugalmasak voltak, mert Olaszországba, Angliába és Németországba olyan nagy hagymatételek indultak, melyekért ezek az államok soha nem remélt árat is fizetnek.

Nagy hibája irányított értékesítésünk szervezőinek az is, hogy csakis *rizikómentes, elsőrendű minőségű cikkek értékesítésével kívánnak foglalkozni*, így a gazda, aki ma kevés elsőrendű árut tud produkálni, nem tudja azt teljes mennyiségben eladni, vagyis hiába van a hivatalosan kimutatott jó ár, ha a termésnek csak 40%-át lehet értékesíteni.

Az irányított értékesítésnél a legnagyobb szerepet a szövetkezetek látszhatják, elsősorban azonban a falusi szövetkezetek, mint felvevő és tároló szervek. A falusi szövetkezet már összetételénél fogva is legjobban ismeri a termelési viszonyokat, a gazda kívánalmait és szakértelmét, a gazda termelési eljárását és eredményeit, a termett gabona minőségét és jóságát. Nézzük tehát, hogy a szövetkezeteknek mi a szerepe a faluban és milyen szerepet tölthetnének be úgy gazdasági, mint egyéb téren a falusi népesség javára.

Úgy érzem, a falusi szövetkezeti kérdéshez tárgyilagosan és hozzáértéssel szólhatok hozzá, hiszen *erre több évi vidéken folytatott aktív szövetkezeti működés* jogosít fel és tesz képessé.

A szövetkezeti gondolat a falusi paraszt előtt nem ellen-szenves, a társulási eszmének is híve annak dacára, hogy nincs olyan alakulat vagy egyesülés, ahol mindvégig egyöntetű nézet, egy akarat biztosítaná a nyugodt fejlődés menetét, ahol már a második napon a feltámadt ellenzék ne kifogásolná a mindenkori vezetőség munkáját. A szövetkezeti eszme elsősorban azért rokonszenves a magyar paraszt előtt, mert gazdasági érdekeiről van szó és a szövetkezeti társulásban a politika szerepet nem játszhat. Hogy a parasztot azonban még ma sok faluban nehéz megnyerni szövetkezeti tagnak, szövetkezeti vezetőnek, annak különféle okai vannak, elsősorban az, hogy a vezetőknek még nem sikerült a paraszt leikéhez közelebb jutni. A magyar nép lelkesedő természet, az értékes rábeszélést megszívleli, különösen akkor, ha azt olyanok teszik, akiket ismer, akikben megbízik. A törekvésnek tehát oda kell irányulnia, hogy a fellobbanó lelkesedést állandóan ébren tartsák, sőt a lehetőségig fokozzák. Az új alakulat ismertetése után rögtöni gazdasági eredményeket kell felmutatni, vagyis az eszméket a gyakorlati életbe azonnal beültetni. Raktárházakat, hűtőházakat kell építeni, olcsó árakat nyújtani és ha a gazda látja, hogy gabonájának learatása és kicséplése után azt a szövetkezeti tárházakban raktározhatja el, a beraktározott búzájára megfelelő kölcsönt vagy előleget kap — amivel sürgős kiadásait fedezheti, búzáját pedig később, amikor az áralakulás felfelé ívelő tendenciát mutat, adhatja el —, ha látja, hogy a szövetkezetben baromfiáért, a tejért, a veteményeiért jobb árat kaphat, ha szükségleti cikkeit olcsóbban szerezheti be, mint a sarki fűszeresnél, akkor örömmel fog a szövetkezeti munkában résztvenni.

A szövetkezeti mozgalomnak a faluról kell kiindulnia és az akcióba a budapesti központnak csak annyiban lehet beleszólása, amennyiben az a támogatás és a különböző kijárási kereteit meg nem haladja. A szövetkezet irányítása nem lehet centrális, mert csak a vidéki vezetők ismerhetik a helyi sajátosságokat, az illető vidék parasztjainak kívánságait, szükségleteit és követelményeit. Vigyázni kell arra is, hogy a szövetkezeti irányítás ne legyen rendelkező jellegű és az igazgatósági gyűléseken, valamint a közgyűlésen a gazdák szerepet kapjanak és felszólalásuk érvényhez jusson. Nemcsak lehetőséget kell nekik nyújtani ahhoz, hogy a szövetkezeti

ügyekben felszólaljanak, hanem erre rá is kell beszélni őket. A vidéki szövetkezet vezetői pedig ne csak *kereseti lehetőséget* lássanak közreműködésükben, hanem érezzék át az altruista gondolatot és azt valósítsák is meg. *A paraszttal a közvetlen kapcsolatot kell keresni és mint taggal és vevővel, de mint eladóval is a legszívélyesebben kell bánni, hogy jól érezze magát a szövetkezetben, ha valamilyen gazdasági ügye oda- viszi.* Bár furcsán hangzik, de *alkudozási lehetőséget* biztosítani kell neki, mert nem is gondoljuk, hogy ez a látszatra jelentéktelen dolog a magyar paraszt vásárló tevékenységében milyen nagy szerepet játszik, sőt ennek a ténynek a mai szövetkezeti üzletmenetből való kizárása az egyik oka annak, hogy a szövetkezeti vásárlástól és így a szövetkezeti léttől magát távol tartja.

A magyar paraszt természete az olcsó vásárlás. Büszke arra, ha valamilyen portékán két fillért le tudott alkudni. *A falusi zsidó szatócs tudja ezt legjobban és éppen ezért érvényesül olyan jól a faluhelyen a magyar parasztnak között.* *Ismeri a paraszt lelkiületét, gondolkozásmódját, gyenge oldalát és kihasználja ezt.* „Lelkem galambom” ide és „nézze bátyám” oda, végül egy pár fillérral mindig olcsóbban adja oda az árut, mint a szövetkezet és ezzel a „Julis néném” és a „Mihály bá” már meg is van nyerve. Azzal azután egyik sem törődik, nem is gondol rá, hogy a nyakába sózott áru *minőségileg sokkal rosszabb, mint a valamivel drágább, de jobb szövetkezeti áru, mert számukra csak az a lényeges, hogy két fillérral olcsóbban vásárolhattak.* A zsidó szatócs feljön Budapestre és a *Király-utcában* összevásárolja a *bóvlit*, amit azután olcsón adhat a magyar parasztnak, ezzel szemben a szövetkezeti boltkezelőnek a központ előírja az árat, amelyhez ha nem tartja magát, az csak *jutalékának*, tehát megélhetésének a rovására megy, vagyis annak a 10%-nak a rovására, amit ő az áruhoz, mint szövetkezetének a hasznát hozzá kell hogy üssön. Ügyes módszere a falu zsidójának még az is, hogyha a parasztasszonynak nincs *elég pénze* a vásárolt portékát kifizetni, nem tartja vissza az árut, hanem az eladási ügyletet elintézi azzal, hogy „*nem baj lelkem, majd behozza, ha legközelebb erre jár*”, vagy pedig „*küldjön lelkem három tojást, vagy egy szatyor kukoricát és kvittek vagunk*”. A parasztasszony önérzetének nagyon jól esik ez

a bizalom, büszke arra, hogy ő ilyen olcsón kap hitelt, ezzel el is dicsekszik, vagyis akaratlanul a szatócs reklamírozójává szegül és nem is sejtí szegény, hogy ő *milyen rossz üzlet* csinált és ezért hálálkodik. A szövetkezet erre nem kapható és ez faluhelyen *hiba*. Hogy a paraszt mennyire csak az *árat nézi* és nem a minőséget, azt bizonyítja az is, hogyha a városba jön, akkor előszeretettel keresi fel a filléres áruházat, hogy a 98 filléres portékával bevásárolja magát. Hiába, 98 fillér mégsem 1 pengő. Az ilyen szemfényvesztő üzleti trükkök, sajnos, a parasztnál *nagyon jó fogadtatásra talál*nak.

Az olcsóbb vásárlási lehetőséget ma a parasztember még az osztaléknál és a vásárlási visszatérítésnél is többre értékeli. A vásárlási visszatérítést és az osztalékot rendszerint nem érti, de ezek olyan távolabbi juttatások, melyek számára pillanatnyilag, legalább is a vásárlás idején, szerepet nem játszanak. Egyrészt bizalmatlan a jövőbeli elintézés iránt, másrészt *azt tartja, hogy a vásárlási visszatérítés az árakba úgyis be van kalkulálva* és azért kapja drágábban a szövetkezetben az árut, mint másutt. Szívesebben venné, ha azt a vásárlási visszatérítést azonnal leszámítanák neki. A szövetkezetnek *semmi szín alatt sem szabad* egy áruban sem drágábbnak lenni, mint a falubeli többi kereskedőknek, mert ennek a híre gyorsabban terjed a parasztok között, mint akármilyen más hír. Sajnos, sok olyan áruja van a falusi szövetkezeteinknek, melyek *tényleg drágábbak*, mint másutt. Hogy csak egy példát említsek: 1936. évben a Mezőgazdák Szövetkezete a gazda nagyon keresett cikkét képező rézgálic métermázsáját éppen két pengővel adta drágábban, mint a többi üzletek. Ha a paraszt ezt látja, akinél *a két pengő* mindenféleképpen sok pénz, *nem fog hinni az eszme őszinteségében* és a zsidó szatócshoz ragaszkodik.

Kis dolgok ezek, *de mégis jelentősek*, különösen az alföldi paraszt szemében, mert ismerni kell egyéni sajátosságait, melyeket ő nem tagad meg soha. Ezeket a sajátosságokat *érvényesülni* kell hagyni, ezeket a falusi szövetkezet vezetőinek ismernie kell, mert tagokat csak így tudnak szerezni és megtartani a szövetkezet számára. *Amely szövetkezet ezekre nem gondol, az a faluban sosem fog eredményesen terjeszkedni tudni.*

A falusi szövetkezet működése szempontjából nem válhat be az a gyakorlat sem, hogy az ilyen szövetkezet élére rendszerint a *budapesti központ* jelöl és ajánl ügyvezetőt ellenőrei közül, akik rendszerint budapesti emberek és így a helyi viszonyokba nem élhetik be magukat. *Ha az ügyvezető nem ismeri a falut, a falu struktúráját, magát a parasztembert, akkor a szövetkezet élén eredményes tevékenységet ki nem fejthet, a szövetkezeti célt elő nem segítheti.* A falusi szövetkezet élére ügyvezetőül vagy olyan szövetkezeti tisztviselőt választasson meg a központ, aki faluhelyen született (alföldi falun) és faluhelyen nevelkedett, vagy pedig a *helyi* és jó kereskedelmi érzékkel bíró emberek közül valakit. Mert a szövetkezetet végeredményben úgyis az ügyvezető *vezeti*, az ő elgondolásai érvényesülnek, a pap, a tanító és a kántor csak a nevüket adják és rendszerint mindig magukévá teszik az ügyvezető javaslatait, az üzletmenetbe magába pedig *nem igen szólnak bele*. Helytelen eljárás az is, ha ilyen ügyvezetőül olyan intelligens embert, tanítót vagy kántort választanak, *aki az üzlethez nem ért* és az üzlet teljhatalmúlag a falusi boltossegédi képesítéssel rendelkező *üzletvezető* irányítására és kezelésére van bízva. Az ilyen ember lehet jó eladó vagy vásárló, de távolról sem rendelkezik azzal a *széleslátókörű* képesítéssel, ami egy többoldalú működéshez szükséges. Viszont Budapestről irányítani egy vidéki szövetkezetet, *a helyi követelményeknek megfelelően*, nem lehet, mert ilyen esetben az egész szövetkezeti működés kimerül egy *közön-séges szatócsüzlet*, egy nyereségre alapított kisvállalkozás *vétel-eladási* tevékenységében. A budapesti központ igenis ott szóljon bele, ahol *új ötleteket* kell megvalósítani — természetesen ezeket is a vidéki viszonyokhoz alkalmazva —, ahol a szövetkezetet arra kell szorítani, hogy ne elégedjen meg csupán a *napi eladói* szerepével, hanem a *gazdasági élet minden terén* fejtsen ki munkát, de legyen jelen ott is mindenütt, ahol *a falu kulturális* életének előmozdításáról van szó. Legyen a központé az *adminisztratív és számadási* ellenőrzési jog is. Helytelen az üzletvezetőknél alkalmazott *óvadékrendszer*, legalább is olyan értelemben, ahogy azt az esetleges bolti hiány esetén kezelik. Nagyon sok derék üzletvezető vesztette már el fiatal kora óta *összekuporgatott* vagyonát csak azért, mert nagyobb hiánya volt, aminek előidéző okáról nem tudott, azt

vagy tolvajlás, vagy nagyobb mérvű csurgás és apadás, esetleg számadási hiba idézte elő. Az üzletvezetővel folytatott ridegbb és *csak tisztán számokon alapuló elszámolási* rendszert méltányosabb és belátóbb szintre kell emelni. Az üzletvezető személyében történő folytonos változások — és ez sok vidéki szövetkezetnél úzus — nemcsak több ellenséget szereznek a szövetkezeteknek, hanem a parasztság szemében is *bizalmatlanságot* keltenek. Sokszor hallottam már hangokat, melyek — természetesen teljesen indokolatlanul — az óvadékrendszert úgy állították be, hogy az egyenesen a szövetkezetek *illegális vagyonszerzését szolgálja* és a mindenkori üzleti hiányok a központ ellenőreinek szándékos megállapításaiból származnak. A gyanakvó természetű parasztember, aki az ügykezelést közelebbről nem ismerheti, az ilyen állításoknak könnyen hitelt ad.

Ha a szövetkezeteknek *a hitel terén* kifejtett működését tekintjük, első pillanatra azt kell látnunk, hogy *hitelszövetkezeteink* száma kevés, mert Csonka-Magyarországon mindössze 994 ilyen szövetkezet maradt, ami nem mutatja azt, mintha minden község legalább egy hitelszövetkezettel rendelkezne. Pedig ha a hitelkérdés és a hitelfolyósítás tekintetében valamely intézet a faluhelyen számbajöhet, az csak *az ilyen szövetkezet lehet*, hiszen összetételénél fogva, altruista eszméitől irányítva, *tökéletesebb* hitelszervet nem tudunk elképzelni. A szövetkezeti kihitelezések 1926. évtől szépen emelkedtek is, az 1931. évben kulmináltak, de azután, *éppen a mezőgazdasági válság* idején erősen estek. Ekkor ugyanis a vidéki pénzügyintézeteknél az a nézet alakult ki — melyet, sajnos, a szövetkezetek is magukévá tettek —, hogy miután a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének alakulásánál folytonos visszaeséssel kell számolni, ezért a hitelígények osztályozásánál és elbírálásánál *a legmészebbmenő óvatosságra* van szükség. Ilyen felfogás mellett a gazda az utóbbi években és ma is, csak *elsőhelyi betáblázásra* kap hitelt, azt is csak *a kataszteri tiszta jövedelem egy bizonyos hányadáig* (rendszerint tízszereséig). A hitelszövetkezeteknél különösen helytelen ez az álláspont, annál is inkább, mert a szövetkezetek vezetői *ismerik a kölcsönkérőt* és ha véletlenül nincs is tehermentes ingatlana, vagy egyéb heverő vagyona, tudják róla azt, hogy lehet-e módja, van-e rátermettsége ahhoz, hogy

a kölcsönt visszafizethesse. Ma *ugyanis betáblázatlan föld vagy ház nem igen* álcád, így a rászoruló paraszt, vagy a földet venni szándékozó földműves kölcsönhöz nem juthat, még akkor sem, ha köztudomású a faluban, hogy az egy olyan ember, aki a kötelezettségének minden körülmények között eleget fog tenni. *Az így alkalmazott rideg üzleti szellem az uzsorás kezébe dobja a gazdát.* Ma faluhelyen sokan vannak — a zsidó szatócstól kezdve a kis pénzt összegyűjtött nyugdíjasig —, akik *magas kamatláb mellett* (uzsorakamattal) adnak kölcsönt a parasztnak, természetesen a legnagyobb titoktartás mellett. Az ilyen karmokból azután a parasztember már *nehezen* szabadul és a fizetett kamatok már pár év alatt messze meghaladják a kölcsönvett tőke összegét.

Tény az, hogy *a hosszúlejáratú hitelezéseknél* a hitelintézetek óvatosságát a mai bizonytalan gazdasági idők miatti *nagyobb kockázat* szülte, tény az is, hogy a hosszúlejáratú jelzálogos kölcsönök alapján kibocsátott zálogleveleink árfolyama a londoni és newyorki tőzsdén az 1928. évi 100%-os jegyzéssel szemben 1933-ban *40%-ra* esett vissza, a túlzott kihitelezési korlátozásokból mégis valamit engedni kell, mert amint a mezőgazdasági helyzet *kissé tartósabban javul, a magyar gazda ismét fizetőképes lesz.* Viszont a nehezebb időkben erre várni nem szabad, sőt éppen ebben az időkben kell a hiányzó pénzzel a gazdát ellátni, mert különben a javulás idejében már összes értékeit és tőkéjének jórészét is elvesztette és *többé talpra nem állhat.* Ez nem lehet érdeke hitelintézeteinknek, különösen nem lehet érdeke hitelszövetkezeteinknek, mert *a gazdák pusztulásával ezeknek az intézményeknek is megszűnt minden létjogosultságuk.* Ha a hosszúlejáratú hiteleknel indokolt is bizonyos óvatosság, *nem indokolt ez a rövidlejáratú hiteleknel.* Ha törvénytelen úton, zugügyletek alakjában tudnak és mernek egyesek a parasztnak egy-két évi hitelt nyújtani, akkor miért nem merik ezt megtenni azok a feljogosult szervek, amelyek erre vannak hivatva. A hitelszövetkezetek a rövidlejáratú hiteleket egyszerű biztosíték mellett könnyen folyósíthatnák azoknak az embereknek, akiket *személyileg* úgyis ismernek. Ha pedig a paraszt a lejáratkor fizetni nem tud, el kell tőle fogadni *a terményt* is, nehogy a gyors értékesítésből a spekulációs kereskedelem visszaélése miatt súlyos veszteségek érijék azzal, hogy

áron alul kelljen eladnia. A szövetkezet a gabonát tartsa zálogban, tárolja, hogy később jobb áron értékesítse, amikor is nemcsak kamatvesztesége és költsége térül meg, hanem *a parasztnak még vissza is adhat bizonyos összeget.* Ennél nagyobb propagandája és sikere a szövetkezeti eszmének a parasztság körében és a faluhelyen nem lehet.

Visszatérve a szövetkezetek jelentőségének az alföldi falu szempontjából való általános tárgyalására, ki kell jelentenem azt, hogy *az Alföldön nagy szükség van az altruista alapon dolgozó, széles keretben működő különféle szövetkezetekre, mert a magyar paraszt gazdasági, de részben kulturális megerősödése is várható ettől.* Szociális szempontból is nagy nyereség a szövetkezet és *a szociális munka terén is nagy eredményekre hivatott.*

Gide, a szövetkezeti ügy nagy francia tudósa kijelentette, hogy a szövetkezet az utóbbi idők szociális természetű kísérletei közül a legsikerültebb, ma már általánosan ismert, aminek bizonyága az, hogy az egész világon bámulatosan terjed.

A kis Dánia egész gazdasági jólétét annak köszönheti, hogy a szövetkezeti befolyás és szervezet minden téren megnyilvánul. Ebben az országban 1367 tejszövetkezet működik (Magyarországon 624) és a dán tehénállománynak kb. 90%-a a szövetkezeti tagok tulajdonában van. A szövetkezeti vágóhidak száma 60 és a sertésértékesítés 45%-a ezeken keresztül történik. Hollandiában az országnak úgyszólván egész főzelek- és gyümölcsstermése szövetkezeti árverések útján kerül értékesítésre. Svájcban 3700 tejszövetkezet működik és az egyéb mezőgazdasági termények értékesítése terén a beszerző és az értékesítő szövetkezetek, az ú. n. mezőgazdasági szindikátusok, az utóbbi években egyre élénkebb tevékenységet fejtenek ki. De ha nagyobb országokat is tekintünk, látjuk, hogy pl. Olaszországban több mint 4000 tejszövetkezet, 148 pinceszövetkezet, 108 selyemgubótenyésztő, szárító és értékesítő szövetkezet működik. Németországban 40.000-nél több a mezőgazdasági szövetkezet száma, amiből 19.000 a hitel-szövetkezet. Végül a szomszédos Ausztriában — mely semmivel sem nagyobb területileg, mint mi vagyunk — 1815 hitel-szövetkezet (nálunk 994), 1000 tejszövetkezet és 446 állat-értékesítő szövetkezet stb. stb. működik. Nézzük közelebbről a hazai helyzetet.

Csonka-Magyarországon ma a *Hangya* és a *Magyar Mezőgazdák Szövetkezete*, valamint az *Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ* foglalkozik intenzívebben a szövetkezeti értékesítés gondolatával és megvalósításával. 1925. év óta bekapcsolódott a *Falu Mezőgazdasági és Állatértékesítő Szövetkezet* is. A Magyar Mezőgazdák Szövetkezete és a Faluszövetkezet azonban inkább a nagybirtokokkal keresi a kapcsolatot, mert ma csak ezektől kap *exportképes* főterményt és állatot. A kisbirtokok termelvényeinek (hagyma, káposzta, gyümölcs, méz stb.), valamint baromfiainak értékesítésével a *Hangya* foglalkozik, de az eddigi munkája inkább csak kísérletszámba ment. Szükségesnek tartom ennek a kísérletnek 1935. évi eredményeit részletesebben ismertetni az egyes termékek szempontjából.

Burgonyában 103 vágón, lencsében 16 és fél vágón, dióban 5 vágón, hagymában 6 vágón, káposztában 20 vágón, gyümölcsben 66 vágón, mézben 6 és fél vágón, tojásban 4.5 millió darab volt a *Hangya útján* értékesíthető. Az állatforgalomban pedig 55.000 darab és 81 vágón zsír. Ha most tudjuk azt, hogy 1935-ben az összes kivitelünk például csak gyümölcsben (a rossz termést figyelembevéve) 2900 vagon és disznózsírban 1347 vagon tett ki, akkor azt látjuk, hogy a *Hangya* akciója bár nem jelentős, de kísérletnek szép. De ezekből az adatokból igazolva látjuk azt is, hogy *kisgazdáink még csak a kistermékekben és a baromfiban* (részben a sertésben) bírnak exportképességgel. A nagybirtokok ezekben nem konkurrensiek, minthogy a mezőgazdaságban a konkurrencia egyáltalán *nem is jelentős*, legalább is nem olyan vonatkozásban, mint ahogy az ipari és kereskedelmi életben ismerjük ezt a fogalmat.

A *Hangya* 1935. év októberében az értékesítési forgalom végleges formájára Budapest székhellyel *hét értékesítő szövetkezetet létesített*, melyek alkalmasak lesznek arra, hogy a kisbirtokok értékesítési problémáját megkönnyítsék. Ez a hét értékesítő szövetkezet a következő:

tojásértékesítő,
baromfiértékesítő,
méztermelő és értékesítő,
tolltermelő és értékesítő,

állatértékesítő,
gyümölcs-, zöldség- és terményértékesítő,
háziipari termelő és értékesítő

Hangya szövetkezet. Ezek a Hangya kötelékében működnek és központjuk a Hangya értékesítési osztálya. *A vidéken nem alakítanak külön szövetkezeteket, hanem a meglévő Hangya szövetkezeteket kapcsolják be mint megbízottakat. A bizománnyi értékesítés esetén az eladáskor haladéktalanul megtörténik a készpénzkifizetés is. Az elért feleslegek egyrészét a továbbképzésre kívánják felhasználni.*

A Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének és a Faluszövetkezetnek szövetkezeti értékesítését statisztikai adatokkal nem kívánom ismertetni, mert mint említettem, ezek a szövetkezetek a nagybirtokokkal állnak erős kapcsolatban, tehát a szorosan vett falu, vagyis a kisbirtokosok értékesítési törekvéseiben nagy szerepet nem játszanak. Hatalmas forgalmat bonyolítanak azonban le a nagybirtokosokkal, ezeknek exportra teljesen alkalmas áruival.

Amikor a gazdák termékeinek értékesítésével foglalkozó szövetkezeteket megemlítettem, nem szabad figyelmen kívül hagynom azt a hatalmas értékesítő szervünket sem, mely ugyan részvénytársaság, de működése szövetkezeti természetű és meglévő szövetkezeteinkkel a legszorosabb együttműködést fejtí ki. *Ez a „Futura” A Magyar Szövetkezeti Központok Áruforgalmi Részvénytársasága. Ellenőrzése alatt áll a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezete, mely főleg a burgonya és a hagyma bel- és külföldi értékesítésével foglalkozik jelentős mértékben és üzleti tevékenységében nagy szerepet játszik a termelői érdekek hathatós védelme. De érdekeltségi körébe tartozik a nemrég alakult Olajmag Értékesítő Szövetkezet is, mely a magyar olajmagtermelés előmozdítása terén ért el eddig szép eredményeket és már 10.000 holdat meghaladó területre kötött a gazdákkal olajmagtermelési szerződést. A Futurának vidéki bevásárló hálózata 7 kirendeltségből és 128 bizománysból áll, de a bizománysok fele O. K. H. és Hangya köteléki szervezet. Az Alföldön Baján és Szolnokon tart fenn nagy közraktári üzemet, ahol a teljesen korszerűen felszerelt magtisztítóberendezések a minőségjavítást mozdítják elő. A magüzlet kibővítése érdekében múlt évben meg-*

alapította a *Sátor Mag- és Terményértékesítő részvénytársaságot*, mely jelentékeny mennyiségű vetőmagot, hüvelyest, takarmányt és olajos magvakat szállít ki az Egyesült Államokba, Lengyel-, Német- és Olaszországba. Csepelen elsősorban felszerelt *tisztítótelepet* tart üzemben. A Futura legjelentősebb tevékenysége a *gyapjúértékesítés terén* mutatkozik, mert a gyapjúárlapoknak az érdekelt gazdák részére történő szétküldésével nemcsak az állandó tájékoztatást végezte el, hanem a nagy népszerűségnek örvendő *gyapjú-aukcióval*, a becslőbizottsági minősítés útján való eladással elérte azt, hogy a gazdák ma már a *teljes világpiacon naptárat kapják gyapjújukért*. 1936-ban 1800 gazda adta el ily módon gyapjút szemben az előző évi 938 termelővel. Nagy jelentőségre tarthat számot a Futurának az a legújabb akciója is, hogy a mezőgazdasági kamarák székhelyén gazdákból álló úgynevezett *intézeti választmányokat* létesítsen, melyek arra lennének hivatva, hogy az egyes vidékek *gazdatársadalmának a terményértékesítéssel kapcsolatos kívánságát közvetítsék, ezzel kapcsolatban javaslatot tegyenek*. A Futura működése már azért is értékes, mert egyformán karolja fel úgy a nagybirtok, mint a kisbirtok gazdasági érdekeit és a szövetkezetekkel karöltve, az értékesítés lebonyolításánál a falusi kisgazdák helyzetét nem igyekszik kihasználni, mint a más mentalitású közvetítő kereskedelem.

Az értékesítő szövetkezeteknek a külföldi piacok megteremtése mellett a *belföldi fogyasztást* is meg kell szervezniük. Meg kell oldaniok, illetve kiterjeszteniök a *márkázást kérdést*, hogy a gazda a jó minőségre törekedjen, de tökéletes megoldást kíván a *bizományi értékesítés is*, miáltal a mezőgazdasági termelők áruai bizományi úton kerülhetnének a piacra, így a szövetkezeti veszteség, de a *tagok károsodása* is nagymértékben megakadályozható lenne.

Ismételnem kell, hogy a *Hangyánál* dacára a központ célkitűzéseinek, a *tiszta centralizációt nem tartom helyesnek*, mert a központi irányítás az egyes vidékek különleges helyzetét nem ismerheti. A központ legyen *piacszerző és ellenőrző*, a falusi szövetkezetek irányítóinak pedig a *vidéki kirendeltségek gócpontjait* kell tekinteni. Az alföldi községek szempontjából sokkal helyesebb a *decentralizációs irányítás* mert szinte minden község más és más sajátosságokat mutat. Ami-

kor pedig a kispasztort a szövetkezeti vezetésbe bekapcsolják, vigyázni kell arra, hogy a nagyobb szerephez jutott gazda ne *a hangoskodó, a falusi demagógelem* soraiból kerüljön ki, hanem a becsületes, józanul gondolkodó parasztok sorából. A falusi nép felvilágosulatlansága következtében *szereti a hangosabb, izgága embert érdekei megvédelmezőjének tekinteni* és könnyen kívánhatja, hogy az ilyen ember a szövetkezeti igazgatóságba bekerüljön. Természetesen ez a szövetkezet nyugodt igazgatósági munkáját *nem fogja biztosítani*, folytonos perlekedések lesznek és kívül pedig állandó uszítások a szövetkezet ellen.

A hitelszövetkezet vezetői között több a kispasztor és a földműves, mint az egyéb foglalkozású, a tagok számának többsége szintén mezőgazda, csak az a kérdés, hogy a többség formai, vagy tényleges szerepet visz-e a szövetkezetek életében. A mezőgazda-többségre határozottan törekedni kell, de arra is, hogy az intelligencia értékes elemei, *a földbirtokos, a jegyző és a pap* a vezetőségben feltétlenül vegyenek részt, hogy a parasztságot kellőképp irányíthassák és vezethessék. *Az ügyvezető pedig szakember legyen, jó képesítéssel és a helyi viszonyok ismeretével megáldva.*

A szövetkezeti eszme jelentőségét elismerte az 1927. évi *genfi világgazdasági konferencia is*, amikor a gazdasági világválság leküzdése tárgyában hozott határozatában többek között a szövetkezeti mozgalom nagy jelentőségét is kiemelte és megállapította, hogy *„a mezőgazdasági szövetkezetek azáltal is hozzájárulhatnak a gazdasági élet további racionalizálásához, ha a fogyasztási szövetkezetekkel fennálló kapcsolataikat jobban kiépitik”*. Hangsúlyozta a konferencia azt is, hogy igyekezzék az állam a szövetkezeti célok megvalósítását előmozdítani. Ezt a határozatot követte azután a *Nemzetközi Szövetkezeti Bizottság* megalakulása, mely a *Nemzetközi Munkaügyi Hivatal* égisze és a hivatal igazgatójának elnöklete alatt működik. Helyet foglal benne úgy a szövetkezetek nemzetközi szövetsége, mint a nemzetközi mezőgazdasági bizottság 2—2 taggal.

Amikor Európában a gazdaságilag állandóan fejlődő államok részben kiépített szövetkezeti hálózataikkal érték el azt a többé-kevésbé magas színvonalat, ahol most tartanak és ami népességüknek biztosabb és boldogabb megélhetését

hozta, itt az ideje, hogy végre nálunk is, főleg az annyira elhanyagolt Alföldön, *meginduljon a kitartó és türelmes munka, mely a különféle szövetkezetek kiépítésével úgy a termelést, mint az értékesítést, de magát a fogyasztást is a megfelelő keretbe illeszthesse, a hitel terén a gazda megerősödését biztosítsa és a nagy tömeget alkotó mezőgazdasági munkások elhelyezését elősegítse.* Ez utóbbit a *munkavállaló szövetkezetek* mozdíthatják elő, míg a *bérlőszövetkezetek* a kis egzisztenciák megalapozását, a felfelé való törekvésnek természetes, vagyis egészséges útját egyengetnék. Eddig létrejött és létesítendő szövetkezeteinknek azonban *tényleg demokratikusaknak* kell lenniök, az egykéz politikájától távol, *amellett nem szabad megtámadniok, legalább is illegális úton, a többi kereskedők létalapjait.* A *szövetkezeti működés és terjeszkedés nem lehet jogcím ahhoz, hogy a megélhetésükhöz ragaszkodó más kereskedőket egyszerűen a faluból kisöpörjék, tisztességes adásvételi munkájukban meggátolják vagy hátráltassák, hanem igenis jogcím arra, hogy a falu kereskedelmi életében egészséges verseny alakulhasson ki, amely a gazdák termelési, értékesítési és fogyasztási érdekeiket mozdítja elő.* Ha a szövetkezet kitűzött eszméihez és eredeti célkitűzéseihöz ragaszkodik, nyugodtan terjeszkedhet anélkül, hogy magának akár a konkurens kereskedők részéről, akár a társadalom tagjai közül *ellenfeleket* szerezne, hiszen *egy szövetkezet terjeszkedési és működési lehetőségei sokkal tágabbak, sokkal jobban túlléphetik egy magánvállalkozás működési és terjeszkedési kereteit.* A *gyakorlatban helyesen alkalmazott altruista szövetkezeti szellem a jövő magyar gazdájának létérdeke, de a szigorúan üzleti alapokra, kalmár szellemre való helyezkedés nem lehet a mozgalom célja és az eszméhez csatlakozott tagok kiábrándulását, de súlyos gazdasági veszteségét is okozhatja.*

AZ ALFÖLD TANYA VILÁGA.

Nem tartozik szorosan az alföldi falvak tárgyalási anyagához, mégis *szoros összefüggésben* van a falvak életével az Alföld tanyavilága, mely $\frac{3}{4}$ részét teszi ki a nagy magyar síkság 7,323.353 katasztrális holdat kitevő területének. Nagy távolság választja el ezt a tanyavilágot még ma is a várostól, de ezt a távolságot nemcsak térbeli értelemben, hanem szellemi értelemben is kell értenünk.

A tanya életéről egyes kiváló közgazdáink privát gyűjtésanyagán kívül sem általános, sem részleges feldolgozásunk nincs.

Buday György a szegedi tanyaéletet vizsgálva, a „Szegedi tanya problémái” című könyvében azt írja, hogy a több mint 10.000 tanyaházban élő 42.000 lélekszámot meghaladó tanyai nép faji összetétele, biológiai struktúrája és fiziológiai életfolyamata éppen olyan fontos alaptényezője a tanyai életnek, mint a természet egyéb hatóeszközei. Taxatívén ebbe a csoportba sorozza a tanyai lakosság származásának, anthropológiai (embertani) jellegének, étkezésének és általában szükségletkielégítésének leírását, egészségügyi helyzetképét stb.

Galántai Fekete Béla a nagyköri tanyavilágról írt szemelvényeket, melyek érdekes megvilágításban tárják elénk az ottani magyar parasztság életét.

E fejezet tárgyalásánál tehát felhasználok a két tanyakutató író közléseit és azokat a magam megfigyeléseivel kiegészítve, megkísérem az Alföld tanyavilágát, ha részleteiben nem is, de nagyobb általánosságban ismertetni.

Az alföldi tanyavilágot a gazdasági és történelmi szükség-szerűség hozta létre. A nagyobb tanyagócponatok a XIX. század első tizedében épültek ki, de Szeged környékén már 1731-ben,

a dorozsmai határban 56 szállás volt, Mária Terézia idejében pedig Alsótanyán 72 és Felsőtanyán 65. Szentés környékén inkább a szabadságharc után keletkeztek a nagyobb tanyák, amikor a közlegelőket kezdték feltörni.

A tanyavilág kialakulását nagyban előmozdította a *parasztnépesség szaporodása is*, de az intenzív földművelésre való törekvés szintén ezt befolyásoló tényező lett. A tanyai település kialakulását *a teljes rendszertelenség* jellemezte, mert a magárahagyatottság mindenüvé rányomta a bélyegét. Mély homok, szikes tavacskák, hatalmas kátyúk, lehetetlen utak és mélyen repedezett földek vágják el még ma is a tanyát a várostól, a kultúrától és *egy egészen külön tanyai típus* alakult ki az évtizedek folyamán. Ahol azonban a tanyavilágot már gazdasági vasút köti össze a várossal (Szeged), ott a kultúra kétségtelen hódítása máris eredményeket mutat fel és ez gazdasági téren is előrehaladást jelentett.

A tanyai lakosság kizárólagos főfoglalkozása a mezőgazdasági termelés, legnagyobb számban a 20 holdig terjedő kisbirtokosok vannak, de sok a tanyaiak között a törpebirtokos is. A tanyaiak között itt-ott találunk egy-egy visszavonult nyugdíjas tisztviselő- vagy tanítócsaládot is, de ezek a parasztság tengerében csak vízcseppeket jelentenek.

Magában a tanyavilágban *kétféle rendszert* különböztethetünk meg. Az egyik rendszer az, ahol a tanyavidék valamilyen *önálló egységre* támaszkodik és ha közigazgatásilag kényszerűség nem kötné, önállóan is megélhetne. Temploma, temetője és iskolája van és ezekkel egy *tanyaközpontot* alkot. (Például a szegedi tanyák: Alsó- és Felsőtanyai központ, Kapitányság stb.) A másik rendszernél az egyes tanyák — és talán ezek az igazi tanyák — struktúrájuk és szerepük szerint *képtelenek az önállóságra*, a tanya nem végső lakóhely és nem lendelkezik az állandó lakás jellegével. A tanyatulajdonos otthona és minden közszükségleti helye *a városban* van és maga a család inkább csak a nyári munkaidőben tartózkodik hosszabb időn keresztül tanyáján, esetleg több megszakítással. (A hódmezővásárhelyi tanyák.) Ez a két rendszer, ez a két típus minden megnyilvánulásában különbözik egymástól. *Az első zártabb és kizárólag a földnek él, kizárólag a föld az érdeklődés tárgya, míg a másikonál már városi sajátosságok észlelhetők.*

A tanya gazdálkodójának főterménye, akár a falusi parasztnál, *a kalászos* és itt is egy elemi csapás máról-holnapra tönkretetheti, egy egész évre a nyomorba taszíthatja. *Konyhakerti vetemények* kiterjedtebb gazdálkodásával inkább csak a törpebirtokosok foglalkoznak, a többiek csak a tanya-épületek körüli kertekben természetnek annyit, amennyi a házisükségletre elegendő, esetleg valamit a piac számára is. Természetesen vannak kivételek, ahol például az egész tanya-világ *főleg* konyhakerti véleményeket természet, mint Nagykőrös vidéke uborkát, Szeged vidéke paprikát, Makó vidéke hagymát stb., *de ezek a mezőgazdasági export számára már beszerezett vidékek*. Azonban ezeken a vidékeken sem természetik *kizárólag* a felsorolt veteményeket, mert a búzát és a rozst a tanyai paraszt egyike sem hagyja ki a földjéből. *A termelési mód eléggé primitív*, mert a felszerelés nem halad a korral, ugyancsak a föld kellő előkészítése sem. Az öntözés nagyon hiányzik, az ürge és a mezei egér rengeteg kárt okoz. *Általánosságban azonban a tanyai ember gazdálkodása példás és a célszerűség jellemzi*. A gazdálkodás rendszere a zárt családi gazdálkodás és egy-egy tanya szinte egy-egy elkülönített világot jelent, ahol a szomszédok legfeljebb csak vasárnap délutánonként találkoznak egymással, vagy munkaközben a mesgye szélén, de akkor is alig váltanak egy-egy odavetett szót egymással.

A tanyai ember munkáját *mar ötéves korában* kezdi, pásztorkodással és fokozatosan kapcsolódik be a felnőttek munkájába, amit öreg koráig folytat. Tavasztól őszig mindössze napi 5—6 órát alszik, de aratáskor és csépléskor alig 2—3 órát. (A telet azonban majdnem átalussza.) Reggel amint felkel, első gondja a jószág. Hét órakor reggelizik, tizenkettőkor ebédel és este 8 órakor vacsorázik. A reggelije rendszerint szalonna, de a vacsorája is, legfeljebb ilyenkor nyárson megsüti. Olykor megelégszik a gyümölcs- és a kenyérvacsorával is. Az ebéde legtöbbször tarhonya- vagy bableves, de *inkább hús nélkül, mint hússal*. Kedves leveese még a lebbencsleves is. *Télen* — tekintettel a rövid nappalra — napjában inkább csak egyszer étkezik, a kosztja szintén valamilyen leves, de sűrűn főzve és ilyenkor már egy kis füstöltoldalas, vagy füstöltzalonna is gőzölög a fazékban. *Az étkezésre általában nem sok gondot fordít*, igénytelen, csak a disznótoros időkben

ad többet a kosztjára, na meg névnapj és lakodalmi ünnepén. *A tanyai ember család- és gyermekszerező, de munkáival szemben sokat követel* és igyekszik őket jól kihasználni. Ügyeiben sokszor vezeti ravaszkodás és tudálékosság, emiatt van azután a sok pereskedése is. Takarékos, de olykor túlzott költséges is szeret lenni. *Természetes észjárása intelligens*, szeret olvasni, csakhogy a képes-kalendáriumokon kívül nem igen akad mit. *Társait szereti oktatni*, különösen az öregek azok, akik estéhként a tűz mellett mesélnek sokat a fiatalabbaknak és bár ezek az elbeszélések többnyire az ő idejükben átélt betyárhistóriákat tartalmaznak — fantasztikus elképzeléseikkel kiszínezve —, mégis belőlük *a rossznak a megbüntetése és a jónak az elismerése* hangsúlyozódik ki. A bűnös embert nem szereti, magából kiveti. A technika vívmányai még ma is érthetetlenek neki, *a rádiót ördögös masinának tartja* és inkább csak hírből ismeri. A „nadrágos emberrel” szemben tartózkodó és sokszor ellenszenvez vele. Ennek oka abban rejlik, hogy az úriembert csak az ügynök, vagy a végrehajtó formájában ismeri, a választások idején és *csakis a választások idején* pedig a képviselő formájában is, amikor felkeresik szavazatáért, melyet úgyszólván *úgy ad el. Szerinte csak a föld megművelése az egyedüli komoly munka, vagyis az ő munkája, a többi naplopás, aminek komoly látszatja nincs.* Még talán a szellemi fensőbbiség, az okos beszéd az, ami megragadja és imponál neki. *öntudatos és a rangra sokat ad.* A vele egyenrangúval azonban vita közben hamar összevesz és ilyenkor a tartós harag is sokszor bekövetkezik. A fiatalabbaknál nézeteltérés esetén — mely lehet a legártatlanabb is —, de ha kissé felöntöttek a garatra, hamar előkerül a bicska és ilyenkor fordulnak elő a tanyai késelések. A nálánál okosabbat azonban tiszteli és *a nyers erő is imponál neki. Vallásában ájtatos, de amellet erősen babonás is.* Holdtöltekor disznót nem vág, szemverés ellen faszenet éget stb. Az annyira világgá kürtölt *szezták itt is csak elszigetelt jelenségek.* A havonkénti, vagy hetenkénti misékre és istentiszteletekre, melyeket a tanyai iskolákban tartanak, a legmesszebb lévő tanyákról is begyalognak, az öregek és fiatalok ájtatosan imádkoznak, az elhangzott prédikációkon sokáig elmélkednek. *A gyógyítás eszköze a tanyán is a kuruzslás és a ráolvasás* ez a szokás annál is inkább fennáll, hiszen a tanyai orvosi

helyzet *a lehető legmostohább Hódmezővásárhely környékén* például 25.000 lakosra összesen 4, mond és írd négy orvos jut, ez a *négy orvos* látja el a *szélesen kiterjedt tanyahálózat* egészségügyi szolgálatát.

A tanyai lakosságot azonban a betegség *jobban elkerüli*, mint a falusit, mert lakáshelyzete is kedvezőbb, több férőhelye is van. Jó időben a család künn alszik a „gangan”, vagy a színben. Itt, ha akad is a sárból és vályogból készült házak között belülről *erősen penészes*, az nem baj, mert nyáron nem tartózkodik benne, télen pedig fűtéssel kiszárítja. *A tuberkulózis* a maga áldozatait azért itt is megszedi — ha nem is olyan feltűnő nagy számban —, de a *venereás* betegségek száma sem fogy. A tanyai gyermek is, hasonlóan a falusihoz, a porban és a sárban játszik. A gyermekek száma a tanyákon *kétszer annyi*, mint a belterületeken. (Például a nagyköri helyzetet vizsgálva azt látjuk, hogy a 2 éves korosztályig a tanyai lakosságnál minden 1000 leiekre 180 gyermek jut, míg a belterületen csak 90, a 6—11 éves korig a tanyán 140, míg a belterületen 91.) Az idősebb korosztálynál azonban a *halandóság* nagyobb, aminek a folytonos és az erős munka az oka.

A tanyai iskolák száma még kevés és némelyike az egyes tanyáktól oly messze van, hogy a gyermekeknek órákhozatt kell gyalogolniok az esőben, sárban és hóban, amíg teljesen átázva, átfagyva oda érnek. Ilyenkor sem lehet az iskolából elmaradni, mert a rövidesen kirótt büntetés a tanyaiakat súlyosan érinti, ha az csak pár pengőt is tesz ki. Az erős megfázás következtében azután *a súlyos betegség* kényszeríti otthonmaradásra a gyermekeket. A tanyai iskolák problémájának megoldása terén *gróf Klebelsberg Kunó* volt kultuszminiszternek pótolhatatlan érdemei maradtak, nagy lépést tett a helyzet javulása felé és csak sajnálatos, hogy a megkezdett tempó nem haladt tovább az ő általa kijelölt és programmba vett mértékben.

A tanyai embernél a ruházkodás már nem olyan reprezentatív jellegű, mint a falusi embernél, tehát még vasárnap sem fordít annyi gondot rá. Vasárnap nem megy sehová, idegen nem látja, tehát nincs is szüksége, hogy kiöltözködjön. Legfeljebb akkor vesz magára jobb ruhát, ha nagyon ritkán arra szánja magát, hogy a tanyák között itt-ott elbújó kis kocsmákban tanyát ütött gazdakörébe elmenjen. Gazdaköri mű-

ködése azonban egy-egy kártyapartiból, vagy egy kis borozgatásból áll, esetleg elolvassa a krajcáros újságot és annak tartalmán elpolitizál. Egyébként a tanyaiakat az események *teljesen hidegen* hagyják, legyenek azok bármilyen vonatkozásúak is. *Néha az egyes tanyákon is összejönnek*, elbeszélgetnek, a fiatalság pedig olykor mulatozásba fog, ami nem egyszer duhajkodásba fajul és csak a nagyobbfokú ittasság vet annak véget. Egyéb szórakozási lehetősége a tanyainak nincs és ezért még ünnepnapai munkátlanságát is állatgondozással csökkenti. *Kulturális működése tehát teljesen jelentekteleit*) mert még a neki szánt rádióelőadásokat sem hallgathatja rádió hiányában. Nem is nagyon töri még magát utána.

A tanyai ember hangulata talán sokkal jobban van alárendelve a természet változásainak és a termelés eredményességének, mint a falusié. *A jó termésre, szaporodó állatállományára építi fel minden reményét.* Állandóan tervez, számítgat és ezek mindig földvásárlással, vagy háznagyobbítással vannak összefüggésben. Rossz termés idején azonban az egész tanya levert és pesszimista. Időjárás-okozta katasztrófa esetén elkeseredése néha iszonyú gyűlöletben robban ki, tör-zúz, káromkodik és rendszerint ekkor következnek be a tanyai parasztragédiák.

Az egyke — sajnos — itt is kezd tért hódítani, aminek kizárólagos oka az, hogy a tanyai kis- és törpebirtokos szintén reménytelennek látja *több gyermek esetén* azok jövőjét, tudja, hogy ha birtoka halála után szétaprózódik, az egy-egy földszalagból gyermekei megélni nem tudnak, munkát pedig nem találnak, mert a folytonosan kisebbedő nagybirtokok mind kevesebb mezőgazdasági munkást és cselédet alkalmazhatnak, *viszont az állami földmunkák is jelentéktelenek.* Az idősebb tanyai családban még megtaláljuk a több gyermeket, néhol 8—10-et is, de a *fiatalabbak* már megelégednek 2—3, esetleg 1—2 gyermekkel, de inkább csak eggyel. A tiltott műtétek, melyeket a tanyai bábaasszony, vagy inkább a javasasszony hajt végre — olykor maga a fiatal anya —, a szomorú esetek számát gyarapítja és mind több ilyen okokból származó tanyai halálesetekről olvashatunk a legutóbbi években. Hát még mennyi az ilyen tragédiáknak a száma, *amiről a sajtó egyáltalán tudomást sem vehet.* A törvényes formák nélküli együttélés is mind gyakoribbá válik, az özvegyasszo-

nyoknál ez tanyák között szinte *természetesnek* is tűnik fel. Sok helyen nagy százalékban már csak az első gyermek születése után ölt a házasság törvényes formát. (Ez már a falvakban is kezd szokássá válni.)

A tanya közigazgatásának gyakorlati élete a lehető legmostohább. Ha a tanyainak a hatósággal valami ügyes-bajos dolga akad, akkor *órák hosszát kocsikázhat* rettenetes útjain, hogy ügyét a városban elintézhesse, mert csak a városban tudja elintézni, ha nem idézik esetleg be bármilyen jelentéktelen ügyben újólágn másnapra. A hatóságok rendszerint nem törődnek még azzal, hogy mit jelent annak a tanyai parasztnak úgy időben, mint fáradtságban, de munkaveszteségben is egy-egy beidézése, hogy azután az egész ügy *egy perc* alatt elintéződjön, vagy büntetőparancsban végződjön. Sokszor az az egész berendelés egy városi vagy községi írnok *szeszélye*, könnyen vett elintézési módja. Vannak már tanyai központok, mint például a *szeged—alsó- és felsőtanyai központok*, amelyeken már egy-egy városi hatósági kiküldött a központ székhelyén intézi a tanyaiak hivatalos ügyét, azonban a tanyaiak *legtöbb hivatalos dolga* mégis csak a városban nyerhet elintéztét.

A postai helyzet még siralmasabb. Középkori állapot szerint lovasküldöncök, illetve lovasfutárok viszik az egyes tanyákra a csomagokat és a leveleket, néhol azonban a küldöncök csak az *apostolok lovain* kézbesítenek. *Napokig tart,* amíg egy-egy levél a tanyáról, vagy a tanyára eljut a címzett-hez, *de rossz idő esetén hetekig is.* Rendszeres napilapok járatásáról tehát — ha a paraszt erre rászánná magát — ilyen körülmények között szó sem lehet. *A tanyai embernek fogalma sincs a világ- és az országhelyzetről,* egy-egy eseményről csak elvétve és jó későn értesül. Ahol már tanyai vasút közlekedik (nagyon elvétve), vagy kiépített országút fut a tanyák között, ott a postai helyzet jobb.

A tanyaiak értékesítési, szállítási és közlekedési problémáira ugyanazok vonatkoznak, amiket előző fejezetemben már elmondottam.

A tanyaiaknak háziipara, sajátos népviselete nincs. Az utóbbi egyezik a falusiakéval, azzal a különbséggel, hogy a tanyákon ritkán öltözködnek ki az emberek.

A tanyavilág helyzetét rövidesen összefoglalva, látjuk, hogy sok tekintetben hasonlít az alföldi falu világához, azonban *több tekintetben különbözik is tőle*. Különbözik nagyobb hátramaradottságában és abban, hogy a tanyai ember világszemlélete, életmódja még csaknem érintetlenül a régi, öntörvényű parasztkultúrát tükrözi vissza. A tanyát jellemzi még az is, hogy itt a *termelő- és a fogyasztóegységek jobban összefolynak*, különösen azoknál a tanyáknál, ahol a tanyai állandóan birtokán tartózkodik, ott él, vagyis életét a *családi tanya-közösség jellemzi*, szemben a *szereződéses tanyaközösséggel*, ahol a birtokos a városban él és tanyáján alkalmazott, vagy feles bérlő gazdálkodik.

A LEGSÜRGŐSEBB FELADATOK AZ ALFÖLDI FALU KÜLÖNBÖZŐ KÉRDÉSEINEK MEGOLDÁSÁNÁL.

Ha az alföldi falvak (és tanyavilág) bajainak orvoslásával, a jövő feladataival — melyek a gazdasági és a kulturális javulást előmozdítanak — részletesen és teljesen behatóan akarnánk foglalkozni, akkor *köteteket* lehetne írni, hiszen a problémák egyes ágai annyira kiterjedtek, így a *megoldási lehetőségek és módozatok is annyira szétágazók*, hogy azokat egy fejezet keretében részletesen és alaposan letárgyalni nem lehet, különösen akkor, ha a helyiismeret által szerzett tapasztalatok mellett a rendelkezésre álló forrásmunkák mindegyikét is fel akarnók használni. Nem terjeszkedhetem tehát ki a birtokpolitikai, termelési, értékesítési, szövetkezeti, kulturális s. b. kérdések megoldásának részletes fejtegetésébe, hanem csak *általánosságban* és röviden ismertetem azokat az elgondolásokat, melyeket szükségesnek tartok a fejlődés érdekében felsorolni. A jövő feladatait különben majdnem mindegyik fejezetemben részben már érintettem.

Az alföldi falvak gazdasági, társadalmi és szociális bajai a XX. század tükrében, a felfokozott igények következtében is, ma már annyira súlyosak, hogy a sürgős segítséget kívánják, mert ha a problémákat rövidesen nem enyhítik, akkor ezek a falvak olyan mélypontra fognak süllyedni, amiből már felemelkedés csak sokkal súlyosabb áldozatok árán lehet. Bár minden nyomorúságunk kútforrását a trianoni békerongyban találjuk, ez okozza azt is, hogy az állam csak kötött kézzel tud segítséget nyújtani, mégis meg kell tenni a lehetetlent is, meg kell hozni minden áldozatot a helyzet enyhülésére, hogy ne egy lerongyolódott társadalom — melynek nagyobb tömegett éppen a falvak parasztsága alkotja —, egy testben meg-

tört és lélekben fásult, sorsába beletörődött nép legyen itt, mely nem tudná követelni jogait, nem harcolhatná ki törvényes határait.

A feladat nehéz, mert *évszázados mulasztásokat* kell évtizedek, rövid évek alatt pótolni, *de az alföldi falvak jó vagy rossz sorsa az ország jó vagy rossz sorsát is jelenti.*

Az áldozatkészségben járjon elől az *állam*, azután a *társadalom*. Ha a kincstár pénztára üres, akkor olyan alapokhoz kell nyúlni, melyeknek felhasználása semmivel sem lehet égetőbb, mint a falvak helyzetén való segítség lehetősége. *Mii ér az, ha szépen kiépített, fejlett és fényesen pompázó, az idegenforgalom tekintetében varázserővel vonzó fővárosunk van, ha gazdag és állandóan fejlődő vidéki metropolisaink hirdetik kifelé a vidék erejét, fejlődőképességét, viszont hazánk gerincét alkotó falvak lakosságának vályog házaiból és düledező kunyhóiból a nyomorúság levegője árad felénk, azok felé, akik a helyzetet a maga valójában ismerik.*

A bajokon helyes megoldással segíteni lehet, csak alaposan ismerni kell a betegségek kórokozóit és akkor megtaláljuk a segítség módzatait, eszközeit is. Az állam küldje ki miniszteriális közegeit a *helyszínre*, hogy ezek ott lássák meg a sebeket, ne pedig olyanok tárják fel számukra, akik demagóg szempontból, vagyis nem az igazság oldaláról világítják meg a bajok forrását, fejtegetik a segítség módjait. A falusi nép problémáit, igazi helyzetét *nem a hordókon* elhangzott szónoklatok, nem az igazságot *kitekerten* publikáló könyvek adják hüen vissza, *hanem a helyzetet ténylegesen ismerő és így a gyógyítás módjait is tudó józan, a kérdés minden oldalát mérlegelő megítélések*. A nép képviselőinek éppen a *legradikálisabb része* a parasztot csak akkor látja, a paraszttal csak akkor tárgyal, amikor megválasztása céljából a szavazatára van szüksége, egyébként szintén a demagóg sajtóból és könyvekből meríti tapasztalatait és adja ezt tovább az illetékes helyeknek, mint a saját megfigyeléseit és megítéléseit. Ez az oka annak, hogy *parlamentünkben* olyan beszédek is hangzanak el a parasztság „érdekében”, melyeknek *valótlanságát, ferdeségeit, tátongó szakadékait* és egymásnak ellentmondó hamis adatait *csak azok tudják meglátni*, akik a való helyzetet saját tapasztalásaikból, évekig tartott helyszíni szemléletükből ismerik. Az ország lateiner lakosságának nagyrésze a

parasztság *igazi arculatát* nem ismeri, a parasztság problémáit nem abban a megítélésben látja, mint ahogy az a valóságban van, azért, *mert a parasztságot sokan képviselik olyanok, akiket a városból hivatalosan küldöttek ki képviselőjüknek, vagy pedig maguk választották a könnyű falusi talajt politikai ambíciójuk hágsójául.* Ezért van az is, hogy az agrárérdekek, ezzel a magyar parasztság érdekei is, semmiféle jogunkban még alakot nem öltöttek, *törvényeink, intézkedéseink és rendeleteink a parasztérdekeket igazi lényegükben figyelembe nem vették.* Nem csoda tehát, ha a kereskedők, az ügynökök, az ügyvédek egyrésze, de maga a közigazgatási közeg is — rosszhiszeműség esetén — visszaélhet a magyar paraszt törvénytudásával vagy sokféleképpen magyarázható paragrafusainkkal.

De sokan vannak ebben az országban olyanok is, akik *a szőszéken* leborulnak a magyar paraszt nagysága előtt, *a hátamögött azonban* földéhesnek, úrgyűlölőnek, ravasznak és önzőnek nevezik. A szemében kedves szavakkal, hangos szívéllyességgel paroláznak le vele, „urambátyámnak”, „édes János bácsinak” titulálják, hogy azután *a városban mar szégyeljenek vele szóbaállni, szégyeljenek vele egy asztalhoz leülni.* Erélyes szavakkal követelik olyanok is sorsának javítását, kulturálatlanságából való felemelését, akik úgy látják, hogy *ez népszerűségük javát szolgálja.*

A magyar történelem folyamán az Alföld volt az a hely, ahol keresztültaposott *török és tatár,* az abszolutizmus idején a cseh hivatalnokok raja (ezektől maradt ránk a bürokratizmus jó szokása is), a kommün után pedig a gyászos oláh sereg, vagyis ez volt az az exponált hely, ahol valami *maradandóan* ki nem fejlődhetett, *ahol a parasztság folytonos zaklatásnak, bujdosásnak volt kitéve,* a fejlett nyugattól is távolabb esett, mint a Dunántúl, nem csoda tehát, ha mindezek kultúrájára, gazdasági fejlődésére *nagy kihatással voltak.* De ezek lehettek az okai annak is, hogy az ország mindenkori vezetői az Alföldet *nem karolták* úgy fel, mint a Dunántúlt, nem helyeztek rá nagyobb súlyt sem a kifejlesztés, sem a gazdasági oktatás terén. (Hiszen hacsak a mezőgazdasági kamarákat nézzük, látjuk azt, hogy a Dunántúl sokkal több a kamara, illetőleg a kamarai kirendeltség, mint az Alföldön.) Ha tehát az Alföld elmaradását indokoljuk, akkor ezeket a

szempontokat is figyelembe kell vennünk, *nem pedig mindent a jelen helyzet, a jelen gondoskodás elégtelenségének a rovására írni*. De az a szempont is, hogy az alföldi paraszttal azelőtt jóval kevesebbet törődtek, mint manapság, jelenti és igazolja azt, hogy az alföldi parasztot és viszonyait reális és igazságos helyzetében *kevesen ismerik*, tehát a logikus követelmény az, hogy csak az foglalkozzon az alföldi problémákkal, csak annak hallgattassék meg a szava, aki a helyzetet a *közvetlen közelségből* ismeri, mert a paraszt baját, bánatát vagy örömét, gazdasági helyzetét, kulturális felkészültségét és tehetségét *egy-két beszélgetés során* megismerni nem lehet. Súlyos mulasztás lenne, ha a problémák megoldásához felületes szemlélődés alapján nyúlnának hozzá, ez az alföldi parasztságnak többet ártana, mint használna.

Ezeknek előrebocsátása után rátérek azoknak a feladatoknak az ismertetésére, melyek az alföldi falvak gazdasági, kulturális és szociális bajain enyhítenének.

Birtok politikai téren a nagy nemzetek nem a nagybirtokok feldarabolásával és kiosztásával vezetik le a népfölöslegüket — ez naiv intézkedés is lenne —, *mert az ilyen megoldás csak belső eltulodásokat okozna, a tulajdonosok személyében és a birtokok számában nagyobb változásokat, nagyobb eloszlást, de végeredményben ugyanaz a földmennyiség semmivel sem tarthatna el több embert, mint azelőtt*. Az önálló parasztegyszisztenciák száma emelkedne, de legfeljebb csak egy generáción keresztül, mert a *további* birtokelaprózódás már újból szaporítaná a mezőgazdasági munkások, ezzel a mezőgazdasági proletárok számát. Ha pedig a kisbirtokok további elaprózódását a törzsörökösödési rendszer bevezetésével, vagy a paraszthitbizomány létesítésével meg is akadályoznák, ezzel a mezőgazdasági munkások, a birtoktalanok száma hamarabb emelkedne, mert a család többi fiúgyermeke, amint felnő és megnősül, vagyis családot alapít, máris elhelyezkedne, *de nincs hol!* Lehet, hogy a *mezőgazdasági ipar kifejlesztésével*, a mezőgazdasági ipari gyárak sűrűsítésével nagyszámú mezőgazdasági munkásnak kenyeret lehetne adni, azonban a mezőgazdasági ipar kifejlesztésének egyik legnagyobb akadálya a *belföldi fogyasztóképesség határa*, mert a külföldi mezőgazdasági gyárakkal el van látva és szintén arra törekszik, hogy saját szükségleteit *maga fedezhesse*.

Mussolini egy alkalommal kijelentette, hogy „*amely népnek nincs elég területe népei számára, az elveszett*”. Németország mind erőteljesebben követeli vissza gyarmatait, Lengyelország is gyarmatokat kér, mert ezek az országok sem találnak más kiutat *népfölöslegeik* levezetésére. Olasz- és Németország fejlett ipari államok, népsűrűségük ezért nagyobb, mint a miénk (Olaszorszáé 138.7, Németorszáé 140.3 négyzetkilométerenként), viszont *Lengyelországnak* a népsűrűsége már a miénk alatt van, vagyis itt egy négyzetkilométerre 87 lakos esik, szemben a mi 96.1 lakosunk számával. Ha azonban *Alföldünket* állítjuk szembe ezekkel az adatokkal, akkor 115.5 népsűrűséggel kell számolnunk. Ha tehát ezek az államok *csak a gyarmatosítással* tudják megoldani a népfölöslegük problémáját, mert a kivándorlások az ő népeik számára is akadályokba ütköznek (Lengyelország egyik főérvét gyarmati igényeinél éppen ez képezi), akkor mi magyarok ebben *a számunkra előírt kis kalickában* hogyan találjunk ajtót a szabadulás felé. Birtokpolitikai téren mi sem nyúlhatunk a jól dolgozó és közgazdaságunk létét jelentő nagybirtokokhoz, *nekünk is terület kell*, legalább az, amit tőlünk elraboltak és melyeken fejlettebb kultúránkkal, a föld jobb kihasználásával, intenzív gazdálkodással, *ekkor már* erősen indokolt mezőgazdasági iparosítással, népsűrűségünket hosszú időig *kedvezően* el tudnánk osztani. *De ezer és ezer munkaalkalommal* megoldhatnánk a mezőgazdasági munkásproblémát is, hiszen visszatérő vagyonosabb helyzetünk, az elhanyagolt és kirabolt területek helyrehozása, a folyók újbóli szabályozása, a területeknek a mai követelményeknek megfelelő ármentesítése stb., stb. erre minden lehetőséget és módot megadnak. *Addig azonban, amíg területeinket visszaszerezünk*, vagy visszakapjuk — mindegy —, vagy pedig mai helyzetünkben egy pár évtized múlva elveszünk (*aminek bekövetkeznie egy életerős, szívós és történelmi népnél nem szabad*), birtokpolitikai téren olyan megoldásokat kell keresnünk, melyek közgazdaságunk erősödésén keresztül magángazdaságainkat is megerősítenék, miáltal *a szociális kérdések is megoldást nyernének*. Ezek a megoldások a következők lennének:

Addig semmiféle kisajátításra szükség nincs, semmiféle kisajátítás útján megvalósítandó telepítésre, amíg a meglévő kisbirtokokat *meg nem erősítik* és a további kiárverezések,

összevásárlások ellen meg nem védik. *Meg kell erősíteni az OFB-eljárás során keletkezett és jelenleg még prosperáló birtokokat, hogy a mezőgazdasági proletárok száma tovább ne emelkedjék. Ezt adókedvezményekkel, olcsó hitelnyújtással lehet megtenni és a gazdasági szakoktatás széles kiterjesztésével.* Telepítés céljaira a bankok kezén — úgy a budapesti, mint a vidéki bankok birtokában — ma már több százezer hold föld állna rendelkezésre, de *a piacon is temérdek föld vár vevőt, melynek jórészét azután olyanok vásárolják össze, akik a parasztság helyzetét csak megnehezítik. Az államnak tehát fokozottabban kell gyakorolnia az elővásárlási jogát, hogy a piacra kerülő földeket a magyar gazdák számára megmentse.* Kormányaink 1924—1934-ig alig 3 millió pengőt fordítottak erre a célra, területben pedig 1922-től a következő mennyiségű földnél éltek ezzel a jogukkal:

1922-ben	10640 kat. holdnál
1923-ban	1440 „
1924-ben	2232 „
1925-ben	1527 „
1926-ban	942 „
1927-ben	1583 „
1928-ban	3927 „
1929-ben	448 „
1930-ban	800 „
1931-ben	284 „
1932-ben	316 „
1933-ban	988 „

Ha most csak azt nézzük, hogy *1933-ban 32.202 kat. hold cserélt adás-vétel útján gazdát (558 birtok), akkor látjuk, hogy kormányunk milyen elenyésző mennyiségű földet biztosított feltétlenül a magyar parasztság számára, míg a többi mennyiség jórésze az ingó tőke kezére jutott, hogy az ingatlanban lejlő biztosabb fedezetet vagyont jobban konzerválja.*

Az új telepítési rendelkezések az elővásárlási jog gyakorlására már *nagyobb súlyt* kívánnak fordítani, de vannak a törvénynek olyan intézkedései is, melyek a jól prosperáló nagybirtokot is *állandó bizonytalanságban hagyják*, birtokállományát bármikor csökkenthetik, a nagy- és kisbirtokosok

között ellentéteket támaszthatnak, *de ellentétek támadhatnak a kisbirtokosok között is*, mert a kevésbé jómódúak görbe szemmel fognak nézni azokra, akik birtokállományukat az állam segítségével gyarapíthatják. Viszont az is igaz, hogy *kellő alap, kellő felszerelés* nélkül birtokot juttatni valakinek könnyelműség, a cél érdekét nem szolgálja, *mert a föld az új tulajdonos kezén sokáig megmaradni nem fog*. Ezt a példát mutatta az OFB-eljárás is.

A telepítés egészséges megoldását, az önálló kiségzisztenciák megalapozását elő lehetne segíteni azzal, hogy a rátermett parasztokat, *akik a földvásárlás útján már saját szorgalmukkal és tehetségükkel megindulhattak, a már említett adó- és illetékkedvezményekkel olcsó hitellel, olcsó felszerelés és állatállomány juttatásával* segítenék abban, hogy szabad elhatározásuk szerint és *ott, ahol akarnak*, földet vásárolhassanak. A paraszt ügyis kikeresi magának azt a helyet, ahol letelepedni kíván és ha máshová teszik, ott szívesen és tartósan nem marad. Ahol pedig ő földet akar vásárolni, *ott azt meg is veheti*, csak módja legyen rá és ne féljen a nyakába szakadó nagy illetékektől és adóktól. A magyar paraszt sokkal jobban értékeli azt a talajt, *amit maga szerzett magának és ott, ahol neki kedve tartotta*. A rátermettséget a községi előjáróságoknak nem nehéz megállapítani, hiszen egyrészt ismerik az embereiket, másrészt a paraszt eddigi magatartása fényes bizonyítékot szolgáltat.

A telepítési akcióra szánt pénzek egy részét tehát fordítsa az állam az elővásárlási jog nagyfokú gyakorlására és tegye lehetővé a parasztoknak, hogy a rendelkezésre álló földekből maguk választhassanak ott, ahol kedvük tartja, másrészt fordítsa *csatornákat, utakat, vasutakat, töltések építésére*, hogy a munkaalkalmak teremtésével a munkanélküliséget egy csapásra levezesse, mert *a mezőgazdasági munkásoknak munka kell*, nem alapíthatják egzisztenciájukat keskeny földdarabok megélhetést nem nyújtó bizonytalanságára. Ezzel a kisbirtokososztály is nagyon megerősödne, hiszen termését olcsóbban és könnyebben szállíthatná a piacra, de egész közgazdaságunk egy nagy lépéssel haladna előre.

A telepítési kérdésből politikumot csinálni nem szabad, mert nemcsak súlyos közgazdasági, hanem egzisztenciális szempontokat is kockáztatunk. Sajnos, nálunk éppen a poli-

tikai szempontok azok, melyek a két kérdésre nincsenek tekintettel.

Az önálló parasztgazdaságok szaporítását elősegítené az *örökhaszonbérleti rendszer* is, itt azonban arra kell vigyázni, hogy a tulajdonjog a paraszt előtt továbbra is megbecsült legyen, mert könnyen előfordulhat az, hogy izgága felbujtók arra fogják tüzelni, hogy a haszonbérlet terület után *haszonbért ne fizessen*, azzal az indokkal, hogy „több évi használat után az ügyis jogosan őt illeti, mint tulajdonost”. Az *OFB 25 éves haszonbérleteknél* láttam sok ilyen esetet, aminek a vége azután az lett, hogy a bérlő adós maradt a haszonbérrel, *nem becsülte a tulajdont*, nem becsülte az egyéb kötelezettségeit sem, adót sem fizetett, úgyhogy a hitelezők és a község állatállományát elárvereztették. A földet művelni többé nem tudta és több évi haszonbérhátraléka miatt azután *maga az OFD* dobatta ki a bérletből. Az örökhaszonbérletnél tehát valamilyen úton, valamilyen fedezettel — esetleg óvadékkal — *biztosítani kell*, hogy a méltányosan megállapított haszonbért a bérlő befizesse, mert csak úgy fogja a sajátját is megbecsülni, ha előzőleg a másét is becsüli. Hiszen a haszonbér összege nála *a földárat* is helyettesíti, de így módjában van azonnal *nagyobb területen* gazdálkodni. A földbirtokos ellenőrizheti gazdálkodását, a föld kezelését, állatállományát; a rossz esztendő kockázatát, veszteségét pedig a haszonbér leszállításával *megoszthatja* vele. Az örökhaszonbérlet kérdését talán a *bérlőszövetkezetek* megalakításával lehetne tökéletesen megoldani.

Ahol a földet megbecsülő és földrevágó paraszt földvásárlásra — ott, ahol ő akar letelepedni — a pénzintézettől kölcsönt nem kaphat, *az államnak kell beavatkozni* és utasítania a bankot, hogy kedvező feltételek mellett a hitelt hosszú időre folyósítsa, esetleg vállaljon az adósért kezességet, vagy ha a bank szigorúan üzleti álláspontra helyezkedik, *akkor módja lehet arra, hogy különböző intézkedésekkel erre szorítsa*. Ha a kormányhatalom megteheti azt, hogy a nagy- és középbirtokot különböző szociális és egyéb magasabb terhek elvállalására kényszerítse, azt a birtokososztályt, mely ma erején felül ügyis önkéntesen visel ilyen terheket, akkor miért nem teheti ezt meg *a nagytőkével szemben*, különösen azzal a nagytőkével, mely szépen keresett a mezőgazdaságon és

vagyonának nagyrésztét a föld megművelő! szállították neki. De különben is azzal, hogy a pénzüzetek kockázatosabb hitelnyújtásra legyenek szorítva, *számukra még nem jelent szociális terhet, sem súlyosabb teherterételt, legfeljebb gyengébb üzletet.*

Az agráradót csökkenteni kell, legalább is a mezőgazdasági jövedelmezőség mindenkori tényleges arányához kellene megállapítani. A mai súlyos adó a kisbirtokos, de a nagybirtokos megbénítója is. Bár súlyos áldozattal, de megtehetné az állam azt, hogy a 10 holdon aluli birtokosoknak 2–3 esztendőre nagyobb mérvű adóelengedést nyújtson, hogy ezen idő alatt magukhoz térjenek. De enyhíteni kell a nagybirtokosok adóját is, hogy ezáltal ezek több munkást és cselédet foglalkoztathassanak és a szociális javítás terén is többet telessenek.

Mezőgazdasági munkásainknak elsősorban munkaalkalmat kell nyújtani, mert, mint többször hangsúlyoztam, téves az a beállítás, hogy ezeknek az embereknek földdarabkákra van szükségük. A dorozsmai és környéki kubikosok például a legerősebben tiltakoznak az ellen, hogy nekik munka kell, amiből a háború előtti időkben nagyon jól megéltek. A Duna–Tisza-csatorna kiépítése 10 évre szóló munkaalkalmat biztosítana a munkanélküli időszakos munkások nagy tömegének. Csatornázásra várnak a kisebb alföldi folyóink is, melyek szintén újabb és újabb munkát jelentenének, nem is számítva e munkák közgazdasági eredményét. A mezőgazdasági cselédek és munkások helyzetének javítására gyönyörű példákat látunk az egyes nagybirtokosoknál, így például az Éber Antal-féle birtokon munkáskaszinót találunk, ahol a jószágigazgató vetítőképes előadásokat tart az embereknek, oktatja őket és a munkások sokkal jobb kedvvel, több ambícióval és természetesen ezáltal több eredménnyel is dolgoznak. A munkások részére kórházi szobák vannak berendezve, konvenciók ápolónők alkalmazásával. A 2000 holdas birtok 1936. évben 42.000 pengőt fizetett ki prémiumokra és az eredmény azt mutatta, hogy a prémiumos rendszer nemcsak az iparban válik be tökéletesen, hanem a mezőgazdaságban is. A váci püspök fürdőt építtetett a környékbeli uradalmak cselédei és munkásai részére, ezt a példát már több nagyobb uradalomban követték. Hallottam olyan uradalomról is, ahol a cselédek részére kultúrházat építettek

és azt könyvtárral és rádióval felszerelték. Vasárnaponként és téli esteken a cselédek ott tartózkodnak, olvasnak és rádióznak. Gyakran megjelenik közöttük *a földbirtokos is*, hogy előadást és felolvasást tartson számukra, sőt olykor zenészeket is hozat, hogy a fiatalok táncolhassanak. Hogy mindez mit jelent a fáradságos munkát végző embereknek, milyen felüdülést, azt *a hálás tekintetek jelzik, melyek a földesurat mindenüvé kísérik. Minél inkább elismerjük a munkás és a cseléd emberi mivoltát, megsegítésének szükségességét, nehéz sorsát, annál inkább válik ez a mezőgazdasági birtok javára, nemcsak szociális szempontból, hanem munkaeredmény tekintetében is.*

A mezőgazdasági téren is össze lehet egyeztetni a munkaadó és a munkás érdekeit és a munkás sokkal jobb kedvvel dolgozik, sokkal jobban ragaszkodik a gazdájához, örömmel fogja érdekeit szem előtt tartani, ha szociális jólét veszi körül, ha nemcsak munkáját kívánják, hanem nyújtanak is neki, még pedig annyi, amennyit egészségügye, jobb megélhetése, tudásvágya megkíván.

A mezőgazdasági időszak munkásoknál ott, ahol ezt még nem teszik, vigyázni kell, hogy a *konvenció*, vagyis a természetbeni járandóság a jobbminőségű gabonából és szalonnából legyen kiadva, ne pedig *a másodosztályú búzából és avas szalonnából*. A bánásmód is legyen *emberi*, minthogy 90%-ban már az is, mert a megértő kezelés nemcsak szükséges *a kora hajnaltól késő estig*, a legnagyobb kánikulában is szívósan dolgozó munkás részére, hanem őt munkájában lelkesíti. Gondoskodni kell arról, hogy a munkások részére legalább hetente egyszer *fürdő* álljon rendelkezésre. Ott, ahol az uradalom területén *gőzmalom* dolgozik, ez minden nagyobb befektetés nélkül megvalósítható. Nyáron, amely gazdaságokban *artézi kút* ontja a bő és tiszta vizet, szintén mód van arra, hogy kisebb befektetéssel *két-három betonmedencét* lehessen építeni a munkások és cselédek részére, *ez a költség a munkás egészségében, jobb munkabírásában százszorosán megtérül*. A munkások gyermekei számára *napközi otthont* kell létesíteni, ahol a szülők munkaideje alatt a gyermekek konvenciók ápolónők felügyelete alatt játszadhatnak és ellátásuk is biztosítva lenne. *A munkásszülő sokkal nyugodtabban végzi kötelességét, ha tudja, hogy gyermeke a legjobb helyen felügyelet alatt van és nem kell állandó aggodással reá gondolnia.* A nap-

közi otthon torna- és játszószerekkel, homokkal és vízmedencével lenne ellátva, *hiszen a magyar jövő*, egy életerős nemzedék, egy kiváló munkásréteg fejlődéséről és egészségéről van szó. *Vasárnap délutánonként* az uradalmi intéző, vagy segéd-tiszt 1—2 órás előadást tarthatna a munkások számára — lehetőleg erre a célra épült munkáskaszinóban —, ahol *vetítettképes ismeretterjesztő dolgokat* is lehetne bemutatni. Hasznos lenne, ha a munkások, de főleg a cselédek — akik állandóan az uradalom gazdaságaiban tartózkodnak —, *télen gazdasági szakképzést kapnának*, amit téli tanfolyamok segítségével lehet megoldani, költség nélkül úgy, hogy az uradalom tisztjei a közeli *falu intelligenciájának* rátermettebb egyénei, a jegyző, tanító és a pap bevonásával minden vasárnap délután és esetleg heti két estén át (a nappalok ilyenkor rövidek, a munka is kevesebb) *szakelőadásokat tartanának*, de ismeretnének jogi, történelmi, földrajzi dolgokat is, helyes felvilágosításokkal és útbaigazításokkal ellátva. Ha ezt nem teszik, *annál szívesebben* foglalkoznak ezekkel az emberekkel (a legnagyobb titokban) *a különféle szélsőséges elvek demagógjai*, akiket nincs, aki ellensúlyozzon. Gondoskodni kell arról is, hogy a cselédek és a munkások vasárnap és ünnepnapokon *templomba* mehessenek, mert a *vallási élet fejlesztése és elősegítése a legtökéletesebb erkölcsnevelő* és jó hatása az egyszerű emberek mentalitásában, viselkedésében is jelentkezik. *A vasárnap és az ünnepnap legyen a munkásé*, délelőtt vehessen részt a misén, vagy az istentiszteleten, délután pedig szórakozhasson. A szórakozását csak annyiban kell befolyásolni, hogy *figyelmét a sportra vagy a komoly előadásokra rátereljék*. A munkások sportját minden uradalomban meg lehetne honosítani és ezt leginkább a népszerű és a tömegeket vonzó footballjátékkal érhetnék el az uradalom vezetői. De a kuglipályák is távol tartanák a munkást attól, hogy szabad idejében a község kocsmájában verje el heti keresetét, vagy elszállásolási helyén, kártyával. Sokan vannak, akik ezen mosolyogni fognak, pedig nem is gondolják, hogy *a nemesebb szórakozás, a szabad levegőn eltöltött sport milyen óriási átalakítással van az ember lelkületére*, hát még annak a munkásnak a lelkületére, aki *hat napon keresztül kemény munkában elcsigázva várja a vasárnapot*, hogy a következő nehéz hat napra felüdülést nyerjen, nemcsak testben, hanem lélekben

is, mert ez utóbbi a testi pihenésnél is sokkal nagyobb, sokkal tökéletesebb pihenést jelent számára.

Ezek volnának röviden azok a szempontok, melyek a mezőgazdasági munkások és cselédek helyzetében nagy megkönnyebbülést hoznának, ha valóra válhatnának. Több helyen, mint említettem, egyrésze már valóra is vált és a kétségtelen eredmény sehol sem maradt el. Ez úgy a birtokos, mint a munkás javát szolgálta, a jövő szempontjából pedig az egész nemzet hasznára válik. Természetesen az már más lapra tartozik, hogy a nagybirtokososztály mostani *teherviselő képessége, valamint a jövőben várható még súlyosabb terhei* (úgy szociális, mint állami és gazdasági), mennyiben szabnak határt a *feltétlen akaratnak és jó szándéknak*.

A mezőgazdasági munkáskérdést és a gazdák megerősödését erősen befolyásolná a *mezőgazdasági ipar kibővítése*, vagyis, ha az ország iparosítási fejlesztését nagyobb mértékben a mezőgazdaságra is át tudnák vinni. Főleg azon iparágakról van szó, melyek saját termésű mezőgazdasági nyersanyagokat dolgoznak fel. *Ilyen a malom-, a cukor-, a szesz-, a sör- és a keményítőipar*. Ezek közül azonban a malom- és a söripar a nagy verseny miatt számításba nem jöhet, mert hatalmas sörgyáraink és malmaink mellett más vállalkozások már keletkezésük pillanatában halálra lennének ítélve, viszont a *cukoripar* csak nagyüzemi teljes ipari felkészültsége révén tudja a mai világversenyben helyét megállni.

Cukoriparral hazánkban 13 cukorgyár foglalkozik, ezek tennék rentábilissá a gazdák cukorrépatermelését, ha a répaátvételi feltételek a gazdák érdekeit is szem előtt tartanák. De a gazdákkal kötött termelési szerződést *agrárállamunkban* még ma a *gyárak diktálják, amit a Cukorrépa Termelők Országos Szövetsége óriási harcok árán csak itt-ott tud nemikép ellensúlyozni*. Már a cukorrépa átvételével kapcsolatosan is sok jogos panaszuk van a gazdáknak. *A termelési kontingens szűkre van szabva* és egy esetleges jótermésű esztendőben a cukorgyárak a többletrépat vagy nem veszik át, vagy a kikötött kontingens áránál jóval alacsonyabban (múlt évben 1.50 P volt). *A szállítási terminus* oly rövidre van szabva, hogy azt betartani csak nagy *munkadíj- és igaerőáldozatokkal* lehet. Az átvett cukorrépáért a gyárak métermázsánsként

2.15 pengőt fizetnek, azonban a szállított mennyiségből levonnak *földsúlyt* és az így maradó nettósúlyból még külön 5% *túlsúlyt*, megterhelik a gazdát a *földfuvardíjjal*, 5.7 fillér mázsánkénti *forgalmiadóval* stb., úgyhogy végeredményben a feladott répájáért mázsánként 0.50—1.80 pengőt kap, *ez az ár azonban a répatermelési költségeket sem fedezi*, nemhogy jövedelmet hozna. A cukorgyárak eljárására azután jellemző, hogy a *fillérékért* átvett répából készült cukrot a fogyasztónak *különként 1.36 pengőért* bocsátja rendelkezésére, ami éppen a cukorrépat termelő gazdának és családjának teszi lehetetlenné a fogyasztást. Amikor a gazdák ma már magasabb munkadíjat fizetnek répátegyelő napszámosaiknak, ezt a cukorgyárak egyáltalán *nem veszik figyelembe*. *Németországban* könnyű magasabb napszámokat fizetni, mert ott a gyárak a gazdák répájáért mázsánként 4.20 markát (5.71 P) fizetnek, melyhez még 5% ingyenszeletet is kapnak. Természetesen itt a cukorgyárak túlnyomóan a gazdák kezén vannak, ami részükre részvényeik után még külön 6% *jövedelmet jelent*. Ezzel szemben a cukor kilogrammjá ott 72 pfennig. *Ausztriában* a gazdák répájukért 5 *schillinget* kapnak mázsánként és súlylevonások nincsenek. Ezekből a példákból csak azt sejtethjük, hogy a mi cukorgyáraink milyen *nagy jövedelemre* tesznek szert a gazdák terhére. Ha a kormányhatalom ebbe a kérdésbe belenyúlna, nemcsak a gazdák számára tenné jövedelmezővé az annyira követelt ipari növénytermelés egyik ágát, a cukorrépatermelést, hanem lehetővé tenné azt is, hogy a termelést és a megmunkálást végző parasztok és munkások már *egészségük és gyermekeik* jobb fejlődése érdekében is normális, elfogadható áron juthassanak a cukorhoz. Ebben az utóbbi esetben a cukrot nemcsak papíron, hanem a valóságban is *tömegfogyasztási* cikknek nevezhetnénk. Ma az alföldi szegény paraszt — de a valammal jobbmódú is — *cukrot nem eszik*, nem ehet, mert az indokolatlanul drága, *megfizetni nem tudja*. *A pálinkás vagy boros kenyér úgy neki, mint gyermekeinek reggelire olcsóbb, mint a tejeskávé vagy a lekváros cipó!* Az olcsóbb cukorra — nézetem szerint — a cukorgyár sem fizetne rá, mert a nagyobb belföldi fogyasztás kisebb összegekben, de nagyobb jövedelmet hozna. Szükségtelen, hogy a külföldiek számára szállított olcsó cukor árkülönbözetét mi *fizessük meg*. A cukor-

gyárak termelése az utolsó években úgyis visszaesett, tehát egy árleszállítás esetén beálló nagyobb belső fogyasztás a gyár kapacitása kihasználásának a javát is szolgálná.

A mezőgazdasági szeszgyártás kiterjeszkedését hátráltatja az, hogy a kormány egy idő óta nem igen ad a kérvényező uradalmaknak engedélyt arra, hogy szeszgyárat létesíthesse- nek. Különösen nem az Alföld szélein. Ez a rendelkezés azt *a visszas helyzetet* szüli, hogy a szeszgyártásra szánt nyers- anyagot a vidéknek *Budapestre* kell felhoznia, ami nemcsak *rengeteg fuvarköltéssel* terheli az anyag értékesítését, de a gazda állatai számára elvész a gyártásból kikerülő és *első- rendű takarmányt képező* melléktermés (a moslék) is, nem is szólva arról, hogy hány ember *munkalehetősége* vész kárba. *A kispaszták pálinkafőzését a súlyos szeszadó nyomó- rítja meg*, ami ma hektóliterfokonként 1.92 pengőt tesz ki, akkor, amikor a pálinkáért literenként mindössze 2.50—3 pen- gőt kapnak a fogyasztótól. A közvetítő kereskedelemtől ennél jóval kevesebbet.

A mezőgazdasági szeszgyártás bővebb ismertetésénél köz- löm *Holitscher Károly* megállapításait, aki ebben az ügyben már sok előadást tartott. Szerinte a mezőgazdasági szeszgyár- tás lefolyása *több irányú*. Termelési vonatkozásban a piactól, a vasúttól távolos gazdaságok nagyobb tömegű és romlandó nyersanyagukat, *mint a burgonyát és a cukorrépat, szeszé* tudják alakíttatni és ez különösen akkor jelentős, amikor ezekből az anyagokból nagy felesleg mutatkozik, de fontos közgazdasági szempont az is, hogy a nyersanyag feldolgozása mellett a megmaradó moslék mint kitűnő táplálóanyag külö- nösen alföldi homoktalajaink termőképességét emelné haté- konyan. De a mezőgazdasági szeszgyár *fontos ártartó is*, mellyel a mezőgazdaság egyetemes érdekét is szolgálja, a fokozottabb burgonya- és répatermesztés pedig *rengeteg új egzisztenciát* is teremt. A mezőgazdasági szeszgyártás mini- málisan évi *1,600.000—1,700.000 napszám munkaerőt jelent*, de ehhez figyelembe kell venni azt is, hogy minden mező- gazdasági szeszgyári gazdaság a rendesnél átlagban 20% -kal több éves cselédet tart, ami az intenzívebb állattartásban, több fogatszükségletben, nagyobb trágyatermelésben, a mun- káknak éppen a nagyobb kapásterület megművelése folytán

előálló fokozódásában találja magyarázatát. *A szeszértékesítés problémáját nálunk az 1921: XLI. te. oldotta meg és megvetette az Országos Szeszértékesítő rt. alapját.* Ez a vállalat a szeszértékesítést bizományi alapon látja el, de ugyanakkor *a magángazdasági szesztermelésnél* a termelési keret felosztása tekintetében *súlyos sérelmek érték* ezt a termelési ágat azáltal is, hogy nem vették figyelembe az ipari és a mezőgazdasági szeszgyárak *különböző* termelési költségeit és nem tettek különbséget a közös számlára értékesülő szesz áránál *a drágábban termelő* mezőgazdasági szeszfőzdek javára. *Az el-telt 16 esztendő alatt,* annak ellenére, hogy az érdekeltségek mindent megmozgattak, *semmi sem történt.* Vigyázni kell arra is és féltő, hogy előbb-utóbb e mezőgazdasági termelés egy *kis érdekcsoport* jogtalan és az egyetemes mezőgazdaság érdekeit sértő ügyévé válik. Az előbb említett előnyökön kívül a szeszgyártásnak további közgazdasági előnyei abban is mutatkoznak, hogy a *szénbányák tekintélyesebb számú munkaalkalmat tudnának biztosítani,* tekintve azt, hogy egy hektoliter szesz főzéséhez átlag három mázsa hazai szén szükséges. *A nagyobb szénbányászás viszont a vasutat venné jobban igénybe* és így tovább. *A falu szempontjából pedig különösen jelentőssé teszi az a körülmény, hogy a szeszgyárak a környék törpebirtokain termelt és romló burgonyát jól megvennék.*

Ha a mezőgazdasági ipar sürgős kifejlesztésének nagy gazdasági és szociális horderejét hangoztatjuk és az iparok között a szeszgyártást említjük mint olyant, ahol a fejlődés és a terjeszkedés a mezőgazdasági üzemek részére még lehetséges, *nem szabad figyelmen kívül hagyni a kender- és len-szalmagyártást sem.* Különösen az előbbi bír nagy jelentőséggel, melynek *rentabilitásához szó sem férhet.* Az alföldi folyóink mentén felállított kendergyárak (mert a víz itt fontos tényező) nemcsak gazdasági értelemben vett hasznot biztosítanak a nagy- és középbirtokok vállalkozó szellemű tulajdonosainak, nemcsak közgazdaságunkban jelentenek nagy pozitívumot, hanem *szociális téren is* újabb munkaalkalmakat létesítenének mezőgazdasági munkásaink számára. *A kendergyári üzlet ma olyan jó,* hogy például a *mezőhegyest* állami ménésbirtok egész gazdálkodását erősen fellendíti. Saját magam győződtem meg ennek az állításnak a valódi-

ságáról. A *kendertermelésre* pedig a folyómenti alföldi talajaink nagyszerűek és téves az a hit, hogy a kender a földet kizsarolja.

A lencszalma feldolgozása a lenmagtermelési akció során vált aktuálissá, ezt az iparágat a mezőgazdasági nagyüzemeknek úgy gazdasági, mint munkaalkalomnyújtási szempontból érdemes lenne felkarolni.

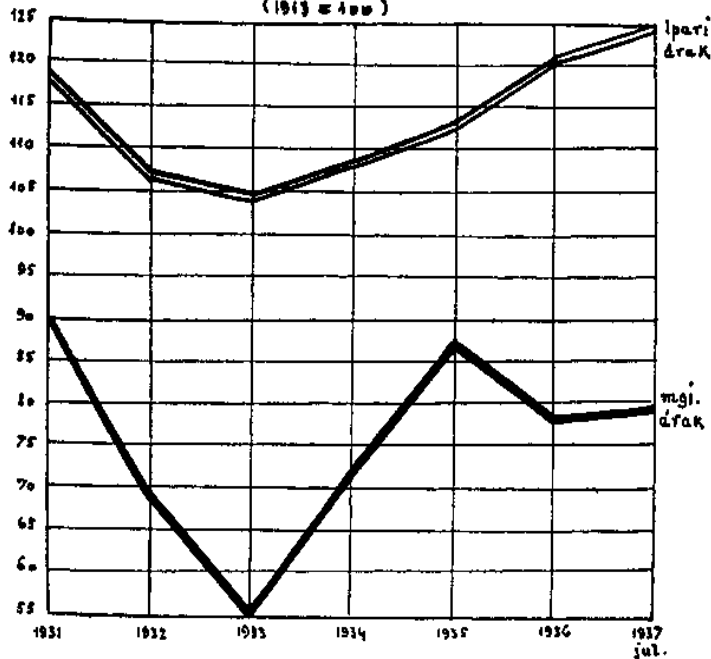
A kisközgazdaság szempontjából fontos lenne, hogy a búzánál komoly eredményeket elért *minőségi feljavítás* a többi elsőrendű terménynél is sürgősen folyamatba legyen téve, vagyis az ezirányú intézkedések a *Növénytermelési Hivatal* részéről minél előbb megtörténjenek. *A kísérleti állomásokot is szaporítani kellene* és működésüket a parasztnak részére és javára olcsón kiterjeszteni, égetően szükséges lenne.

Az állattenyésztésnél szintén a minőségi feljavításon van a hangsúly, mert a külföld ma csak elsőrendű marhát és sertést vesz át. *A tejtermelésnél* a szövetkezetek kifejlesztésével lehetne a parasztnak számára jobb árat biztosítani, ugyanez áll a *tojás- és tolltermelésre* is. Természetesen a *gazdasági szakoktatás kiterjesztése*, különösen az Alföldön, mindennél sürgősebb, mert az állattenyésztés és a baromfitartás terén a kisközgazdaságok csak így érhetnek el szebb eredményt.

Sok kisközgazdaság foglalkozik ma *pálinkafőzéssel*, különösen a gyümölcsstermelők, ezeknek a helyzete ma a szeszkartell hatalma folytán nem mondható kedvezőnek, de itt remélhető, hogy a rövidesen *parlament elé kerülő szesz törvény* a gazdák számára kedvező megoldást talál.

A magyar gazda termelési tevékenységét és ezzel együtt eredményességét súlyosan hátráltatja a mezőgazdasági termékek árával egyáltalán arányban nem álló ipari árak magassága, amit az ipari védővámok idéznek elő, mert ezek védik a belföldi ipart a külföldi ipari cikkek konkurenciájától, mely feltétlenül leszorítaná az indokolatlanul magas belföldi ipari cikkek árát. Ipari vállalatunk és kereskedőink *monopol helyzetben* vannak a mezőgazdasággal szemben és *szervezetlensége* folytán fennálló gyengébb helyzetét alaposan kihasználják. Hogy a védővámok az ipari és a mezőgazdasági cikkek áraira milyen kihatással vannak, azt az alábbi grafikon mutatja meg:

Árindex az év végén (1913 = 100)

Látjuk tehát a súlyos különbséget, *indokolt a magyar állam gazdasági erejét képező mezőgazdaság érdekében az ipari vámok megszüntetése, vagy pedig erős csökkentése.* A jelenlegi mezőgazdasági árakban további javulás, a világpiaci helyzet következtében, nem igen várható, de ha ez be is következne, ipari kartelljeink rögtön gondoskodnának róla, hogy az ipar se maradjon el az új haszontól, miért is az ipari árakat sokkal nagyobb arányban emelnék, mint amilyen arányban a mezőgazdasági árak emelkedtek. Kell tehát, hogy az ipari árak *essenek* és ez csak úgy lehetséges, ha a külföldi iparcikkek előtt a vámsorompók felnyílnak, vagy pedig kartelljeink ettől való félelmükben az árakat lejjebb szállítják. *Itt csak állami beavatkozás segíthet.*

Sürgősen el kell törölni a városi kövezetvámokat is, mert ezek a középkorból ránkmaradt csökevények a paraszt ter-

melvényének, borának beszállítását a városba nagyon megdrágítják. De ha a gazda *üresen* is hajtat a városba, azért is meg kell fizetnie a belépődíjat.

Alföldi népünknek nemcsak egészségügyét, hanem termelését is nagyban elősegítené, ha a talaj mélyében rejtőző *tiszta forrásvizet* jobban kiaknáznák. Bármely helyen is fürjék meg az Alföldön a földet, mindenütt nagy sugarakban tör elő a bő víz, hogy a kút környékén elterülő kertek valószínűs *Kánaánt* képezzenek. *Ma nagyon kevés artézi kutat találunk a falvakban*, némelyekben egyet sem és elnézik, hogy a lakosság a gémeskutak dinnyehéjjal és békákkal bemocskolt vizét igya, azt is közös vödörből. A tanyákon sem igen találunk artézi kutat, pedig ez a *fürdőzés kérdését* is egy csapásra megoldaná. (*Sándorfalva* községben például a lakosok számára a folyó évben építettek egy hatalmas fürdőmedencét, melyet a mellette fűrt artézi kút bőven ellát cserélhető vízzel. Szegeden pedig a város gőzfürdőjét látja el a löki ingyen kénstartalmú, az egészségre kiváló hatású melegvízzel.) Ha nemcsak a falvakban, hanem a tanyák között és künn a földeken is több helyen kinyitnák a földet, az *öntözés problémája rögtön megoldást nyerne* és az alföldi legnagyobb elemi csapás, az *aszály sem játszhatna többé káros szerepet*.

Az *ipari növények termelésére* jó, ha a gazdát ránevelik, mert ezáltal az okosnak nem mondható *egyoldalú termelési eljárása* megszűnne, azonban ehhez *nem elég*, hogy felszólítják a lenmag, cukorrépa stb. termesztésére, hanem *megfelelő átvételről és árról is kell biztosítani*. Ha a feldolgozó gyárak *busás hasznot* húznak az ipari növények feldolgozásából, akkor *juttassanak ebből a haszonból valamit a gazdának is azáltal*, hogy terményeiért olyan árat adnak, hogy neki *kedve legyen* azt a növényt termesztani és nehogy örökké megbánja, hogy búzatermelését — a nagy ígéreteknek és a szép szavaknak beugorva — abbahagyta. Járják ki ezek az ipari gyárak azt is, hogy a gazda a szállított ipari növényekért *kedvezményes fuvardíjat fizessen*, mert a fuvardíj ma alaposan lecsökkenti a kapott összeget. *Téli tanfolyamok* tartásával a szövetkezetek oktassák ki a parasztot arra, hogy az ipari növényt mint termessze, *nehogy az első évek próbálkozásaira súlyosan ráfizessen*.

A szövetkezeteknek és a hatóságoknak *állandó vándorkiállítások* rendezésével kellene fokozni a falusi gazda tudását és bővíteni látókörét.

A közlekedés terén sok javítani való van, a folyók szabályozása, az utak kiépítése, a bekötőutak létesítése, a tanyai vasutak lefektetése, az állami vasúthálózat sűrűsítése, a tehergépkocsiforgalom teljes szabaddá tétele stb., mind olyan sürgős feladatok volnának, melyeknek elodázása évről-évre csak *súlyos károkat* okoz. Demagóg íróink az egyes uradalmakat szidják a folyókon közlekedő *kompokért*, pedig ezek az uradalmak egy csöppet sem sajnálnák, ha a részükre csak teher-tételt képező *úrijog* gyakorlásától, így a komptól is, *melynek díjszabását egyébként a hatóság állapítja meg*, megszabadulnának és a folyókon az átkelést hidak könnyítenék meg. *A kompközlekedés ma az egész országban egyforma* — úgy lassúságban, mint külső alakjában —, akár végig az *egész Dunán*, vagy végig az *egész Tiszán* szállunk is kompra, sőt az *állami kezelésben* lévő kompoknál órakhosszat is elvárhat az ember, amíg a folyón átviszik, mert az állami alkalmazottak nincsenek annyira közvetlen felügyelet alatt, mint az uradalmi révészek, akiket a gazdatisztek állandóan ellenőriznek. *(Ezek az emberek különben is jól vannak fizetve*, munkájuk sem olyan nehéz, mint azt olyan naivul és színesen beállítják. A kompkötelet még a gyermekek is játszva húzzák a kompról és rendszerint maguk az átkelők húzzák át magukat, hogy addig se unatkozzanak. *Kovács Imre a Néma forradalomban* ezzel szemben ezeket írja: „. . . Az emberek válla nekifeszül a kötélnek: ütemesen lépkedve húzzák a lomha jószágot. Egyszerre rántanak a kötélen; mozdulatuk a Volgán hajót vontató orosz muzsikokéra emlékeztet. Az ember szinte várja az „ej uhnyem” felcsendülését, de a magyar muzsikok némák. Megkínzott arcuk feketén komor, toprongyos alakjuk keserűen hangtalan, összeszorított ajkuk hallgat.” *A külvárosok laikus tömegének hangulatát az ilyen dallamos beállítás nagyban emeli*, de ha ez az elfogult író e sorait *maguknak a révészeknek* olvasna fel, azok mosolyogva csóválják meg a fejüket és csak annyit mondanának: „bolond az úr, hogy ilyeneket ír” és már folytatnák is nyugodtan tovább mesterségüket, melyet nem adnának ma oda egy közepes fizetésű hivatalnok állásáért sem.”) Ezeket *köte-*

lességemnek tartottam itt zárjelben megállapítani, mert a közvélemény előtt helytelenül az alföldi kompközlekedés úgy lett beállítva (és ezt sokan el is hitték), *mintha egyes nagybirtokosokon múltna*, hogy az állam sanyarú pénzügyi helyzetében hidat nem tud építeni. Ha tudna építeni, ebben igazán *senki sem akadályozhatná meg*, nem is tenné senki, mert hiszen *az a nagybirtokos is csak nyerne vele*, ha terményeit nem órákhosszat kellene a folyó túlsó partjára szállíttatni, különösen árvíz és télvíz idején. Éppen olyan nehéz és lassú a gazdaság ellenőrzése is, mely a túlsó oldalra szól. *A kompvontatás nem azok számára fűrasztó, akik a kompot áthúzzák a folyón, hanem azoknak, akik a kompra vannak utalva és a lassú jármű miatt rengeteg időt kell veszteniök. A hidak építése* tehát szintén sürgős lenne, mert a vasúti hidak átalakítása csak részleges és ideiglenes megoldás lehet, szintén lassú közlekedést biztosít. *Meg kell szüntetni a hídvamokat is ott, ahol még fennállnak, vagy ahol a hídátépítéssel bevezették ezeket a kövezetvámokhoz hasonló és a gazdákat erősen érintő tehertételeket.*

Kultúrpolitikai téren nagyon sok a tennivaló. *A gazdasági szakoktatást a nagyszerűen bevált dán gazdasági iskolák mintájára kellene kiépíteni, ingyenes tanítással, minden év októberétől márciusig. A falusi tanítót 1—2 éves gazdasági iskola elvégzésére kellene kötelezni és ezt azzal honorálni, hogy a városi tanítóénál nagyobb javadalmazást kapna. Gyorsabb előléptetéséről is gondoskodni kell, neki címet, kitüntetést adományozni, mert a faluhelyen az ilyesmi nemcsak megérdemelt, hanem a tekintély emelkedését is jelenti. Ha ezeket az állam megtenné, akkor majd a városi tanítógárda elitje is szívesen kíváncozna a falura, a falun élő tanító pedig jobb gazdasági helyzetében foglalkozna iskolánkívüli kultúrmunkával is.*

A magyar parasztot elsősorban a tanítónak kell nevelni és oktatni, neki kell mindent elkövetni, úgy iskolán belül, mint iskolán kívül, hogy ez a kultúrában elmaradt ember szintén részesüljön a műveltség áldásaiban, felemelkedhessen és beilleszkedhessen a társadalmi szolidáris kultúrközösségbe. *Így fog ráeszmélni arra, hogy ő is a társadalomnak és a nemzetnek egy számottevő tényezője.* A felvilágosító és nevelő munkának azonban a kellő óvatosságot szem előtt kell tar-

lani és *a realizmus útjain* haladva — a társadalmi rendet és berendezkedést soha ki nem kapcsolva —, vigyázni kell arra, hogy a felvilágosuló parasztság *ne kerüljön az osztálygyűlölet és az osztályharcot hirdető eszmekörébe*, mert ez már az ellentétek erőszakos harcára vezetne, ami végül a parasztot még mélyebbre süllyesztené, mint ahol azelőtt volt. A parasztot a kultúra asztalához vezetni, *nem jelentheti azt*, hogy most már a műveltség minden ágába *egyenlő mértékben, egyenlő feltételek mellett* bevezessék. A nevelő munkának oda kell irányulnia, hogy a paraszt áttekintést nyerjen képességeinek kifejtéséhez szükséges tudnivalókról és hogy felismerhesse a társadalmi közösségben való közreműködésének jelentőségét. Lehetetlen is az embereket, úgy szellemekben, mint anyagiakban, *egyenlővé* tenni, nem is kívánatos, mert *ez a társadalom fejlődését megállítaná*, miután az egyes osztályok között nem lennének meg azok az *ellentétek*, melyek az előrehaladás, a fejlődés és a feltörési vágy kielégülése szempontjából szükségesek. A *túlolvasott* magyar paraszt különben is tudálékossá válik, ami egyformán hátrányára van nemcsak környezetének, hanem az egész paraszt-társadalomnak is. Nincs visszataszítóbb dolog, mint amikor a paraszt rosszul értelmezett *idegen szavakkal* dobálódzik, elméleteket és elveket magyaráz szomszédainak, ahelyett, hogy gazdasági szakkérdésekkel foglalkozna. Ha a magyar parasztnak, a magyar falusi embernek könyvet írnak, akkor azt *népi nyelven* írják, érthetően és „magyarul”, mert csak így éri el az a könyv kitűzött célját.

Ahhoz pedig egyenesen *hatalmi beavatkozás kellene*, hogy a falu népét *ne áraszhassák el a „krajcáros” újságok és irodalmi termékek a maguk véres riportjaival, politikai frazeológiájukkal*, a parasztlélek ismerete hiányában szerkesztett közleményekkel, melyekkel súlyos destruálást, rombolást visznek végbe a parasztlélekben. *A szövetkezetnek itt jelentkezne egyik kulturális tevékenysége*, hogy áldozatok árán is gondoskodna keresztényi szellemben, megfelelő erkölcsi modorban és gazdasági szakszerűséggel megírt sajtótermékekről, melyeket *ingyen vagy egész olcsó áron* terjesztene a paraszttársadalom között. A tanyákon pedig a postai kézbesítés átszervezésével és meggyorsításával kellene gondoskodni arról, hogy *a magasabb etikai alapon álló lapok*

a lányai gazdák közé eljussanak. *Tanyai vándorkönyvtárak* létesítése minden különösebb költség nélkül lenne megvalósítható, ha a hatóságok karolnák fel és segítenék elő az akciót. Faluhelyen az egyes gazda- és népköröket, iparos-egyesületeket kellene nagyobb könyvtárral felszerelni és a parasztoknak a könyveket *ingyen* rendelkezésükre bocsátani (mert máskülönben nem veszik a könyvtárt igénybe, tekintettel arra, hogy ilyesmire még ma nem áldoznak), *hogy a kellő történelmi, földrajzi, részben jogi, de legfőbbképpen gazdasági ismereteket elsajátíthassák.*

A községi gazdasági szaktanácsadói intézmény megvalósításával az okleveles gazdákból képzett gazdasági tanácsadók az elemi iskolák keretében működő gazdasági ismétlőiskolákban nagyszerűen elláthatnák a tanítást.

A vallás terén különösen fontos lenne a hathatósabb társadalmi beavatkozás, mert a lelkiélet kiművelése különösen ott szükséges, ahol annak magasabb szempontjai még csak a tudat alatt működnek. A paraszt alaptermészete a vallásosság, *de minden különösebb elmélyülés nélkül* és a babonát sokszor össze tudja egyeztetni a vallásos felfogással. Ne csak higgye az Istent, hanem meggyőződésből kövesse parancsait, kinyilvánított akarátát. A vallási élet kiterjesztése, az isteni hit be-rögzítése teszi legjobban *ellenállóvá* az embert, így az egészséges alapfelfogású parasztot is a szép szavakba öntött, de erősen megtévesztő, káros és lelket pusztító eszmei áramlatokkal szemben. *A vallásos ember erkölcsös is,* tekintély- és felebaráttisztelő. Papjainknak és tanítóinknak tehát a falvakban oda kell hatniok, hogy a vallásos életet ne csak hirdessék, ne csak oktassák, hanem mélyítsék is el a parasztok lelkében. *A nevelést már az iskolákban kell kezdeni,* de nem fenyítéssel, nem ijesztgetésekkel, hanem a parasztgyermek nehéz sorsát, nehezebb felfogóképességét teljesen átértzett rendszerrel, *a meggyőzés* egyedül célhozó fegyverével. A falu társadalmi, az osztályok egyesületi életében, az iskolán kívüli népoktatás tanrendjében pedig a pap és a tanító ragadjon meg minden alkalmat, hogy felszólalás keretében oktathasson és nevelhessen. De a vallási élet terén a falu összes vezetőinek *jó példával* is elől kell járni, *át kell érezniök* és másokat is rávezetni, hogy a vallásos élethez nem elegendő a templombajárás, a szertartások szigorú követése és a vallásosság hangos

hirdetése, hanem az embertársakkal szemben kötelességek is állanak fenn, melyek *a jócselekedetek gyakorlásában, a szegények és elesettek felségítésében, más emberek tudásának és munkájának értékelésében, helyzetének mérlegelésében, mások lelkiéletének, vallásgyakorlásának előmozdításában nyilvánulhatnak meg. Amíg a falun a mindjobban kimélyülő vallási élet az iránytadó és döntő tényező, addig a magyar parasztság a legjobb úton halad a felvilágosulás és a kultúra felé, de ha a vallási élet ereje hanyatlana, ez a paraszttársadalom erkölcsi színvonalát mélyen lesüllyesztené.*

A szegedi tanyák között Buday György vezetése és irányítása alatt a mellészegődött fiatalok az agrár settlement mozgalmát indították meg — mely az angol settlement-mozgalom mintájára közvetlen adatgyűjtést végez a parasztok között —, egyben a helyszínen rendezett előadásokkal nevelnek és oktatnak. *Megismerik a falu és a tanya népének munkáját, örömet és szenvedését.* Törekvésükkel értékes megfigyeléseket szereznek, melyek azután a paraszt felségítésének módjait is megmutatják. A settlement-mozgalom tulajdonképpen *betelepülést* jelent olyan értelemben, hogy a társadalom művelt rétegéhez tartozó egyének, főleg főiskolások, hosszabb időre települjenek be a szegényebb néposztályok és a munkások közé, ott megismerve a helyzetet és az életviszonyokat, *segítsenek, neveljenek és oktassanak*, így találják meg a bajok kútforrását, ezzel a gyógyszerét is. *Angliában*, a munkásnegyedekben ez a mozgalom nagy szerepet játszik, nálunk is Budapest környékén (Újpesten), de hogy általános sikerrel *a magyar parasztok között* ma még ténnyé válhatna, az az eddigi eredményekből nem világlik ki. Ha a mozgalom teljesen *magyar jelleget* öltene, magyar elnevezéssel és ha a falusi intelligens társadalmat (ez lenne a mozgalom főerőssége) ebbe a mozgalomba intenzíven be lehetne kapcsolni és társadalmi úton az *anyagi segítség eszközeit* is előteremteni, akkor kulturális téren az ilyenirányú eredményes közrehatás jelei csakugyan mutatkoznának. *Az agrár-settlement* mint ilyen, jelenlegi helyzetében Buday György és szegedi társainak *önfeláldozó és értékes munkáját* jelenti, de még csak szűk keretek között mozog és kérdés, hogy az előbb említett szempontok mellőzése esetén, elszigeteltségében és anyagi eszközök híján, sikeresen felveheti-e a küzdelmet az

óriási feladattal szemben, hogy az annyira elmaradt falut és tanyát kiemelhesse letargikus állapotából.

Az egyetemi ifjúság úgy tud a falu érdekében eredményes munkát kifejteni, ha nem a pesti demagógok írásainak és elveinek egyoldalú hatása alatt, tehát nem elfogultan megy ki a falvakba és a tanyákra, hanem a tárgyilagos szemléletet kívánó tudásszomjjal, a helyes megítélésre képesítő adottsággal és komoly munkavágygal. Amikor az egyetemi ifjúság közé furakodott, minden időkből vezetői szerep után vágyó *vezérjelöltek* és demagógok olyan hamis beállítással és olyan szakismeretet teljesen nélkülöző elvekkel *mételyezik* az ifjúság lelkét — némelyiknél eredményesen —, akkor igazán *nem kívánatos*, hogy ezek az ifjak azoknak segítsenek a falvakban, akik eddig is többet ártottak, mint használtak. Fiatalos lelkesedésével, gyors hevülésével az ifjúságot könnyű megnyerni olyan eszméknek és beállításoknak, *melyekben ideálokat lát, de nem is sejtí, mert nem ismerheti a hamis beállítást*, hogy a neki nagy tűzzel magyarázott szavak mögött rejlő torz, kárörvendő mosoly mit jelent, nem is sejtí, hogy őt *eszköznek* akarják csak felhasználni, hogy azután fáradtsággal megszerzett diplomája a destruált közszellemben, az értéket és vagyonokat megszüntetett helyzetben, a tönkretett magángazdaságokban és nagyüzemekben *értéktelenné* váljon. *Lelketlenül* kergetnék bele az ifjúságot az öngyilkosságba és addig, amíg erre az ifjúság beugratott része önmagától nem jön rá és amíg megfelelő tapasztalatokkal, helyi ismeretekkel nem rendelkezik, addig nem szabad ennek a résznek a falu kultúrmunkájában résztvenni, hanem *csakis annak a csoportnak*, amelyhez olyanok tartoznak, *akik a falut gyermekkoruk óta ismerik* és azóta szerzett nagyobb tudással és jobb felkészültséggel nagy szolgálatot tehetnek a falu érdekében. *Jogász-, orvos- és mérnökiifjak* ne „harcoljanak” olyan kérdésekért, *melyekkel nincsenek hivatva foglalkozni*, melyeket tehát át sem tudnak úgy érezni, mint azt az ügy megkívánná. Ne városi publikumból álló *laikus tömeg előtt* sürgessenek a falu érdekében követelt „reformokat”, ne olyanok, akiknek a faluhoz semmi közük, hanem gazdák gyűlésein gazdaszifjak, *akik örök közösséget vállalnak a földdel és a faluval*, vagy pedig olyan orvos-, jogász- és közigazdahallgatók, akik *jövöbeli elhelyezkedésüket* a falun látják. De ezek sem föld-

birtok- stb. problémákat feszegezzenek, hanem orvosi, jogi stb. kérdéseket.

Ha a végzett egyetemi ifjúság tárgyilagos szemléletével rendelkező, az ügyvel komolyan foglalkozni kívánó része *a falában letelepedve* (!) részt akar venni a kulturális felépítésben, akkor első dolga legyen *a falu intelligenciájával* érintkezésbe lépni, mert munkája csak úgy lehet eredményes, ha útbaigazításait és tanácsait arról a helyről kapja, mely legilletékesebb arra, hogy a helyzetről és a tennivalók kilátásairól pontos felvilágosítást adhasson.

A falu kulturális fellendítésének társadalmi úton való előmozdítása kiindulhat a városból is — sőt ez lenne a leghelyesebb —, de mindig csak abból a városból, melynek kerületébe az illető falu tartozik. Ugyanis nálunk az alföldi falvak összességükben nem egységesek és a legtöbb község a kerület központjában lévő vidéki város sajátosságaihoz igazodik. Ez a város tudja, hogy mi kell az ő falujának, mit lehet és mit nem meghonosítani, hogyan és miként. A városban egy olyan társadalmi szervezetet kellene létesíteni, amely az állam, a hatóságok, a vállalatok, kamarák és egyesületek támogatásával kulturális körzeti központot képeznének, mely központ azután falusi szervezeteinek — melyek a falvak intelligenciájának lelkes és fáradságot nem ismerő tagjaiból alakulnának — a szükséges útbaigazításokat és oktatási anyagot, könyveket és filmeket rendelkezésükre bocsátja. Természetesen azt már a falusi szervezetek mondanák meg, hogy az oktatási anyag és a módszer milyen sorrendben kövesse egymást, hogyan alkalmazkodjon a helyi viszonyokhoz. A munkának ki kell terjednie a gyermek, az ifjú, az idősebb és a női csoportokra, külön-külön. A gyermekeknél a mesedélutánokon, az egészségápoláson, a szülők, rokonok, felnőttek iránti tiszteletadáson és elsősorban a hitoktatáson kell hogy a hangsúly legyen. Az ifjúságnál az önképzőköri működésen, a hazafias szellemű előadásokon, a szakoktatáson és a testnevelésen, az idősebbeknél a gazdaköri vagy ipartestületi működésen, felolvasásokon, könyvtárakon és a rádión, a nőknél pedig a helyes háztartáson, főzésen, házimunkán és gyermeknevelésen legyen a súlypont.

A városi gócpontoknak — és ezért helyes az innen való kezdeményezés — minden faluban ki kell keresniök az értel-

miséghez tartozó azt az egyént (lelkészt, tanítót, uradalmi tisztet stb.), aki a mozgalom eszméjét magáévá teszi és *az eszme megvalósítására teljesen alkalmas*. Könnyű az ilyen embert megtalálni, mert csak azt kell keresni, *aki eddig is tevékenykedett* hasonló irányban, de munkáját a falusi társadalmi „előítélet” nem igen támogatta, sőt akadályozta. *A jegyzőt* a szervezkedésbe feltétlenül be kell kapcsolni, de működésével óvatosan kerülni kell a hivatalos látszatot, mert akkor a parasztember a közreműködésben való felhívásban rögtön *hatósági kényszert gyanít*. Különösen az intelligencia fiataljait kell a mozgalom eszméinek megnyerni, mert az ő lelkesedésük fáradságot nem ismerne. *Fontos azonban az is, hogy a falu szervezeteibe bevegyék mindazokat az értelmes gazdákat és iparosokat*, akik az ő körükben már eddig is hasznos munkát végeztek. A falusi osztály vezetője azután legyen tagja a városi szervezet vezetőségének is, hogy minden megmozdulásról állandóan tájékozva legyen.

A falun megalakított osztály ismeri legjobban az otthoni helyzetet, ismeri a lakosság összetételét és felfogását, kulturális igényét és rátermettségét, az egyes embereket külön-külön, így tudja azt is, hogy a tervbe vett programm mely időpontban, hol és melyik falusi csoport számára vihető keresztül. *A falusi ember ideje bármikor igénybe nem vehető*, de bárhová nem is fog elmenni. Ezt a városi ember nem tudhatja.

A tartandó előadásoknak, vagyis a felvilágosító munkának a lehető *legváltozatosabbaknak* kell lenniök, azokon a városi szervezet egy-egy kiküldött tagja is állandóan jelenjen meg, hogy a munkában résztvehessen. Ez a falusi embereknek ugyanis nagyon imponál. De gondoskodni kell arról is, hogy a városból olykor *egy-egy dalárda, műkedvelői csoport* stb. szálljon ki és tegye élénkké az előadások programját, mert ha a műsor csupa felolvasásokból áll, akkor még ma igen kevesen fogják hallgatni. A komoly ismertetést és nevelést színes formában kell a pódiumra vinni, vagyis a komoly és tudományos részt szórakoztató dolgokkal vegyíteni. Az ilyen programm *vonzani* fog és az egyszerű tudású emberek észrevétlenül tanulnak, az előadásokat alig várják, mert ez számukra *egy kellemes időtöltés* is lesz. Természetesen belépődíjat szedni nem szabad, de semmiféle címen gyűjteni sem.

Az érdeklődést nagyban előmozdítja majd az is, ha az osztály működésébe bekapcsolják *a gazdaköröket és az iparos-egyleteket*, majd az előadások műsorában fokozatosan *egy-két gazdaíffút vagy iparost* is szóhoz juttatnak, akár szavalat, akár rövid kis felolvasás formájában, esetleg rövid felvonásos színdarab keretében.

A falusi szervezet működésének azonban pusztán az előadások megrendezésével nem szabad kimerülnie, hanem *keresni kell a néppel való közvetlen kapcsolatokat*, részt kell venni a parasztok örömnépein, de szomorú eseményein is, mert ilyenkor az egy-két kedves szó többet jelent és többet eredményez, mint a közeledésnek bármely módja. *Ébren kell tartani a falu művészetét is és a népviseletet*. A tehetséges rajzolókat, faragókat fel kell fedezni és megadni számukra a szükséges útbaigazításokat, hogy tehetségüket kiműveljék, a köz számára eredményesítsék. A városi lapokban — nevek felsorolásával — minden kulturális megmozdulást *publikáltaim* kell, de a nevekben főleg *a falusi közreműködők* legyenek felemlítve. Ki kell terjeszteni a működést *gazdasági tanácsadás* formájában is, a létesítendő *jogi iroda* pedig díjtalan jogi tanácsokkal látná el a falusi embereket. Sok felesleges kiadástól, városbámázkálástól menekülne meg így a gazda. *Népkönyvtárak létesítése, kezelése, megfelelő lapok terjesztése stb.*, mind az ilyen szervezet működési terét alkotná.

Egyik legfontosabb nevelő és kultúrtényezőnk közé tartozik a testnevelés, a helyesen irányított sport. Ennek kiművelésére azonban a sportban teljesen otthonos szakferfiak szükségesek, nehogy az eredmény teljesen egyoldalúvá váljon. *A leventeoktatást* nagyszerűen össze lehet kötni az egyéb sportágakkal, *össze is kell kötni*, mert a folytonos rendgyakorlatok végül is unottá válnak és nem tudják biztosítani azt, hogy a leventekötelezettség megszűnte után az ifjú továbbra is hódoljon a testnevelésnek, hanem a kocsmákba veti magát és virtuskodó természetét verekedésekben éli ki. *De ha az iskolák udvarán, vagy télen a tantermekben, birkózó- és bokszyversenyeket rendeznek, ha a sporttelepen a csapatok egymásközt labdarúgómérkőzéseket vívnak, ha az östehetségek súlylökéssel és futással versenyeznek egymással, akkor a falusi verekedések és bicskázások teljesen meg fognak szünni. Ha felfedeznék és kicsiszolnák a falun élő sporttehet-*

ségeket, akkor Csonka-Magyarország a nemzetek nagy sportversenyében, az olimpiáson, az első helyen állna.

A rádió elterjedése nemcsak a falu, hanem különösen a tanya szempontjából bírna óriási jelentőséggel. Ehhez azonban az egészen olcsó néprádió szükséges, a gazdakörök és az egyéb egyesületek részére pedig a nagyobb hangerőségű, de szintén olcsó készülék. Amíg a rádió ára a mai színvonalon mozog, addig elterjedését a falun és a tanyán nem igen várhatjuk.

A falusi jegyző számára kötelezővé kellene tenni a szociális akadémia lehallgatását, mert szociális hivatását csak így tudná teljesen felfogni. A politikai működéstől azonban a jegyzőt el kell vonni és meg kell szűnni annak a szellemnek is, mely a jegyzőt olykor-olykor politikai működése, politikai sikerei vagy sikertelenségei szerint ítéli meg. A jegyző túlterhelését is enyhíteni kell, mert a sorozatos aktagyártás és bürokratizmus minden idejét elvonja attól, hogy a falu életében irányító szerepet vigyen. Nagyszámú vörös agitátor járja az Alföld falvait és nincs aki ellensúlyozza működésüknek romboló hatását. Nagy baj, hogy a jegyző keze több falun annyira meg van kötve, hogy még egy pár pengős és égetően szükséges kiutalásban is jóváhagyást kell kérnie. A községi jegyzők országos egyesületének közgyűlésén felsírt az a panasz, hogy a falu népének milliós tömege veszendőbe megy a magyar nemzeti eszme számára, a falu elszakad a községtől, nincs a falunak önkormányzati élete, mert a jegyzőnek nem jut ideje azokkal a dolgokkal is foglalkozni, melyek falujának fejlődése érdekében talán fontosabbak, mint az aktagyártás és a folytonos jegyzőkönyvezés idegetölő pepecselő munkája. Ha a községi irodai alkalmazottak, vagyis a jegyző segéderőinek számát nézzük, akkor azt látjuk, hogy némely községben sok, némelyikben pedig túlkevés hivatalnok látja el az ide-oda vándorló és mindig vastagabb csomaggá fejlődő akták iktatását és ügykezelését. A hivatalnoki létszámot a községekben a tényleges munkaviszonyokhoz kellene alkalmazni, de ezt a gárdát is olyan egyénekből toborozni, hogy a megfelelő adminisztratív munka a község érdekében folyhasson. A jegyző tisztikara — melynek legnagyobb része a falun született ember és egyszerű szülők gyermeke — könnyen tarthatna fenn állandó személyes kapcsolatot a falu népével, ami elő-

mozdítaná azt, hogy a jegyző *idejében* értesülne a községébe furakodott titkos bujtogatásokról, a különféle „falukutatók” káros agitációjáról, megtudná ezeknek a neveit és módjában lenne az alkalmatlan idegeneket kiteszékelteni, *a félrevezetett embereket felvilágosítani, vagyis a készülő vétkes akciót csirájában elfojtani*. Később, amikor az előzőekben fejtegetett kulturális szervező munka eredménye jelentkezni fog, a jegyző az ilyen természetű, de ma még *nagy fontosságú* munkától megszabadul, mert a parasztság az eléje tárt elvekkkel és fogalmakkal tisztában lesz, a gazdasági helyzetet látni fogja és így károsan befolyásolhatni nem engedi magát. *Ellenállóképes* lesz, az otthonába történő illetéktelen beavatkozást önmagától utasítja vissza.

A szövetkezeti szervezkedés terén a mielőbbi felvilágosító- és propagandamunkát meg kell indítani, hogy a gazda teljes szívvel és lélekkel bekapcsolódhasson abba a szervezkedésbe, mely *az ő gazdasági, részben pedig kulturális érdekeit* kívánja előmozdítani. Legjobb lenne az egyes szövetkezeti ágakat egy megoldási alakulatba tömöríteni, mert így az összefüggő, vagy egymásba kapcsolódó ügyek és lebonyolítások adminisztrációja *egységesebb és könnyebben áttekinthető lenne*. Ha azonban ez nem lehetséges, akkor meg kell alakítani a *különbféle* új szövetkezeteket, mint a termények bizományi értékesítését előmozdító gabonaraktár-, állattértékesítő-, tejértékesítő- stb. szövetkezeteket. Szükséges lenne a *bolgárkertész-szövetkezetek* meghonosítása is, melyek nagyszerű eredményeket mutattak eddig fel a konyhakerti vetemények termelése és értékesítése terén. Letagadhatatlan a *biztosítási szövetkezetek* nagy jelentősége is, azonban igazi jövőjük a magyar parasztok, főleg a kisbirtokosok, de a törpebirtokosok között is csak akkor lesz, ha a *díjtételek a maiakkal szemben jóval lejjebb szállnak*. A gazdák azért nem biztosítanak még tömegesen, mert számukra a jelenlegi biztosítási feltételek *terhesek*. Az Alföldön pedig, ahol az évenként majdnem mindig megismétlődő elemi csapások sok veszteséget okoznak a gazdáknak, *néha az egész évi termést verik tönkre*, a biztosítás az így előálló katasztrofális helyzetet nagyban, sőt talán teljesen enyhítené, nem is számítva azt a súlyos *lelki depresszió* alól való felszabadulást, mely a gazdát a termés betakarításáig állandóan kíséri és munkájában befolyásolja. *A lakásépítő szövetkezetek* műkö-

dése nemcsak abban nyilvánulna meg, hogy az általuk épített házak az egészségügyi követelményeknek mindenben megfeleljenek, hanem kellő propagandával, rajzokkal és felhívásokkal figyelmeztessék a parasztokat arra, hogy a *kevés és kisablakú* házak mennyire egészségtelenek, mennyire veszélyeztetik a család életét, a gyermek fejlődését. *De általában a szövetkezetek indítsanak megfelelő akciót az egészséges táplálkozás, a tisztaság, a helyes ruházkodás érdekében* és mutassanak rá a mértéktelen szeszivás és dohányzás súlyos következményeire. Vagyis gazdasági érdekeik mellett szolgálják a falu egészségügyét is.

A fogyasztási és értékesítő szövetkezet legfontosabb célja az legyen, hogy *tisztességes áraival és jó cikkeivel* szolgálja ki a gazdát és ezáltal a tisztességtelen kereskedelem visszaéléseit meggátolja, anélkül azonban, hogy a komoly kereskedők egzisztenciális érdekeit érintené. *Gróf Károlyi Sándor*, a szövetkezetek magyarországi megalapítója sem akarta a szövetkezeti terjeszkedéssel a kereskedelmet letörni. Az árak tekintetében ne a szövetkezet igazodjon a többi kereskedőhöz, hanem fordítva, mert a szövetkezeti eszme *a nagy nyereséget sehol sem írja elő*. Különösebb tartalékolásra sincs a szövetkezetnek szüksége, mert a tömörült gazdák, iparosok és intelligens emberek közreműködése a jövőt úgyszólván biztosítja.

A falusi hitelszövetkezetek indítsák meg újra a teljes hiteléletet, mert nem szabad, hogy a többi hitelintézetek *rideg üzleti* szellemét kövessék. Különösen fontos lenne *a rövidlejáratú kölcsön* kérdésének a megoldása, hogy a rászoruló gazda minden nagyobb nehézség nélkül sürgős pénzhez jusson. De ne húzódjanak *a hosszúlejáratú kölcsönök* nyújtásától sem, legalább is enyhítsék a folyósítás feltételeit azáltal, hogy eltekintenek az elsőhelyi betáblázástól. A gazdánál *a személyi biztosíték* is erős, hiszen ragaszkodik földjéhez, házához és állataihoz, tehát nem azon lesz, hogy ezeket tőle elárverezzék, hanem hogy kötelezettségeinek eleget téve, *megerősödjék*. A kihitelezési kamatot a mai 7%-ról a mezőgazdaság rentabilitásához mérten kell kiigazítani és akkor a gazdának nem lesz gondja a kamatfizetésekkel és törlesztési részletekkel.

A munkavállaló szövetkezet lenne hivatva arra, hogy a község mezőgazdasági munkásait jó feltételek mellett és jól előre a kívánt uradalmakban elhelyezze. Ezzel az uradalmak

érdekeit is szolgálja, mert megbízható, jó munkásokat adna a nyári munkára. Már *gróf Károlyi Sándor* és *gróf Mailáth József* is sürgette a szociális biztosítások mellett a munkavállaló szövetkezetek megalakítását. Nálunk az úgynevezett *földmunkás szövetkezetek*, melyeknek célja mindennemű föld-, mező- és erdőgazdasági munkák, út-, vasút-, csatorna- és vízszabályozás, lecsapolás, építmények emelése, homok-, agyag-, kavicsbányák kitermelése, vályog-, téglakészítés stb. nehezen terjeszkedhetnek, mert *minden munka megszerzéséért közel-harcot kell vívniok*.

A falusi gazda termelésének, értékesítésének, fogyasztásának stb. kedvező előmozdítására még számos szövetkezeti ágat sorolhatnánk fel, de a magam részéről csak a leglényegesebbek felemlítésére szorítkoztam. Amikor azonban a szövetkezetek értékes működésére, jövőbeli kialakulásuk hatalmas jelentőségére a figyelmet felhívom, nem szabad megfeledkeznem arról a *két hatalmas szervünkről* sem, mely a falu gazdasági életében, kulturális törekvéseiben oly nagy szerepet játszik. *Ez az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és a Falu Magyar Gazda- és Földműves Szövetség.*

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület sokoldalú és a magyar agrárprogram minden kérdését felölelő munkásságáról — mely a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István szellemében folyik — könyvet lehetne írni, mert az egyesület tevékenysége ma olyan széleskörű és annyira szerteágazó, hogy egy pár sor nem tükrözheti vissza a kimerítő tájékoztatást. Megkísérlem azonban rövid dióhéjban ismertetni ennek a munkának *az alföldi falu szempontjából* való nagy jelentőségét és a jövőbeli feladatokkal kapcsolatos elgondolásomat. Az OMGE legnagyobb érdeme az évenkénti *országos mezőgazdasági kiállítások* megrendezésében van. Ezek a kiállítások ma már *tömegével* vonzzák a falusi kisgazdákat, ambicionálják őket a kiváló fajállatok nevelésére, a termelés tökéletesítésére. A kiállítás tartama alatt rendezett *gazdanapok* pedig a kisgazdák oktatását, szakképzését mozdítják elő. Az utóbbi időkben az egyesület különös súlyt fektet *a népies gazdálkodás* termelési színvonalának emelésére és ebből a célból állandó előadásokat, vitanapokat rendez. Az ily módon kialakuló gyakorlati tanácsokból, útmutatásokból és tervezetekből határozati javaslatot tervez, melyet a kormányhoz óhajt juttatni.

A termelési ágak *számtalan bizottsága* dolgozik az egyesület életében és ezek a bizottságok állandó tanácssal, útmutatással látják el a gazdákat. Jelentős munkát végez *az üzemi és számtartási szakosztály* is, mely a rendelkezésre álló adatok alapján statisztikai kimutatásokat bocsát közre, hogy értékes szempontokra hívja fel a figyelmet. A jövő szempontjából fontos lenne, ha az OMGE nem elégedne meg az évenként egyszer és az ország más-más vidékén rendezett *kisgazdavándorgyűlésekkel, hanem a nagyobb vidéki városokban* is megrendezné *országos mezőgazdasági kiállítását* — évente többször — és ez alkalommal mindenütt *gazdanapokat* tartana. Az ilyen vidéki kiállítást kapcsolja egybe a falut érintő egészségügyi kiállítással is, de lényeges szempontot képez itt az, hogy a bemutatás díjmentesen álljon az érdeklődő paraszt-ság és a szegény népréteg szolgálatára. Ezzel lehetővé tenné azt, hogy *a szegényebb gazdák*, akiknek nincs módjuk a fővárosba felutazni, lakhelyükhöz közel értékes tapasztalatokhoz jussanak. *Az Alföldre kell a legnagyobb súlyt fektetni*, mert ez az országrész van gazdaságilag a legjobban elmaradva. Minden falut és minden tanyakörzetet el kell árasztani *a szaklapok, az útmutatások és a szakkönyvek* sorozatával, ha ez nagy áldozatot is jelent. Természetesen az állam és a hatóságok nyújtsanak ehhez segédkezet.

A *Faluszövetség* rengeteg vidéki szervezetével járul hozzá a községek gazdasági és kulturális céljaik elősegítéséhez. *Vándorkiállításokat és előadásokat* tart, a gazdáknak és földmunkásoknak értékes tanácsokkal szolgál. Szükséges lenne a megkezdett munkát nagyobb keretekben folytatni, azonban a központnak meg kell akadályoznia azt, hogy egyes vidéki vezetők politikumot kapcsoljanak működésükbe. Tudok ugyanis szórványos eseteket, hogy egy-két ilyen vezető többet törődött a nép politikai ugrasztásával, a nagy- és kisbirtokososztály közötti ellentét szításával, mint gazdasági feladataival.

Ezzel befejeztem azoknak a sürgős feladatoknak a rövid ismertetését, melyek az alföldi falu helyzetén segítenének. Mint fejezetem elején említettem, a feladatok még olyan *sokfélék* és annyira szétágazók, hogy kötetekre lenne szükség azokat részletesen és aprólékosan ismertetni. Csak *a legfontosabbakat* említettem tehát meg, azokat, *melyek az alföldi falvak kulturális, gazdasági és etikai fellendülését célozzák*,

anélkül, hogy a megvalósítás érdekében meglevő intézményeinket, társadalmi és gazdasági berendezkedéseinket, osztályokat és állásokat kellene megsemmisíteni és ki nem próbált eszmékkel kísérletezni. Csakis a meglevő intézményeink és berendezkedéseink keretein belül, azok kiterjesztésével vagy részbeni reformjával lehet az intézményes és biztos alapokra helyezett segítséget megteremteni, csak ez lehet tartós is, szemben a demagógia által hirdetett, de minden ismeretet és reális alapot nélkülöző elgondolásokkal és tervekkel.

ZÁRSZÓ.

Könyvemben nemcsak a hibákra mutattam rá, nemcsak a bajokat ismertettem, hanem felsoroltam mindazokat az intézkedéseket és társadalmi mozgalmakat is, melyeket a hibák javítására és bajok enyhítésére tettek és megindítottak. Szerintem tárgyilagos kritikát gyakorolni nemcsak szabad, de kell is, csakhogy a tárgyilagosság megköveteli azt, hogy az éremnek mind a két oldalát felfedjük. Az ismertett problémához jogosan és szakszerűen csak így lehet hozzászólni. A kritika az igazságot szolgálja, de az igazság nem alapulhat szubjektív megítélésen, egyoldalúlag megismert és ehhez alkalmazott állásponton. Minden ügynek lehet jó és rossz oldala, keresni kell tehát a kiegyenlítő középutat, meg kell hallgatni mind a két felet, hogy az ellentétes állítások között megismerjük a valót, de fel kell kutatni az összes bizonyítékokat, szakszerű elfogulatlansággal meg kell győződni a bizonyítékok reális voltáról, mert könnyen juthatunk olyan következtetésekre, melyek az igazságnak éppen ellenkezőjét jelentik.

Igyekeztem elfogulatlanul feltárni a falu helyzetét és rávilágítani a köztudatban elszórt és naponta ismételt felhozott vádak és érvek tarthatatlanságára. Ha egy-két fejezetben érzelmeimnek is szabad teret engedtem, mentségemül szolgáljon, hogy minden gazdasági bajunk kútforrásául Trianont látom, azt a Trianont, melyet részben az a szellem idézett elő, melynek még ma is vannak követői, akik a multakon nem okulva, a következményekkel sem számolnak.

Az én könyvemet nem fogják megszállt területeinken a kirakatokban hangos reklámmal árusítani, hogy elszakított magyarságunkat is ellenünk hangolják, de ezt tudtam már akkor, amikor a könyv megírásához fogtam.

Falut kutatni és falut szeretni nem lehet jelszó, nem lehet divat, nem lehet üzlet, nem lehet a demagógia játékszere, de nem lehet a népszerűség előmozdítója sem. Ma sokan foglalkoznak közgazdasági és gazdasági kérdésekkel olyanok is, akik ezekben a kérdésekben nem járatosak. Lehet valaki kiváló a maga szakmájában, vagy az irodalomban, de ez nem jelenti azt, hogy otthonos olyan téren is, amely saját munkakörétől teljesen távol van, ellenben a faluval a legszorosabb kapcsolatot képezi.

Tárgyilagosan nem állíthatjuk azt, hogy a mi „Ázsia hegyóriásainál, vagy Dél-Amerika őserdőinél kevésbbe ismert” falvainkban olyan súlyos a helyzet ma, hogy ennél súlyosabb már nem lehet és ilyen nincs egész Európában. Sok külföldi országot ismerek — köztük nálunk kulturáltabbat is —, ahol a mezőgazdaság, tehát a parasztnép helyzete is, sokkal súlyosabb, mint hazánkban, de ismerek olyan országot is, ahol a paraszt és a mezőgazdasági munkás életét szembeállítva a mieinkkel, látjuk, hogy a mi helyzetünk feltűnően előnyösebb. Jogosulatlan állítás az is, hogy ezt az országot és a vidéket „hósi és kalandos expedícióval” most fedezték fel, mert a magyar vidéket és a falut mi már régen ismerjük, csak a tapasztalt viszonyokról nem igyekeztünk színes riportot írni, hanem csöndben dolgoztunk a helyzet javításán, ahol arra tényleg szükség volt és van ma is, de a javítást nem mások kárára tettük, minthogy ez a jövőben sem történhetik így.

Amikor egyes írók a magyar parasztság sorsát, főleg a mezőgazdasági munkások helyzetét sötét szavakkal ismertette, a régi parasztlázadásokért és forradalmakért lelkesednek, akkor ki kell jelentenem, hogy ezt az országot a múltban nem tette nagygyá sem Dózsa György, sem Garami, sem Kun Béla, hanem a történelmi osztály sok kiváló alakja.

Végül azt sem szabad állítani, hogy e nemzet pusztulásra van ítélve, mert ez az állítás lehet a megtévelyedettek és a gyengeerejűek hatástkereső frázisa, vagy fogvacogó elszólása, lehet a bennünket körülvevett ellenséges nációk számára és javára szállított propagandaeszköz, de a mi számunkra, akik ezért a hazáért becsületesen kívánunk dolgozni, akik a magyar gazdát, a magyar mezőgazdasági munkást és elesettet testvéri szeretetre, igazságosságra és keresztényi szociális felelősség-érzésre akarjuk tanítani, mindezekkel pedig a nemzet ön-

tudatos tagjává tenni, csak üres frázist jelent. Mi a jelen helyzetünkben is csak erőt és szívósságot merítünk, mert soha, egy pillanatra sem mondunk le újjáéledésünkről, Nagy-Magyarországról és ebben az érzésben összpontosul minden hitünk és reményünk, ebben a szellemben akarjuk a magyar falut tanítani és irányítani.

Az Isten áldása csak így kísérheti munkánkat!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Prof. dr. Czettler Jenő előszava	5
Bevezetés	7
Alföldi falvaink szociális problémáinak kialakulása	11
A magyar Alföld és az alföldi falu	17
A falut alkotó társadalmi osztályok helyzete és lélektani vizsgálata	20
A falu intelligenciája	24
A falu iparososztálya	41
A falu kisgazda- (közép- és kisbirtokos-) és törpebirtokososztálya	47
Időszaki munkások, napszámosok	75
A falu szegényei, a nincstelének	90
Közigazgatási eljárás a falun	96
A falu kultúrája	103
A falusi ház és az egészségügy	114
Birtokpolitikai, termelési és értékesítési problémák, a hitelkérdés és a szövetkezeti szervezkedés. Külföldi példák	122
Az Alföld tanyavilága	182
A legsürgősebb feladatok az alföldi falu különböző kérdéseinek megoldásánál	190
Zárszó	223